

รายงานการวิจัยร่างสมบูรณ์

แผนงานวิจัย เรื่อง

คนจนในชนบท: โอกาสและความท้าทายในปลายศตวรรษที่ 21

THE RURAL POOR IN THE LATE: OPPORTUNITIES AND CHALLENGES 21
CENTURY

โดย

ดร.ประเสริฐ บุปผาสุข

ดร.ทิพาภรณ์ เยสุววรรณ

พระครูศรีปริยัตยารักษ์, ดร.

พระครูสุตธรรมวิสิฐ,ดร.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

พ.ศ. ๒๕๖๖

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCU RS 800766055

รายงานการวิจัยร่างสมบูรณ์

แผนงานวิจัย เรื่อง

คนจนในชนบท: โอกาสและความท้าทายในปลายศตวรรษที่ 21

THE RURAL POOR IN THE LATE: OPPORTUNITIES AND CHALLENGES 21
CENTURY

โดย

ดร.ประเสริฐ บุปผาสุข

ดร.ทิพาภรณ์ เยสุวรรณ์

พระครูศรีปริยัตยารักษ์, ดร.

พระครูสุตธรรมวิสิฐ,ดร.

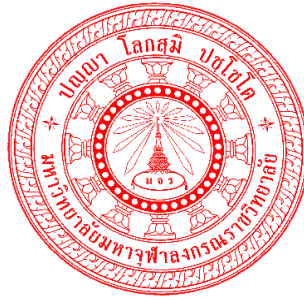
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

พ.ศ. ๒๕๖๖

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCU RS 800766055

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

Final Drafted Research Report

Research Report

THE RURAL POOR IN THE LATE: OPPORTUNITIES AND CHALLENGES 21
CENTURY

BY

Dr.Prasert Buppasuk

Dr. Tipapron Yeasuwan

Phrakhru Sripariyattayarak, Dr.

Phrakhru Sutathamwisit Dr.

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Chiang Mai Campus

B.E.2566

Research Project Funded by Mahachulalongkornrajavidyalaya University

MCU RS 800766055

(Copyright Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
สารบัญ (ชั่วคราว)	๔
สารบัญตาราง (ชั่วคราว)	๖
บทที่ 1 บทนำ	๑
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
1.2 คำถามวิจัย	๔
1.3 วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๕
1.4 ขอบเขตการวิจัย	๕
1.5 นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย	๖
1.6 กรอบแนวคิดในการวิจัย	๗
1.7 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	๘
บทที่ 2 แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๙
2.1 แนวคิดความยากจน	๙
2.1.1 ความหมายตามหลักพระพุทธศาสนา	๙
2.1.2 ความหมายตามหลักวิชาการ	๑๒
2.1.3 ประเภทและลักษณะความยากจนตามหลักพระพุทธศาสนา	๑๕
2.1.4 ความยากจนในประเทศไทย	๒๖
2.1.5 สาเหตุของความยากจนตามหลักพระพุทธศาสนา	๓๘
2.1.5.1 อบายมุข 4 (เหตุแห่งเครื่องฉิบหาย 4 อย่าง)	๓๘
2.1.5.2 อบายมุข 6 (หลักธรรมที่ว่าด้วยช่องทางของความเสื่อม, ทางแห่งความพินาศ, เหตุย่อยยับแห่งโภคทรัพย์)	๔๑
2.1.5.3 ทุจจริต 3	๔๗
2.1.5.4 อกุศลมูล 3	๔๘
2.1.6 ปัจจัยที่ทำให้เกิดความยากจน	๔๙
2.2 แนวคิดเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals; SDGs)	๕๖
2.2.1 เป้าหมายของการพัฒนาสังคม	๕๖
2.2.2 ความสำคัญของการพัฒนาสังคม	๖๓
2.3 แนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืนของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง	๖๖

2.3.1	ความเป็นมาของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง	๖๘
2.3.2	ความหมายของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง	๗๐
2.3.3	ความสำคัญของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง	๗๑
2.3.4	ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงกับการพัฒนาที่ยั่งยืน	๗๘
2.4	บริบทพื้นที่จังหวัดแม่ฮ่องสอน	๘๑
2.4.1	ข้อมูลพื้นฐาน	๘๑
2.4.2	ที่ตั้งและสภาพพื้นที่	๘๒
2.4.3	การปกครอง และประชากร	๘๓
2.4.4	การคมนาคม	๘๓
2.4.5	สภาพเศรษฐกิจ	๘๓
2.5	งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๘๕
บทที่ 3	วิธีดำเนินการวิจัย	๘๙
3.1	รูปแบบการวิจัย	๘๙
3.2	ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants)	๙๐
3.3	เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	๙๑
3.4	การเก็บรวบรวมข้อมูล	๙๑
3.5	การวิเคราะห์ข้อมูล	๙๓
3.6	สรุปกระบวนการวิจัย	๙๓
บทที่ ๔	ผลการศึกษาวิจัย	๙๖
4.1	เพื่อศึกษาสิทธิ และโอกาสการเข้าถึงทรัพยากรของกลุ่มคนยากจนในชนบท	๙๖
4.1.1	บริบทพื้นที่ของกลุ่มคนจนในเขต ตำบลแม่สวด อำเภอสบเมย	๙๗
4.1.2	สถานการณ์ความยากจนของกลุ่มคนจนในพื้นที่ ต.แม่สวด อ.แม่สบบเมย	๑๐๕
บทที่ ๕	ผิดพลาด! ไม่ได้กำหนดบุ๊กมาร์ก	
สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	ผิดพลาด! ไม่ได้กำหนดบุ๊กมาร์ก	
บรรณานุกรม		๙๖
ภาคผนวก		๑๖๔
ภาคผนวก ก.		๑๖๕
เครื่องมือวิจัย		๑๖๕

สารบัญตาราง (ชั่วคราว)

ตารางที่

หน้า

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ความยากจนเป็นมูลเหตุให้เกิดความเหลื่อมล้ำทางสังคม ดังนั้นการแก้ไขปัญหาความยากจนจึงเป็นยุทธศาสตร์ชาติที่รัฐบาลให้ความสำคัญ และได้มีการดำเนินการอย่างต่อเนื่อง ซึ่งมาตรการสวัสดิการแห่งรัฐ ถือเป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหาความยากจน ถึงแม้รัฐบาลจะทุ่มเทและมีความมุ่งมั่นตั้งใจ ตลอดทั้งมีการใช้กลไกให้หน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องเข้าไปเพื่อที่จะช่วยแก้ไข ปัญหาความเหลื่อมล้ำหรือความยากจนในสังคมไทย แต่ก็ยังไม่สามารถที่จะดำเนินการได้อย่างทั่วถึง เนื่องจากยังมีกลุ่มคนจนที่ยังไม่มีโอกาสและสิทธิที่จะเข้าถึงทรัพยากรต่างๆ และสวัสดิการแห่งรัฐ แท้จริง ความยากจนในเชิงเศรษฐกิจพิจารณาที่ระดับรายได้หรือฐานะทางเศรษฐกิจของบุคคลว่ามี รายได้ไม่เพียงพอต่อการดำรงชีพได้ตามมาตรฐานขั้นต่ำ หรือมีรายได้ต่ำกว่ามาตรฐานคุณภาพชีวิตขั้นต่ำที่ยอมรับได้ในแต่ละสังคม (สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย, 2546) อย่างไรก็ตาม ใน ปัจจุบัน ความยากจนได้ครอบคลุมถึงมิติอื่น ๆ ที่มีค่าใช้จ่าย กล่าวคือความยากจนครอบคลุมถึงการขาดแคลนที่อยู่อาศัย การขาดโอกาสในการเข้าถึงบริการสาธารณสุข การขาดโอกาสด้านการศึกษา การไม่มีงานทำ การใช้ซึ่งอำนาจ ตลอดจนการตกอยู่ในความเสี่ยง และความหวาดกลัว (World Bank, 2008)

อย่างไรก็ตาม ความจนที่แท้จริง เป็นความจนจริง หรือเป็นความจนเท็จหรือไม่ ความจนจริง คือ ความจนเชิงโครงสร้าง อันเป็น “ภาวะความจนซ้ำซ้อน” ที่ไม่สามารถแก้ไขได้ด้วยปลายเหตุ ของการเข้าไปช่วยเหลือของหน่วยงานรัฐราชการเพียงอย่างเดียวในการแก้ไขปัญหาความยากจนและยกระดับคุณภาพชีวิต หากแต่ต้องเข้าใจภาวะความเปลี่ยนแปลงในระบบเศรษฐกิจและสังคมของชนบทท้องถิ่นไทย ควบคู่กับการทำความเข้าใจปัญหาความยากจนเชิงโครงสร้างและวิธีการมองของรัฐที่สร้างคนจนในสภาวะความจนซ้ำซ้อนขึ้นมาอีกทีหนึ่ง เพราะแนวทางการแก้ไขปัญหาความยากจนและยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนในกลุ่มเหล่านี้ อาจจะไม่ใช่แค่เพียงการต้องให้ทานบริจาค เช่น ซ่อมแซมบ้าน บริจาคถุงยังชีพ มอบไก่ หมู ปลา กล้วยและวัว เพื่อให้ชาวบ้านมีอาชีพทำกิน เพราะจะได้ไม่จน และทำให้คุณภาพชีวิตของคนดีขึ้นทันตาเห็น ซึ่งวัดได้ตามตัวชี้วัดของรัฐราชการเท่านั้น แต่ทว่า ภาวะความจนซ้ำซ้อนนั้น ต้องคำนึงถึงมิติอื่นๆ ของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและ

เศรษฐกิจอื่นๆ ประกอบด้วย เช่น การเข้าถึงสิทธิ โอกาส ทรัพยากร และแหล่งทุน อีกประเด็นที่สำคัญของความจน คือ จนเจือ เป็นความจนที่มาจากการต้องมีค่าใช้จ่ายมากกว่ารายรับ เช่น การเป็นหนี้สิน ผ่อน/เช่าบ้าน ผ่อนรถเพื่อใช้ในการขนส่งสินค้า การเกษตร และการเดินทาง ค่าเล่าเรียนของบุตรหลานในโรงเรียน ค่ายารักษาโรค ค่าอาหารกินจากตลาด ร้านสะดวกซื้อและซูเปอร์มาร์เก็ต และค่าลงทุนในภาคการผลิตใดๆ เพื่อการทำมาหาเลี้ยงชีพ ซึ่งเกิดจากการที่พื้นฐานของการผลิตเปลี่ยนแปลงจากการผลิตเพื่อยังชีพสู่การผลิตเชิงทุนนิยม การผันตัวไปเป็นแรงงานนอกภาคการเกษตร รวมไปถึงการเป็นหนี้สินทั้งในระบบและนอกระบบ

ดังนั้น ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยจึงมีความสนใจในการศึกษาสิทธิและโอกาสการเข้าถึงทรัพยากรของกลุ่มคนยากจนในชนบท ภาคเหนือ ภายใต้บริบทแตกต่างกัน ดังที่คนในจังหวัดทางภาคใต้ให้ความหมายของความจนว่า “จนแจ๊กๆ” คือ ยากจนขั้นแค้นแสนสาหัส ดังเอกสารราชการของนายกเทศมนตรีเทศบาลเทพา จังหวัดสงขลา ลงเมื่อวันที่ 2 สิงหาคม 2564 ได้แจ้งให้ องค์การบริหารส่วนตำบลทุกแห่งในพื้นที่ สสำรวจประชาชนในพื้นที่รับผิดชอบที่มีลักษณะ “จนแจ๊ก” จนยังไม่ได้รับการช่วยเหลือจากการที่ได้รับผลกระทบจาก โควิด-19 โดยให้รายงานอำเภอทราบเพื่อนำชื่อเข้าระบบให้การช่วยเหลืออย่างทั่วถึง ที่ใช้คำว่า “จนแจ๊กๆ” ก็เพื่อให้ผู้ปฏิบัติงานเข้าใจความหมายที่แท้จริง เป็นการใช้คำที่สื่อความหมายให้เห็นภาพได้ชัดเจนว่า “จนแจ๊ก ๆ” คือ จนมาก จนจริง คือผู้ที่อาศัยอยู่ในเพิงหมาแหงน และหาเช่ากินค่า ส่วนภาคเหนือ หรือภาษาล้านนา ใช้คำว่า “ตึก” หรือทุกข์ ในภาษาล้านนา ไม่ได้แปลว่า ความทุกข์เท่านั้น แต่ยังแปลว่า ความยากจน ด้วย มีสำนวนว่า “กินง่ายจ่ายอ่วย เป็นสะควยก่อตึก” ซึ่งคำว่า “ง่าย” แปลว่า กินไม่บันยะบันยัง แบบตามใจปาก ไม่มี ความระมัดระวัง ของแพงเท่าใดก็จะซื้อมากินอย่างไม่รู้จักยับยั้งชั่งใจ และคำว่า “อ่วย” แปลว่า การใช้จ่ายสุรุ่ยสุร่าย ใช้จ่ายมากเกินไปจนความจำเป็น ส่วนคำว่า “สะควย” เป็นคำเก่า แปลว่า ภูมิภาค หรือ ผู้มีอันจะกิน เพื่อสอนลูกหลานให้รู้จักประหยัดมัธยัสถ์ เพราะแม้เป็นคนร่ำรวยแต่ใช้จ่ายสุรุ่ยสุร่ายก็ทำให้เป็นคนยากจนได้ และ ภาคอีสาน ใช้คำว่า “ทุกข์” เช่นกัน แปลว่า ความยาก ความลำบาก ความเดือดร้อน ความจน ความยากไร้ ภาษิตว่า “ทุกข์เพิ่นบ่ว่าดี มีเพิ่นจั่งว่าพี่น้องลุงป้าเ็นว่าหลาน” หมายถึง ความยากจนนั้นไม่ดี ถ้าเป็นคนมั่งมี เครือญาติทั้งหลายก็นับเป็นลูกหลาน และอีกคำว่า “ยากไฮ้” แปลว่า ยากจนไม่มีอะไรจะกิน ดังภาษิตว่า “ทุกข์ยากไฮ้ให้ได้อยู่ปากัน กลอยมันมีชิต่อยหาเอาเลี้ยง” แปลว่า คนยากจนก็ให้อยู่รวมกัน มีอะไรกินได้ก็นำมาแบ่งกันกิน เพื่อสอนให้ช่วยเหลือพึ่งพิงกัน อีกตัวอย่างภาษิตว่า “ทุกข์ยากไฮ้ปากันกินมันหมก คันบ่กินหมกมัน ปากบ่ดำปานนี้” แปลว่า ทุกข์ยากลำบากปากดำเพราะกินมันหมก ถ้าไม่กินหมกมันปากก็คงไม่ดำขนาดนี้ จะเห็นได้ว่า ความจนของแต่ละภูมิภาค ได้นิยามถึงความหมายของความยากจนที่เป็นผลมาจากปัจจัยต่าง ๆ ไม่ใช่เฉพาะแต่คนที่มีความขัดสนทางเศรษฐกิจหรือด้านรายได้ในการยังชีพเท่านั้น แต่ยังคงครอบคลุมถึงความยากจนเชิงโครงสร้างที่เกิดจากความขัดสนในหลายด้านที่มีผลทำให้ขาดศักยภาพในการ

ดำรงชีวิต ขาดความมีเกียรติศักดิ์ศรีในชุมชนเครือข่าย ทั้งขาดการศึกษาหรือได้รับการศึกษาน้อย การขาดทรัพยากรสำหรับเลี้ยงชีพ ขาดที่ดินทำกิน หรือมีที่ดินทำกินขนาดเล็ก การขาดการรวมกลุ่มทางสังคม และการมีส่วนร่วมทางการเมือง การขาดข้อมูลข่าวสารความรู้ในการประกอบอาชีพ รวมทั้งการมีภาระการพึ่งพาสูงและไม่สามารถเข้าถึงบริการของรัฐและความช่วยเหลือต่าง ๆ อันนำไปสู่ความไม่เสมอภาคทางเศรษฐกิจและสังคม (คณะกรรมการการปกครอง วุฒิสภา, 2545) และยิ่งส่งผลให้เกิดปัญหาความเหลื่อมล้ำทางรายได้ตามมา โดยผู้ที่รายได้น้อยไม่พอเพียงต่อการดำรงชีวิตทำให้เกิดภาระหนี้สินตามมา และความยากลำบากในการดำเนินชีวิตอีกด้วย

จากรายงานวิเคราะห์สถานการณ์ความยากจนในประเทศไทยเมื่อปี 2562 ของสำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) พบว่า จากการขยายตัวของเศรษฐกิจและการขยายมาตรการช่วยเหลือผู้มีรายได้น้อยของภาครัฐ เช่น โครงการบัตรสวัสดิการแห่งรัฐ และโครงการสร้างความเข้มแข็งของเศรษฐกิจฐานรากตามแนวทางประชารัฐ ทำให้ในภาพรวมนั้นสถานการณ์ดีขึ้น สัดส่วนของคนจนลดลงจากร้อยละ 9.85 ในปี 2561 มาอยู่ที่ร้อยละ 6.24 หรือคิดเป็นคนจนจากจำนวน 6.7 ล้านคนมาสู่ 4.3 ล้านคน ในระดับครัวเรือน มีครัวเรือนยากจนทั้งสิ้น 1.31 ล้านครัวเรือน และลดลงเมื่อเทียบกับปี 2561 ซึ่งอยู่ที่ 1.85 ล้านครัวเรือน สรุปได้ว่า สถานการณ์ความยากจนในไทยนั้นโดยรวมดีขึ้นในปี 2562 โดยถือว่าบรรลุเป้าหมายการแก้ไขปัญหาความยากจนที่กำหนดไว้ในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 12 เพราะสัดส่วนคนจนปี 2562 อยู่ที่ร้อยละ 6.2 ตามที่แผนพัฒนาฯ กำหนดไว้ให้เหลือที่ร้อยละ 6.5 ทั้งนี้ แม้คนยากจนจะลดลง แต่ยังคงเฝ้าระวังและมีมาตรการช่วยเหลืออย่างต่อเนื่อง เพราะยังพบว่าอัตราการพึ่งพิงคนจนสูงถึงร้อยละ 98.6 หรือวัยแรงงานในครัวเรือนยากจน 1 คน ต้องรับผิดชอบเลี้ยงดูเด็กและผู้สูงอายุ 4 คนเท่ากัน มากกว่าอัตราการพึ่งพิงของคนไม่จนเกือบเท่าตัว และเมื่อแยกตามช่วงวัยก็พบว่าเด็กและเยาวชนมีปัญหาความยากจนสูงกว่ากลุ่มผู้สูงอายุและวัยแรงงาน ทั้งยังมีปัญหาด้านความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงการศึกษา การอุปโภคบริโภค และสวัสดิการต่างๆ ที่ทำให้กลุ่มคนยากจนเหล่านี้ขยับฐานะหรือความเป็นอยู่ของตัวเองได้อย่างยากลำบาก ซึ่งเป็นปัญหาที่ภาครัฐต้องเร่งแก้ไขและให้ความสำคัญต่อไป^๑

เมื่อกล่าวถึง "ความยากจน" โดยทั่วไปจะหมายถึงความยากจนด้านตัวเงิน (Monetary Poverty) หรือผู้ที่มีรายได้ต่ำกว่าเส้นความยากจน ข้อมูลจากองค์การสหประชาชาติ (2558) ระบุว่า มีผู้คนมากกว่า 800 ล้านคนทั่วโลกที่ต้องใช้ชีวิตด้วยเงินจำนวนน้อยกว่า 1.25 ดอลลาร์ต่อวัน (หรือราว 40 บาท) สำหรับประเทศไทย รายงานสถานการณ์ความยากจนและความเหลื่อมล้ำของประเทศ

^๑ วรรณมล สิงห์โกล, วิเคราะห์สถานการณ์ความยากจนในประเทศไทยเมื่อปี 2562 [ออนไลน์].

<https://thestandard.co/poverty-and-inequality-2020/>, [17 ตุลาคม 2565].

ไทยปี 2561 โดย สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) ระบุว่า ในปี 2531 เส้นความยากจนของไทยอยู่ที่ 879 บาทต่อคนต่อเดือน ปี 2541 ขยับขึ้นมาที่ 1,533 บาทต่อคนต่อเดือน ปี 2551 ขยับขึ้นมาที่ 2,172 บาทต่อคนต่อเดือน และล่าสุด ปี 2561 เส้นความยากจนอยู่ที่ 2,710 บาทต่อคนต่อเดือน นั้นหมายความว่าคนไทยที่ยากจนในปัจจุบันคือผู้ที่มีรายได้น้อยกว่า 2,710 บาทต่อเดือน หรือเฉลี่ยมีรายได้ไม่เกินวันละ 90.3 บาท

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) หรือสภาพัฒน์ เผยแพร่รายงาน “ดัชนีความก้าวหน้าของคน” ดัชนีดังกล่าวพัฒนาขึ้นโดย UNDP จัดทำเป็นครั้งที่ 5 ของประเทศไทย เผย 5 จังหวัดที่จนที่สุดในไทย ซึ่งผลสรุปรายงานดัชนีความก้าวหน้าของคนด้านรายได้ พบว่า จังหวัดที่มีรายได้ล้าหลังหรือเป็นจังหวัดที่มีคนจนมากที่สุดคือ แม่ฮ่องสอน เพราะเป็นจังหวัดที่มีรายได้เฉลี่ยของครัวเรือนต่ำที่สุด 8,821 บาทต่อเดือน ต่ำกว่ารายได้เฉลี่ยของครัวเรือนกรุงเทพฯถึง 5.6 เท่า มีสัดส่วนประชากรยากจนสูงที่สุดของประเทศ คือ 65.2% ของประชากรทั้งหมดในจังหวัด อีกทั้งเป็นจังหวัดที่มีความเหลื่อมล้ำด้านรายได้สูงกว่าค่าเฉลี่ยของประเทศด้วย ส่วนจังหวัดที่รองลงมา 4 จังหวัด คือ อำนาจเจริญ, กาฬสินธุ์, สกลนคร และปัตตานี ส่วนภาคกลางจังหวัดที่จนที่สุด คือ จังหวัดชัยนาท

ดังนั้นจะเห็นได้ว่า ความยากจน (poverty) เป็นปัญหาของสังคมไทยที่มีมาช้านานมากกว่า 40 ปี คนจนในที่นี่หมายถึง คนที่มีรายได้ที่มีไม่เพียงพอต่อการยังชีพขั้นพื้นฐานในสังคม ซึ่งมีประมาณ 1 ใน 3 ของประชากรในประเทศทั้งหมดหรือประมาณ 18 ล้านคนของประชากรทั้งหมด กล่าวได้ว่าปัญหาความยากจนในสังคมไทยเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นมาเป็นระยะเวลานาน และมีแนวโน้มที่จะทวีคูณความรุนแรงมากยิ่งขึ้น เพราะความแตกต่างกันของภาวะเศรษฐกิจของคนจน คนรวย และคนชั้นกลางที่นับวันจะยิ่งมีมากยิ่งขึ้น ส่งผลให้เกิดความยากลำบากในการดำเนินชีวิตของประชากรที่จัดอยู่ในกลุ่มของคนยากจน และส่งผลเสียหายต่อประเทศชาติในท้ายที่สุด ซึ่งการแก้ปัญหาความยากจนเป็นเรื่องที่สำคัญที่ทุกคนในสังคมต้องให้ความร่วมมือกัน เพื่อท้ายที่สุดแล้วผลประโยชน์จะตกสู่ประชาชนทุกคนภายในประเทศชาติในระยะยาวต่อไป

1.2 คำถามวิจัย

- 1.2.1 สิทธิและโอกาสการเข้าถึงทรัพยากรของกลุ่มคนยากจนในชนบทเป็นอย่างไร
- 1.2.2 การพัฒนา มโนทัศน์ นโยบายและยุทธศาสตร์ในการแก้ไขปัญหาความยากจนของกลุ่มคนจนแบบบูรณาการเป็นอย่างไร
- 1.2.3 การเสริมสร้างกลไกของกลุ่มคนยากจนในชนบทเพื่อรองรับความท้าทายในปลายศตวรรษที่ 21 ได้อย่างไร

1.3 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 1.3.1 เพื่อศึกษาสิทธิ และโอกาสการเข้าถึงทรัพยากรของกลุ่มคนยากจนในชนบท
- 1.3.2 เพื่อพัฒนามโนทัศน์ นโยบายและยุทธศาสตร์ในการแก้ไขปัญหาความยากจนของกลุ่มคนจนแบบบูรณาการ
- 1.3.3 เพื่อเสริมสร้างกลไกการแก้ไขปัญหาความยากจนของกลุ่มคนในชนบทเพื่อรองรับความท้าทายในปลายศตวรรษที่ 21

1.4 ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงผสมผสาน โดยใช้การวิจัยพื้นฐาน (Basic research) และการวิจัยเชิงพัฒนา (Developmental research) โดยมีขอบเขตการวิจัย ดังนี้

1.4.1 **ขอบเขตด้านเนื้อหา/ประเด็นการวิจัย** มุ่งศึกษาเนื้อหาที่มีความเกี่ยวข้องกับการเสริมสร้างกลไกของกลุ่มคนยากจนในชนบทเพื่อรองรับความท้าทายในปลายศตวรรษที่ 21 โดยมีประเด็นที่ศึกษาดังนี้

- 1) ศึกษาบริบทของบริบทคนจนในชนบท
- 2) ศึกษาสิทธิและโอกาสการเข้าถึงทรัพยากรของกลุ่มคนยากจน
- 3) ศึกษาการพัฒนา มโนทัศน์ นโยบายและยุทธศาสตร์ในการแก้ไขปัญหาความยากจน

1.4.2 **ขอบเขตด้านพื้นที่** ศึกษาในพื้นที่ จังหวัดแม่ฮ่องสอน ซึ่งเป็นพื้นที่ยากจนที่สุด ได้แก่ บ้านแม่หาด ต.แม่สวด อ.สบเมย จ.แม่ฮ่องสอน โดยเป็นการศึกษาแบบเจาะจงกับกลุ่มเป้าหมาย คือ กลุ่มคนที่ประสบปัญหาความยากจน และที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการแก้ปัญหาความยากจนแบบบูรณาการ กับกลุ่มประชากรเป้าหมาย

1.4.3 **ขอบเขตด้านผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant)** โดยเป็นการศึกษาวิจัยในเชิงลึกมุ่งเน้นการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ คือ กลุ่มคนจนในชนบท

กลุ่มผู้ประชุมเพื่อพัฒนารูปแบบการพัฒนา นโยบายและยุทธศาสตร์ในการแก้ปัญหาความยากจนแบบบูรณาการ กับกลุ่มประชากรเป้าหมาย ประกอบด้วย 1) ผู้บริหารและเจ้าหน้าที่ของเทศบาล 2) องค์กรบริหารส่วนตำบล 3) แกนนำชุมชน 4) หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

1.4.4 **ขอบเขตด้านระยะเวลาในการศึกษา** ตั้งแต่ ตุลาคม 2565 – สิงหาคม 2566

1.5 นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

คนจน หมายถึง บุคคลที่มีความขาดแคลนในเชิงเศรษฐกิจ ซึ่งพิจารณาจากระดับรายได้ หรือฐานะทางเศรษฐกิจ เป็นบุคคลที่มีรายได้ไม่เพียงพอ หรือมีรายได้ต่ำกว่ามาตรฐาน ตลอดจนได้รับการสำรวจว่าจน จากข้อมูลความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ.) และลงทะเบียนว่าตัวเองจน

คนจนในชนบท บุคคลที่มีฐานะยากจนหรือขาดแคลนทรัพยากรหรือรายได้ หรืออำนาจ ต่อรองตามปกติ เมื่อเปรียบเทียบกับบุคคลอื่นในสังคม จนนำมาซึ่งความเหลื่อมล้ำในโอกาสในการ เข้าถึงทรัพยากรหรือบริการสาธารณะ ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่จังหวัดแม่ฮ่องสอน

สิทธิคนจน การเข้าถึงโครงสร้างพื้นฐาน และบริการสาธารณะที่มีคุณภาพ ทั้งในด้าน การศึกษา การสาธารณสุข สวัสดิการสังคม อย่างยุติธรรม เป็นการกระจายโอกาสและผลประโยชน์ ของการพัฒนาไปสู่คนจนอย่างเท่าเทียมกัน

ทรัพยากร หมายถึง ผลประโยชน์ โอกาส การบริการ รายได้ อาหาร การสนับสนุน ที่ ภาครัฐจัดให้สำหรับคนจนในชนบท

สิทธิการเข้าถึงทรัพยากร. หมายถึง สิทธิที่ถูกบัญญัติไว้ในกฎหมายโดยได้รับการรับรอง จากภาครัฐ เพื่อให้ประชาชนได้รับผลประโยชน์ในการเข้าถึงสิทธิทรัพยากรนั้นอย่างเป็นธรรมทั่วถึง ไม่เกิดความเหลื่อมล้ำ

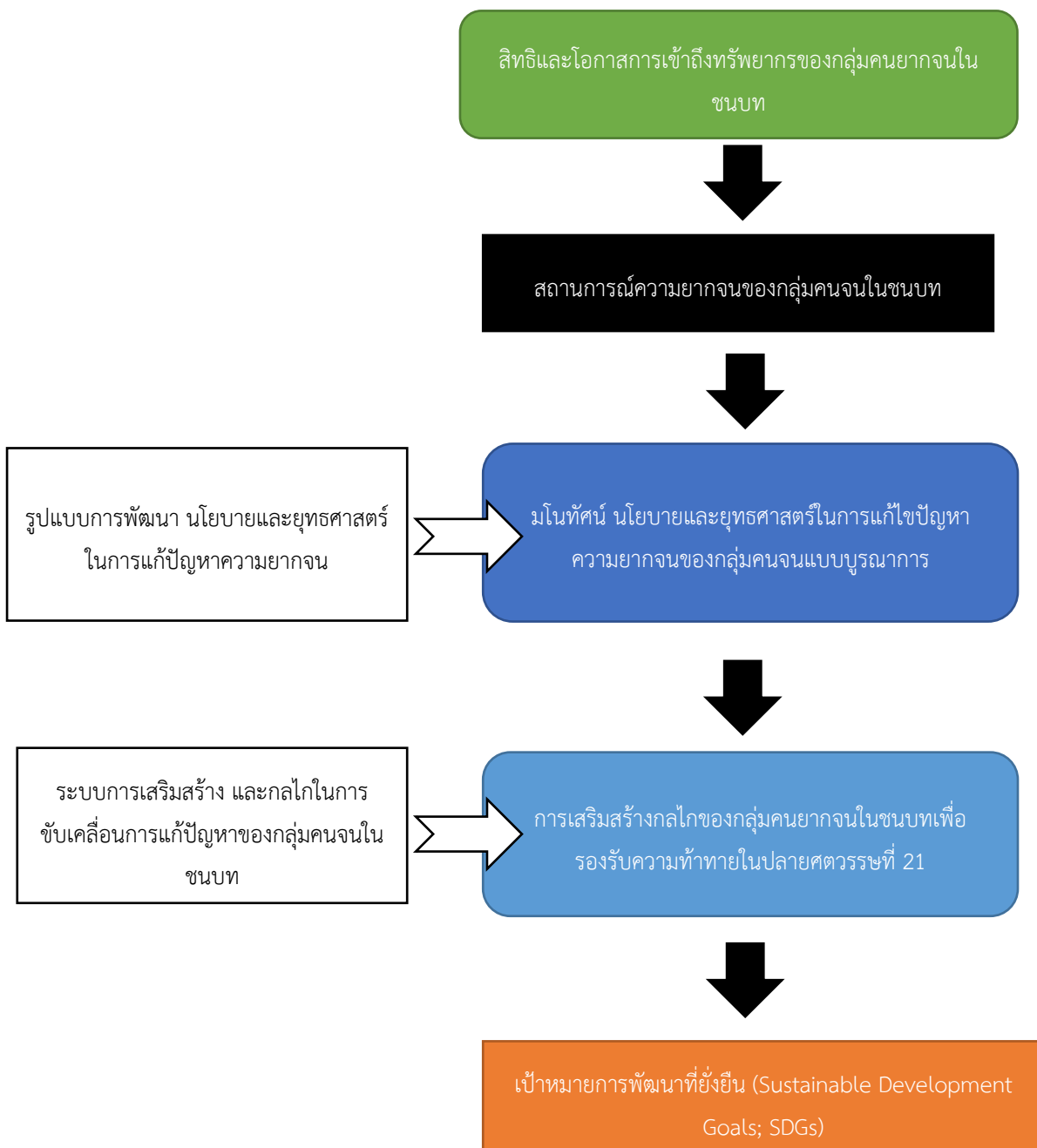
โอกาสการเข้าถึงทรัพยากร การกระจายโอกาสในช่องทางผลประโยชน์ที่ภาครัฐบัญญัติ ไว้สำหรับคนจนในชนบท โดยคำนึงถึงการสร้างความเสมอภาคและความเป็นธรรมแก่คนจน เพื่อให้ เข้าถึงทรัพยากรได้อย่างทั่วถึง

การพัฒนาโน้ตค้น หมายถึง กระบวนการเปลี่ยนแนวความคิดของคนจนในชนบท การ ปรับเปลี่ยนความคิดของคนจนในชนบท

การเสริมสร้างกลไกการแก้ไขปัญหาความยากจนในชนบท หมายถึง การสนับสนุน วิธีการในการแก้ไขปัญหาความยากจนในชนบท

ความท้าทายในปลายศตวรรษที่ 21 หมายถึง การเข้าถึงผลประโยชน์ การสนับสนุน รายได้ เทคโนโลยี

1.6 กรอบแนวคิดในการวิจัย

1.7 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

- 1.7.1 ได้ชุดองค์ความรู้สิทธิ และโอกาสการเข้าถึงทรัพยากรของกลุ่มคนยากจนในชนบท
- 1.7.2 ได้รูปแบบการพัฒนานโยบายและยุทธศาสตร์ในการแก้ปัญหาคความยากจน
- 1.7.3 ได้แนวทางการเสริมสร้าง และกลไกในการขับเคลื่อนการแก้ปัญหาของกลุ่มคนจน
ในชนบท

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยครั้งนี้ ใช้แนวคิดความยากจน แนวคิดการแก้ไขปัญหาความยากจน เป็นแนวทางที่สำคัญในการวิจัย ดังนี้

1. แนวคิดความยากจน
2. แนวคิดเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน
3. แนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืนของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง
4. บริบทพื้นที่จังหวัดแม่ฮ่องสอน
5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 แนวคิดความยากจน

2.1.1 ความหมายตามหลักพระพุทธศาสนา

พระพุทธศาสนา เป็นศาสนาแห่งความรู้และปัญญา โดยมีพระพุทธเจ้าเป็นองค์ศาสดา เป็นผู้ตรัสรู้ชอบด้วยพระองค์เอง แล้วนำมาอบรม สั่งสอน เผยแพร่ ให้กับมวลมนุษยชาติได้นำไป ประพฤติปฏิบัติ เป็นหลักในการดำเนินชีวิต เป็นที่พึงพอใจ

พระพุทธศาสนา มุ่งเน้นเรื่องการพ้นทุกข์ และสอนให้รู้จักทุกข์และวิธีการดับทุกข์ ให้พ้นจากอวิชชา คือ ความไม่รู้ความจริงในธรรมชาติ ซึ่งเป็นเหตุให้เกิดทุกข์จากกิเลสทั้งปวง ความโลภ ความโกรธ ความหลง พระพุทธศาสนา เน้นการศึกษาเพื่อทำความเข้าใจ การใช้ปัญญาและพิสูจน์ ทราบข้อเท็จจริง เห็นเหตุผลว่าสิ่งนี้มีสิ่งนี้ จึงมีจันเห็นตามความเป็นจริงว่าสรรพสิ่งในธรรมชาติเป็นไปตาม กฎพระไตรลักษณ์ และสัตว์โลกที่เป็นไปตามกฎแห่งกรรม แล้วเลือกใช้หลักธรรมในพุทธศาสนา ที่เหมาะกับผลที่จะได้สิ่งที่ปรารถนาอย่างถูกต้อง ด้วยความไม่ประมาทในชีวิตให้มีความสุขในทั้งชาตินี้ ชาติต่อไป ด้วยการสั่งสมบุญบารมี ตลอดจนปรารถนาในพระนิพพานของผู้มีปัญญา

สำหรับความหมายของความยากจน ในพระไตรปิฎกปรากฏว่าได้กล่าวถึงบุคคลที่ถูกเรียกว่าคนจนไว้หลายบทบัญญัติ เช่น พระพุทธเจ้าทรงตรัสกับพราหมณ์ไว้ว่า บุคคลที่ขัดสน ไม่มีทรัพย์สินเงินทองเป็นของตน คือคนยากจน^๑

หรือในจกัถวัตติสูตร เช่นว่า

“ภิกษุทั้งหลาย โดยนัยดังนี้แล เมื่อผู้ครองแผ่นดินไม่จัดเสริมเพิ่มทรัพย์ให้แก่ชนทั้งหลายผู้ไร้ทรัพย์ ความยากจนก็ได้ถึงความแพร่หลาย เมื่อความยากจนถึงความแพร่หลายการลักทรัพย์ก็ถึงความแพร่หลาย เมื่อการลักทรัพย์ถึงความแพร่หลาย ศัสตราก็ได้ถึงความแพร่หลาย เมื่อศัสตราถึงความแพร่หลายการฆ่าฟันสังหารกัน (ปาณาติบาต) ก็ได้ถึงความแพร่หลาย

เมื่อการฆ่าฟันสังหารกันถึงความแพร่หลาย การพูดเท็จก็ได้ถึงความแพร่หลาย... การพูดส่อเสียด...กาเมสุมิจฉาจาร...ธรรมสองอย่าง คือ ผรุสวาท และการพูดเพ้อเจ้อ... อภิขมาและพยาบาท...มิจฉาทิฏฐิ ก็ได้ถึงความแพร่หลาย..”^๒

และพระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต) ได้กล่าวถึงคำว่า อนาถา แปลว่า ไม่มีที่พึ่ง, ยากจน, เชื้อใจ^๓

พระพุทธองค์ได้ตรัสสาเหตุของความยากจนเกิดจากความโลภ ความโกรธ ความหลง เมื่อเกิดความโลภมาก ทำให้เกิดการสะสม เมื่อเกิดความโกรธมาก ทำให้ความอาฆาต พยาบาท ปองร้าย ปทุษร้ายซึ่งกันและกัน เมื่อเกิดความหลง ทำให้บังตบตีปัญญาของมนุษย์ เมื่อมนุษย์ถูกเบียดเบียนจากคนที่มีอำนาจทำให้ไม่ได้รับประโยชน์ทางสังคม ทางเศรษฐกิจ ความสับสน ความยากจนก็เกิดมีคนที่ไม่มีทรัพย์สิน เงินทอง เป็นของตนเองเป็นคนขัดสน คือเป็นคนยากจน ดังที่ปรากฏในสคาถวรรค สังยุตตนิกาย “บุคคลบางคนในโลกนี้เกิดในตระกูลต่ำ คือ ตระกูลจันฑาล ตระกูลช่างสาน ตระกูลนายพราน ตระกูลช่างรถ หรือตระกูลคนเทษะ ซึ่งถือว่าเป็นตระกูลยากจน เป็นกลุ่มคนที่มีข้าว มีน้ำและสิ่งของเครื่องใช้น้อย เครื่องนุ่งห่ม เป็นไปอย่างฝืดเคือง สถานที่อยู่อาศัย ที่ทำมาหากินก็ลำบาก และกลุ่มคนในตระกูลดังกล่าวจะมีผิวพรรณที่ดูหม่นหมอง ไม่น่าดู มีลักษณะต่ำเตี้ย สุขภาพร่างกายมีแต่ความเจ็บป่วย บางรายตาบอด บางรายเป็นง่อย หรือเป็นโรคอัมพาต มักไม่ได้รับข้าว

^๑ ดูรายละเอียดใน ม.ม. (ไทย) 13/437/44.

^๒ ที.ปา.11/45/77

^๓ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์ (ชำระ-เพิ่มเติม ช่วงที่ 1), พิมพ์ครั้งที่ 11, (2551), หน้า 482.

น้ำ เสื้อผ้า ฯลฯ”^๔ จะเห็นได้ว่าคนที่ประกอบการทำงานต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นช่างसान พรานป่า หรือคนเทขยะ ก็นับว่าเป็นคนขัดสน หาเช้ากินค่ำ เป็นไปด้วยความผิดเคือง จะมีผิวพรรณที่หม่นหมอง ไม่น่าดู บางราย เป็นคนตาบอด เป็นคนง่อย หรือเป็นคนพิการ ก็นับว่าเป็นคนขัดสน ยากจนไม่สามารถจะเลี้ยงดูตนเองได้ หรืออาจจะเรียกว่า คนอนาถา ไม่มีที่พึ่ง เชื้อใจ มีอีกคำหนึ่ง คำว่า ทุกตบุคคล คือเป็นคนที่ ไม่มีปัจจัยในการครองชีพ ไม่ว่าจะเป็น อาหาร เสื้อผ้าอาภรณ์ ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค ยามเจ็บป่วย และสอดคล้องกับมุมมองของ สำนักงานโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ (UNDP) ปี ๑๙๙๗ ระบุว่าความยากจน หมายถึง ความขัดสนในโอกาสและทางเลือกของมนุษย์ที่จะนำไปสู่ การดำรงชีวิตที่ยืนยาว สุขภาพแข็งแรง และทำให้ไม่สามารถไปสู่มาตรฐานการดำรงชีวิตที่ดีได้นอกจากนี้ยังรวมถึงความขัดสนทางเสรีภาพ ความมีศักดิ์ศรี การให้เกียรติตัวเองและผู้อื่น ความยากจนยังสะท้อนถึงความไม่พอเพียงในทรัพยากรต่าง ๆ ความเปราะบางต่อเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นโดยไม่ได้คาดคิด^๕ ซึ่งเป็นไปในทิศทางเดียวกันกับธนาคารโลก (World Bank) ความยากจนได้ครอบคลุมถึงมิติอื่นๆ ที่มีใช้ตัวเงินอีกด้วย กล่าวคือความยากจนได้ครอบคลุมถึงการขาดแคลนที่อยู่อาศัย การขาดโอกาสในการเข้าถึงบริการสาธารณสุข การขาดโอกาสทางการศึกษา การไม่มีงานทำ การไร้ซึ่งอำนาจ ตลอดจนการตกอยู่ในความเสี่ยง และความหวาดกลัว

ความยากจนมักถูกวัดจากระดับรายได้หรือระดับการบริโภคของบุคคล โดยจะถือว่าบุคคลใดบุคคลหนึ่งเป็นคนจนเมื่อระดับรายได้หรือระดับการบริโภคของบุคคลนั้นๆ ต่ำกว่าระดับรายได้หรือระดับการบริโภคขั้นต่ำที่จะสามารถบริโภคสินค้าและบริการ จำเป็นพื้นฐานได้ โดยเรียกระดับรายได้หรือระดับการบริโภคขั้นต่ำดังกล่าวว่า “เส้นความยากจน” (World Bank, ๒๐๐๘)^๖ ขณะที่มุมมองของประชาชนทั่วไปเห็นว่า ความยากจนเกี่ยวข้องกับการเป็นเจ้าของทรัพย์สินที่สำคัญสำหรับการดำรงชีพมากกว่าการมองระดับรายได้เป็นสำคัญเพียงอย่างเดียว นั่นคือคนจนไม่ใช่คนที่ไม่มีรายได้ แต่ยังหมายความถึงคนที่ไม่มีที่ดิน ไม่มีที่อยู่อาศัย^๗

^๔ ส.ส. (ไทย) 15/132/44.

^๕ อ่างใน อานันท์ชนก สกนธวัฒน์, “พลวัตของความยากจน: กรณีศึกษาครัวเรือนชาวนาในพื้นที่เขตชนบทภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคกลางของไทย”, รายงานฉบับสมบูรณ์, หน้า 25.

^๖ อ่างใน ศุภเจตน์ จันทรสาสน์, “สถานการณ์ความยากจนและความเหลื่อมล้ำทางรายได้ในประเทศไทย”, หน้า 4.

^๗ อานันท์ชนก สกนธวัฒน์, “พลวัตของความยากจน: กรณีศึกษาครัวเรือนชาวนาในพื้นที่เขตชนบทภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคกลางของไทย”, หน้า 155-156.

ดังนั้น จึงพอสรุปความหมายของความยากจนตามหลักพระพุทธศาสนา หมายความว่า บุคคลที่ขัดสนในทุกๆ เรื่อง ทั้งในเรื่องทรัพย์สินเงินทอง เสื้อผ้า ที่อยู่อาศัย ไร่ที่ฟุ้ง ยามเจ็บป่วยก็ขาดแคลนยารักษา ใช้ชีวิตด้วยความยากลำบาก

2.1.2 ความหมายตามหลักวิชาการ

สำหรับความหมายของความยากจน มีผู้ให้ความหมายไว้หลากหลายทัศนะ ทั้งที่เป็นหน่วยงาน และนักวิชาการได้ให้ความหมายเอาไว้หลายท่าน มีทั้งที่คล้ายคลึงกันและแตกต่างกัน สรุปได้ดังนี้

สำนักงานโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ (UNDP) ปี ๑๙๙๗ ระบุว่าความยากจนหมายถึง ความขัดสนในโอกาสและทางเลือกของมนุษย์ที่จะนำไปสู่การดำรงชีวิตที่ยืนยาว สุขภาพแข็งแรง และทำให้ไม่สามารถไปสู่มาตรฐานการดำรงชีวิตที่ดีได้ นอกจากนี้ยังรวมถึงความขัดสนทางเสรีภาพ ความมีศักดิ์ศรี การให้เกียรติตัวเองและผู้อื่น ความยากจนยังสะท้อนถึงความไม่พอเพียงในทรัพยากรต่างๆ ความเปราะบางต่อเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นโดยไม่ได้คาดคิด อาทิ ความเจ็บป่วย ความรุนแรง และความสูญเสียต่างๆ รวมทั้งการขาดอำนาจต่อรองและขาดศักยภาพในการเรียกร้องสิทธิ ทั้งสิทธิทางการเมือง สังคม และเศรษฐกิจในการดำรงอยู่ในสังคมและประเทศนั้นๆ^๔

นิยามความยากจนจากมุมมองของชาวบ้าน เมื่อประมวลความหมายของความยากจนที่ได้จากการสัมภาษณ์ชาวบ้านทั้งสองจังหวัดแล้ว ทำให้สามารถสรุปความหมายของความยากจนที่ชาวบ้านส่วนใหญ่ให้นิยามไว้โดยรวมได้ ดังนี้

๑. ความขาดแคลนในรูปของทรัพย์สินที่ใช้สำหรับยังชีพ ทั้งที่เป็นตัวเงิน และสินทรัพย์ทางกายภาพที่สำคัญ ได้แก่ ที่ดินทำกิน ที่อยู่อาศัย รวมถึงเครื่องมือเครื่องใช้ในการทำมาหากิน
๒. การมีภาระหนี้สินมาก รายได้ไม่เพียงพอต่อรายจ่ายต้องกู้ยืมจากผู้อื่น
๓. ความไม่มั่นคงในการประกอบอาชีพ ความยากลำบากในการหาเลี้ยงชีพ ทำงานหาเช้ากินค่ำ
๔. สุขภาพร่างกายไม่ดี ทั้งจากโรคภัยไข้เจ็บและอายุที่มากขึ้น จนไม่สามารถทำอะไรได้เอง
๕. สถานะทางสังคมต่ำ การไม่ได้รับการยอมรับนับถือจากบุคคลอื่นในสังคม หรือไม่ได้รับความช่วยเหลือเมื่อมีปัญหา

^๔ เรื่องเดียวกัน, หน้า 25.

๖. การขาดโอกาสในการเข้าถึงทรัพยากรโครงสร้างพื้นฐานต่างๆ ที่สนับสนุนและเป็นประโยชน์ต่อการทำมาหาเลี้ยงชีพ เช่น การศึกษา การสาธารณสุข การคมนาคม

๗. ความลำบากใจ หรือที่เรียกว่าจนใจ ความท้อแท้ หดหู่ รวมไปถึงการโดนทอดทิ้งอยู่ลำพังคนเดียว ไม่มีลูกหลานสนใจเลี้ยงดู

๘. ความเกียจคร้านไม่ขยันทำมาหากิน

จากนิยามความยากจนที่สรุปได้จากการสัมภาษณ์ความคิดเห็นของชาวบ้านสะท้อนว่ามุมมองของชาวบ้านเห็นว่าความยากจนเกี่ยวข้องกับการเป็นเจ้าของทรัพย์สินที่สำคัญสำหรับการดำรงชีพมากกว่าการมองระดับรายได้เป็นสำคัญเพียงอย่างเดียว นั่นคือคนจนไม่ใช่คนที่ไม่มีรายได้ แต่ยังหมายถึงคนที่ไม่มั่งคั่ง ไม่มีที่อยู่อาศัย

สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย ความยากจน (Poverty) หมายถึง ความยากจนในเชิงเศรษฐกิจซึ่งพิจารณาที่ระดับรายได้หรือฐานะทางเศรษฐกิจของบุคคล ว่ามีรายได้เพียงพอกับการดำรงชีพได้ตามมาตรฐานขั้นต่ำหรือมีรายได้ต่ำกว่ามาตรฐานคุณภาพชีวิตขั้นต่ำที่ยอมรับได้ในแต่ละสังคม

ธนาคารโลก (World Bank) ความยากจนได้ครอบคลุมถึงมิติอื่นๆ ที่มีใช้ตัวเงินอีกด้วย กล่าวคือความยากจนได้ครอบคลุมถึงการขาดแคลนที่อยู่อาศัย การขาดโอกาสในการเข้าถึงบริการสาธารณสุข การขาดโอกาสทางการศึกษา การไม่มีงานทำ การไร้ซึ่งอำนาจ ตลอดจนการตกอยู่ในความเสี่ยง และความหวาดกลัว

ความยากจนมักถูกวัดจากระดับรายได้ หรือระดับการบริโภคของบุคคล โดยจะถือว่าบุคคลใดบุคคลหนึ่งเป็นคนจนเมื่อระดับรายได้หรือระดับการบริโภคของบุคคลนั้นๆ ต่ำกว่าระดับรายได้หรือระดับการบริโภคขั้นต่ำที่จะสามารถบริโภคสินค้าและบริการ จำเป็นพื้นฐานได้ โดยเรียกระดับรายได้หรือระดับการบริโภคขั้นต่ำดังกล่าวว่า “เส้นความยากจน” (World Bank, ๒๐๐๘) ทั้งนี้เส้นความยากจน (Poverty Line) จะแสดงระดับรายได้หรือรายจ่ายขั้นต่ำซึ่งเพียงพอต่อการซื้อหาสินค้าและบริการขั้นพื้นฐานที่จำเป็นต่อการดำรงชีพของประชาชน ดังนั้น คนจนจึงหมายถึงคนที่มีระดับรายได้หรือระดับรายจ่ายเพื่อการบริโภคต่ำกว่าเส้นความยากจนนั่นเอง (สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย, ๒๕๔๖) ในกรณีของประเทศไทยสำนักพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนและการกระจายรายได้คือหน่วยงานที่ทำหน้าที่คำนวณเส้นความยากจน โดยได้คำนวณเส้นความยากจนทุกๆ ๒ ปี โดยเริ่มครั้งแรกในปี พ.ศ. ๒๕๓๑ และปีล่าสุดคือปี พ.ศ. ๒๕๕๒^๔

^๔ อ่างใน ศุภเจตน์ จันทรสาส์น, “สถานการณ์ความยากจนและความเหลื่อมล้ำทางรายได้ในประเทศไทย”, หน้า 4.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ นิยาม “คนจนหรือความยากจน” มิได้จำกัดเฉพาะคนจนที่ขัดสนทางเศรษฐกิจหรือด้านรายได้ในการยังชีพเท่านั้น แต่ยังครอบคลุมถึงความยากจนเชิงโครงสร้างที่เกิดจากการความขัดสนในหลายๆ ด้านที่มีผลทำให้ขาดศักยภาพในการดำรงชีวิต ทั้งการขาดการศึกษาหรือได้รับการศึกษาน้อย การขาดทรัพยากร ขาดที่ดินทำกินหรือที่ดินทำกินมีขนาดเล็ก การขาดการรวมกลุ่มและการมีส่วนร่วมทางการเมือง การขาดข้อมูลข่าวสารความรู้ในการประกอบอาชีพ รวมทั้งการมีภาระการพึ่งพาสูง ตลอดจนไม่สามารถเข้าถึงบริการของรัฐและความช่วยเหลือต่างๆ ของรัฐ อันนำไปสู่ความไม่เสมอภาคทางเศรษฐกิจและสังคม นั่นคือ ความยากจนหมายถึงทั้งความจนด้านรายได้ ความจนโอกาส และความจนด้านสิทธิ ซึ่งเป็นลักษณะที่มักจะเกิดขึ้นอย่างเชื่อมโยงถึงกัน เป็นเหตุและผลซึ่งกันและกัน ความจนด้านรายได้ที่เกิดขึ้นมักจะมาจากความจนด้านโอกาสและการเข้าถึงสิทธิพื้นฐานที่พึงจะได้ อันเป็นผลจากการบริหารราชการแผ่นดินที่ขาดประสิทธิภาพ ขาดความโปร่งใส และมีการคอร์รัปชันที่ส่งผลกระทบต่อการจัดสรรทรัพยากร รวมทั้งเป็นผลต่อเนื่องจากการพัฒนาในอดีตที่ทำให้โครงสร้างทางเศรษฐกิจและสังคมเอื้อประโยชน์เฉพาะต่อบางกลุ่มในสังคมเป็นหลัก^{๑๐}

United Nations committee on Economic, Social and Culture Rights (๒๐๐๑) ได้ให้นิยามของความยากจนว่าหมายถึงการที่บุคคลขาดทรัพยากร ความสามารถ ทางเลือก ความปลอดภัย และกำลังอันจะทำให้ตนบรรลุสู่มาตรฐานในการดำรงชีพและด้านอื่นๆ เช่น ด้านเศรษฐกิจ วัฒนธรรม และสิทธิสังคม^{๑๑}

Committee for Poverty Alleviation (๒๐๐๓) จากการประชุมว่าด้วยการพัฒนาทางสังคม (The World Summit for Social Development) ที่จัดขึ้น ณ กรุงโคเปนเฮเกนในเดือนพฤษภาคม ปี ค.ศ. ๑๙๙๕ ได้ให้ความหมายความยากจนไว้ว่า ความยากจนมีหลายรูปแบบ ดังเช่น การมีรายได้และปัจจัยการผลิตในระดับต่ำจนไม่สามารถดำเนินชีวิตอยู่ได้อย่างยั่งยืน การขาดอาหาร และมีภาวะทุพโภชนาการ มีปัญหาด้านสุขภาพ ขาดการเข้าถึงบริการด้านการศึกษาและบริการขั้นพื้นฐาน มีการเจ็บป่วยและการตายจากโรคต่างๆ ไร้ที่อยู่อาศัยและที่พักพิง มีสภาพแวดล้อมที่ไม่

^{๑๐} สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, รายงานการวิเคราะห์สถานการณ์ความยากจนและความเหลื่อมล้ำของประเทศไทย ปี 2554, หน้า 2-1.

^{๑๑} United Nations committee on Economic, Social and Culture Rights (๒๐๐๑) อ้างใน สุมาลี สันติพลวุฒิ พร้อมคณะ, “โครงการติดตามประเมินผลการแก้ไขปัญหาความยากจนตามยุทธศาสตร์การแก้ไขปัญหาความยากจน”, รายงานฉบับสมบูรณ์, (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2549), หน้า 2-2.

ปลอดภัย มีการแบ่งแยกและโดดเด่นทางสังคม ตลอดจนขาดการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจทั้งในด้านการปกครอง สังคมหรือวัฒนธรรมในการดำเนินชีวิต^{๑๒}

สุมาลี สันติพลวุฒิพร้อมคณะ กำหนดความหมายของความยากจนว่า หมายถึง ความอึดอัดทางเศรษฐกิจ คือ กรณีรายได้ไม่เพียงพอกับการดำรงชีพได้ตามมาตรฐานขั้นต่ำ การขาดศักยภาพในการดำเนินชีวิตเนื่องจากขาดแคลนทรัพยากร หรือปัจจัยการผลิต ทำให้ขาดแคลนปัจจัยสี่ ขาดความสามารถ ขาดทางเลือกและความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ไม่สามารถเข้าถึงบริการขั้นพื้นฐาน โดดเดี่ยวจากสังคม ตลอดจนขาดการมีส่วนร่วมในการปกครอง สังคม และวัฒนธรรมในการดำเนินชีวิต^{๑๓}

ดังนั้น ความหมายของความยากจนไม่ได้จำกัดเฉพาะการขาดแคลนในเรื่องของทรัพย์สินเงินทองเท่านั้น แต่ยังมีความหมายครอบคลุมรวมไปถึงการขาดแคลนในด้านโอกาส และสิทธิขั้นพื้นฐานด้านต่างๆ ที่มนุษย์พึงจะมีในสังคม ความยากจนจึงมีความหมายครอบคลุมทั้งความยากจนด้านตัวเงินและไม่ใช่วัตถุเงิน

2.1.3 ประเภทและลักษณะความยากจนตามหลักพระพุทธศาสนา

พระพุทธเจ้าทรงกล่าวถึงลักษณะของคนยากจน ดังปรากฏในพระไตรปิฎก บุคคลบางคนในโลกนี้เกิดในตระกูลต่ำ คือ ตระกูลจัณฑาล ตระกูลช่างสาน ตระกูลนายพราน ตระกูลช่างรถ หรือตระกูลคนเทขยะซึ่งถือว่าเป็นตระกูลยากจน เป็นกลุ่มคนที่มีข้าว มีน้ำและสิ่งของเครื่องใช้น้อย เครื่องนุ่งห่ม เป็นไปอย่างผิดเคือง สถานที่อยู่อาศัย ที่ทำมาหากินก็ลำบาก และกลุ่มคนในตระกูลดังกล่าวจะมีผิวพรรณที่ดูหม่นหมอง ไม่น่าดู มีลักษณะต่ำเตี้ย สุขภาพร่างกายมีแต่ความเจ็บป่วย บางรายตาบอด บางรายเป็นง่อย หรือเป็นโรคอัมพาต มักไม่ได้รับข้าว น้ำ เสื้อผ้า ฯลฯ^{๑๔} เรียกได้อีกอย่างว่าเป็นบุคคลที่หมดความหวังในการดำเนินชีวิต^{๑๕} ใช้ชีวิตในแต่ละวันอย่างยากลำบากไร้ที่พึ่ง ทุกข์ยากลำบากทั้งการอยู่ การกิน การทำมาหากิน

พระพุทธองค์ทรงชี้โทษความยากจนและห้ามชาวพุทธยอมแพ้ความยากจน หนึ่งในความลำบากที่หนักล้นที่สุดในชีวิตคนนั้น ก็คือ ความยากจน เพราะเพียงแค่นำคำว่ายากจน" เท่านั้น คนทุกคนในโลกนี้ล้วนต้องการหลีกเลี่ยงให้ไกลสุดขอบฟ้ากันทั้งนั้น ยิ่งถ้าใครเคยผ่านความยากจนมา

^{๑๒} อ้างแล้ว.

^{๑๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า 2-4.

^{๑๔} คุรยละเอียดใน ส.ส. (ไทย) 15/132/44.

^{๑๕} คุรยละเอียดใน อง.เอกาทสก. (ไทย) 20/13/44.

ก่อนด้วยแล้ว จะซึ่งใจกับสิ่งที่ความจนสั่งสอนเขามาเป็นอย่างดี บางท่านถึงกับบอกว่า "เซ็ดความจน" ของจนแค่ชาตินี้ชาติสุดท้ายเลยทีเดียว

ความยากจนเป็นความทุกข์ที่บีบคั้นให้เกิดปัญหาอีกหลายอย่างขึ้นในโลกใครไม่เคยลำบากยากจนจะไม่รู้ว่าความจนเป็นทุกข์อย่างไร การอธิบายความยากจนเชิงใจออกมาเป็นตัวอักษรก็ทำได้เพียงเล็กน้อยเท่านั้น ใครๆ ก็ไม่อาจถ่ายทอดความทุกข์แสนสาหัสออกมาได้หมดสิ้น

ความยากจนเป็นความลำบากทั้งกายและใจอย่างแสนสาหัสที่เกิดจากการไม่มีทรัพย์ บางคนถูกความยากจนบีบคั้นอย่างหนัก เพื่อให้ได้ทรัพย์มาใช้เลี้ยงชีวิตของตนและคนในครอบครัวให้ผ่านไปในแต่ละมือแล้ว แม้ต้องยอมตนเป็นคนรับใช้ผู้อื่นก็ยินยอม

คนจนต้องใช้หยาดเหงื่อแรงกายและน้ำตาจากความเจ็บช้ำน้ำใจเพื่อแลกปัจจัย ๔ เลี้ยงชีวิต บางคนยอมเสี่ยงชีวิตทำงานหนักทั้งที่ยังป่วยหนัก บางคนยอมขายอวัยวะเพื่อแลกกับเงินซื้อข้าวกิน ชีวิตของคนจนจึงเป็นชีวิตที่ต้องทนกับความร้อนและความหนาวของสภาพดินฟ้าอากาศให้ได้ ถ้าทนไม่ได้ก็คืออดตาย ชีวิตของคนจนต้องอดทนกับคำพูดถูกเหยียดหยามให้เจ็บช้ำน้ำใจให้ได้ ถ้าทนไม่ได้ก็คืออดตาย ชีวิตของคนจนต้องก้มหน้าทนให้ความยุติธรรมโขกสับสารพัด ถ้าทนไม่ได้ก็คืออดตาย

นี่คือสภาพของคนจนที่ไม่มีวันบรรยายได้หมดสิ้น พอๆ กับการได้ยินได้ฟังเสียงร่ำไห้ของคนยากจนที่ไม่เคยวันวรรคแม้แต่นาทีเดียวในโลกนี้ เพราะถ้าพวกเขาทนความจนไม่ได้ นั่นก็คืออดตาย^{๑๖}

เมื่อพิจารณาดูแล้วในทางพระพุทธศาสนา สามารถแยกประเภทความยากจนได้เป็น ๒ กลุ่มใหญ่ๆ ดังนี้

๑. ความยากจนเพราะไม่มี คือ ความขาดแคลนทรัพย์เพราะไม่มีปัจจัย ๔ เลี้ยงชีวิต เวลาหิวไม่มีกิน เวลาว่าง ไม่มีที่นอน เวลาอากาศร้อนหนาว ไม่มีอาหาร เครื่องนุ่งห่ม ยามเจ็บไข้ได้ป่วย ไม่มียารักษาโรค ต้องอยู่อย่างขัดสนลำเค็ญเป็นที่น่าเวทนายิ่งนัก

๒. ความยากจนเพราะไม่พอ คือ ความขาดแคลนทรัพย์ที่ไม่ใช่เพราะไม่มีทรัพย์ แต่เกิดจากความไม่รู้จักพอ ถึงมีแล้วแต่ก็ยังอยากได้ อยากมี อยากเป็นเพิ่มขึ้นไปอีกเรื่อยๆ อยู่ในลักษณะเหมือนคนหิวโหยตลอดชีวิต เพื่อให้ได้สิ่งที่ตัวเองต้องการ แม้ต้องกินเลือดกินเนื้อผู้อื่นก็ได้ ทุกนาทีของชีวิตจึงหาความสุขไม่เจอ^{๑๗}

^{๑๖} มหาวิทยาลัยธรรมกาย แคลิฟอร์เนีย, GB ๓๐๔ สูตรสำเร็จการพัฒนาองค์กรและเศรษฐกิจ, (ปฐมธานี : กองวิชาการ มหาวิทยาลัยธรรมกาย แคลิฟอร์เนีย, ๒๕๕๐), หน้า ๑๐-๑๑.

^{๑๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๙.

ดังนั้น ความยากจน คือ สิ่งที่เราไม่ยากประสบเจอ แต่ในขณะที่เดียวกันก็เป็นสิ่งที่คนส่วนใหญ่ต้องเผชิญ การขาดแคลนอาหาร ที่อยู่อาศัย ยารักษาโรค หรือที่เรียกว่าปัจจัยสี่ และรวมไปถึงการขาดโอกาสในสังคม

ในมุมมองพระพุทธศาสนามองถึงความยากจนเป็นสองประเภทใหญ่ๆ^{๑๘} ได้แก่

ประเภทที่หนึ่ง ความยากจนเพราะไม่มี คือขาดแคลนทรัพย์เพราะไม่มีปัจจัย ๔ เลี้ยงชีวิต เวลาหิวไม่มีกิน เวลาว่าง ไม่มีที่นอน เวลาอากาศร้อนหนาว ไม่มีอาหาร เครื่องนุ่งห่ม ยามเจ็บไข้ได้ป่วย ไม่มียารักษาโรค ต้องอยู่อย่างขัดสนลำเค็ญเป็นที่น่าเวทนายิ่งนัก ซึ่งสอดคล้องกับมิติการมองความยากจนของ UNESCAP(๒๐๐๐) ได้จำแนกมิติของความยากจนออกเป็น ๓ มิติ^{๑๙} ได้แก่

มิติที่หนึ่ง ความยากจนมิติด้านการเงิน (Poverty of Money) เป็นมิติความยากจนที่นิยมใช้และมีการนำมาใช้งานในระยะเวลาที่ยาวนานและต่อเนื่อง โดยตัวบ่งชี้ที่สำคัญ คือ เส้นความยากจน และสัมประสิทธิ์จินี (Gini Coefficient) สำหรับใช้ในการวัดความยากจนเชิงสัมบูรณ์ และความยากจนเชิงสัมพัทธ์ ซึ่งใช้ในการบ่งชี้ทางด้านรายได้ และความพอเพียงของรายได้ ซึ่งเป็นความยากจนมิติรายได้ หมายถึง การขาดแคลนรายได้หรือมีรายได้ต่ำกว่าระดับพอยังชีพของคนทั่วไปหรือมีรายได้แต่ไม่เพียงพอสำหรับค่าใช้จ่ายที่จำเป็นหรือมีรายได้ไม่แน่นอน เพราะมีอาชีพที่ไม่มั่นคง ขาดปัจจัยการผลิต เช่น ที่ดิน เงินทุน และมีภาระหนี้สิน ตัวบ่งชี้ในมิตินี้ครอบคลุมทั้งรายได้สัมพัทธ์และรายได้สัมบูรณ์ รวมถึงการขาดสินค้าและบริการที่จำเป็นอันเนื่องจากการขาดรายได้ ตัวบ่งชี้ที่สำคัญ ได้แก่ รายได้ขั้นต่ำสัมพัทธ์ รายได้ขั้นต่ำสัมบูรณ์ การขาดแคลนสิ่งจำเป็น ความสัมพันธ์ของรายได้ขั้นต่ำและความขาดแคลน ระยะเวลาในการเป็นคนจน ความมั่นใจด้านรายได้ และความขัดสนทางการเงิน เป็นต้น ตัวบ่งชี้ในมิตินี้ครอบคลุมการว่างงานและความต้องการในการมีงานทำ การขาดโอกาสหรือทางเลือกในการประกอบอาชีพ เนื่องจากขาดแคลนปัจจัยการผลิตหรือขาดความสามารถทำให้ไม่มีงานทำหรือต้องทำงานที่ได้รับค่าตอบแทนต่ำ ไม่มีความมั่นคง มีความเสี่ยง และไม่ปลอดภัยต่อชีวิต การว่างงาน ระดับรายได้จากการทำงาน เงินที่ได้รับขั้นต่ำกว่าความเป็นจริง คุณภาพของแรงงานและการแบ่งกลุ่มของแรงงาน ส่งผลถึงการได้มา การครอบครอง หรือการขาดที่อยู่อาศัย หรือมีที่อยู่อาศัยไม่เป็นหลักแหล่ง ปริมาณของที่อยู่อาศัย และคุณภาพของที่อยู่อาศัย

^{๑๘} เรื่องเดียวกัน. หน้า ๑๐-๑๑..

^{๑๙} United Nations committee on Economic, Social and Culture Rights (๒๐๐๑) อ้างใน สุมาลี สันติพลวุฒิ พร้อมคณะ, “โครงการติดตามประเมินผลการแก้ไขปัญหาความยากจนตามยุทธศาสตร์การแก้ไขปัญหาความยากจน”, หน้า 2-2.

ขาดสัญลักษณ์ แออัด ความเสี่ยงภายในบริเวณที่อยู่อาศัย ไม่ปลอดภัย ความสามารถในการจ่ายค่า เชื้อเพลิง และการแบ่งกลุ่มของที่อยู่อาศัย เป็นต้น^{๒๐}

มิติที่สอง ความยากจนในมิติการเข้าถึงบริการ (Poverty of Access) เป็นมิติของความยากจนที่พิจารณาจากการเข้าถึงการใช้บริการสาธารณสุข โภค สาธารณูปการ รวมทั้งการบริการต่างๆ ที่จัดให้แก่คนยากจนที่ต้องอาศัยอยู่ในพื้นที่แออัด ได้แก่ บริการน้ำประปา ไฟฟ้า การกำจัด น้ำเสีย ตลอดจนบริการด้านสาธารณสุขที่ให้บริการโดยรัฐ ตัวบ่งชี้ในมิตินี้รวมทั้งการให้บริการด้านการศึกษา ได้แก่ การขาดการศึกษาหรือมีการศึกษาในระดับต่ำ หรือขาดโอกาสในการเพิ่มพูนความรู้ การเสริมทักษะ และความสามารถ เนื่องจากไม่สามารถเข้าถึงบริการด้านการศึกษาหรือความขัดสนทางเศรษฐกิจหรือการขาดข้อมูลข่าวสาร ควรเน้นที่จำนวนผู้ที่ไม่สำเร็จการศึกษาด้วยเหตุผลต่างๆ มากกว่าจำนวนผู้สำเร็จการศึกษา ผู้ที่ออกจากโรงเรียนก่อนกำหนด อัตราการสอบตกของนักเรียน นักศึกษา และการถูกไล่ออกจากโรงเรียน อีกทั้งมิติการให้บริการด้านสุขภาพ หมายถึง ความไม่แข็งแรงสมบูรณ์ทางร่างกาย จิตใจ และชีวิตความเป็นอยู่ อันเนื่องมาจากความเจ็บป่วยที่ไม่ได้รับการรักษา เพราะไม่สามารถเข้าถึงบริการด้านสาธารณสุขหรือความขัดสนทางเศรษฐกิจ และมิติการเข้าถึงบริการขั้นพื้นฐานต่างๆ ของภาครัฐ เช่น ด้านสาธารณสุข โภค ด้านการศึกษา ด้านสาธารณสุข และสวัสดิการต่างๆ หรือขาดโอกาสในการครอบครองปัจจัยการผลิตขั้นพื้นฐาน

มิติที่สาม ความยากจนในมิติอำนาจ (Poverty of Power) พิจารณาจากการที่คนยากจนมักจะมีได้รับความสนใจหรือถูกตัดออกจากการดำเนินการใดๆ ที่ก่อให้เกิดประโยชน์แก่กลุ่มคนยากจนเหล่านี้ โดยผู้ตัดสินใจเชิงนโยบายมักมุ่งเน้นกลุ่มคนที่อยู่ในระบบ ทั้งๆ ที่กลุ่มคนยากจนเหล่านี้ได้รับผลกระทบจากการตัดสินใจดังกล่าวเช่นกัน หรืออาจพิจารณาในแง่มุมมองของการที่คนยากจนมักจะไม่ได้รับข้อมูลข่าวสาร ทำให้ไม่สามารถมีอำนาจต่อรองหรือเรียกร้องกับผู้ที่มีอำนาจตัดสินใจ หรือการที่ข้อมูลข่าวสารมักจะกระทำโดยผ่านสื่อที่คนยากจนไม่สามารถเข้าถึงได้ ตัวบ่งชี้ในมิตินี้รวมทั้งการดำเนินชีวิตที่ขาดการมีส่วนร่วมในระดับครัวเรือนและระดับชุมชน ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และการปกครองประเทศ และตัวบ่งชี้มิติการมีเอกลักษณ์ การดำเนินชีวิตที่มีการแบ่งแยกโดดเดี่ยวทางสังคม ขาดลักษณะเด่นทางสังคม วัฒนธรรม และการปกครองของประเทศ

การสร้างตัวสร้างฐานะของชาวพุทธนั้น พระพุทธองค์ไม่เคยทรงห้ามชาวพุทธรวย แต่ในทางตรงกันข้าม พระองค์ทรงห้ามชาวพุทธยอมแพ้ความยากจน โดยทรงถึงกับแจกแจงความทุกข์ของคนจนอย่างหมดเปลือก เพื่อให้ชาวพุทธเห็นโทษภัยของความยากจน ใครที่กำลังอยู่ในวัยที่กำลัง

^{๒๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๔ - ๒๖.

สร้างตัวสร้างฐานะจะได้ไม่เกียจคร้าน ส่วนผู้ที่ตั้งหลักฐานได้แล้ว จะได้ไม่ประมาทในการสร้างบุญ ดังปรากฏใน "อินสูตร"^{๒๑} โดยพระพุทธองค์ได้ตรัสถึงความจนเอาไว้ว่า "ความเป็นคนจน เป็นทุกข์ของบุคคลผู้บริโศกคามในโลก" และทรงได้อธิบายไว้ดังนี้

ความจนเป็นทุกข์ของคนในโลกที่ยังครองเรือนอยู่ คนจนเข็ญใจยากไร้ย้อมกู่หนี้ แม้การกู่หนี้ก็เป็นทุกข์ในโลก ครั้นกู่หนี้แล้วก็ย้อมต้องใช้ดอกเบี้ย แม้การต้องไปใช้ดอกเบี้ย ก็เป็นทุกข์ในโลก คนจนเข็ญใจยากไร้ครั้นใช้ดอกเบี้ยแล้ว ไม่ให้ดอกเบี้ยตามกำหนดเวลา พวกเจ้าหนี้ย้อมตามทวงเขา แม้การถูกตามก็เป็นทุกข์ในโลก คนจนเข็ญใจยากไร้เมื่อถูกเจ้าหนี้ทวงแล้วยังไม่มีให้ พวกเจ้าหนี้ก็เลยติดตาม แม้การถูกติดตามก็เป็นทุกข์ในโลก คนจนเข็ญใจยากไร้ถูกเจ้าหนี้ติดตามทัน ยังไม่ทันจะให้ พวกเจ้าหนี้ที่ก็จับเขามาจองจำเสียแล้ว แม้การถูกจองจำก็เป็นทุกข์ในโลก

ประเภทที่สอง ความยากจนเพราะไม่พอ คือ ความขาดแคลนทรัพย์ที่ไม่ใช่เพราะไม่มีทรัพย์ แต่เกิดจากความไม่รู้จักพอ ถึงมีแล้วแต่ก็ยังอยากได้ อยากมี อยากเป็นเพิ่มขึ้นไปอีกเรื่อยๆ อยู่ในลักษณะเหมือนคนหิวโหยตลอดชีวิต เพื่อให้ได้สิ่งที่ตัวเองต้องการ แม้ต้องกินเลือดกินเนื้อผู้อื่นก็ทำได้ ทุกนาทียของชีวิตจึงหาความสุขไม่เจอ สอดคล้องกับแนวคิดของ ว.วชิรเมธี^{๒๒} ที่กล่าวไว้ว่า “ความโลภ คือ ความทะยานอยากมี อยากได้ เกินขอบเขตความจำเป็น ความโลภทำให้ใครบางคนมีความสุข แต่หารู้ไม่ว่านั่นคือความทุกข์ที่รอเวลาผลิตดอกออกผลในบั้นปลาย บางคนบอกเพราะจนถึงต้องขโมยของเค้า นั้นไม่ใช่เหตุ แต่เพราะคุณเห็นคนอื่นเค้ามี แล้วใคร่อยากได้อยากมี ที่เกินความจำเป็น เกินกำลัง เลยต้องสร้างหนี้สินล้นพ้นตัว ก่อให้เกิดความโลภ เกิดกิเลสอยากได้ของผู้อื่นมาเป็นของตน ไม่สำคัญว่าคุณจะได้เงินมากหรือน้อย แต่สำคัญว่าคุณได้ใช้เงินให้มีคุณค่ามาก หรือคุณใช้เงินคุณค่าน้อยต่อสังคมมากกว่า แล้วคุณละใช้เงินให้มีคุณค่ามากหรือยัง”

คนส่วนใหญ่เข้าใจไปในทิศทางตรงกันที่ว่า “ความโลภ (greed)” ถือเป็นธรรมชาติของมนุษย์... ซึ่งมีนักเศรษฐศาสตร์รวมถึงนักธุรกิจหลายท่านถึงกลับกล่าวในทำนองยืนยันที่ว่า ความโลภไม่ใช่เรื่องเสียหายแต่อย่างไร กลับเป็นเหตุปัจจัยที่ควรสนับสนุนเสียด้วยซ้ำ เกี่ยวเนื่องมาจาก ความโลภเป็นเสมือนแรงขับที่สำคัญ ทำให้กิจกรรมทางเศรษฐกิจมีการผลิตที่สอดคล้องกับการพัฒนาทางเทคโนโลยี มีผลดีต่อการขยายตัวของเศรษฐกิจโดยรวม ซึ่งในประเด็นของการทำความเข้าใจใน

^{๒๑} อจ.ฉก. (ไทย) 22/45/507-551.

^{๒๒} ว.วชิรเมธี. ความโลภคือความทะยานอยากมีอยากได้ [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <https://khjasmine.wordpress.com> [๑๔ ต.ค. ๒๕๖๕]

“ความโลภที่เป็นธรรมชาติของมนุษย์” นั้น พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้ให้ข้อสังเกตบางประการในหนังสือเศรษฐศาสตร์แนวพุทธ^{๒๓} เอาไว้ว่า :

...ข้อสังเกตบางอย่างเกี่ยวกับความบกพร่องของคำกล่าวว่า “ความโลภเป็นธรรมชาติของมนุษย์” นั้น คือ

ก) ความโลภเป็นธรรมชาติของมนุษย์ก็จริง แต่เป็นเพียงธรรมชาติอย่างหนึ่งของมนุษย์นั้น มนุษย์ยังมีคุณสมบัติอย่างอื่นอีกมาก รวมทั้งคุณสมบัติที่ตรงข้ามกับความโลภนั้น เช่น ความมีเมตตา กรุณา ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ตลอดจนเสียสละ ซึ่งเป็นธรรมชาติของมนุษย์ด้วยเช่นกัน

ข) บางคนมองความโลภที่ว่าเป็นธรรมชาติของมนุษย์นั้น เหมือนอย่างที่เราเห็นว่าความโลภเป็นธรรมชาติของสัตว์ทั้งหลายอื่นทั่วไป เช่น ช้าง ม้า วัว ควาย สุนัข หมู หนู แมว เป็นต้น แต่ความจริงเหมือนกันไม่ ความอยากได้ของสัตว์จำพวกนั้น เป็นไปตามสัญชาตญาณ เมื่อได้สนองความต้องการในการกิน อยู่ สืบพันธุ์ ขึ้นพื้นฐานแล้ว ก็จบ

แต่ความโลภของมนุษย์มีการปรุงแต่งด้วยศักยภาพในการคิด ทำให้ขยายขอบเขต ทั้งด้านปริมาณ และขีดระดับ เช่น ทำให้เกิดความรุนแรงอย่างไม่จำกัดตั้งที่ความโลภของคนคนเดียว อาจเป็นเหตุให้ฆ่าคนอื่นเป็นจำนวนล้าน อาจทำให้เกิดการทำลายล้าง ก่อความพินาศแก่เพื่อนมนุษย์ แก่สังคม และแก่ธรรมชาติหรือโลกนี้ อย่างคำนวณนับมิได้

ยิ่งกว่านั้น ในการที่จะสนองความโลภมนุษย์อาจใช้ความพลิกแพลงยักเยื้องด้วยวิธีการต่างๆ ในทางทุจริตได้ซับซ้อนพิสดารอย่างที่ไม่มิในสัตว์อื่นทั้งหลาย ความโลภถ้าจัดการไม่ถูกต้องจึงก่อปัญหาใหญ่ยิ่ง

ค) นักเศรษฐศาสตร์บางท่านถึงกลับเข้าใจว่าความโลภเป็นสิ่งที่ดี โดยเข้าใจว่าทำให้ขยันขันแข็งอย่างที่กล่าวแล้วเป็นต้น บางทีพาลไปนึกว่าวงการเศรษฐศาสตร์เห็นอย่างนั้น แต่ นักเศรษฐศาสตร์ใหญ่ๆ ที่สำคัญ แม้แต่ในกระแสหลักเองก็รู้ว่าความโลภเป็นความชั่ว ดังเช่น เคนส์ (John Maynard Keynes) มองว่าความโลภเป็นความชั่วอย่างหนึ่ง เพียงแต่มนุษย์ยังต้องอาศัยใช้ประโยชน์จากมันไปก่อนอีกสักกระยะหนึ่ง (“อย่างน้อยอีก ๑๐๐ ปี”) โดยเขาเข้าใจว่า ความโลภอยากได้เงินทองนี้ จะต้องมีต่อไปก่อนจนกว่าเศรษฐกิจจะเติบโต สนองความต้องการของมนุษย์ได้เพียงพอ และทำให้มีศักยภาพที่จะกำจัดความยากไร้ให้หมดไป

^{๒๓} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). เศรษฐกิจ&ความโลภที่เป็นธรรมชาติของมนุษย์... [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://www.gotoknow.org/posts/๕๔๗๕๗๐> [๑๔ ต.ค. ๒๕๖๕]

ง) นักเศรษฐศาสตร์เหล่านั้นไม่เข้าใจธรรมชาติของความโลภ ไม่รู้จักความหมายของมันจริง มองเห็นคลุมเครือ และพรัมมัว เริ่มแต่ไม่รู้ว่าความต้องการที่เรียกว่าความอยาก มีความแตกต่างกัน แยกในระดับพื้นฐานก็มี ๒ ประเภท ซึ่งจะเห็นได้จาก

ตัวอย่างที่ ๑ เด็กชาย ก. กวาดเข็ดดูบ้าน เพราะอยากที่บ้านสะอาด ก็เหมือนกับนักวิชาการคนหนึ่ง เขียนหนังสือหรือทำงานวิจัยขึ้นมาเรื่องหนึ่ง เพราะอยากให้คนรู้เข้าใจเรื่องนั้น จะได้ช่วยกันแก้ปัญหาหรือทำการสร้างสรรค์แก่สังคมอย่างใดอย่างหนึ่ง

๑. ความอยากแบบแรก เป็นความต้องการทำให้สิ่งใดสิ่งหนึ่งเกิดขึ้น ซึ่งเป็นความต้องการผลโดยตรงของการกระทำ ความต้องการนี้เมื่อเกิดขึ้นแล้ว ก็เป็นเหตุให้เกิดการกระทำโดยตรงได้แก่ ความอยากทำ หมายเอาการทำเพื่อผลที่ดี หรือทำให้ดี ที่เรียกว่าการสร้างสรรค์ ด้วยความต้องการผลของการกระทำนั้น

ความอยากในข้อที่ ๑ มีชื่อเรียกต่างหากว่า ฉันทะ แปลว่า ความอยากทำ หมายถึงอยากทำให้เกิดผลดีอย่างใดอย่างหนึ่งบางทีจึงเรียกว่าอยากสร้างสรรค์ (รวมทั้งอยากทำให้รู้ด้วย : ในที่นี้ยังไม่ได้พูดถึงความต้องการ คือความจำเป็นที่พึงต้องมีต้องได้ ที่ฝรั่งเรียกว่า need)

ตัวอย่างที่ ๒ เด็กชาย ข. กวาดเข็ดดูบ้าน เพราะอยากได้ขนมเป็นรางวัล เปรียบเสมือนคนในวงวิชาการอีกคนหนึ่งเขียนหนังสือหรือทำงานวิจัยขึ้นมาเรื่องหนึ่ง เพราะอยากได้คะแนนมาเลื่อนขั้นหรือค่าตอบแทนจำนวนหนึ่ง

๒. ความอยากแบบที่สอง เป็นความต้องการได้สำเร็จแล้วอย่างหนึ่งมาครอบครองหรือเพื่อเสพบริโภค แต่ตนยังไม่มีสิทธิ์ในสิ่งนั้น และมีเงื่อนไขว่าจะต้องทำอะไร (อีกอย่างหนึ่งต่างหาก) จึงจะได้รับสิ่งที่ตนต้องการ ความต้องการนี้เมื่อเกิดขึ้นแล้ว ไม่เป็นเหตุให้เกิดการกระทำ (สร้างสรรค์) โดยตรง แต่ทำให้หาทางดิ้นรนขวนขวายอย่างใดอย่างหนึ่งเพื่อให้ได้มา โดยเฉพาะถูกกำหนดด้วยเงื่อนไขให้ต้องทำ (งานนี้) จึงจะได้ (สิ่งนั้น) เรียกว่า ความอยากได้ ซึ่งจะทำได้เพราะถูกกำหนดโดยเงื่อนไข เพราะไม่ต้องการผลของการกระทำนั้นโดยตรง เช่น ไม่ต้องการความสะอาด แต่ต้องการผลตามเงื่อนไข เช่น อยากได้ขนมเป็นรางวัล

เนื่องจากความโลภเป็นเพียงความอยากได้ คนที่โลภมิได้อยากทำ และมีได้ต้องการผลของการกระทำนั้น เขาจะทำต่อเมื่อมี เงื่อนไข ว่า “ต้องทำจึงจะได้” ถ้าได้โดยไม่ต้องทำ ย่อมจะตรงกับความต้องการมากที่สุด

ดังนั้น เมื่อต้องทำเขาจึงทำด้วยความจำใจหรือไม่เต็มใจ คือทำด้วยความทุกข์ และไม่เต็มใจทำ ทำให้ต้องจัดตั้งระบบการบังคับควบคุม ซึ่งอาจจะซับซ้อนฟอนเฟะ และเพราะถ้าหลีกเลี่ยงได้

เขาจะไม่ทำ แต่จะให้ได้โดยไม่ต้องทำ จึงเป็นเหตุให้เกิดการทุจริต และการเบียดเบียนต่างๆ ในสังคมได้ทุกรูปแบบ

ในเมื่อความโลภ คือความอยากได้ (และความอยากทำที่เรียกว่า ฉันทะ) มีบทบาทสำคัญมากในชีวิตของมนุษย์โดยเฉพาะเป็นตัวนำและผลักดันกิจกรรมเศรษฐกิจ จึงมีความสำคัญต่อเศรษฐกิจอย่างมาก ถ้าเศรษฐศาสตร์จะให้เศรษฐกิจก่อผลดีแก่ชีวิตและสังคมมนุษย์ ก็จะต้องทำความเข้าใจและจัดการกับมันให้ถูกต้อง ซึ่งในขั้นนี้ จะสัมพันธ์กับข้อต่อไปด้วย

จ) แนวคิดตะวันตกมองธรรมชาติของมนุษย์แบบนิ่ง หรือตายตัว (static) เศรษฐศาสตร์ปัจจุบันซึ่งเจริญมาตามแนวคิดตะวันตกนั้น จึงมองความโลภและความต้องการต่างๆ เป็นแบบเดียวหรือเหมือนว่าจะต้องเป็นอย่างนั้นตลอดไป และมุ่งแต่จะสนองความต้องการในแบบหนึ่งแบบเดียวนั้นดิ่งไป

แต่ที่จริงธรรมชาติของมนุษย์นั้นเปลี่ยนแปลงได้ และตรงนี้เป็นประเด็นสำคัญที่สุดธรรมชาติของมนุษย์คือ เป็นสัตว์พิเศษที่ฝึกศึกษาพัฒนาได้ และการฝึกศึกษานี้เป็นหน้าที่ของทุกชีวิตพร้อมกับเป็นภารกิจของสังคมเป็นหัวใจของการจัดการเกี่ยวกับชีวิตและสังคมมนุษย์ทั้งหมด ในการที่จะให้มีชีวิตที่ดี และให้สังคมมีสันติสุข เป็นคุณสมบัติพิเศษที่ทำให้มนุษย์สามารถเป็นสัตว์ประเสริฐ และมีวัฒนธรรม มีอารยธรรมเจริญงอกงามได้

โดยเฉพาะจุดที่สำคัญยิ่ง ซึ่งเกี่ยวข้องกับเศรษฐศาสตร์มาก คือ เรื่องความต้องการ รวมทั้งความอยาก ๒ แบบข้างต้น ซึ่งปรับเปลี่ยนพัฒนาได้

ความต้องการนี้ เมื่อพัฒนาปรับเปลี่ยนไป นอกจากทำให้เปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ซึ่งรวมทั้งพฤติกรรมทางเศรษฐกิจแล้ว ก็เป็นปัจจัยนำการเปลี่ยนแปลงอย่างอื่นอีกมากมาย รวมทั้งการพัฒนาความสุขด้วย

การพัฒนาคุณสมบัติเช่นว่านี้ เป็นการพัฒนาคุณภาพคน ซึ่งสัมพันธ์สอดคล้องไปด้วยกันกับการพัฒนาเศรษฐกิจ ชนิดที่เป็นปัจจัยแก่กันและกันกับการพัฒนามนุษย์ในความหมายที่ถูกต้อง

ในสังคมเศรษฐกิจ โลภะ ถือได้ว่าเป็นปฐมฐานที่บังคับ บีบบังคับให้ผลิต “ความต้องการ” อยากรได้นั้น อยากรได้นี้ไม่มีที่สิ้นสุด รวมทั้งเป็นรากฐานแห่งโทสะ (โกรธ, โมหะ) เมื่อไม่ได้สมใจปรารถนาทำให้เกิดการขัดเคืองใจไม่สบายอารมณ์ นำพามาซึ่งความรุนแรงในรูปแบบต่างๆ ส่วนโมหะ (ความหลง) ถือได้ว่าเป็นแรงเสริมส่งเสริมสนับสนุนโลภะ (ความโลภ) อย่างเด่นชัดจนที่สุด เมื่อมีความอยากได้สิ่งนั้นสิ่งนี้ ความหลงที่มีอวิชชา (ความไม่รู้ในสภาวะธรรมตามจริง) เป็นหัวใจก็จะลากจูงความคิดให้ไปเสพติดในรูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส และธรรมารมณ์ ทำให้เกิดความลุ่มหลงในวัตถุที่เสพ

บารุงบ่าเรอว่า สภาวะเหล่านั้คือความสุข ปลูกฝังหยังรากลึกลงไปในความรู้สึกที่แนบแน่น ทำให้อำนาจแห่งโมหะแข็งแกร่งเสริมสร้างเป็นแรงขับเคลื่อนโลกะต่อไปอย่างไม่มีที่สิ้นสุด

๒.๒.๒ ประเภทและลักษณะความยากจนตามหลักวิชาการ

สำหรับประเภท หรือมิติความยากจน และลักษณะความยากจนตามหลักวิชาการ มีหน่วยงานและนักวิชาการได้จำแนกไว้ในหลายทัศนะ สรุปได้ดังนี้

UNESCAP (๒๐๐๐) ได้จำแนกมิติของความยากจนออกเป็น ๓ มิติ ได้แก่

๑) ความยากจนมิติด้านการเงิน (Poverty of Money) เป็นมิติความยากจนที่นิยมใช้ และมีการนำมาใช้งานในระยะเวลาที่ยาวนานและต่อเนื่อง โดยตัวบ่งชี้ที่สำคัญ คือ เส้นความยากจน และสัมประสิทธิ์จีนี (Gini Coefficient) สำหรับใช้ในการวัดความยากจนเชิงสัมบูรณ์ และความยากจนเชิงสัมพัทธ์ ซึ่งใช้ในการบ่งชี้ทางด้านรายได้ และความพอเพียงของรายได้

๒) ความยากจนในมิติการเข้าถึงบริการ (Poverty of Access) เป็นมิติของความยากจนที่พิจารณาจากการเข้าถึงการใช้บริการสาธารณูปโภค สาธารณูปการ รวมทั้งการบริการต่างๆ ที่จัดให้แก่คนยากจนที่ต้องอาศัยอยู่ในพื้นที่แออัด ได้แก่ บริการน้ำประปา ไฟฟ้า การกำจัดน้ำเสีย ตลอดจนบริการด้านสาธารณสุขที่ให้บริการโดยรัฐ

๓) ความยากจนในมิติอำนาจ (Poverty of Power) พิจารณาจากการที่คนยากจนมักจะมีได้รับความสนใจหรือถูกตัดออกจากการดำเนินการใด ๆ ที่ก่อให้เกิดประโยชน์แก่กลุ่มคนยากจนเหล่านี้ โดยผู้ตัดสินใจเชิงนโยบายมักมุ่งเน้นกลุ่มคนที่อยู่ในระบบ ทั้งๆ ที่กลุ่มคนยากจนเหล่านี้ได้รับผลกระทบจากการตัดสินใจดังกล่าวเช่นกัน หรืออาจพิจารณาในแง่มุมของการที่คนยากจนมักจะไม่ได้รับข้อมูลข่าวสาร ทำให้ไม่สามารถมีอำนาจต่อรองหรือเรียกร้องกับผู้มีอำนาจตัดสินใจ หรือการที่ข้อมูลข่าวสารมักจะกระทำโดยผ่านสื่อที่คนยากจนไม่สามารถเข้าถึงได้

Guy Palmer และ Mohikeer Rahman (๒๐๐๑) ได้แบ่งมิติของความยากจนออกเป็น ๕ มิติ ดังนี้

๑) ความยากจนในมิติรายได้ (Income) ตัวบ่งชี้ในมิตินี้ครอบคลุมทั้งรายได้สัมพัทธ์และรายได้สัมบูรณ์ รวมถึงการขาดสินค้าและบริการที่จำเป็นอันเนื่องจากการขาดรายได้ ตัวบ่งชี้ที่สำคัญ ได้แก่ รายได้ขั้นต่ำสัมพัทธ์ รายได้ขั้นต่ำสัมบูรณ์ การขาดแคลนสิ่งจำเป็น ความสัมพันธ์ของรายได้ขั้นต่ำและความขาดแคลน ระยะเวลาในการเป็นคนจน ความมั่นใจด้านรายได้ และความขัดสนทางการเงิน เป็นต้น

๒) ความยากจนในมิติการว่างงาน (Unemployment) ตัวบ่งชี้ในมิตินี้ครอบคลุมการว่างงานและความต้องการในการมีงานทำ ตัวบ่งชี้ที่สำคัญได้แก่การว่างงาน ระดับรายได้จากการทำงาน เงินที่ได้รับขั้นต่ำกว่าความเป็นจริง คุณภาพของแรงงานและการแบ่งกลุ่มของแรงงาน เป็นต้น

๓) ความยากจนในมิติการศึกษา (Education) ตัวบ่งชี้ในมิตินี้ควรเน้นที่จำนวนผู้ที่ไม่สำเร็จการศึกษาด้วยเหตุผลต่างๆ มากกว่าจำนวนผู้สำเร็จการศึกษา ตัวบ่งชี้ที่สำคัญได้แก่ ผู้ที่ออกจากโรงเรียนก่อนกำหนด อัตราการสอบตกของนักเรียน นักศึกษา และการถูกไล่ออกจากโรงเรียน เป็นต้น

๔) ความยากจนในมิติสุขภาพ (Health) สำหรับตัวบ่งชี้ในมิตินี้ควรเป็นตัวบ่งชี้ลักษณะกว้างๆ มากกว่าจะเน้นสิ่งเฉพาะเจาะจง นอกจากนี้ยังควรเน้นผลลัพธ์ของการบริการสุขภาพมากกว่าปัจจัยเข้า ตัวบ่งชี้ที่สำคัญได้แก่ อัตราการตายโดยรวม คุณภาพชีวิต การดำเนินชีวิต สุขภาพของเด็ก และการเข้ารับบริการดูแลสุขภาพ เป็นต้น

๕) ความยากจนในมิติที่อยู่อาศัย (Housing) ตัวบ่งชี้ในมิตินี้ควรครอบคลุมถึงการได้มา การครอบครอง การขาดที่อยู่อาศัย และคุณภาพของที่อยู่อาศัย ตัวบ่งชี้ที่สำคัญได้แก่ ปริมาณของที่อยู่อาศัย คุณภาพของที่อยู่อาศัย และความสามารถในการจ่ายค่าเช่าเพลิง ความเสี่ยงภายในบริเวณที่อยู่อาศัย และการแบ่งกลุ่มของที่อยู่อาศัย เป็นต้น^{๒๔}

การกำหนดมิติความยากจนของไทย จำแนกออกเป็น ๘ มิติ ประกอบด้วย

๑) ความยากจนมิติรายได้ หมายถึง การขาดแคลนรายได้หรือมีรายได้ต่ำกว่าระดับพอยังชีพของคนทั่วไปหรือมีรายได้แต่ไม่เพียงพอสำหรับค่าใช้จ่ายที่จำเป็นหรือมีรายได้ไม่แน่นอน เพราะมีอาชีพที่ไม่มั่นคง ขาดปัจจัยการผลิต เช่นที่ดิน เงินทุน และมีภาระหนี้สิน

๒) ความยากจนมิติการทำงาน หมายถึง การขาดโอกาสหรือทางเลือกในการประกอบอาชีพ เนื่องจากขาดแคลนปัจจัยการผลิตหรือขาดความสามารถ ทำให้ไม่มีงานทำหรือต้องทำงานที่ได้รับค่าตอบแทนต่ำ ไม่มีความมั่นคง มีความเสี่ยง และไม่ปลอดภัยต่อชีวิต

๓) ความยากจนมิติการศึกษา หมายถึง การขาดการศึกษาหรือมีการศึกษาใน ระดับต่ำหรือขาดโอกาสในการเพิ่มพูนความรู้ การเสริมทักษะ และความสามารถ เนื่องจากไม่สามารถเข้าถึงบริการด้านการศึกษาหรือความขัดสนทางเศรษฐกิจหรือการขาดข้อมูลข่าวสาร

^{๒๔} United Nations committee on Economic, Social and Culture Rights (๒๐๐๑) อ้างใน สุมาลี สันติพลวุฒิ พร้อมคณะ, “โครงการติดตามประเมินผลการแก้ไขปัญหาความยากจนตามยุทธศาสตร์การแก้ไขปัญหาความยากจน, หน้า 2-4 – 2-6.

๔) ความยากจนมิติสุขภาพ หมายถึง ความไม่แข็งแรงสมบูรณ์ทางร่างกาย จิตใจ และชีวิตความเป็นอยู่ อันเนื่องมาจากความเจ็บป่วยที่ไม่ได้รับการรักษา เพราะไม่สามารถเข้าถึงบริการด้านสาธารณสุขหรือความขัดสนทางเศรษฐกิจ

๕) ความยากจนมิติที่อยู่อาศัย หมายถึง การขาดแคลนที่อยู่อาศัยหรือมีที่อยู่อาศัยไม่เป็นหลักแหล่ง ขาดสุขลักษณะ แออัด และไม่ปลอดภัย

๖) ความยากจนมิติการเข้าถึงบริการ หมายถึง การขาดโอกาสในการเข้าถึงบริการขั้นพื้นฐานต่างๆ ของภาครัฐ เช่น ด้านสาธารณสุข โภค การศึกษา ด้านสาธารณสุข และสวัสดิการต่างๆ หรือขาดโอกาสในการครอบครองปัจจัยการผลิตขั้นพื้นฐาน

๗) ความยากจนมิติการมีส่วนร่วม หมายถึง การดำเนินชีวิตที่ขาดการมีส่วนร่วมในระดับครัวเรือนและระดับชุมชน ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และการปกครองประเทศ

๘) ความยากจนมิติการมีเอกลักษณ์ หมายถึง การดำเนินชีวิตที่มีการแบ่งแยกโดดเดี่ยวทางสังคม ขาดลักษณะเด่นทางสังคม วัฒนธรรม และการปกครองของประเทศ^{๒๕}

สำหรับงานวิจัยที่รวบรวมผลการศึกษเกี่ยวกับพลวัตของความยากจนโดยส่วนใหญ่แบ่งประเภทของความยากจนออกเป็น ๔ กลุ่มใหญ่ (Hulme et al, ๒๐๐๗) ได้แก่

๑. กลุ่มไม่เคยยากจน (never poor)

๒. กลุ่มยากจนเป็นครั้งคราว (transient poor/ sometimes poor) (กลุ่มที่เคยจนแต่สามารถออกจากความจนได้) (moving out of poverty)

๓. กลุ่มที่เพิ่งเข้าสู่ความยากจน (moving into poverty)

๔. กลุ่มยากจนถาวรหรือเรื้อรัง (always poor/ Chronic poor)^{๒๖}

ถึงแม้จะมีการจำแนกและให้ความหมายของประเภทความยากจนและลักษณะของความยากจนไว้ค่อนข้างหลายมิติ หากแต่เมื่อพิจารณาดูแล้วประเภทหรือมิติของความยากจนต่างมีความเกี่ยวเนื่องเชื่อมโยงและมีความคล้ายคลึงกัน แต่พอจะสรุปได้ว่ามิติของความยากจน ได้แก่ ความยากจนด้านมิติรายได้ ด้านที่อยู่อาศัย และด้านโอกาสทางสังคม ซึ่งล้วนแล้วแต่มีความเกี่ยวเนื่องเชื่อมโยงและส่งผลกระทบต่อในลักษณะเป็นวัฏจักรหมุนเวียน เช่น มิติความยากจนด้านรายได้ จะส่งต่อ

^{๒๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า 2-8 – 2-9.

^{๒๖} อังโน อานันท์ชนก สกนธวัฒน์, “พลวัตของความยากจน: กรณีศึกษาครัวเรือนชาวนาในพื้นที่เขตชนบทภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคกลางของไทย”, หน้า 25.

มิติด้านที่อยู่อาศัย และยังส่งผลต่อความยากจนด้านโอกาสทางสังคมตามมาอีกด้วย ในทางกลับกัน ความยากจนมิติด้านการขาดโอกาสทางสังคม ย่อมเป็นวัฏจักรต่อมิติด้านที่อยู่อาศัย และมิติด้าน รายได้เช่นกัน

2.1.4 ความยากจนในประเทศไทย

แนวคิดในการวัดความยากจน แบ่งได้ออกเป็น ๒ แนวคิด คือ

๑) แนวคิดการวัดความยากจนแบบสัมบูรณ์ (Absolute poverty concept) คือ การพิจารณาหาเกณฑ์แบ่งคนจนและคนที่ไม่จนออกจากกัน โดยใช้เกณฑ์แบบสัมบูรณ์ที่สะท้อนระดับค่าครองชีพขั้นต่ำสุดที่มนุษย์จะยังชีพอยู่ได้ เกณฑ์ดังกล่าวนี้เรียกว่า “เส้นความยากจน” (Poverty line) และ

๒) แนวคิดการวัดความยากจนแบบสัมพัทธ์ (Relative Poverty concept) คือ การพิจารณาความยากจนโดยเปรียบเทียบระดับรายได้ต่างๆ ของประชากรแต่ละกลุ่ม หรือเป็นการพิจารณาสถานะการกระจายรายได้นั้นเอง

ประเทศไทยใช้แนวคิดการวัดความยากจนแบบสัมบูรณ์โดยใช้ “เส้นความยากจน หรือ Poverty line” เป็นเครื่องมือในการประเมินสถานการณ์ความยากจนของประเทศ ทั้งนี้ การกำหนดคนจนนั้นทำได้สองวิธีขึ้นกับว่าจะเปรียบเทียบเส้นความยากจนที่คำนวณได้กับระดับรายได้หรือระดับค่าใช้จ่าย (ระดับการบริโภค) ซึ่งถ้าหากระดับรายได้หรือระดับค่าใช้จ่ายต่ำกว่าเส้นความยากจนถือว่าเป็นคนจน ทั้งนี้การกำหนดคนจนโดยพิจารณาจากระดับรายได้เทียบกับเส้นความยากจนเรียกว่าเป็นการวัดความยากจนด้านรายได้ ส่วนการกำหนดคนจนโดยพิจารณาจากระดับค่าใช้จ่าย (ระดับการบริโภค) เทียบกับเส้นความยากจน เรียกว่าเป็นการวัดความยากจนด้านค่าใช้จ่ายหรืออาจเรียกว่าเป็นการวัดความยากจนด้านการบริโภค ในปัจจุบันประเทศไทยได้ใช้ความยากจนด้านค่าใช้จ่ายเป็นตัวเลขที่เป็น “ทางการ” สอดคล้องกับแนวโน้มของนานาประเทศที่หันมาใช้ความยากจนด้านค่าใช้จ่ายเป็นมาตรฐานมากขึ้น เนื่องจากการวัดความยากจนด้านค่าใช้จ่ายสะท้อนถึงความพอเพียงในการได้รับสารอาหารและสินค้าอื่นๆ ในการดำรงชีวิตได้โดยตรง หรือเป็นการวัดความอยู่ดีกินดี (Well being) โดยตรง นอกจากนั้นข้อมูลค่าใช้จ่ายจะไม่เปลี่ยนแปลงมากนักเพราะ ค่าใช้จ่ายจะขึ้นอยู่กับแบบแผนหรือพฤติกรรมบริโภคของครัวเรือนจึงเปลี่ยนแปลงแบบค่อยเป็นค่อยไป^{๒๗}

^{๒๗} สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, รายงานการวิเคราะห์สถานการณ์ความยากจนและความเหลื่อมล้ำของประเทศไทย ปี ๒๕๖๔, หน้า ๑ - ๑.

สถานการณ์ความยากจนในปี 2564 ปรับตัวดีขึ้น คนยากจนมีจำนวนทั้งสิ้น 4.4 ล้านคน คิดเป็นสัดส่วนคนยากจนที่ร้อยละ 6.32 ลดลงจากปีก่อนที่มีสัดส่วนคนยากจนร้อยละ 6.83 ขณะที่เมื่อพิจารณาจำนวนครัวเรือนยากจน พบว่า ในปี 2564 ครัวเรือนยากจนมีจำนวนทั้งสิ้น 1.24 ล้านครัวเรือน คิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 4.79 ของครัวเรือนทั้งหมด ลดลงเมื่อเทียบกับปี 2563 ที่มีจำนวนครัวเรือนยากจนประมาณ 1.40 ล้านครัวเรือน สำหรับสาเหตุสำคัญที่สถานการณ์ความยากจนปรับตัวดีขึ้น เป็นผลมาจากในช่วงปี 2563 - 2564 ที่รัฐบาลมีการดำเนินมาตรการเพื่อช่วยเหลือ และบรรเทาผลกระทบที่เกิดขึ้นจากปัญหาวิกฤตการแพร่ระบาดของโควิด-19 อย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะกับกลุ่มคนยากจนและผู้มีรายได้น้อย

ที่มา : ข้อมูลจากการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน สำนักงานสถิติแห่งชาติ ประมวลผลโดยกองพัฒนาข้อมูลและตัวชี้วัดสังคม สศช.

เมื่อพิจารณาในด้านมิติพื้นที่และเศรษฐกิจของคนจน พบว่า ภาคใต้มีปัญหาความยากจนรุนแรงที่สุดโดยภาคใต้มีสัดส่วนคนจนสูงสุดที่ร้อยละ 10.9 ขณะที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีจำนวนคนจนมากที่สุดโดยเป็นภูมิภาคที่มีรายได้น้อยที่สุดมาโดยตลอด ซึ่งจังหวัดที่มีรายได้น้อยของประชากรต่ำมีโอกาสที่จะมีปัญหาความยากจนมากกว่าจังหวัดที่มีรายได้น้อยสูง สะท้อนถึงการพัฒนาของพื้นที่ที่มีผลสำคัญต่อการแก้ไขปัญหาความยากจน คนจนมีอัตราการพึ่งพิง (จำนวนเด็กอายุต่ำกว่า 15 ปี และผู้สูงอายุต่อวัยแรงงาน)สูงกว่าครัวเรือนไม่ยากจนอย่างชัดเจนและครัวเรือนขนาดใหญ่จะมีปัญหาความยากจนมากกว่าครัวเรือนขนาดเล็ก นอกจากนี้ ยังพบว่า ในอดีตครัวเรือนเกษตรกรมักเป็นครัวเรือนยากจน แต่ปัจจุบันครัวเรือนยากจนส่วนใหญ่เป็นครัวเรือนที่ไม่มีส่วนร่วมทางเศรษฐกิจ คิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 33.99 ของครัวเรือนยากจนทั้งหมดส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรสู่สังคมสูงวัย ซึ่งพบว่าผู้สูงวัยไม่สามารถหารายได้และเข้าไม่ถึงหลักประกันรายได้หลังเกษียณ

คนจนเข้าถึงสวัสดิการของรัฐเพิ่มมากขึ้น โดยสัดส่วนคนจนมีสิทธิในการเบิกค่าใช้จ่ายการรักษาพยาบาลครอบคลุมร้อยละ 97.83 ซึ่งสิทธิบัตรประกันสุขภาพถ้วนหน้าเป็นประเภทของสิทธิที่

คนจนเข้าถึงได้มากที่สุด คนยากจนที่ได้รับบัตรสวัสดิการแห่งรัฐมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นต่อเนื่อง จากร้อยละ 35.16 ในปี 2561 เป็นร้อยละ 49.72 ในปี 2564 เช่นเดียวกับผู้สูงอายุและผู้พิการที่ยากจน ที่มีสัดส่วนการได้รับเบี้ยยังชีพเพิ่มขึ้นจากร้อยละ 90.5 และร้อยละ 76.76 ในปี 2563 เป็นร้อยละ 93.7 และร้อยละ 77.88 ในปี 2564ตามลำดับ สำหรับการเข้าถึงบริการพื้นฐาน คนจนส่วนใหญ่เข้าถึงไฟฟ้า น้ำประปา โทรศัพท์เคลื่อนที่ และอินเทอร์เน็ตเพิ่มขึ้น โดยมีสัดส่วนอยู่ที่ร้อยละ 99.08 ร้อยละ 82.2 ร้อยละ 73.89 และร้อยละ 67.71 ในปี 2564

ความยากจนมิติอื่นที่ไม่ใช่รายได้มีแนวโน้มลดลงอย่างต่อเนื่อง ปี 2564 มีค่าดัชนีความยากจนหลายมิติอยู่ที่ 0.044 หรือมีจำนวนคนยากจนหลายมิติ 8.10 ล้านคน ลดลงจากปี 2562 ที่มีสัดส่วนคนยากจนหลายมิติอยู่ที่ร้อยละ 13.4 เมื่อจำแนกเป็นรายมิติ พบว่า มิติด้านความเป็นอยู่มีความขัดสนมากที่สุด ที่ร้อยละ 35 และมิติที่ส่งผลต่อความยากจนหลายมิติน้อยที่สุดคือ มิติการศึกษาที่ร้อยละ 16 ทั้งนี้ ความยากจนหลายมิติในระดับภูมิภาคมีความแตกต่างจากความยากจนด้านตัวเงินภาคที่มีปัญหาความยากจนหลายมิติสูงที่สุดคือภาคตะวันออกเฉียงเหนือ รองลงมาเป็นภาคใต้ ขณะที่สัดส่วนคนจนด้านตัวเงินพบว่า ภาคใต้เป็นภาคที่มี

สัดส่วนคนจนสูงที่สุด สะท้อนให้เห็นถึงปัญหาที่แตกต่างกันในระดับภาค

อัตราส่วนของแต่ละมิติและตัวชี้วัดที่ส่งผลต่อความยากจนหลายมิติ ปี 2564

ที่มา : ข้อมูลจากการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน สำนักงานสถิติแห่งชาติ ประมวลผลโดยกองพัฒนาข้อมูลและตัวชี้วัดสังคม สศช.

สถานการณ์ความเหลื่อมล้ำ

ความเหลื่อมล้ำด้านรายได้ปรับตัวเพิ่มขึ้น โดยค่าสัมประสิทธิ์จีเนียนอยู่ที่ 0.430 ปรับตัวเพิ่มขึ้นจาก 0.429 ในปี 2562 กลุ่มคนที่มีเศรษฐกิจฐานะดีที่สุด (decile 10) มีส่วนแบ่งรายได้เพิ่มสูงขึ้นจากร้อยละ 33.17 ของรายได้รวมทั้งประเทศ ในปี 2562 เป็นร้อยละ 33.43 หรือคิดเป็นส่วนแบ่งรายได้สูงกว่ากลุ่มที่มีเศรษฐกิจฐานะต่ำที่สุด (decile 1) ถึง 16.4 เท่า เมื่อพิจารณาโครงสร้างแหล่งที่มา

ของรายได้ที่เป็นตัวเงินในแต่ละกลุ่มรายได้ พบว่าโครงสร้างรายได้ของประชากรกลุ่มที่มีเศรษฐานะดีที่สุด (decile 10) และกลุ่มที่มีเศรษฐานะต่ำที่สุด (decile 1) แตกต่างกันอย่างชัดเจน โดยครึ่งหนึ่งของรายได้ในกลุ่มที่มีเศรษฐานะต่ำที่สุด (decile 1) มาจากเงินโอนซึ่งแบ่งเป็นเงินช่วยเหลือจากภาครัฐร้อยละ 30.0 และเงินช่วยเหลือจากบุคคลอื่นร้อยละ 21.0 ขณะที่รายได้จากการทำงานอยู่ที่ร้อยละ 48.5 ตรงข้ามกับกลุ่มคนที่มีเศรษฐานะดีที่สุด (decile 10) ที่มีรายได้หลักมาจากการทำงานอยู่ที่ร้อยละ 83.1 สะท้อนให้เห็นถึงความไม่แน่นอนของรายได้ในกลุ่มประชากรที่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำที่พึ่งพิงรายได้จากเงินโอนในระดับสูง แตกต่างจากกลุ่มประชากรที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสูงที่มีรายได้หลักมาจากการทำงาน

สถานการณ์ความเหลื่อมล้ำด้านรายจ่ายโดยรวมมีแนวโน้มคงที่ โดยค่าสัมประสิทธิ์จีนิ ใน ปี 2564 อยู่ที่ 0.350 ช่องว่างของความแตกต่างของรายจ่ายเพื่อการอุปโภคบริโภคเฉลี่ยของกลุ่มคนที่มีเศรษฐานะดีที่สุด (decile 10) กับกลุ่มที่มีเศรษฐานะต่ำที่สุด (decile 1) ลดลงเพียงเล็กน้อยเท่านั้น จาก 8.62 เท่า ในปี 2563 เป็น 8.61 เท่า ในปี 2564 ถึงแม้กลุ่มประชากรที่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำมีส่วนแบ่งรายจ่ายเพิ่มขึ้น แต่ค่าใช้จ่ายส่วนใหญ่เป็นค่าใช้จ่ายทางด้านอาหารเป็นหลัก ทำให้ขาดความยืดหยุ่นในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการใช้จ่ายให้สอดคล้องกับสถานการณ์ต่าง ๆ ที่เปลี่ยนแปลงไปในด้านความมั่งคั่ง แม้ว่าความเหลื่อมล้ำในการถือครองทรัพย์สินรวมจะปรับตัวลงเล็กน้อย แต่ยังคงอยู่ในระดับสูง โดยในปี 2564 ค่าสัมประสิทธิ์ความไม่เสมอภาคของการถือครองทรัพย์สินอยู่ที่ 0.620 ปรับตัวลดลงจาก 0.621 ในปี 2562 โดยความเหลื่อมล้ำในการถือครองสิ่งปลูกสร้างเพื่อธุรกิจ/เกษตร และทรัพย์สินทางการเงินยังคงสูงกว่าทรัพย์สินประเภทอื่นอย่างมีนัยสำคัญและอาจส่งผลกระทบต่อความเหลื่อมล้ำด้านรายได้ เนื่องจากทรัพย์สินทั้งสองประเภท เป็นปัจจัยการผลิตสำคัญที่สามารถ

สร้างผลตอบแทนที่มีอัตราการตอบแทนสูง และเชื่อมโยงกับกระบวนการสะสมความมั่งคั่งและเอื้อให้ความเหลื่อมล้ำทางด้านรายได้เพิ่มขึ้นต่อไป

ภาพรวมความเหลื่อมล้ำด้านโอกาสทางการศึกษามีทิศทางที่ดีขึ้นในเกือบทุกระดับชั้น กลุ่มเด็กที่มีเศรษฐฐานะดีที่สุด (decile 10) มีอัตราการเข้าศึกษาต่อระดับมัธยมศึกษาตอนปลายร้อยละ 80. สูงกว่ากลุ่มเด็กที่มีเศรษฐฐานะต่ำที่สุด (decile 1) ประมาณ 1.6 เท่า แม้ว่าจะมีทิศทางที่ดีขึ้นต่อเนื่องจากสองปีก่อนหน้า แต่สถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19 ทำให้มีนักเรียนตกหล่น/ออกกลางคันจำนวน 28,793 คน โดยอยู่ในระดับอนุบาล-ประถมศึกษาร้อยละ 49. และอยู่ในระดับมัธยมศึกษาร้อยละ 51. นอกจากนี้ยังส่งผลให้เกิดปัญหาภาวะสูญเสียการเรียนรู้ (Learning Loss) โดยเฉพาะในกลุ่มเด็กเล็ก ความเหลื่อมล้ำด้านคุณภาพและการจัดสรรทรัพยากรทางการศึกษายังคงมีอยู่ในหลายมิติ คุณภาพการศึกษามีความเชื่อมโยงกับขนาดโรงเรียน ที่ตั้งและภูมิภาค โดยโรงเรียนขนาดใหญ่มีคะแนนผลการทดสอบทางการศึกษาสูงกว่าโรงเรียนขนาดเล็ก และโรงเรียนในพื้นที่กรุงเทพมหานครมีคะแนนผลการทดสอบสูงกว่าภูมิภาคอื่น สาเหตุส่วนหนึ่งเกิดจากนโยบายของรัฐทั้งด้านงบประมาณและบุคลากร จัดสรรตามขนาดโรงเรียน จึงเอื้อต่อโรงเรียนขนาดใหญ่มากกว่าโรงเรียนขนาดเล็ก

เข้าถึงหลักประกันสุขภาพมีความครอบคลุมประชากรมากกว่าร้อยละ 99 แต่ยังคงมีความเหลื่อมล้ำด้านคุณภาพบริการระหว่างพื้นที่ จากการกระจุกตัวของบุคลากรทางการแพทย์ในเมืองหลวงและเมืองใหญ่ การเข้าถึงสวัสดิการทางสังคม ได้แก่ เงินอุดหนุนเพื่อการเลี้ยงดูเด็กแรกเกิด บัตรสวัสดิการแห่งรัฐ เบี้ยยังชีพผู้สูงอายุ และเบี้ยยังชีพผู้พิการ มีความครอบคลุมเพิ่มมากขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำได้รับประโยชน์มากกว่ากลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสูง แต่ยังคงมีปัญหาค่ารถโดยสาร ในด้านโครงสร้างพื้นฐานพบว่า การเข้าถึงบริการไฟฟ้าและน้ำประปาครอบคลุมครัวเรือนเกือบทั่วประเทศ ครัวเรือนกลุ่มที่เศรษฐฐานะต่ำที่สุด(decile 1)สามารถเข้าถึงน้ำประปาอยู่ที่ร้อยละ 90.27 ส่วนการเข้าถึงอินเทอร์เน็ตของกลุ่มครัวเรือนที่เศรษฐฐานะต่ำที่สุด (decile 1) เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องมาอยู่ที่ร้อยละ 68.29 ในปี 2564 จากร้อยละ 53.92 ในปี 2563 และด้านการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม สัดส่วนการอนุมัติให้ความช่วยเหลือผ่านกองทุนยุติธรรมเพิ่มขึ้นจากร้อยละ 39.88 ในปี 2563 เป็นร้อยละ 53.71 ในปี 2564 ซึ่งมีสัดส่วนสูงสุดในรอบ 10 ปี และเป็นทิศทางที่ดีในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมของกลุ่มผู้มีรายได้น้อย

ช่องว่างการดำเนินนโยบายในการแก้ไขปัญหาความยากจนและความเหลื่อมล้ำ

ในปี 2564 การดำเนินนโยบายต่าง ๆ เพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนและความเหลื่อมล้ำส่วนใหญ่เป็นมาตรการที่มุ่งเน้นการช่วยเหลือและเยียวยาประชาชนในกลุ่มที่ได้รับผลกระทบจากการแพร่ระบาดของโควิด-19เป็นหลัก รวมถึงการดำเนินนโยบายเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนและความ

เหลื่อมล้ำในสังคมตามยุทธศาสตร์ชาติและแผนปฏิรูปประเทศ อย่างไรก็ตาม ภายใต้การดำเนินการดังกล่าวสะท้อนให้เห็นช่องว่างเชิงนโยบาย(policy gaps) ที่ชี้ให้เห็นความจำเป็นในการยกระดับแนวทางพัฒนาและการนำนโยบายไปปฏิบัติเพื่อนำไปสู่การลดความยากจนและลดความเหลื่อมล้ำให้มีประสิทธิภาพและสอดคล้องกับสถานการณ์ยิ่งขึ้น ดังนี้

1) นโยบายลดความยากจน/ความเหลื่อมล้ำของประเทศไทยในปัจจุบันเน้นแก้ปัญหาที่ตัวบุคคลซึ่งสาเหตุที่แท้จริงของความยากจนและความเหลื่อมล้ำ ไม่ได้อยู่ที่คุณลักษณะหรือสถานการณ์ส่วนบุคคลเพียงลำพัง หากส่วนหนึ่งเป็นผลจากโครงสร้างอันไม่เป็นธรรมของสังคม ดังนั้นรัฐจำเป็นต้องมีนโยบาย/กฎหมายที่ช่วยเปลี่ยนแปลงโครงสร้างอำนาจที่ไม่เท่าเทียมทางสังคม เพื่อเสริมพลังให้กับกลุ่มเปราะบางทางเศรษฐกิจหรือกลุ่มคนยากจนควบคู่กันไปด้วย โดยประเด็นที่ควรพิจารณาเพิ่มเติม ได้แก่

(1) เงินช่วยเหลือจากภาครัฐมีบทบาทสำคัญในการรักษาระดับความเป็นอยู่ให้กับกลุ่มคนที่มีรายได้น้อย แต่เป็นการแก้ไขปัญหาที่ปลายเหตุและไม่ยั่งยืน หากพิจารณาปัจจัยความเหลื่อมล้ำด้านรายได้จะพบว่า รายได้ที่เพิ่มขึ้นของกลุ่มที่มีรายได้น้อยเป็นการเพิ่มขึ้นของเงินช่วยเหลือจากภาครัฐและบุคคลอื่นไม่ได้มาจากผลผลิตภาพของแรงงาน ซึ่งแม้จะมีรายได้เพิ่มขึ้น แต่ไม่มีเงินเพียงพอให้สะสมความมั่งคั่ง รวมทั้งมีการก่อหนี้เพิ่มขึ้น สะท้อนให้เห็นถึงความไม่แน่นอนของรายได้ในกลุ่มที่มีรายได้น้อยที่พึ่งพิงรายได้จากเงินโอนในระดับสูง

(2) การให้ความสำคัญกับการลดความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา แต่ไม่ได้ให้ความสำคัญกับการลดความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจควบคู่กันไปด้วย ส่งผลให้เด็กจากครัวเรือนยากจนไม่สามารถก้าวข้ามกับดักความยากจนข้ามรุ่นได้ ดังนั้นควรพัฒนาการศึกษาให้มีคุณภาพ ได้มาตรฐาน รวมถึงปรับระบบการศึกษาให้มีความยืดหยุ่นเพื่อให้นักเรียนสามารถเรียนและทำงานได้ ควบคู่กับการให้เงินอุดหนุนนักเรียนยากจนพิเศษ เพื่อเป็นปัจจัยสนับสนุนการคงอยู่ในระบบการศึกษา รวมถึงพัฒนาพัฒนาฝีมือแรงงานเพื่อให้ครอบครัวสามารถยกระดับทางเศรษฐกิจได้

(3) การจัดสรรงบประมาณของรัฐให้แก่สถานศึกษาแบบเดิมไม่สามารถบรรลุวัตถุประสงค์ในการสร้างความเสมอภาคทางการศึกษา การวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรู้ของนักเรียนผ่านคะแนนผลทดสอบทางการศึกษา (O-NET) ในปี 2561 สะท้อนชัดถึงข้อจำกัดของแนวทางการใช้จ่ายและจัดสรรแบบเดิม ที่มีความได้เปรียบเสียเปรียบระหว่างโรงเรียนที่มีขนาดต่างกัน

(4) การให้บริการสาธารณสุขยังขาดมาตรฐานกลางระหว่างหลักประกันสุขภาพทั้ง 3 ระบบแม้ว่าประเทศไทยจะมีสวัสดิการด้านสุขภาพที่ครอบคลุมประชากรได้ถึงร้อยละ 99.57 ของประชากรทั้งประเทศ แต่ยังไม่มีการกำหนดมาตรฐานกลางที่เป็นสวัสดิการสุขภาพพื้นฐานที่

หลักประกันสุขภาพทั้ง 3 ระบบ ควรมีเพื่อเป็นหลักประกันว่าประชาชนทั้งหมด ไม่ว่าจะอยู่ในระบบใด ก็จะได้รับสวัสดิการด้านสุขภาพขั้นพื้นฐานที่เพียงพอต่อการมีคุณภาพชีวิตที่ดีได้

(5) การออกแบบระบบการจัดการรายได้ยามชราของภาครัฐยังขาดการบูรณาการ และขาดความยืดหยุ่น โดยกองทุนบำเหน็จบำนาญต่าง ๆ ในปัจจุบันยังมีลักษณะแยกส่วน ได้รับการออกแบบเสมือนว่ากลุ่มแรงงานในแต่ละระบบจะอยู่ในระบบเดิมตลอดช่วงชีวิตการทำงาน ไม่สามารถย้ายโอนสิทธิระหว่างกองทุนบำเหน็จบำนาญต่าง ๆ ได้ ทำให้แรงงานที่มีการโยกย้ายระหว่างระบบ ต้องเริ่มสมทบกับกองทุนฯ ใหม่ซึ่งหากระยะเวลาส่งสมทบไม่ยาวเพียงพอ ก็มีแนวโน้มจะได้รับรายได้ในวัยเกษียณที่ไม่เพียงพอต่อการดำรงชีวิต

(6) การกระจายอำนาจของไทยไม่ได้ถ่ายโอนไปสู่ท้องถิ่นอย่างแท้จริง ปัจจุบันยังไม่มี ความชัดเจนเกี่ยวกับอำนาจหน้าที่ในการจัดทำบริการสาธารณะและกิจกรรมสาธารณะว่าภารกิจใดที่เป็นของรัฐบาลหรือส่วนราชการ ภารกิจใดเป็นของ อปท. และภารกิจใดที่จะต้องร่วมทำกัน ทำให้เกิดความซับซ้อนในการดำเนินงาน นอกจากนี้ เงินอุดหนุนจากส่วนกลางได้ถูกกำหนดวัตถุประสงค์ ใช้จ่ายไปแล้ว ทำให้ อปท. ขาดอิสระในการบริหารจัดการงบประมาณ การใช้งบประมาณยังไม่มี ประสิทธิภาพเท่าที่ควร

(7) ระบบภาษีของไทยยังขาดความเป็นธรรม ระบบภาษียังคงมีข้อจำกัดหลาย ประการที่ทำให้ไม่สามารถมีบทบาทในการส่งเสริมให้เกิดการกระจายรายได้ และส่งผลให้รัฐสูญเสีย รายได้จำนวนมาก ระบบภาษีเงินได้บุคคลธรรมดาที่จัดเก็บแบบแยกส่วนตามแหล่งที่มาของรายได้ใน อัตราต่างกัน (multiple incometax system) ส่งผลให้ผู้ที่มีรายได้เท่ากันแต่ที่มาของรายได้ต่างกัน เสียภาษีในอัตราต่างกัน

2) นโยบายการคุ้มครองทางสังคมในภาพรวมยังขาดการพัฒนาเชิงระบบ โดยมีประเด็น สำคัญ ดังนี้

(1) การขาดยุทธศาสตร์การคุ้มครองทางสังคมในภาพรวมของประเทศ การคุ้มครอง ทางสังคมมีการดำเนินงานแยกส่วนกัน ยังขาดหน่วยงานเจ้าภาพที่ดูแลนโยบายการคุ้มครองทางสังคมใน ภาพรวมใหญ่ของประเทศ ส่งผลให้เกิดความทับซ้อนระหว่างโครงการ/มาตรการ ขณะที่ยังมีกลุ่ม ประชากรที่ตกหล่นไม่ได้รับการคุ้มครองจากสวัสดิการ

(2) การขาดการบูรณาการฐานข้อมูล เนื่องจากข้อมูลจำนวนมากมีความซับซ้อน ถูก จัดเก็บอยู่ในหลายหน่วยงานที่มีมาตรฐานต่างกัน และมีกฎระเบียบที่จำกัดต่อการบูรณาการ ฐานข้อมูลในเชิงปฏิบัตินอกจากนี้ ยังขาดการรวบรวมข้อมูลสิทธิประโยชน์ด้านสวัสดิการสังคมของ ประชาชนไว้ที่เว็บไซต์เดียวกัน(single portal) ซึ่งจะช่วยให้เห็นความซ้ำซ้อน และช่องว่างของ

สวัสดิการได้อย่างชัดเจนยิ่งขึ้น นำไปสู่การสร้างความเป็นเอกภาพ และเพิ่มประสิทธิภาพการเข้าถึงข้อมูลต่อไป

(3) การขาดการประเมินผลกระทบของนโยบายส่งผลให้รัฐไม่สามารถจัดสรรทรัพยากรได้อย่างมีประสิทธิภาพ รัฐบาลได้ดำเนินนโยบายเพื่อลดความยากจนและความเหลื่อมล้ำเป็นจำนวนมากแต่ปัจจุบันยังไม่มีผลการประเมินผลกระทบโครงการของรัฐบาลที่มุ่งแก้ไขปัญหาค่าความยากจนของประชาชนว่ามีประสิทธิภาพมากน้อยเพียงใด ทำให้ขาดข้อมูลหลักฐานเชิงประจักษ์เพื่อปรับปรุงนโยบายและสนับสนุนการจัดสรรงบประมาณปีให้โครงการที่มีความจำเป็นเร่งด่วนกว่าและมีประสิทธิภาพสูงกว่าได้จากช่องว่างทางนโยบายข้างต้น จะเห็นได้ว่าปัญหาค่าความยากจนและความเหลื่อมล้ำเป็นปัญหาเชิงโครงสร้างและเชื่อมโยงหลายมิติ ดังนั้น การแก้ไขปัญหาดังกล่าวจำเป็นต้องให้ความสำคัญกับนโยบายหรือมาตรการทั้งมาตรการเฉพาะหน้าในระยะสั้น รวมถึงนโยบาย/มาตรการการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้าง เพื่อให้ประชาชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มเปราะบาง ได้รับการเสริมอำนาจทางสังคมและเศรษฐกิจ ดังนี้

(1) ด้านการศึกษาและทำงานของคนจน โดยการจัดสรรงบประมาณเพื่อการศึกษาในลักษณะเสมอภาค ปฏิรูประบบการจัดสรรงบประมาณ ซึ่งไม่ใช่การจัดสรรด้วยสูตรเดียวกันทั้งประเทศ แต่ควรนำข้อมูลความจำเป็นของผู้เรียนและสถานศึกษา รวมถึงบริบทของพื้นที่ มาคำนวณอยู่ในสูตรฯ ด้วย การยกระดับทักษะกำลังแรงงาน ให้เท่าทันกับการเปลี่ยนแปลงและพร้อมรับมือกับบริบทใหม่ ผ่านกลไกความร่วมมือระหว่างภาครัฐ สถานประกอบการ และสถาบันการศึกษา ในการเชื่อมโยงระบบการศึกษากับความต้องการของตลาด โดยภาครัฐทำหน้าที่เป็นตัวกลางในการกำกับและดูแลมาตรฐานและอำนวยความสะดวกให้แก่ผู้ที่ต้องการฝึกอบรม สนับสนุนให้แรงงานทุกคนมีสภาพการทำงานที่เป็นธรรม และได้รับค่าจ้างที่สอดคล้องกับสมรรถนะและค่าครองชีพ โดยเป็นค่าจ้างที่สามารถเติมเต็มความต้องการขั้นพื้นฐานของแรงงานและครอบครัวและสภาพการทำงานที่เป็นธรรมต้องเปิดโอกาสให้แรงงานมีช่องทางและเวลาว่างเพียงพอที่จะพัฒนาความรู้ความสามารถดูแลสมาชิกในครอบครัว ตลอดจนมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองได้

(2) ด้านสวัสดิการ การใช้ชีวิตในแบบที่ดีต่อสุขภาพ และความเป็นอยู่ การเชื่อมฐานข้อมูลสวัสดิการและพัฒนาช่องทางในการสื่อสารข้อมูลสิทธิ โดยให้ความสำคัญกับการเชื่อมโยงฐานข้อมูลระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ประกอบกับการประเมินผลกระทบที่ได้จากโครงการต่าง ๆ เพื่อปรับปรุงแก้ไขโครงการให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้นในระยะยาว ผลักดันให้ทุกกองทุนภายใต้ระบบหลักประกันสุขภาพมีมาตรฐานกลาง ที่เป็นธรรมในการเข้าถึง และการจัดบริการที่มีคุณภาพระหว่างกลุ่มประชากร การออกแบบระบบการจัดการรายได้ยามชราของภาครัฐแบบบูรณาการ โดยปรับระบบบำนาญให้สอดคล้องกับโครงสร้างและพลวัตของตลาดแรงงานไทย รวมถึงปรับเปลี่ยนกฎเกณฑ์

เพื่อให้ระบบบำนาญเป็นธรรม และเกิดประโยชน์สูงสุดในการกระจายรายได้ การสนับสนุนนโยบาย และมาตรการภาษีที่เป็นธรรม เพื่อเพิ่มรายได้ให้รัฐนำไปลงทุนพัฒนางานสวัสดิการสังคม อาทิ การปรับระบบภาษีเงินได้บุคคลธรรมดา จากแบบแยกส่วนให้เป็นแบบบูรณาการการยกเลิการลดหย่อนภาษีเงินได้บุคคลธรรมดาที่ไม่จำเป็น ที่มีก้อประโยชน์ให้กับกลุ่มผู้มีรายได้สูงมากกว่ากลุ่มอื่น ๆ การยกเว้นภาษีที่ดินและสิ่งปลูกสร้างแต่พอสมควร การปรับนโยบายที่อยู่อาศัยให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตของผู้มีรายได้น้อย โดยให้ความสำคัญกับการอุดหนุนประชาชนให้เข้าถึงที่อยู่อาศัยแบบเช่า ในราคาสมเหตุสมผล คุณภาพได้มาตรฐาน และมีความมั่นคง

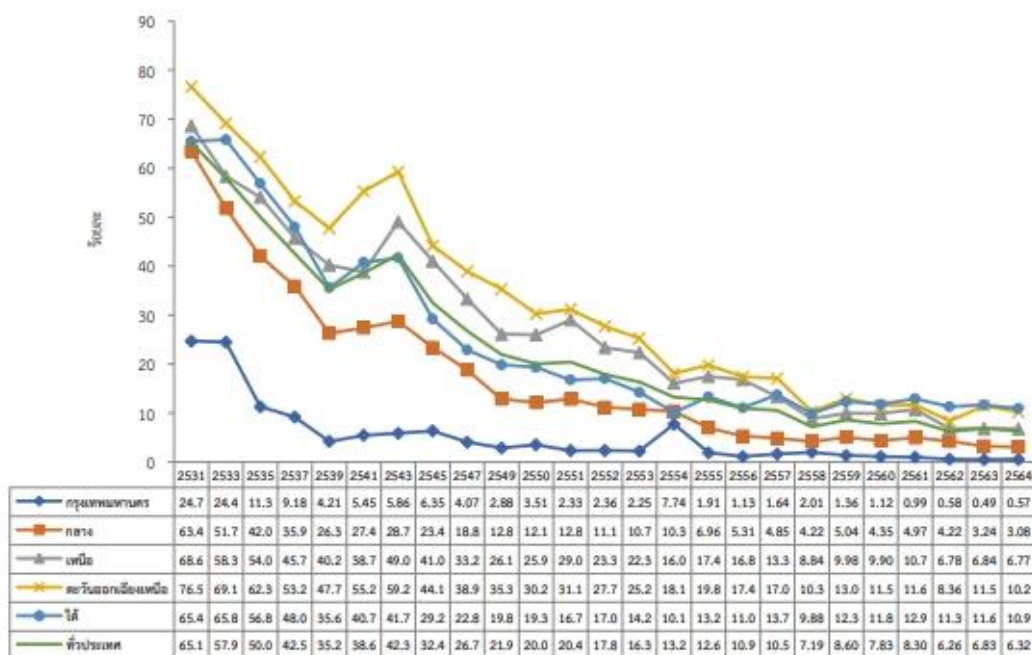
(3) การปฏิรูปกฎหมายการกระจายอำนาจ อาทิ (1) กำหนดให้บริการสาธารณะ พื้นที่ที่เป็นขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นทุกเรื่อง ยกเว้นความมั่นคงในราชอาณาจักร ระบบเงินตรา และการต่างประเทศ โดยส่วนกลางและภูมิภาคมีหน้าที่เข้ามาเสริม เมื่อท้องถิ่นขาดศักยภาพ และ (2) กำหนดให้มีการจัดสรรรายได้ระหว่างส่วนกลางกับท้องถิ่นที่เป็นธรรมมากกว่าปัจจุบัน รวมทั้งเปิดโอกาสให้ท้องถิ่นมีโอกาสหารายได้ด้วยวิธีการอื่น เช่น การออกพันธบัตร^{๒๘}

ความยากจนจำแนกตามภาคและเขตพื้นที่

ภูมิภาคที่มีปัญหาความยากจนรุนแรงที่สุด คือ ภาคใต้ แต่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีคนจนมากที่สุด โดยภาคใต้มีสัดส่วนคนจนสูงสุดที่ร้อยละ 10.94 รองลงมาเป็นภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคเหนือที่ร้อยละ 6.77 และร้อยละ 10.20 ของประชากรแต่ละภาค ตามลำดับ สาเหตุที่ภาคใต้มีปัญหาความยากจนสูงสุด เกิดจากสถานการณ์ความรุนแรงจากพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดน (ปัตตานี ยะลา และนราธิวาส) ประกอบกับภาคใต้พึ่งพารายได้จากภาคการท่องเที่ยวเป็นหลัก ซึ่งในช่วงปี 2563 - 2564 นักท่องเที่ยวยังไม่สามารถเข้ามาท่องเที่ยวในประเทศได้มากนัก เมื่อพิจารณาจากจำนวนคนจน พบว่า ภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นภาคที่มีจำนวนคนจนสูงสุด รองลงมาเป็นภาคใต้ ภาคเหนือ ภาคกลาง และ กรุงเทพมหานคร ตามลำดับ ความแตกต่างดังกล่าวสอดคล้องกับรายได้ต่อหัวจำแนกรายภาค ซึ่งพบว่า ภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นภาคที่มีรายได้ต่อหัวต่ำสุดมาโดยตลอด ส่วนหนึ่งเนื่องจากแรงงานในภาคตะวันออกเฉียงเหนือส่วนใหญ่ทำงานในภาคเกษตรกรรมซึ่งมีผลิตภาพแรงงานต่ำ

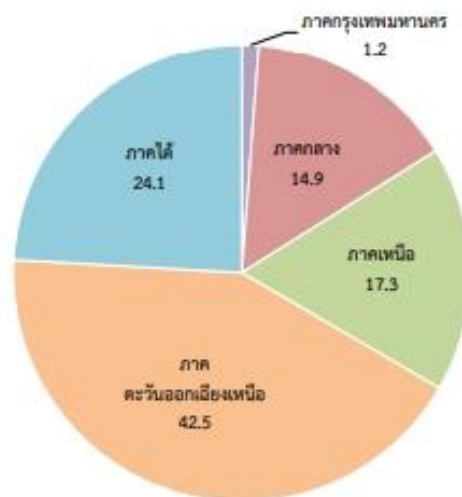
^{๒๘} สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, รายงานวิเคราะห์สถานการณ์ความยากจน และความเหลื่อมล้ำของประเทศไทย ปี 2564,

ภาพที่ สัดส่วนคนจนจำแนกรายภาค ปี 2531 – 2564

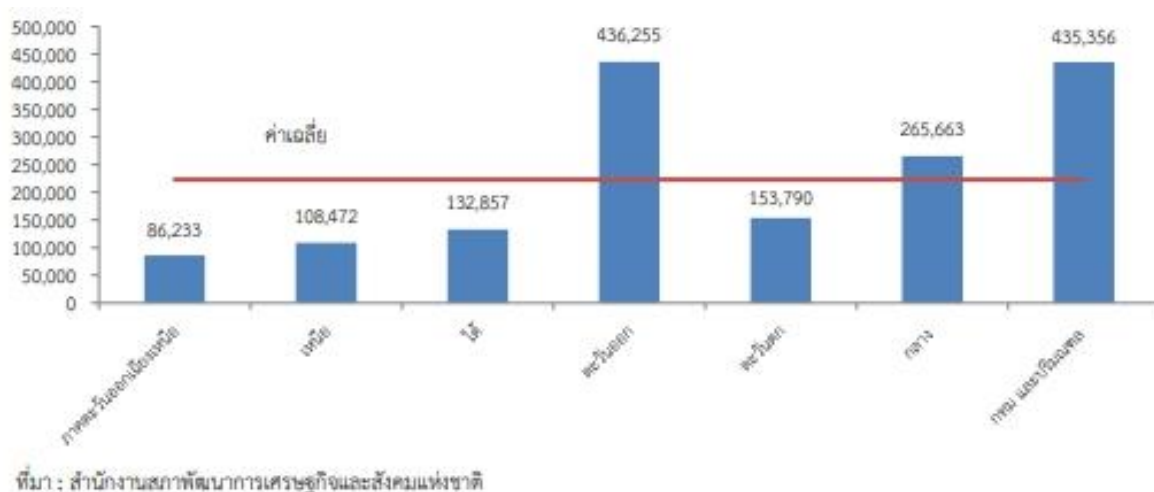
ที่มา : ข้อมูลจากการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน สำนักงานสถิติแห่งชาติ ประมวลผลโดยกองพัฒนาข้อมูลและตัวชี้วัดสังคม สศช.

ภาพที่ การกระจายตัวของคนจนจำแนกรายภาค ปี 2564 (หน่วยละ : ร้อยละ)

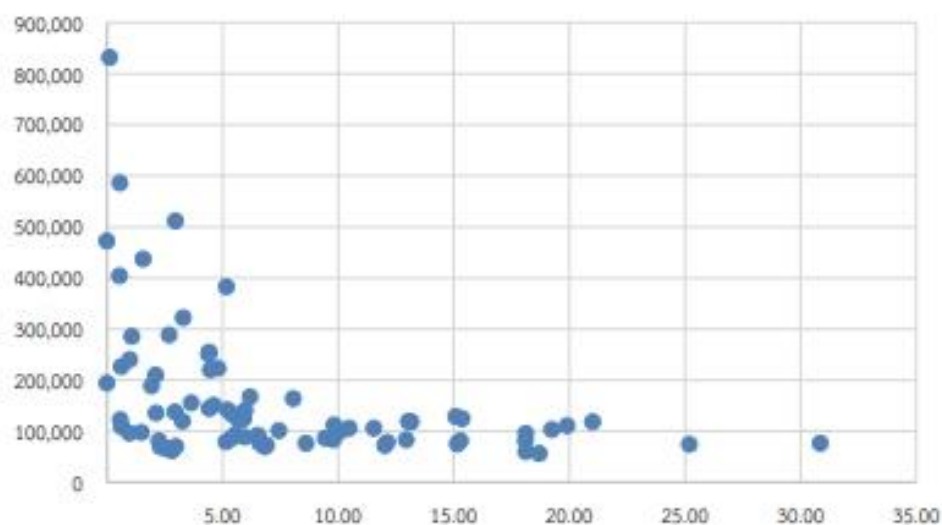
ที่มา : ข้อมูลจากการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน สำนักงานสถิติแห่งชาติ ประมวลผลโดยกองพัฒนาข้อมูลและตัวชี้วัดสังคม สศช.

ภาพที่ GPP per capita จำแนกรายภาค ปี 2563 (บาทต่อปี)

จังหวัดที่มีสัดส่วนคนจนสูงสุด 10 อันดับแรกในปี 2564 ได้แก่ ปัตตานี กาฬสินธุ์ แม่ฮ่องสอน นครราชสีมา ระนอง ยะลา นราธิวาส พะเยา หนองบัวลำภู และศรีสะเกษ ตามลำดับ โดยจังหวัดปัตตานีมีสัดส่วนคนจนติดในอันดับสูงสุด 10 อันดับแรกตั้งแต่ปี 2549 และต่อเนื่องมาจนถึงปี 2564 (16 ปี ติดต่อกัน)โดยมีสัดส่วนคนจนลดลงจากร้อยละ 44.20 ในปี 2563 เป็นร้อยละ 30.85 ในปี 2564 ขณะที่ อีก 9 จังหวัดที่มีปัญหาความยากจนเรื้อรัง (อยู่ใน 10 อันดับแรกที่มีสัดส่วนคนจนสูงสุดมากกว่า 12 ปีจาก 22 ปี) ประกอบด้วยจังหวัดแม่ฮ่องสอน นราธิวาส กาฬสินธุ์ ปัตตานี ตาก บุรีรัมย์ นครพนม ทั้งนี้ เมื่อพิจารณาความสัมพันธ์ของปัญหาความยากจนในแต่ละจังหวัดกับรายได้ของประชากร พบว่าจังหวัดที่มีรายได้ต่อหัวของประชากรต่ำมีโอกาสที่จะมีปัญหาความยากจนมากกว่าจังหวัดที่มีรายได้ต่อหัวสูง สะท้อนถึงการพัฒนาของพื้นที่ที่มีผลสำคัญต่อการแก้ไขปัญหาความยากจน

ภาพที่ ความสัมพันธ์ของปัญหาความยากจนกับรายได้ต่อหัวของประชากร ปี 2564

ที่มา : สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

ตาราง จังหวัดยากจนเรื้อรัง

รายชื่อจังหวัดที่ติดอันดับ 1 ใน 10 จังหวัดที่มีสัดส่วนคนจนสูงสุดในปี 2564	ความถี่ในการติดลำดับในช่วงปี 2543-2564 หรือในรอบ 22 ปี (ปีหรือครั้ง)
แม่ฮ่องสอน	19
นราธิวาส	18
กาฬสินธุ์	17
ปัตตานี ตาก	16
บุรีรัมย์	14
นครพนม	12
ศรีสะเกษ สระแก้ว	10
ยะลา	6

ที่มา : ข้อมูลจากการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน สำนักงานสถิติแห่งชาติ ประมวลผลโดยกองพัฒนาข้อมูลและตัวชี้วัดสังคม สศช.

ตรง รายชื่อจังหวัดที่ติดอันดับ 10 จังหวัดที่มีสัดส่วนคนจนสูงที่สุดหรือมีความยากจน
หนาแน่นสูงที่สุดในช่วงปี 2543 - 2564

ปี พ.ศ.	ลำดับ 1	ลำดับ 2	ลำดับ 3	ลำดับ 4	ลำดับ 5	ลำดับ 6	ลำดับ 7	ลำดับ 8	ลำดับ 9	ลำดับ 10
2564	ปีศาจ (30.85)	กาฬสินธุ์ (25.20)	แม่ฮ่องสอน (24.59)	นครราชสีมา (21.01)	ระนอง (19.90)	ยะลา (19.25)	นราธิวาส (18.69)	พะเยา (18.13)	หนองบัวลำภู (18.12)	ศรีสะเกษ (18.10)
2563	ปีศาจ (44.20)	แม่ฮ่องสอน (29.59)	นราธิวาส (24.99)	กาฬสินธุ์ (23.14)	ระนอง (21.94)	นครราชสีมา (21.20)	นครพนม (19.65)	ตาก (18.65)	ยะลา (17.39)	ศรีสะเกษ (16.72)
2562	ปีศาจ (29.86)	นราธิวาส (25.76)	แม่ฮ่องสอน (24.53)	ตาก (21.25)	กาฬสินธุ์ (19.86)	พิจิตร (18.96)	สระแก้ว (18.74)	ชัยนาท (17.89)	อำนาจเจริญ (17.32)	ระนอง (16.88)
2561	แม่ฮ่องสอน (46.54)	ปีศาจ (33.22)	ตาก (29.60)	กาฬสินธุ์ (28.60)	พิจิตร (26.98)	นราธิวาส (26.74)	ชัยนาท (26.12)	ยะลา (21.52)	บุรีรัมย์ (21.03)	ระนอง (20.75)
2560	ปีศาจ (34.55)	นราธิวาส (34.48)	แม่ฮ่องสอน (33.01)	กาฬสินธุ์ (32.87)	นครพนม (29.47)	ตาก (27.16)	ชัยนาท (26.21)	บุรีรัมย์ (20.99)	พิจิตร (20.30)	สระแก้ว (19.00)
2559	แม่ฮ่องสอน (38.61)	นราธิวาส (37.44)	ปีศาจ (36.21)	กาฬสินธุ์ (31.68)	นครพนม (30.60)	ชัยนาท (28.34)	ตาก (27.44)	บุรีรัมย์ (24.32)	อำนาจเจริญ (24.00)	น่าน (23.53)
2558	ปีศาจ (35.01)	แม่ฮ่องสอน (31.88)	ตาก (24.60)	บุรีรัมย์ (23.34)	น่าน (21.71)	ยะลา (20.91)	ชัยนาท (19.64)	นราธิวาส (19.55)	กาญจนบุรี (17.79)	กาฬสินธุ์ (17.66)
2557	แม่ฮ่องสอน (45.74)	นราธิวาส (45.20)	กาฬสินธุ์ (42.80)	ปีศาจ (39.20)	บุรีรัมย์ (39.13)	ตาก (36.59)	ยะลา (32.39)	น่าน (29.29)	เชียงใหม่ (26.68)	นครพนม (25.05)
2556	แม่ฮ่องสอน (65.34)	ปีศาจ (37.95)	นราธิวาส (35.30)	ตาก (34.06)	นครพนม (31.51)	กาฬสินธุ์ (30.84)	มุกดาหาร (29.52)	หนองบัวลำภู (27.38)	บุรีรัมย์ (25.45)	อุบลราชธานี (24.25)
2555	แม่ฮ่องสอน (62.95)	ปีศาจ (46.80)	นราธิวาส (42.73)	กาฬสินธุ์ (39.97)	ศรีสะเกษ (36.18)	ตาก (35.93)	นครพนม (34.93)	สกลนคร (34.25)	บุรีรัมย์ (31.61)	มุกดาหาร (31.57)
2554	แม่ฮ่องสอน (58.85)	ตาก (43.50)	ศรีสะเกษ (35.89)	บุรีรัมย์ (33.67)	ปีศาจ (33.39)	ยโสธร (32.45)	กาญจนบุรี (32.19)	นครพนม (32.11)	ราชบุรี (30.10)	กาฬสินธุ์ (28.55)
2553	แม่ฮ่องสอน (70.39)	ศรีสะเกษ (55.79)	ปีศาจ (54.26)	กาฬสินธุ์ (51.64)	นครพนม (46.41)	ตาก (45.87)	สระแก้ว (40.70)	นราธิวาส (35.24)	บุรีรัมย์ (32.82)	อุดรธานี (30.69)
2552	แม่ฮ่องสอน (74.39)	ศรีสะเกษ (58.73)	นราธิวาส (54.94)	กาฬสินธุ์ (51.18)	ปีศาจ (49.65)	บุรีรัมย์ (47.18)	สระแก้ว (41.73)	ยะลา (38.66)	ตาก (37.61)	นครพนม (37.06)
2551	แม่ฮ่องสอน (70.39)	กาฬสินธุ์ (57.00)	ศรีสะเกษ (54.87)	ปีศาจ (51.07)	สระแก้ว (46.25)	บุรีรัมย์ (42.84)	นครพนม (40.82)	นราธิวาส (40.13)	ตาก (39.70)	ชัยภูมิ (39.63)
2550	แม่ฮ่องสอน (74.40)	นราธิวาส (53.40)	ศรีสะเกษ (48.93)	สระแก้ว (48.22)	บุรีรัมย์ (47.29)	ปีศาจ (44.99)	สุโขทัย (41.53)	กาฬสินธุ์ (40.23)	ชัยภูมิ (39.74)	ตาก (37.08)
2549	แม่ฮ่องสอน (69.55)	นราธิวาส (66.20)	สระแก้ว (56.26)	บุรีรัมย์ (54.53)	อุบลราชธานี (49.29)	ปีศาจ (43.38)	ศรีสะเกษ (43.19)	ชัยภูมิ (42.39)	กาฬสินธุ์ (40.79)	นครพนม (36.73)
2547	สระแก้ว (68.80)	แม่ฮ่องสอน (59.47)	หนองบัวลำภู (53.92)	ตาก (51.67)	ชัยภูมิ (51.62)	สุรินทร์ (51.44)	กาฬสินธุ์ (49.36)	บุรีรัมย์ (49.26)	สกลนคร (48.04)	นราธิวาส (47.74)
2545	สระแก้ว (69.72)	นราธิวาส (67.61)	อุทัยธานี (63.06)	หนองบัวลำภู (62.75)	ตาก (62.67)	ศรีสะเกษ (62.54)	สุรินทร์ (60.48)	เพชรบูรณ์ (57.54)	แม่ฮ่องสอน (56.74)	ลำปาง (56.55)
2543	อุดรธานี (81.58)	หนองบัวลำภู (76.50)	สุรินทร์ (73.75)	นราธิวาส (73.30)	แม่ฮ่องสอน (72.83)	ยโสธร (70.22)	สระแก้ว (69.50)	เพชรบูรณ์ (69.00)	สุพรรณบุรี (68.92)	นครพนม (67.08)

ที่มา : ข้อมูลจากการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน สำนักงานสถิติแห่งชาติ ประมวลผลโดยกองพัฒนาข้อมูลและตัวชี้วัดสังคม สทศ.

2.1.5 สาเหตุของความยากจนตามหลักพระพุทธศาสนา

พระพุทธเจ้าได้กล่าวถึงความจริงในเรื่องของสาเหตุของความยากจน ช่องทางของความเสื่อม, ทางแห่งความพินาศ, เหตุย่อยยับแห่งโภคทรัพย์ ที่เกิดจากความโลภกับความหลงเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นภายในจิตใจของปุถุชนคนธรรมดาโดยทั่วไป เช่น อบายมุข ๔, อบายมุข ๖

2.1.5.1 อบายมุข 4 (เหตุแห่งเครื่องฉิบหาย 4 อย่าง)

อบายมุข คำนี้มาจากคำบาลี แปลว่า ทางแห่งความเสื่อม หรือปากแห่งความเสื่อม หมายความว่า สิ่งที่เป็นอบายมุข หากผู้ใดคลุกคลี กระทำ ส้องเสพ ทำให้มาก ย่อมจะนำไปสู่ความ

เสื่อมอย่างไม่ต้องสงสัย เสื่อมทั้งในโลกนี้ เสื่อมทั้งในโลกหน้า เรียกว่ามีชีวิตอยู่กับเสื่อม ตายไปแล้วก็เสื่อม ในที่นี้มี 4 ประการ คือ^{๒๙}

1. ความเป็นนักแสดงหญิง หมายความว่า เป็นคนเจ้าชู้ โลกในกาม ถ้าเป็นชายก็ไฝฝืน แต่ผู้หญิง หากเป็นหญิงก็รานหาแต่ชายรัก คนอย่างนี้แม้อยู่ในวัยเรียน ก็เสื่อมจากการเรียน อยู่ในวัยทำงานก็จะทอดทิ้งงานมิเป็นอันทำ แม้ผู้ที่มีครอบครัวแล้วก็มักจะมีเรื่องร้าวราน เพราะการนอกใจกัน ชอบเที่ยว ผู้หญิงชอบเที่ยวกลางคืน มีความประพฤติที่ไม่เหมาะสมทางเพศ เช่น คบชู้ หลงใหลในเพศตรงข้ามจนเกินพอดี มีความมักมากทางกามารมณ์ โทษของการเป็นนักแสดงหญิง มีดังนี้

เป็นการไม่รักษาตัว คนที่เที่ยวเตร่มากมั่วเมาหลุมหลงมาก ย่อมทำให้ร่างกายและจิตใจไม่ปกติ ไม่อาจประกอบหน้าที่การงานให้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี

เป็นการไม่รักษาลูกเมียหรือครอบครัว ข้อนี้สำหรับคนที่แต่งงานแล้ว การประพฤติผิดทางเพศ เช่น การคบชู้ไม่ว่าจะเป็นฝ่ายหญิงหรือฝ่ายชายย่อมทำให้ครอบครัวเดือดร้อน

เป็นการไม่รักษาทรัพย์สมบัติ คนที่ชอบเที่ยวกลางคืนหรือหลงใหลเพศตรงข้ามมาก ย่อมจะต้องใช้จ่ายเงินเกินกว่าปกติเพื่อบำเรอคนที่ตนรัก ซึ่งถ้าเหมาะสมกับฐานะก็ไม่เป็นไร แต่โดยทั่วไปแล้วมักจะเกินพอดี

เป็นที่ระแวงของคนทั่วไป ข้อนี้เห็นได้ชัด คนที่ชอบคบชู้ ชอบเที่ยวกลางคืน และหลงใหลคู่รักจนเกินขนาดย่อมไม่มีใครอยากไว้ใจ มักถูกใส่ความ เป็นเป้าให้เขาใส่ความหรือข่าวลือ

เป็นที่มาของความเดือดร้อนนานาชนิด เพราะผู้ที่เป็นนักแสดงหญิงเมื่อหมดตัวแล้วก็มักแสวงหาเงินทองมาจับจ่ายด้วยวิธีการทุจริต และเมื่อไม่สมหวังก็อาจแสดงอาการเพ้อเจ้อ หรือมีอาการคลุ้มคลั่งทำร้ายผู้อื่นได้ง่ายๆ

2. ความเป็นนักแสดงสุรา หมายความว่า เป็นนักดื่ม ติดเหล้า ไฝฝืนอยู่กับการดื่ม จนเป็นทาสของสุรา การดื่มย่อมเป็นการผลาญตัวเองทั้งในทางทรัพย์ ชื่อเสียง สุขภาพ สติปัญญา ติดฝิ่น ติดกัญชา การติดสิ่งมีนเมาอื่นๆ และยาเสพติดให้โทษ ก็รวมอยู่ในอบายมุขข้อนี้ โทษของการเป็นนักแสดงสุรา มีดังนี้

เสียทรัพย์

ทำให้เกิดการทะเลาะวิวาท คนเมาเหล้ามักจะทะเลาะกัน ชกต่อยกัน และบางครั้งถึงกับฆ่ากัน คนบางคนเวลาไม่เมาไม่มีความประพฤติเรียบร้อย แต่พอดื่มเหล้าเข้าไปแล้วต้องหาเรื่องทะเลาะกับคนอื่นเกือบทุกครั้ง

^{๒๙} อก.อฎฐก. (ไทย) 23/114/292.

เป็นบ่อเกิดแห่งโรค เหล้าและสิ่งเสพติดทุกอย่างทำให้เสียสุขภาพบั่นทอนกำลังกาย ยาเสพติดหากเสพไปนานๆ อาจทำให้ถึงแก่ความตายได้ หรือถ้าไม่ตายก็ไม่มีกำลังวังชาในการ ประกอบหน้าที่การงานต่างๆ

ทำให้เสียเกียรติยศและชื่อเสียง คนเมาเหล้าอยู่เสมอ คนติดยาเสพติดย่อมไม่มีใคร เชื่อ ไม่มีใครยอมรับนับถือไว้วางใจ ไม่มีใครอยากคบค้าสมาคมหรือไม่มีใครอยากให้ทำงานด้วย เพราะ คนเช่นนี้ถ้าไม่มีเงินซื้อเหล้าหรือยาเสพติดก็อาจจะกระทำในสิ่งที่ชั่วร้ายต่างๆ ได้ง่าย

ทำให้ไม่รู้จักอายุ คนเมาเหล้าจะกระทำสิ่งต่างๆ โดยขาดสติ เพราะถูกฤทธิ์ แอลกอฮอล์ครอบงำ บางคนเมื่อหายเมาแล้วก็ยังไม่รู้ว่าตอนที่เมายู่นั้นตนได้ทำอะไรลงไปบ้าง ดังนั้น คนที่เมาเหล้าอยู่เป็นนิจจึงไม่มีใครอยากเกี่ยวข้องกับคบค้าสมาคมด้วย

บั่นทอนกำลังสติปัญญา เหล้าและยาเสพติดไม่เพียงแต่บั่นทอนกำลังกายเท่านั้น แต่ ทำให้สติปัญญาเสื่อมความจำไม่ดีหลงลืมง่าย ความคิดและการตัดสินใจเชิงซ้าลงเรื่อยๆ จนในที่สุดมี สภาพเหมือนกับคนที่ตายทั้งเป็น

3. ความเป็นนักเลงเล่นการพนัน คือ เล่นการพนันขั้นต่อ มีได้มีเสีย เช่น เล่นไพ่ เล่น เบี้ย เล่นม้า ฯลฯ คนที่เล่นการพนันจนติดแล้ว จิตใจจะมัวเมาใฝ่ฝันอยู่กับการเล่น เมื่อได้ก็กำเริบใจ คิดจะเล่นซ้ำอีกให้ร่ำรวยมากๆ เข้า ครั้นเล่นอีกกลับเสียยับเสียหาย เมื่อเสียไป ก็คิดจะหาเงินมาเล่น เพื่อ แก้ตัวเพื่อเอาเงินที่เสียไปกลับคืนมา ส่วนมากของคนติดการพนันมักจะต้องขายสิ่งของที่ สะสมไว้ เอาเงินไปเล่น ตระกูลที่มั่งคั่งจริงๆ ต้องรื้อรื้อบ้านขาย ขายตุ่ม ขายเตียงตู้ รื้อลูกกรงขาย รื้อรั้วขาย และจนกระทั่งขายบ้าน ขายที่ดิน สิ้นเนื้อประดาตัว อย่างทันตา การพนันมีตั้งแต่เรื่องใหญ่ๆ เช่น แทงม้า เล่นไฮโล เล่นไพ่ เป็นต้น ซึ่งมีการได้เสียนับเป็นเงินหลายร้อย หลายพัน หลายหมื่น หรือ หลายล้านบาท จนกระทั่งถึงเรื่องเล็กๆ น้อยๆ ซึ่งมีการได้เสียเป็นเงินเพียงไม่กี่บาท เช่น ปั่นแปะ กัด ปลา เป็นต้น พระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงโทษของการเป็นนักเลงการพนันไว้ว่า

เมื่อชนะย่อมก่อเวร คือ เมื่อเล่นได้ก็ย่อมมีคนอยากแก้มือเรียกร้องให้เล่นอีก

เมื่อแพ้ย่อมเสียตายทรัพย์ คือ เมื่อเล่นเสียจิตใจก็ยังเกิดความเสียดายต้องการเล่นอีก ต่อไป การพนันทุกชนิดทำให้คนลุ่มหลง เมื่อลองเล่นแล้วก็มักหยุดไม่ได้ หนักเข้าก็ไม่ใช่การทำงาน หรือศึกษาเล่าเรียน

-ทรัพย์สิ้นยอมเสียหาย ไม่เคยปรากฏว่ามีคนร่ำรวยหรือมีฐานะดีได้ด้วยการพนัน เพราะถึงแม้จะเล่นชนะ เงินที่ได้มานั้นก็มักเก็บไว้ได้ไม่นานต้องใช้จ่ายจนหมด

-ไม่มีใครเชื่อถือ ผู้ที่เป็นนักเลงการพนัน ผู้อื่นย่อมขาดความเชื่อถือถ้อยคำ มักถูก มองว่าเป็นคนหลอกลวง

-เพื่อนฝูงดูหมิ่น ไม่อยากคบค้าสมาคมเพราะกลัวจะเสียชื่อตามไปด้วย

-ไม่มีใครอยากได้เป็นคู่ครอง เพราะกลัวชีวิตครอบครัวจะไม่ราบรื่น เนื่องจากนักแสดงการพนันอาจจะละทิ้งครอบครัวได้ ถ้าหากติดการพนันมากๆ

4. คบคนชั่วเป็นมิตร คือร่วมกิน ร่วมนอน ร่วมเที่ยว ร่วมอาชีพ ร่วมพวก หรือไปมาหาสู่กับคนชั่วเรียกว่าคบคนชั่ว คนอย่างไรเรียกว่าคนชั่ว? ในที่นี้หมายถึงเอาคนอันธพาลเกรมีความประพฤติชั่วช้าเสียหาย ทำมาหากินทางทุจริต รวมทั้งที่ชวนให้เราเป็นนักเลงหญิง นักเลงสุรา และนักเลงเล่นการพนัน ดังกล่าวแล้ว โทษของการคบคนชั่ว ก็คือเราจะถูกคนชั่วนำไปในทางเสียหาย ทำให้เราต้องกลายเป็นคนชั่วคนเสียไปด้วย คนเราเมื่ออยู่ใกล้ชิดกับใครก็มีโอกาสที่จะมีพฤติกรรมเช่นเดียวกับเขา เปรียบเหมือนตั้งว่าถ้าเราอยู่ใกล้ของหอม เราก็หอมไปด้วย และถ้าอยู่ใกล้ของเหม็นเราก็ย่อมเหม็นตามไปด้วย ดังนั้นในการเลือกคบผู้ใดเป็นมิตร ต้องระมัดระวังให้ดี โดยพยายามหลีกเลี่ยงไม่คบกับ คนชั่ว 6 ประเภทใหญ่ๆ ดังนี้

1. นักเลงการพนัน
๒. นักเลงเจ้าชู้
๓. นักเลงสุรายาเสพติด
๔. นักลวงเขาด้วยของปลอม
๕. นักหลอกลวง
๖. นักเลงหัวไม้

อบายมุขทั้ง 4 นี้ เป็นหนทางใหญ่ที่จะนำคนไปสู่ความเสื่อม หากใครละเว้นเสียได้ก็ย่อมจะมีโอกาสประสบความสำเร็จในชีวิตอย่างมาก

2.1.5.2 **อบายมุข 6** (หลักธรรมที่ว่าด้วยช่องทางของความเสื่อม, ทางแห่งความพินาศ, เหตุย่อยยับแห่งโภคทรัพย์)

อบายมุข คือ ปากทางแห่งความเสื่อม เป็นผลที่เกิดขึ้นมาจากอกุศลกรรม ส่วนใหญ่จะเป็นอาการของความโลภกับความหลง^{๓๐} เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นภายในจิตใจของปุถุชนคนธรรมดา โดยทั่วไป ดังปรากฏในสังคาลสูตร แห่งคัมภีร์ที่มุนิกาย ปาฏิกวรรค ว่า

อริยสาวกไม่ข้องแวะอบายมุข 6 ประการแห่งโภคะทั้งหลาย คือ

^{๓๐} อัง.อฎฐก.(ไทย) ๒๓/๑๔๔/๒๙๒.

(๑) การหมกมุ่นในการเสพของมีนเมาคือสุราและเมรัย อันเป็นเหตุแห่งความประมาทเป็นอบายมุขแห่งโศคะทั้งหลาย

(๒) การหมกมุ่นในการเที่ยวไปตามตรอกชอกชอย ในเวลากลางคืน เป็นอบายมุขแห่งโศคะทั้งหลาย

(๓) การเที่ยวดูมหรสพเป็นอบายมุขแห่งโศคะทั้งหลาย

(๔) การหมกมุ่นในการเล่นการพนันอันเป็นเหตุแห่งความประมาท เป็นอบายมุขแห่งโศคะทั้งหลาย

(๕) การหมกมุ่นในการคบคนชั่วเป็นมิตร เป็นอบายมุขแห่งโศคะทั้งหลาย

(๖) การหมกมุ่นในความเกียจคร้าน เป็นอบายมุขแห่งโศคะทั้งหลาย^{๓๑}

พระพุทธองค์ทรงตรัสแสดงคำสอนไว้ในรูปของวินัยของผู้ครองเรือน พร้อมกับทรงชี้ให้เห็นโทษของอบายมุขในแต่ละข้อไว้อย่างชัดเจน ดังนี้

1) การเป็นนักเลงการพนัน และการเป็นนักเลงหญิง หมายถึง การเป็นคนที่มีความมักมากในกามมีความต้องการทางเพศจนขาดการควบคุม ขาดความยับยั้งชั่งใจ ทำตนเป็นคนเจ้าชู้ชอบไปยุ่งเกี่ยวกับภรรยาชายอื่นบ้าง หญิงโสเภณีบ้าง จนถึงประกอบอาชญากรรมทางเพศบ้าง ความเป็นนักเลงหญิงนั้นพึงเห็นโทษตามที่ทรงแสดงไว้ 5 ประการ คือ^{๓๒}

(1) ได้ชื่อว่าเป็นผู้ที่ไม่รักตัวเอง เพราะการเป็นนักเลงหญิงเป็นพฤติกรรมที่แสดงออกโดยการสำส่อนทางเพศ ทำให้เสี่ยงต่อการเป็นโรคภัยต่างๆ โดยเฉพาะโรคเอดส์ที่ทำให้มีผู้เสียชีวิตจำนวนมาก เพราะกำลังแพร่ระบาดทั่วโลกในปัจจุบัน

(2) ได้ชื่อว่าเป็นผู้ที่ไม่รักลูกรักเมีย เพราะใช้เวลา ทรัพย์สิน เงินทอง ความรัก ความอบอุ่น ส่วนหนึ่งได้เอาไปแบ่งปันให้กับหญิงคนอื่น และยังอาจจะนำเอาโรคร้ายมาสู่ภรรยาของตนอีก

(๓) เป็นผู้ที่ไม่เป็นที่ไว้วางใจของคนทั้งหลาย ทั้งนี้ เพราะผู้ที่เป็นนักเลงหญิง จะไม่สนใจว่าหญิงที่เข้าไปยุ่งเกี่ยวจะเป็นลูกใครเมียใคร ซึ่งทำให้พ่อ แม่ สามี แพนและญาติมิตรของหญิงทั้งหลายไม่ไว้วางใจ

^{๓๑} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๔๗/๒๐๒.

^{๓๒} อง.อภุฎก.(ไทย) ๒๓/๑๔๔/๒๙๒.

(4) เป็นต้นเหตุให้การทะเลาะวิวาท ซึ่งอาจจะเป็นเพราะเกิดการแย่งผู้หญิงกัน หรือเกิดจากการที่ญาติ หรือสามีของหญิงที่เข้าไปยุ่งเกี่ยวเกิดความไม่พอใจ จึงเกิดการทะเลาะวิวาทได้ และบางครั้งอาจถึงขั้นทำร้ายร่างกายจนถึงชีวิตได้

(5) นำเอาความฉิบหายมาให้กับตนเองและครอบครัว ความฉิบหายที่เห็นได้ชัดเจน คือ ความฉิบหายที่เกิดจากทรัพย์สินทั้งหมดไป สุขภาพร่างกายอาจจะทำให้ไปติดโรคร้ายที่เป็นอันตรายถึงชีวิต เป็นการสร้างศัตรูให้เกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลา ซึ่งอาจรวมไปถึงฐานะตำแหน่งที่ควรจะได้ หรือฐานะตำแหน่งที่มีอยู่แล้ว ก็อาจจะเสื่อมไปเพราะนำตนเอง เงิน เวลา ไปปรนเปรอผู้หญิงอื่น

สำหรับการเล่นการพนันมีโทษ 6 ประการ คือ^{๓๓}

(1) เมื่อเล่นพนันชนะย่อมเป็นการก่อเวร ทั้งนี้ เหตุเพราะการเล่นการพนันเกิดขึ้นจากความโลภที่อยากได้ทรัพย์สินเงินทองโดยไม่ต้องทำงาน ไม่ต้องเหน็ดเหนื่อย เมื่อเล่นการพนันแล้ว

สมหวังความโลภความหลงจะยิ่งเกิดมากขึ้น แต่เมื่อเล่นพนันแล้วไม่ได้ หรือเกิดความผิดหวัง ก็จะทำให้เกิดความโกรธ ความเสียใจเพิ่มขึ้น ดังนั้น เมื่อเล่นการพนันชนะก็จะทำให้คนที่แพ้ต้องการจะแก้แค้น เพื่อหวังคืนสิ่งที่ตนต้องสูญเสียไป เป็นเช่นนี้เหมือนกงล้อเกวียนที่วิ่งตามกันไป ไม่รู้จักจบจักสิ้น

(2) เมื่อเล่นการพนันแล้วแพ้ย่อมเสียดายทรัพย์สินที่สูญเสียไป ซึ่งเป็นธรรมดาของผู้ที่มีความโลภความหลงที่ไม่เป็นไปตามที่ตนต้องการ พอเล่นการพนันก็อยากจะทำเอาทรัพย์สินที่เสียไปคืนมา ทำให้วงจรของการพนันดำเนินต่อไปจนไม่สามารถใช้สติปัญญาหาเหตุผลในการดำรงชีวิตที่ดีได้ มัวเมาอยู่กับความรู้สึกที่ว่าต้องการเอาคืน

(๓) ทำให้ทรัพย์สินฉิบหายไปหมด จนถึงขั้นสิ้นเนื้อประดาตัว หมดเนื้อหมดตัวหมดสิ้นทุกสิ่งทุกอย่าง รวมไปถึงครอบครัวด้วย

(๔) ไม่มีใครให้ความเชื่อถือถ้อยคำหรือคำพูด เพราะในวงการพนันนั้น เมื่อตนเองแพ้มักจะมีการเหยียบยืมเงินทองของคนอื่น โดยหวังว่าเมื่อเล่นการพนันชนะแล้วจะเอามาคืนแต่โอกาสที่ได้คืนมักมีโอกาสน้อยมาก ทำให้ไม่สามารถใช้หนี้ที่ยืมมาได้ จึงทำให้กลายเป็นคนที่พูดแล้วไม่สามารถทำตามที่ได้พูดไว้ได้ จนในที่สุดไม่มีใครเชื่อถือถ้อยคำ

^{๓๓} ที่.ปา.(ไทย) ๑๑/๑๗๘-๑๘๔/๑๙๖-๑๙๘.

(๕) เป็นผู้ที่ถูกเพื่อนดูหมิ่น นักเลงเล่นการพนันเป็นผู้ที่ไม่ค่อยมีเกียรติและศักดิ์ศรี ทั้งนี้ เหตุเพราะแรงผลักดันของความโลภความหลงความมัวเมาดังกล่าว ที่คิดรวยทางลัดด้วยการเล่นการพนัน ทำให้คนดีไม่ยกย่อง แม้พวกพ้องเพื่อนฝูงที่ติดย่อมนี้กรังเกียดและไม่อยากคบค้าสมาคมด้วย

(๖) ไม่มีใครต้องการจะแต่งงานด้วย นักเลงเล่นการพนันจะเป็นผู้หญิงหรือผู้ชายก็ตาม คนดี ๆ ไม่มีใครต้องการที่จะเกี่ยวข้องกับ ยิ่งการแต่งงานเป็นสามีภรรยาไปแล้ว ยิ่งไม่มีใครต้องการจะแต่งงานด้วย ถึงแม้แต่งงานกันแล้วหากอีกฝ่ายหนึ่งเป็นคนดี ก็ต้องมีการหย่าขาดจากกัน เพราะการเอาชีวิตและอนาคตไปฝากไว้กับนักเลงเล่นการพนันนั้น ย่อมมองไม่เห็นอนาคตที่ดีได้เลย

๒) ความเป็นนักเลงดื่มสุรา มีโทษ ๖ ประการ คือ

- (๑) เสียทรัพย์
- (๒) ก่อการทะเลาะวิวาท
- (๓) เป็นเหตุให้เกิดโรค
- (๔) ถูกตีเตียน
- (๕) ไม่รู้จักละอาย
- (๖) ทอนกำลังปัญญา^{๓๔}

๓) ความเป็นนักเลงเที่ยวกลางคืน มีโทษ ๖ ประการคือ

- (๑) ชื่อว่า ไม่รักษาตัว
- (๒) ชื่อว่า ไม่รักษาลูกเมีย
- (๓) ชื่อว่า ไม่รักษาทรัพย์สมบัติ
- (๔) เป็นที่ระแวงของคนทั้งหลาย
- (๕) มักถูกใส่ความ
- (๖) ได้รับความลำบาก^{๓๕}

โทษทั้ง ๖ ประการนี้เป็นโทษที่เห็นได้ชัดเจน ทั้งนี้ เพราะคนเราเมื่อลงจากเรือนไปแล้ว ก็อาจจะเกิดความเสียหายในการเกิดอุบัติเหตุต่างๆ อันจะนำมาซึ่งความเดือดร้อนเกิดขึ้นทั้งแก่ตนเอง

^{๓๔} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๗๘-๑๘๔/๑๙๖-๑๙๘.

^{๓๕} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๗๘-๑๘๔/๑๙๖-๑๙๘.

บุตร ภรรยา สามี บางครั้งรวมไปถึงบิดา มารดาของเราด้วย ทรัพย์สมบัติซึ่งอยู่ที่บ้านก็ถูกทอดทิ้ง ละเอียด อีกทั้ง ยังเป็นการทำลายทรัพย์สมบัติที่ต้องใช้จ่ายให้สิ้นเปลืองไปโดยไร้ประโยชน์ เป็นการไม่รักษาทรัพย์สิน การเดินทางไปมาของคนที่เที่ยวกลางคืนจะไม่เป็นเวลาไม่เป็นที่เป็นทาง คนอื่นอาจเกิดความระแวงในพฤติกรรมที่จะไปจะมาไม่เป็นเวลา จนอาจนำไปสู่การถูกกล่าวหาว่าเป็นผู้ที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์หรือเรื่องที่ไม่ดีกฎหมาย

๔) การเที่ยวดูการเล่น

การเที่ยวดูการละเล่นเพื่อความสนุกสนานเพลิดเพลินต่างๆ เป็นประจำ ถือว่าเป็นการดำเนินชีวิตในทางที่ผิดประการหนึ่ง เพราะเป็นการใช้ชีวิตที่ฟุ่มเฟือยไร้แก่นสาร เป็นการใช้ชีวิตที่ไม่ก่อให้เกิดประโยชน์ ทำให้สูญเสียทั้งเวลาและทรัพย์ที่อุตสาหะแสวงหามาด้วยความยากลำบาก อีกทั้งยังเป็นการทอดทิ้งครอบครัว เป็นการสร้างความไม่สบายใจให้กับครอบครัว ไม่ห่วงทรัพย์สมบัติภายในบ้าน การไปเที่ยวเล่นอาจจะไปเกิดเรื่องในสถานที่นั้นๆ ซึ่งอาจจะส่งผลเสียหายร้ายแรงทั้งต่อตนเอง และครอบครัว จนบางครั้งอาจถึงขั้นเสียชีวิตก็เป็นไปได้ ดังนั้น หากสามารถงดเว้นจากอบายมุขข้อนี้ได้ ชีวิตก็จะมีคุณค่าและมีสาระมากขึ้น อีกทั้งจะทำให้ครอบครัวมีความสุขตามมาอีกด้วย

๕) คบคนชั่วเป็นมิตร^{๓๖}

การคบหาสมาคมกับคนเป็นเรื่องที่มีความสำคัญ เพราะหากเลือกคบคนที่เป็นอย่างไร ย่อมจะส่งผลทำให้ตนเป็นอย่างตามคนที่ตนคบด้วย

การเลือกคบคนชั่วเป็นมิตรอาจจะถูกคนชั่วชักนำไปในทางที่ไม่ดีหรือทางเสื่อมหรือทางแห่งความหายนะ อาจจะกลายเป็นคนชั่วครบทั้ง ๖ ประการ หรือมากกว่านั้นก็เป็นไปได้ ดังนั้น จึงควรหลีกเลี่ยงในการคบคนชั่วเป็นมิตร เปรียบเสมือนการที่เดินทางไปท่องเที่ยวในป่า เมื่อมีป้ายห้ามเดินผ่านเนื่องจากข้างหน้าเป็นเหวลึก เมื่อเรารู้ว่าข้างหน้ามีอันตรายรออยู่ ก็ควรต้องเลือกเดินทางอื่นแทน เพื่อความปลอดภัยของชีวิตและทรัพย์สิน คงมีแต่ผู้ที่มีวิจาร์ญาณผิดพลาดเท่านั้นที่จะเดินตรงไปสู่เหวลึกนั้น

การคบคนชั่วเป็นมิตรมีโทษ ๖ ประการ^{๓๗} ดังนี้

(๑) ทำให้กลายเป็นนักเลงการพนัน การที่ไปคบคนประเภทนี้ เมื่อเห็นเขาเล่นการพนัน บ่อยเข้าก็มองว่าเป็นเรื่องธรรมดาและอาจจะหัดเล่นจนในที่สุดก็กลายเป็นนักเลงการพนันไปในที่สุด

^{๓๖} อ่างแล้ว.

^{๓๗} สยาม ราชวัตร, พระพุทธศาสนากับชีวิตประจำวัน, (เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๘), หน้า ๒๐๕.

(๒) ทำให้กลายเป็นนักแสดงเจ้าชู้ การที่ไปคบกับเพื่อนที่เป็นนักแสดงหญิงจะถูกชักชวนให้ไปเที่ยวด้วย สุดท้ายก็จะกลายเป็นนักแสดงหญิงไป

(๓) ทำให้กลายเป็นนักแสดงเหล่า การไปคบกับเพื่อนที่เป็นนักแสดงเหล่า ในตอนแรกๆ อาจแค่ไปนั่งร่วมวงและดื่มบ้างเล็กๆ น้อยๆ ต่อไปก็จะเริ่มดื่มมากขึ้นและจนสุดท้ายก็จะ กลายเป็นนักแสดงเหล่าไป

(๔) ทำให้กลายเป็นคนหลอกหลวงเขาด้วยของปลอม คือเมื่อไปคบกับเพื่อนชั่วที่เป็นพวกมิฉฉาชีพ ขอบฉ้อโกง หลอกหลวง นำเอาสิ่งของที่ไม่ดีมาปลอมแปลงหลอกขายว่าเป็นของดีโดยหวังแต่จะเอากำไรดี ๆ แรก ๆ อาจจะไปช่วยเพื่อนแต่ต่อไปเมื่อทำชั่วเป็นประจำก็จะมีกรรมไตร่ตรองสุดท้ายตนเองก็เป็นคนหลอกหลวงเอาของปลอมไปหลอกขายผู้อื่นเสียเอง

(๕) ทำให้กลายเป็นคนที่ลวงเขาซึ่งหน้า หมายความว่า เมื่อทำความชั่วจนเกิดความชำนาญ ก็จะสามารถทำการหลอกหลวงคนอื่นได้ซึ่งๆ หน้า ตัวอย่างเช่น พวกที่ตักทอง คือนำเอาสร้อยทองจริงไปทำตกหล่นแล้วให้คนที่หยิบได้ขอแบ่ง แต่กลับเปลี่ยนสร้อยของเทียมมาให้แทนเป็นการฉ้อโกงซึ่งๆ หน้า เป็นต้น

(๖) ทำให้กลายเป็นนักแสดงหัวไม้ ถ้าไปคบกับพวกที่เป็นนักแสดงอันธพาล ไปร่วมคิดร่วมทำกิจกรรมกับเขาไปร่วมกลุ่มกับพวกอันธพาล เราก็กลายเป็นนักแสดงหัวไม้ตามไปได้

๖) เกียจคร้านแล้วไม่ทำงาน มีโทษ ๖ ประการ ดังนี้คือ

(๑) มักอ้างว่า หนาวนัก แล้วไม่ทำงาน

(๒) มักอ้างว่า ร้อนนัก แล้วไม่ทำงาน

(๓) มักอ้างว่า เย็นนัก แล้วไม่ทำงาน

(๔) มักอ้างว่า ยังเข้าอยู่ แล้วไม่ทำงาน

(๕) มักอ้างว่า หิวนัก แล้วไม่ทำงาน

(๖) มักอ้างว่า ภาระหนัก แล้วไม่ทำงาน^{๓๘}

อบายมุขเป็นหนทางแห่งความเสื่อมเป็นหนทางแห่งความหายนะของชีวิต หากใครที่เข้าไปเกี่ยวข้องกับแม้เพียงข้อเดียวก็จะนำพาชีวิตไปสู่ความตกต่ำได้ ซึ่งจะไปสู่ความล่มจมไม่มีทางได้พบกับความเจริญในชีวิต ดังคำที่เคยได้ยินกันทั่วไปที่ว่าไม่มีใครได้ดีเพราะอบายมุข ดังนั้น หากเรา

^{๓๘} ที.ปา.(ไทย) ๑๑/๑๗๘-๑๘๔/๑๙๖-๑๙๘.

ต้องการมีชีวิตที่ดีมีฐานะที่มั่นคงต้องไม่นำพาตนเองและครอบครัวไปยุ่งเกี่ยวกับอบายมุขทั้งหลาย โดยการนำหลักธรรมคำสอนของพระพุทธองค์มาเตือนสติฟังพระสัทธรรมและใช้ชีวิตให้ถูกต้องตามหลักพุทธธรรม อันจะนำมาซึ่งความเจริญของชีวิตตนเองและครอบครัวอย่างยั่งยืน

2.1.5.3 ทุจจริต 3^{๓๙}

ทุจจริต แปลว่า การประพฤติชั่ว ประพฤติไม่ดีเป็นสิ่งที่ใครๆก็ตามไม่ชอบเขาเรียกว่า อันทพาลบ้าง เป็นโจร เป็นมหาโจร ไม่มีใครต้องการคบ

กายทุจจริต มี 3 ประการ คือ

1. การประพฤติดิตต่อร่างกายของบุคคลอื่น มีการเบียดเบียนสัตว์มีการทุบตีสัตว์ การเอาสัตว์มาชนกัน หรือว่าการนำสัตว์ไปให้เจ็บปวดทุกข์ทรมาน ตลอดถึงการฆ่า การประหารชีวิตของบุคคลอื่นให้ตายไป

2. ทรัพย์สมบัติของบุคคลอื่น เช่น ลัก ฉ้อโกง ยักยอกเบียดบังทรัพย์สมบัติของบุคคลอื่นการได้มาซึ่งสมบัติในทางที่ผิดกฎหมาย ผิดศีลธรรม ก็ดี ถือว่าเป็นความประพฤติทุจจริตทางกาย

3. การประพฤติดิตในทางกาม คือ เป็นผู้ชายก็ไปละเมิดไปล่วงเกินในสติที่เป็นภรรยาของชายอื่น เป็นสตรีก็นอกใจสามีของตัวเองแต่ว่าในชั้นของการปฏิบัติที่ประณีตกว่านั้นยังหมายถึงการที่ผู้ชายละเมิดในสติอื่นนอกจากภรรยาของตนและผู้หญิงที่ไปเกี่ยวข้อย่างเพศกับผู้ชายอื่นนอกจากสามีของตนเองถือเป็นการประพฤติทุจจริตทางกายทั้งนั้น

วจีทุจจริต มี 4 ประการ คือ

1. พูดเท็จ หมายถึง พูดไม่ตรงตามที่เราได้เห็นมาด้วยตา ได้ยินมาด้วยหู ได้ทราบมาด้วยจมูก ลิ้นกายและรู้มาด้วยใจหรือพูดในเรื่องที่ได้นั้นเอง แต่ทำเรื่องเล็กให้เป็นเรื่องใหญ่ที่เรียกว่า... เสริมความหรือว่าพูดเรื่องมากให้เป็นเรื่องน้อยที่เรียกว่า อำความ ก็จัดว่าพูดเท็จอีกประการหนึ่งพูดในเรื่องที่เราไม่เห็น ไม่ได้ทราบ ไม่ได้รู้มาว่าได้เห็น ได้ยิน ได้ทราบ ได้รู้เรื่องเหล่านั้น จัดเป็นคำพูดเท็จ เพราะไม่ตรงต่อความเป็นจริง

2. พูดส่อเสียด คำว่าส่อเสียด หมายถึง คำพูดคำพูดที่มุ่งยุยงส่งเสริมให้คนอื่น เขาแตกแยกกัน อาจเกิดขึ้นเพราะเราอยากประจบเอาใจคน ทั้ง 2 เพื่อให้เขามีความรักความเมตตาต่อเราว่า เราเอาใจใส่ในความเป็นอยู่ของเขาหรืออาจเกิดขึ้นเพราะมุ่งความเบียดเบียนที่เห็นคน 2 ฝ่ายเขาทะเลาะกัน เราเป็นคนสมอนอกการกระทำ ทั้งสองประการนี้เป็นการทำลายประโยชน์ของ

^{๓๙} ที.ปา.๑๑/๒๒๘/๒๒๗.

บุคคลอื่น ท่านจึงถือว่าคนที่พูดในลักษณะนี้เป็นพวกที่ยุให้ร่ำดำให้ร่ำว ไม่ต้องคบหาสมาคมกับคนลักษณะนี้

3. พูดคำหยาบ คำว่า คำหยาบนั้น หมายถึง คำพูดที่เขาไม่นิยมพูดกัน พูดแล้วแสดง หู คนฟังไม่สบายใจเช่น คำด่า หรือคำกตเขาให้ต่ำลง เช่นว่าเขาเป็นนายร้อยไปเรียกเขาเป็นหมู หรือ ว่ายกให้สูงขึ้น เขาเป็นคนธรรมดาไปเราเรียกเขาเป็นคุณหญิง คุณนาย เป็นต้น เหล่านี้ถือว่าคำหยาบ ยังต้องอาศัยความรู้สึกที่เกิดขึ้น ในขณะนั้น บางครั้งเราอาจจะพูดคำที่ผู้ฟังไม่ยินดีก็ได้ แต่ถ้าพูดด้วยความหวังดี เมตตา เช่นพ่อแม่ ดุต่าลูก ครูอาจารย์ดุต่าลูกศิษย์ หรือผู้บังคับบัญชาต่าหนิ ผู้ใต้บังคับบัญชาด้วยความเมตตา คำพูดในลักษณะนี้ท่านจึงไม่ถือว่าเป็นคำหยาบ ในทำนองตรงกันข้ามแม้คำพูดที่ไพเราะแต่ว่าพูดแล้วทำให้เขาเจ็บใจขึ้นมาหรือมุ่งที่จะให้เขาเดือดร้อนก็ถือว่าเป็นคำหยาบ

มโนทุจริต มี 3 ประการ คือ

1. คิดโลภจัด เห็นแก่ตัว ดิ้นรนเพื่อครอบครองสิ่งของ ของผู้อื่น
2. พยาบาทปองร้าย จองเวรผูกเวร หมายถึงผลาญชีวิต และทำลายสมบัติของผู้อื่น
3. มีทัศนคติผิดคลองธรรม คิดเห็นขัดแย้งต่อปรากฏการณ์แท้จริง ผินกฏแห่งกรรม

โทษของการทุจริต อาจต้องโทษเพราะบางเรื่องอาจผิดกฎหมายเสื่อมเสียชื่อเสียงหาความสุขทางโลกไม่ได้หาความสุขทางธรรมไม่ได้

2.1.5.4 อกุศลมูล 3^{๔๐}

อกุศลมูล รากเหง้าของความชั่วจนเป็นเหตุให้เกิดกิเลส มี 3 ประการ โโลภะ-โทสะ-โมหะ ปุถุชนทั่วไปมักมีอกุศลมูล 3 คือ โลก โกรธ หลง เป็นสรณะอันเป็นพื้นฐานของมนุษย์ หลักธรรมทางพุทธศาสนาในเรื่อง อกุศลมูล

สำหรับ อกุศลมูล 3 หากแปลตามตัวอักษรจะหมายความว่า รากเหง้าของความไม่ฉลาด หรือหมายถึง รากเหง้าหรือต้นตอของความชั่วทั้งปวง เมื่อกำเริบจะแสดงออกมาเป็นทุจริตทางกาย วาจา ใจ รวมเป็นเหตุให้เกิดกิเลส ซึ่งมี 3 ประการ ได้แก่

1. โโลภะ (ความอยากได้) ความอยากได้ของคนอื่นมาเป็นของตน อยากให้ตนมีเหมือนคนอื่น หรือมีมากกว่าผู้อื่น ความอยากมีหลายรูปแบบ ซึ่งจะก่อให้เกิดรากเหง้าของความชั่วทั้ง

^{๔๐} ที.ปา. ๑๑/๓๔๓/๒๕๑.

ปวง เช่น อิจฉา ความอยาก, ปาปิงฉา ความอยากอย่างชั่วช้าลามก, มหิจฉา ความอยากรุนแรง, อภิชณา- วิสมโลภะ ความอยากได้ถึงขั้นเพ่งเล็ง ความอยากจะเกิดมากขึ้น ซึ่งจะก่อให้เกิดความชั่วในตัวเอง วิธีแก้ไขความอยากคือ การใช้สติ ระลึกรู้ในตน

2. โทสะ (ความคิดประทุษร้าย) การอยากฆ่า การอยากทำลายผู้อื่น ความคิดประทุษร้ายเป็นรากเหง้าให้เกิดกิเลสได้หลายอย่าง เช่น ปฏิฆะ ความหงุดหงิด, โภธะ ความโกรธ, อุปนาหะ ความผูกโกรธ พยาบาท ความคิดปองร้าย ถ้าปล่อยให้มีโทสะมาก ผู้นั้นจะเป็นคนชั่ว คนพาล และเป็นภัยต่อสังคม วิธีแก้ไขโทสะ คือการใช้สติระงับตน และฝึกตนให้เป็นผู้มีมือโทสะ

3. โมหะ(ความหลงไม่รู้จริง) ความไม่รู้ไม่เข้าใจ ความมัวเมา ความประมาท เป็นรากเหง้าให้เกิดกิเลสได้ต่างๆ มากมาย เช่น มกฺขะ ลบหลู่คุณท่าน, ปลาสะ ตีเสมอ, มานะ ถือตัว, มหะ มัวเมา, ปมาทะ เลินเล่อ โมหะทำให้ขาดสติ ไม่รู้ผิดชอบร้ายแรงกว่าโลภะ และโทสะ รวมทั้งส่งเสริมให้โลภะและโทสะมีกำลังมากขึ้นยิ่งด้วย วิธีที่จะทำให้โมหะลดลงนั้นจะต้องปฏิบัติตนเป็นผู้ที่มี อโหมหะ ความไม่หลงมกมาย

2.1.6 ปัจจัยที่ทำให้เกิดความยากจน

ความยากจนทั้งระดับมหภาคและจุลภาคล้วนมีสาเหตุอันเกิดนโยบายที่ไม่สมดุลในการวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ อีกประการหนึ่งเกิดจากประชาชนที่มีคุณภาพอยู่ระดับที่ต่ำกว่ามาตรฐาน ขาดความรู้ความเข้าใจในการแก้ไขปัญหา ดังนั้นอาจสรุปได้ว่า สาเหตุของความยากจนเกิดจากสาเหตุหลักๆ อยู่ 2 ประการ คือ

ประการที่ ๑ ความยากจนเกิดจากนโยบายที่ไม่สมดุลย์

ปัจจุบันความยากจนในประเทศไทยยังคงกระจุกตัวหนาแน่นอยู่ในเขตชนบท คนจนในเขตชนบทประมาณร้อยละ ๖๙.๐ ของคนจนทั้งประเทศ ส่วนปัญหาความยากจนในเมืองมีความซับซ้อนและมีความเสี่ยงต่อคุณภาพชีวิตมากกว่าในชนบท คนจนเมืองมักจะเป็นแรงงานย้ายถิ่นจากชนบทเข้าสู่เมือง จะมีปัญหาด้านที่อยู่อาศัยซึ่งส่วนใหญ่อยู่ในชุมชนแออัด ปัญหาการขาดแคลนหรือด้อยคุณภาพด้านสาธารณสุข ปลอดภัย ประปา ไฟฟ้า และสิ่งอำนวยความสะดวกในการคมนาคม ตลอดจนปัญหาาระบบกำจัดขยะและบำบัดของเสียที่ส่งผลกระทบต่อสุขภาพอนามัยและชีวิตความเป็นอยู่ในมุมมองของพระพุทธศาสนา สาเหตุของความยากจนนั้น เกิดจากนโยบายของภาครัฐ เป็นส่วนประกอบใหญ่ ดังที่ปรากฏใน จักรวัตติสูตร มีความว่า

“ภิกษุทั้งหลาย โดยนัยดังนี้แล เมื่อผู้นำประเทศไม่จัดเสริมเพิ่มทรัพย์ให้แก่ชนทั้งหลายผู้ไร้ทรัพย์ ความยากจนก็ได้ถึงความแพร่หลาย เมื่อความยากจนถึงความแพร่หลายการลัทธิทรัพย์ก็ถึงความแพร่หลาย เมื่อการลัทธิทรัพย์ถึงความ

แพร่หลาย ศัสตราก็ได้ถึงความแพร่หลาย เมื่อศัสตราถึงความแพร่หลายการฆ่าฟันสังหารกัน (ปาณาติบาต) ก็ได้ถึงความแพร่หลายเมื่อการฆ่าฟันสังหารกันถึงความแพร่หลาย การพูดเท็จก็ได้ถึงความแพร่หลาย...การพูดส่อเสียด...กาเมสุมิฉาจาร...ธรรมสองอย่าง คือ ผรุสวาท และการพูดเพื่อเจ้า...อภิขมาและพยาบาท...มิจฉาทิฎฐิ ก็ได้ถึงความแพร่หลาย..”^{๔๑}

จากพระพุทธพจน์ดังกล่าว ทำให้เห็นว่าผู้นำประเทศมีอิทธิพลต่อการพัฒนาประเทศ ทั้งด้านสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ ตลอดจนถึง การเมือง การปกครอง ยุคสมัยใด มีผู้นำประเทศที่มีการคอร์รัปชันมาก หรือดำเนินนโยบายแบบไม่ชาญฉลาด ทำให้รายได้ของประชาชนลดลง แต่ค่าครองชีพเพิ่มขึ้น ดังที่ปรากฏในวิกฤตเศรษฐกิจปี ๒๕๔๐^{๔๒} เป็นช่วงวิกฤตการณ์เงินเริ่มขึ้นในประเทศไทย เมื่อค่าเงินบาทลดลงอย่างมากอันเกิดจากการตัดสินใจของรัฐบาลไทย ซึ่งมีพลเอกชวลิต ยงใจยุทธ เป็นนายกรัฐมนตรี ที่ลอยตัวค่าเงินบาท ตัดการอิงเงินสกุลดอลลาร์สหรัฐ หลังจากความพยายามทั้งหมดที่จะสนับสนุนค่าเงินบาทเมื่อเผชิญกับการแผ่ขยายแบบเกินเลยทางการเงิน (financial overextension) อย่างรุนแรง โดยเฉพาะอย่างยิ่งส่วนขับเคลื่อนอสังหาริมทรัพย์ ในเวลานั้น ประเทศไทยมีภาระหนี้สาธารณะซึ่งทำให้ประเทศอยู่ในสภาพล้มละลายก่อนหน้าการล่มสลายของค่าเงิน และเมื่อวิกฤตดังกล่าวขยายออกนอกประเทศ ค่าเงินของประเทศส่วนใหญ่ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และญี่ปุ่นก็ได้ทรุดตัวลงเช่นกัน ตลาดหลักทรัพย์ปรับตัวลดลงและรวมไปถึงราคาสินทรัพย์อื่นๆ และทำให้หนี้เอกชนเพิ่มสูงขึ้น ซึ่งส่งผลกระทบต่อหลายประเทศในทวีปเอเชียเริ่มตั้งแต่เดือนกรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๔๐ ก่อให้เกิดความกลัวว่าจะเกิดการล่มสลายทางเศรษฐกิจทั่วโลกเนื่องจากการแพร่ระบาดของทางการเงิน

ขอบเขตและทางแก้ไข อินโดนีเซีย เกาหลีใต้ และไทยได้รับผลกระทบมากที่สุดจากวิกฤตการณ์ดังกล่าว ฮองกง มาเลเซีย ลาวและฟิลิปปินส์ก็เผชิญกับปัญหาค่าเงินทรุดเช่นกัน สาธารณรัฐประชาชนจีน อินเดีย ไต้หวัน สิงคโปร์ บรูไนและเวียดนามได้รับผลกระทบน้อยกว่า ถึงแม้ว่าทุกประเทศที่กล่าวมานี้จะได้รับผลกระทบจากการสูญเสียอุปสงค์และความเชื่อมั่นตลอดภูมิภาค

สัดส่วนหนี้ต่างประเทศต่อจีดีพีเพิ่มสูงขึ้นจาก ๑๐๐% เป็น ๑๖๗% ในสี่ประเทศใหญ่อาเซียน ระหว่างปี พ.ศ. ๒๕๓๖-๒๕๓๘ ก่อนจะขึ้นไปสูงถึง ๑๘๐% ในช่วงที่วิกฤตการณ์เลวร้ายที่สุด

^{๔๑} ที.ปา.๑๑/๔๕/๓๗.

^{๔๒} วิกีพีเดีย สารานุกรมเสรี, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://th.wikipedia.org/wiki>, [๑ มีนาคม ๒๕๕๘].

ในเกาหลีใต้ สัดส่วนดังกล่าวเพิ่มขึ้นจาก ๑๓% เป็น ๒๑% และแตะระดับสูงสุดที่ ๔๐% ขณะที่ประเทศอุตสาหกรรมใหม่ที่อยู่ทางเหนือได้รับผลกระทบน้อยกว่ามาก มีเพียงในไทยและเกาหลีใต้เท่านั้นที่หนี้สัดส่วนบริการต่อการส่งออกเพิ่มขึ้น

ถึงแม้ว่ารัฐบาลส่วนใหญ่ในเอเชียได้ออกนโยบายการเงินที่ดูแลแล้วสมบูรณ์ แต่กองทุนการเงินระหว่างประเทศ (ไอเอ็มเอฟ) ได้ก้าวเข้ามาเพื่อริเริ่มโครงการมูลค่า ๔๐,๐๐๐ ล้านดอลลาร์สหรัฐเพื่อรักษาเสถียรภาพของสกุลเงินในเกาหลีใต้ ไทย และอินโดนีเซีย ซึ่งเป็นประเทศที่ได้รับผลกระทบหนักที่สุดจากวิกฤตการณ์ดังกล่าว ความพยายามที่จะยับยั้งวิกฤตการณ์เศรษฐกิจระดับโลกได้ช่วยรักษาเสถียรภาพสถานการณ์ในประเทศในอินโดนีเซียได้เพียงเล็กน้อย ประธานาธิบดีซูฮาร์โตถูกบีบให้ลาออกจากตำแหน่งเมื่อวันที่ ๒๑ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๔๑ หลังจากครองอำนาจมานานกว่า ๓๐ ปี ท่ามกลางการจลาจลที่เกิดขึ้นอย่างแพร่หลายซึ่งมาจากการเพิ่มขึ้นของราคาสินค้าอย่างรุนแรง อันเป็นผลมาจากค่าเงินรูเปี้ยอ่อนตัวลงอย่างร้ายแรง ผลกระทบของวิกฤตการณ์ดังกล่าวกินเวลาไปจนถึงสิ้นปี พ.ศ. ๒๕๔๑ ในปีเดียวกันนั้น อัตราการเติบโตทางเศรษฐกิจของฟิลิปปินส์ลดลงจนเกือบเป็นศูนย์ มีเพียงสิงคโปร์และไต้หวันเท่านั้นที่พิสูจน์แล้วว่าเกือบจะไม่ได้เป็นส่วนหนึ่งในวิกฤตการณ์เลย แต่ทั้งสองประเทศก็ยังได้รับผลกระทบอย่างรุนแรงตามปกติ สิงคโปร์ได้รับผลกระทบมากกว่าเนื่องจากขนาดและที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ที่อยู่ระหว่างมาเลเซียกับอินโดนีเซีย

ประการที่ ๒ ความยากจนเกิดจากประชาชน

คุณภาพชีวิตของประชาชนอันเป็นมาตรฐานการดำรงชีวิตอันเหมาะสม คือการทำให้มนุษย์มีประสิทธิภาพและมีคุณภาพในด้านการงานเพื่อพัฒนาตนเอง ครอบครัว สังคมและประเทศชาติ รวมทั้งการมีสุขภาพอนามัยสมบูรณ์และมีคุณธรรม การพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชากรในแต่ละประเทศ จำเป็นต้องเริ่มพัฒนาตั้งแต่เกิดและต่อเนื่องจนถึงตาย สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ได้กำหนดความจำเป็นพื้นฐานหลักๆ ไว้ ๖ ประการ ได้แก่ด้านการศึกษา สุขภาพอนามัย การประกอบอาชีพ การมีส่วนร่วมในการพัฒนาหรือจัดการท้องถิ่นหรือบ้านเมือง ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน และจิตใจในการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข เพื่อเป็นเกณฑ์ในการประเมินสถานการณ์ ปัญหา ตลอดจนแนวทางในการพัฒนาคุณภาพชีวิต แต่คุณภาพชีวิตของประชาชนไม่ได้รับการพัฒนาเท่าที่ควร เนื่องจากพื้นฐานด้านความรู้ของประชาชน ยังไม่ได้รับการพัฒนา ทำให้หลงระเหิงอยู่ในสิ่งที่เบียดเบียน สาเหตุอาจเกิดจากวิถีชีวิตวัฒนธรรมค่านิยมของสังคมนั้นๆ ยังติดอยู่ในอภายมุขอันเป็นเครื่องกั้นความเจริญในการยกระดับคุณภาพชีวิต ดังที่พระพุทธองค์ได้กล่าวถึง ช่องทางของความเสื่อม, ทางแห่งความพินาศ, เหตุย่อยยับแห่งโรคทรัพย์ ที่เกิดจากความโลภกับความหลงเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นภายในจิตใจของปุถุชนคนธรรมดาโดยทั่วไป หากผู้ใดคลุกคลี กระทำสิ่งเสพ ทำให้มาก ย่อมจะนำไปสู่ความเสื่อมอย่างไม่ต้องสงสัย เสื่อมทั้งในโลกนี้ เสื่อมทั้งในโลกหน้า

เรียกว่ามีชีวิตอยู่ก็เสื่อม ตายไปแล้วก็เสื่อม ซึ่งเป็นสาเหตุของความยากจน นั่นก็คือ อบรมมุข ๔ และ อบรมมุข ๖ เมื่อพิจารณาหลักธรรมทั้งสองแล้วสามารถนำมาศึกษาโดยภาพรวม ดังนี้ คือ^{๔๓}

๑. ความเป็นนักเลงหญิง หมายความว่า เป็นคนเจ้าชู้ โลกมากในกาม ถ้าเป็นชายก็ไฝฝืน แต่ผู้หญิง หากเป็นหญิงก็รันทดแต่ชายรัก, คนอย่างนี้แม้อยู่ในวัยเรียน ก็เสื่อมจากการเรียน อยู่ในวัยทำงานก็ จะทอดทิ้งงาน มิเป็นอันทำ แม้ผู้มีครอบครัวแล้วก็มักจะมีเรื่องร้าวราน เพราะการนอกใจกัน ชอบเที่ยวผู้หญิง ชอบเที่ยวสถานเริงรมย์ที่มีการค้าประเวณีแอบแฝง สถานค้าประเวณี มีความประพฤติที่ไม่เหมาะสมทางเพศ เช่น คบชู้ หลงใหลในเพศตรงข้ามจนเกินพอดี มีความต้องการทางเพศจนขาดการควบคุม ขาดความยับยั้งชั่งใจ ทำตนเป็นคนเจ้าชู้ ชอบไปยุ่งเกี่ยวกับหญิงอื่นหรือภรรยาชายอื่น หรือชายอื่นหรือสามีหญิงอื่นบ้าง หญิงโสเภณีบ้าง ชายขายบริการบ้าง จนถึงประกอบอาชญากรรมทางเพศบ้าง เกิดผลเสียกับตัวเอง ครอบครัว สังคม ประเทศชาติตามมา อาทิ เช่น เป็นการไม่รักษาตัว คนที่เที่ยวเตร่มากมั่วเมาหลุมหลงมาก ย่อมทำให้ร่างกายและจิตใจไม่ปกติ ไม่อาจประกอบหน้าที่การงานให้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี เป็นการไม่รักษาลูกเมียหรือครอบครัว ข้อนี้สำหรับคนที่แต่งงานแล้ว การประพฤติผิดทางเพศ เช่น การคบชู้ไม่ว่าจะเป็นฝ่ายหญิงหรือฝ่ายชายย่อมทำให้ครอบครัวเดือดร้อน เป็นการไม่รักษาทรัพย์สินสมบัติ คนที่ชอบเที่ยวกลางคืนหรือหลงใหลเพศตรงข้ามมากย่อมจะต้องใช้จ่ายเงินเกินกว่าปกติเพื่อบำเรอคนที่ตนรัก ซึ่งถ้าเหมาะสมกับฐานะก็ไม่เป็นไร แต่โดยทั่วไปแล้วมักจะเกินพอดี เป็นที่ระแวงของคนทั่วไป ข้อนี้เห็นได้ชัด คนที่ชอบคบชู้ ชอบเที่ยวกลางคืน และหลงใหลคู่รักจนเกินขนาดย่อมไม่มีใครอยากไว้ใจ มักถูกใส่ความ เป็นเป้าให้เขาใส่ความหรือข่าวดู เป็นที่มาของความเดือดร้อนนานาชนิด เพราะผู้ที่คือนักเลงหญิงเมื่อหมดตัวแล้วก็มักแสวงหาเงินทองมาจับจ่ายด้วยวิธีการทุจริต และเมื่อไม่สมหวังก็อาจแสดงอาการเพื่อจ้อ หรือมีอาการคลุ้มคลั่งทำร้ายผู้อื่นได้ง่ายๆ

๒. ความเป็นนักเลงสุรา การหมกมุ่นในการเสพของมีเมาคือสุราและเมรัย อันเป็นเหตุแห่งความประมาทเป็นอบรมมุขแห่งโภคะทั้งหลาย เป็นนักดื่ม ดิดเหล้า ไฝฝืนอยู่กับการดื่ม จนเป็นทาสของสุรา การดื่มย่อมเป็นการผลาญตัวเองทั้งในทางทรัพย์ ชื่อเสียง สุขภาพ สติปัญญา ดิดฝืน ดิดกัญชา การดิดสิ่งมีเมาอื่นๆ และยาเสพติดให้โทษ ก็รวมอยู่ในอบรมมุขข้อนี้ โทษของการเป็นนักเลงสุรา มีดังนี้ ทำให้เสียทรัพย์ ขาดสติเกิดการทะเลาะวิวาท ชกต่อย บางครั้งถึงกับ ฆ่ากัน เป็นบ่อเกิดแห่งโรค เหล้าและสิ่งเสพติดทุกอย่างทำให้เสียสุขภาพบั่นทอนกำลังกาย ยาเสพติดหากเสพไปนานๆ อาจทำให้ถึงแก่ความตายได้ หรือถ้าไม่ตายก็ไม่มีกำลังวังชาในการประกอบหน้าที่การงานต่างๆ

^{๔๓} อัง.อรรถก. (ไทย) ๒๓/๑๑๔/๒๙๒.

-ทำให้เสียเกียรติยศและชื่อเสียง คนเมาเหล้าอยู่เสมอ คนติดยาเสพติดย่อมไม่มีใครเชื่อ ไม่มีใครยอมรับนับถือไว้วางใจ ไม่มีใครอยากคบค้าสมาคมหรือไม่มีใครอยากให้ทำงานด้วย เพราะคนเช่นนี้ถ้าไม่มีเงินซื้อเหล้าหรือยาเสพติดก็อาจจะกระทำในสิ่งชั่วร้ายต่างๆ ได้ง่าย

-ทำให้ไม่รู้จักอายุ คนเมาเหล้าจะกระทำสิ่งต่างๆ โดยขาดสติ เพราะถูกฤทธิ์แอลกอฮอล์ครอบงำ บางคนเมื่อยเมาแล้วก็ยังไม่รู้ว่าตอนที่เมายู่นั้นตนได้ทำอะไรลงไปบ้าง ดังนั้นคนที่เสพรูราอยู่เป็นนิจจึงไม่มีใครอยากเกี่ยวข้องกับคบค้าสมาคมด้วย

-บั่นทอนกำลังสติปัญญา เหล้าและยาเสพติดไม่เพียงแต่บั่นทอนกำลังกายเท่านั้น แต่ทำให้สติปัญญาเสื่อมความจำไม่ดีหลงลืมง่าย ความคิดและการตัดสินใจเชิงซ้าลงเรื่อยๆ จนในที่สุดมีสภาพเหมือนกับคนที่ตายทั้งเป็น

๓. ความเป็นนักเลงเล่นการพนัน คือ เล่นการพนันขั้นต่อ มีได้มีเสีย เช่น เล่นไพ่ เล่นเบี้ย เล่นม้า ฯลฯ คนที่เล่นการพนันจนติดแล้ว จิตใจจะมัวเมาใฝ่ฝันอยู่กับการเล่น เมื่อได้ก็กำเริบใจ คิดจะเล่นซ้ำอีกให้ร่ำรวยมากๆ เข้า ครั้นเล่นอีกกลับเสียยับเสียหาย เมื่อเสียไป ก็คิดจะหาเงินมาเล่นเพื่อแก้ตัว เอาเงินที่เสียไปกลับคืนมา ส่วนมากของคนติดการพนัน มักจะต้องขายสิ่งของที่สะสมไว้ เอาเงินไปเล่น ตระกูลที่มั่งคั่งจริงๆ ต้องรื้อรื้อบ้านขาย ขายตุ่ม ขายเตียงตู้ รื้อลูกกรงขาย รื้อรั้วขาย และจนกระทั่งขายบ้าน ขายที่ดิน สิ้นเนื้อประดาตัว อย่างทันตา การพนันมีตั้งแต่เรื่องใหญ่ๆ เช่น แทงม้า เล่นไฮโล เล่นไพ่ เป็นต้น ซึ่งมีการได้เสียนับเป็นเงินหลายร้อย หลายพัน หลายหมื่น หรือหลายล้านบาท จนกระทั่งถึงเรื่องเล็กๆ น้อยๆ ซึ่งมีการได้เสียเป็นเงินเพียงไม่กี่บาท เช่น ปั่นแปะ กัดปลา เป็นต้น พระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงโทษของการเป็นนักเลงการพนันไว้ว่า

-เมื่อชนะยอมก่อเวร คือ เมื่อเล่นได้ก็ยอมมีคนอยากแก้มือเรียกร้องให้เล่นอีก

-เมื่อแพ้ย่อมเสียตายทรัพย์ คือ เมื่อเล่นเสียจิตใจก็ยังเกิดความเสียตายต้องการเล่นอีกต่อไป การพนันทุกชนิดทำให้คนลุ่มหลง เมื่อลองเล่นแล้วก็มักหยุดไม่ได้ หนักเข้าก็ไม่ใช่อันทำงานหรือศึกษาเล่าเรียน

-ทรัพย์สิ้นยอมเสียหาย ไม่เคยปรากฏว่ามีคนร่ำรวยหรือมีฐานะดีได้ด้วยการพนันเพราะถึงแม้จะเล่นชนะ เงินที่ได้มานั้นก็มักเก็บไว้ได้ไม่นานต้องใช้จ่ายจนหมด

-ไม่มีใครเชื่อถือ ผู้ที่เป็นนักเลงการพนัน ผู้อื่นย่อมขาดความเชื่อถือถ้อยคำ มักถูกมองว่าเป็นคนหลอกลวง

-เพื่อนฝูงหุหมิน ไม่อยากคบค้าสมาคมเพราะกลัวจะเสียชื่อตามไปด้วย

-ไม่มีใครอยากได้เป็นคู่ครอง เพราะกลัวชีวิตครอบครัวจะไม่ราบรื่น เนื่องจากนักเลงการพนันอาจจะละทิ้งครอบครัวได้ ถ้าหากติดการพนันมากๆ

๔. คบคนชั่วเป็นมิตร คือร่วมกิน ร่วมนอน ร่วมเที่ยว ร่วมอาชีพ ร่วมพวก หรือไปมาหาสู่กับคนชั่ว เรียกว่าคบคนชั่ว, คนอย่างไรเรียกว่าคนชั่ว? ในที่นี้หมายเอาคนอันธพาลเกรมี ความประพฤติชั่วช้าเสียหาย ทำมาหากินทางทุจริต รวมทั้งที่ชวนให้เราเป็นนักเลงหญิง นักเลงสุรา และนักเลงเล่นการพนัน ดังกล่าวแล้ว, โทษของการคบคนชั่ว ก็คือเราจะถูกคนช้วนําไปในทางเสียหาย ทำให้เราต้องกลายเป็นคนชั่วคนเสียไปด้วย คนเราเมื่ออยู่ใกล้ชิดกับใครก็มีโอกาสที่จะมีพฤติกรรมเช่นเดียวกับเขา เปรียบเหมือนตั้งว่าถ้าเราอยู่ใกล้ของหอม เราก็หอมไปด้วย และถ้าอยู่ใกล้ของเหม็นเราก็ย้อมเหม็นตามไปด้วย ดังนั้นในการเลือกคบผู้ใดเป็นมิตร ต้องระมัดระวังให้ดี โดยพยายามหลีกเลี่ยงไม่คบกับ คนชั่ว ๖ ประเภทใหญ่ๆ ดังนี้

๑. นักเลงการพนัน
๒. นักเลงเจ้าชู้
๓. นักเลงสุรายาเสพติด
๔. นักลวงเขาด้วยของปลอม
๕. นักหลอกลวง
๖. นักเลงหัวไม้

๕. การหมกมุ่นในการเที่ยวไปตามตรอกซอกซอยในเวลากลางคืน เป็นอบายมุขแห่งโภคะทั้งหลาย โทษของการเที่ยวกลางคืนนั้นมีอยู่หลายว่า^{๔๔}

๕.๑ ไม่คุ้มครองรักษาตน สถานที่เที่ยวกลางคืน คือแหล่งรวมคนมิฉฉาภิภูณิ คนพาลคนขาดสติ อันตรายต่างๆ ย่อมเกิดขึ้นได้เสมอในหมู่คนเหล่านี้ ดังนั้นผู้ชอบเที่ยวกลางคืนจึงเชื่อว่าเป็นการเสี่ยงภัยโดยไม่จำเป็น เพราะนอกจากจะเสียทรัพย์ เสียเวลาสำหรับทำความดีแล้ว ยังอาจเสียชีวิตเอาง่ายๆอีกด้วย ย่อมเชื่อว่าไม่คุ้มครองรักษาตน

๕.๒ เชื่อว่าไม่คุ้มครองรักษาบุตรภรรยา บุรุษซึ่งเป็นหัวหน้าครอบครัวที่ชอบเที่ยวกลางคืนย่อมเป็นตัวอย่างที่ไม่ดีให้บุตรภรรยาเอาอย่างบ้าง ดังนั้นนอกจากเขาจะเชื่อว่าไม่คุ้มครองรักษาตนแล้วยังเชื่อว่าไม่คุ้มครองรักษาบุตรภรรยาของตนอีกด้วย

๕.๓ เชื่อว่าไม่คุ้มครองรักษาทรัพย์สมบัติ บ้านใดก็ตามที่มาชikovอกเที่ยวกลางคืนกันแล้วปิดบ้านทิ้งไว้ ย่อมตกเป็นเหยื่อให้เหล่าโจรผู้ร้ายเข้าไปลักขโมยทรัพย์สมบัติได้ง่าย เพราะเหตุนี้การเที่ยวกลางคืนจึงเชื่อว่าไม่คุ้มครองสมบัติ

^{๔๔} ปา. ที. ๑๑/๑๙๖-๑๙๘/๑๗๘-๑๘๔.

๕.๔ เป็นที่ระแวงของคนอื่นบรรดามีจรรยาดีและเหล่าโจรผู้ร้ายส่วนมากย่อมก่อกรรมชั่วกันในเวลากลางคืน บุคคลที่ไม่อยู่ในเคสสถานในยามดึกตื่นคำคืน แม้จะไม่ใช้โจรผู้ร้ายก็อาจเป็นที่ระแวงสงสัยของคนอื่นได้

๕.๕ มักจะถูกใส่ร้ายป้ายสีด้วยเรื่องไม่จริงต่างๆ นานา เป็นที่เข้าใจกันโดยทั่วไปว่า จะมีก็แต่คนไม่ดีเท่านั้นที่ชอบเที่ยวกลางคืน ดังนั้นใครก็ตามที่ชอบเที่ยวกลางคืนแม้ยังไม่ได้ทำความผิด หรือทำชั่วก็มักจะถูกระแวง ถูกใส่ร้ายป้ายสีด้วยเรื่องไม่จริงได้โดยง่าย เพราะภาพลักษณ์ของตนไม่ดีอยู่แล้ว

๕.๖ มีทุกข์เป็นอันมาก จากสาเหตุทั้ง ๕ ข้อที่ผ่านมาย่อมก่อให้เกิดปัญหาเดือดร้อนเป็นอันมากแก่ผู้ชอบเที่ยวกลางคืนอย่างไรก็ตาม ปัญหาที่เกิดขึ้นแน่ๆ ของผู้ชอบเที่ยวกลางคืนก็คือ การเสียทรัพย์เป็นจำนวนมากอย่างไรประโยชน์ เพราะเหตุนี้ผู้ชอบเที่ยวกลางคืน นอกจากจะเก็บหอมทรัพย์ไม่ได้แล้ว ยังอาจจะกลายเป็นคนมีหนี้สินตามมาอีก โดยสรุปก็คือ ปัญหาเศรษฐกิจจะเกิดขึ้นกับนักเที่ยวกลางคืนเสมอ

๖. การเที่ยวดูมหรสพเป็นอบายมุขแห่งโศกะทั้งหลายจะเห็นได้ว่าคนชอบเที่ยวดูมหรสพ การละเล่นต่างๆ จะมีพฤติกรรมในการติดตามตลอด^{๕๕} ซึ่งมีการพอน มีรำและละครเป็นต้น มีอยู่ในที่ไหน แล้วพึงไปในบ้านหรือนิคมที่มีการพอนนั้น เมื่อผู้ที่เตรียมผ้าของหอมและดอกไม้เป็นต้น ในวันนี้ ด้วยคิดว่าพรุ่งนี้เราจักไปดูการพอนของเขา เป็นอันทิ้งการงานตลอดวัน ย่อมปรากฏอยู่ในที่นั่นตลอดวันหนึ่งบ้าง สองวันบ้าง สามวันบ้าง ด้วยการดูการพอน เมื่อผู้เที่ยวกลางคืน แม้ได้การถึงพร้อมด้วยฝนเป็นต้น ก็ไม่ทำการหว่าน เมื่อถึงกาลหว่านเป็นต้น โศกะทั้งหลายที่ยังไม่เกิด ย่อมไม่เกิด เมื่อเรือนไม่มีคนเฝ้า พวกโจรรู้ความที่เจ้าของบ้านไปข้างนอก ย่อมลักของที่ต้องการไป ด้วยเหตุนี้โศกะแม้เกิดแก่เขาก็ย่อมพินาศ

๗. การหมกมุ่นในความเกียจคร้าน เป็นอบายมุขแห่งโศกะทั้งหลาย นายทอง สันไธสง กล่าวถึงคนเกียจคร้านในโลกนี้อาจแบ่งเป็นกลุ่มใหญ่ๆ ได้ ๒ กลุ่ม^{๕๖} คือ

กลุ่มที่เกียจคร้าน โดยซันธสันดาน กับกลุ่มที่เกียจคร้านเนื่องมาจากสิ่งแวดล้อมภายนอก การทำงานประกอบอาชีพเป็นหน้าที่ของทุกคน เพราะทุกคนมีชีวิตอยู่ด้วยปัจจัย ๔ การทำงานประกอบอาชีพก็เพื่อหาทรัพย์สินมาเป็นเครื่องแลกเปลี่ยนปัจจัย ๔ รวมทั้งเพื่อสงเคราะห์ญาติมิตร ตลอดจนเพื่อการบริจาคเป็นทานกุศล สังสมไว้ในภพชาติเบื้องหน้าต่อไป คนที่เกียจคร้านไม่

^{๕๕} ปา. ที. ๑๑/๑๙๖-๑๙๘/๑๗๘-๑๘๔.

^{๕๖} นายทอง สันไธสง. โทษของความเกียจคร้าน [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <https://www.lmn.org/Posts/30255> [22 มกราคม 2557]

ยอมทำงาน หรือทำคั่งค้าง ไม่ตั้งใจทำมาหากิน ปล่อยให้เวลาให้ล่วงไป ถือว่าเป็น คนที่ตายแล้ว ทางด้านความคิดและความดี นิสัยและพฤติกรรมของคนเกียจคร้าน ๖ อย่าง คือ^{๔๗}

๑. มักอ้างว่าหนาวนัก แล้วไม่ทำงาน
๒. มักอ้างว่าร้อนนัก แล้วไม่ทำงาน
๓. มักอ้างว่าเย็นแล้ว แล้วไม่ทำงาน
๔. มักอ้างว่าเข้าอยู่ แล้วไม่ทำงาน
๕. มักอ้างว่าหิวค่านัก แล้วไม่ทำงาน
๖. มักอ้างว่ากระหายน้ำ แล้วไม่ทำงาน

จากแนวคิดของความยากจนดังกล่าวมา สามารถสรุปได้ว่ามีเหตุปัจจัยหลักที่ทำให้เกิดความยากจนมีอยู่ 2 ประการ ประการแรกเกิดจากการวางนโยบายของรัฐบาลหรือผู้ปกครองประเทศ และประการที่สองเกิดจากประชาชนหรือผู้ใต้ปกครอง ที่ความยากจนเป็นการขาดแคลนปัจจัยสี่ ในการเลี้ยงชีพ ไม่มีปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิต เข้าไม่ถึงระบบการให้บริการของภาครัฐ เช่น สาธารณูปโภค การศึกษา สาธารณสุข สวัสดิการต่างๆ รวมทั้งขาดโอกาสในการครอบครองปัจจัยขั้นพื้นฐาน ซึ่งสาเหตุของความยากจนเกิดจากการหลงระเหิง มัวเมา ในสิ่งที่เป็นโทษ ติดอยู่ในอบายมุข อันเป็นเครื่องกั้นความเจริญ ในการยกระดับคุณภาพชีวิต เช่น ความหลงระเหิงในกามคุณ หมกมุ่นในการเสพของมีนเมา สุราเมรัย ชอบการเล่น การพนันขั้นต่อ มีได้ มีเสีย จิตใจมัวเมา ฝักใฝ่อยู่กับการเล่นการพนัน มีเพื่อนสนิทเป็นนักเลงหัวไม้ ต่างๆ รวมทั้งชอบเที่ยวเตร่ตามตรอกซอกซอยดูการละเล่นมหรสพ อันไม่ประกอบด้วยการสร้างสรรค์ นอกจากนี้ยังเกียจคร้านในการประกอบอาชีพในทางที่ชอบ แสวงหาทรัพย์และเครื่องอำนวยความสะดวกมาได้อย่างไม่ถูกทำนองครองธรรม เหล่านี้ล้วนเป็นสาเหตุของความยากจนทั้งสิ้น

2.2 แนวคิดเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals; SDGs)

2.2.1 เป้าหมายของการพัฒนาสังคม

หากพิจารณาเป้าหมายของการพัฒนาสังคมที่ปรากฏในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติในแต่ละฉบับจะพบว่า มีเป้าหมายของการพัฒนาที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างต่อเนื่อง เป็นพลวัตร

^{๔๗} ปา. ที. 11/196-198/178-184.

เปลี่ยนแปลงตามบริบทของสังคมในแต่ละยุคสมัย ในช่วงแรกของแผนพัฒนาฯ มุ่งเน้นไปที่การส่งเสริมการศึกษาของบุคคลและการสร้างสังคมแบบทุนนิยมที่ยึดหลักการทำงานเพื่อเงิน เพื่อรายได้ที่จะนำไปสร้างรากฐานของการดำรงชีวิตและครอบครัวที่เรียกว่า “งานคือเงิน เงินคืองาน บันดาลสุข” ต่อมามุ่งพัฒนาคุณภาพชีวิตทั้งด้านการศึกษา รายได้ การมีงานทำ สุขภาพที่ดี การเสริมสร้างสัมพันธภาพทางสังคมและวัฒนธรรม รวมทั้งประสิทธิภาพ ประสิทธิผลของการทำงาน โดยมุ่งเน้นการพัฒนา “คน” เพื่อให้มีสุขภาวะทั้งด้านกาย จิต ปัญญา และสังคม ในระยะหลังจากแผนพัฒนาฉบับที่ 9 เป็นต้นมา มุ่งเน้นการพัฒนาคนที่มีความรู้ ความดี ความเก่ง และความสุขภายใต้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของการพึ่งพาตนเอง และการมีส่วนร่วมของสังคมในการจัดการคุณภาพชีวิตร่วมกัน ในที่นี้จะกล่าวถึง เป้าหมายของการพัฒนาสังคมในมิติต่างๆ ดังนี้

1. เป้าหมายของการพัฒนาสังคมในมิติของการบริหารงานพัฒนา จากการศึกษาของ วิรัช วิรัชนิภาวรรณ^{๔๘} ที่ศึกษาแนวคิด เป้าหมายการพัฒนาสังคมของนักวิชาการด้านสังคมศาสตร์ พบว่า ทุกฝ่ายล้วนให้ความสำคัญกับการบริหารการพัฒนาเพื่อให้บรรลุเป้าหมายของการพัฒนาสังคมพัฒนาประเทศนับตั้งแต่การพัฒนาในระดับนโยบายจนไปถึงการพัฒนาในโครงการพัฒนาขนาดเล็ก เพื่อให้บรรลุตามนโยบายของรัฐ เช่น เป้าหมายเพื่อการพัฒนาตามแนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ เพื่อการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ การขยายรายได้ของชาติ เพื่อความทันสมัยตามแนวคิดทุนนิยมโลกาภิวัตน์ เพื่อการพัฒนาประเทศชาติ การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ การพัฒนาความสมดุล มั่นคงทางด้านสังคม การเมือง วัฒนธรรม เพื่อลดความทุกข์ยากของประชาชน เพื่อให้ประชาชนพึ่งพาตนเองได้ มีคุณภาพชีวิตที่ดี มีมาตรฐานในการครองชีพและระบบสวัสดิการสังคมที่ดี เป็นต้น โดยมุ่งเน้นการพัฒนาประเทศ เพื่อให้ประเทศชาติมีความเจริญก้าวหน้า มั่นคง ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น เป็นต้น

2. เป้าหมายของการพัฒนาสังคมตามนัยของแผนพัฒนาและเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ในมิตินี้เป้าหมายของการพัฒนาสังคมถือว่าเป็นขบวนการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่มีพัฒนาการอย่างต่อเนื่อง ในกรณีการพัฒนาของประเทศไทยในอดีตที่ผ่านมา การพัฒนามุ่งไปที่การเร่งรัดการเติบโตทางเศรษฐกิจเป็นหลัก โดยนำฐานทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่มาใช้ในการผลิตจนเกิดภาวะเสื่อมถอยทรุดโทรมลง ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ความยั่งยืนของระบบนิเวศ เกิดการสะสมของปัญหาต่อทุนธรรมชาติและระบบนิเวศ ซึ่งคนในสังคมจำเป็นต้องพึ่งพา นอกจากนี้ยังส่งผลกระทบต่อกรรมกรการผลิตและบริโภคที่ไม่เหมาะสมทำให้วิถีการดำเนินชีวิตของคนไทยขาดความสมดุลกับ

^{๔๘} วิรัช วิรัชนิภาวรรณ, การบริหารการพัฒนา : แนวคิด ความหมาย ความสำคัญ และตัวแบบการประยุกต์, สืบค้น จาก <http://www.wiruch.com> (เข้าถึงวันที่ 17 ตุลาคม 2565)

สภาพแวดล้อมส่งผลต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของสังคมไทยทั้งในรุ่นปัจจุบันและรุ่นอนาคต ทำให้ประเทศไทยต้องปรับกระบวนการพัฒนาเพื่อบริหารพัฒนาประเทศไปสู่ความยั่งยืน ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมที่ผ่านมามีการวางแนวทางการพัฒนาที่ยั่งยืนในบริบทไทยโดยมีแนวคิดพื้นฐานจากเศรษฐกิจพอเพียงที่เน้นการปรับทัศนคติ ค่านิยม และวิถีชีวิตใหม่ ที่คำนึงถึงดุลยภาพระหว่างมิติทางเศรษฐกิจ สังคม ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ที่มีคนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา เพื่อความอยู่ดีมีสุขของประชาชน โดยประมวลจากบทเรียนการพัฒนาในอดีต และพันธกรณีของประเทศไทยที่ต้องดำเนินการภายใต้บริบทโลก ในปัจจุบันการพัฒนาในบริบทไทยมีพื้นฐานแนวคิดมาจาก “ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง” ที่ให้ความสำคัญกับการพัฒนาที่มีดุลยภาพ ประกอบด้วย ด้านสังคม ด้านเศรษฐกิจ และด้านสิ่งแวดล้อม ซึ่งการพัฒนาทั้ง 3 มิติ ต้องเกื้อกูลและไม่เกิดความขัดแย้งซึ่งกันและกัน โดยการพัฒนาเศรษฐกิจให้ขยายตัวอย่างมีคุณภาพและแข่งขันได้จะต้องคำนึงถึงขีดจำกัดของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่สามารถสงวนรักษาไว้ใช้ประโยชน์ได้อย่างยาวนานการใช้ทรัพยากรทุกชนิดอย่างประหยัดและมีประสิทธิภาพสูงสุด โดยไม่ส่งผลเสียต่อความต้องการของคนทั้งในปัจจุบันและในอนาคต เพื่อคงความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ ความหลากหลายทางชีวภาพ และคุณภาพสิ่งแวดล้อม เพื่อให้เป็นฐานการผลิตของระบบเศรษฐกิจและการดำรงชีวิตของมนุษย์ได้อย่างต่อเนื่องตลอดไปและต้องดำเนินการควบคู่ไปกับการพัฒนาศักยภาพคนและยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนให้ดีขึ้นโดยการบริหารทรัพยากรและผลประโยชน์จากการพัฒนาและการคุ้มครองอย่างทั่วถึงและเป็นธรรม การปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ในการพัฒนาเพื่อมุ่งไปสู่ความยั่งยืนของประเทศไทยนั้น มีเป้าประสงค์ของการพัฒนา 4 ประการ ดังนี้

1) คุณภาพ สังคมไทยมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นเป็นสังคมฐานความรู้ มีการพัฒนาศักยภาพและการศึกษาได้ด้วยตนเองมีการผลิตสินค้าและบริการที่มีคุณภาพตามศักยภาพการผลิตในประเทศ โดยเน้นความได้เปรียบเชิงแข่งขันควบคู่กับผลิตภาพ (productivity) เพิ่มผลผลิตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมและลดมลพิษเชิงป้องกัน

2) เสถียรภาพและการปรับตัว เศรษฐกิจเกิดการขยายตัวอย่างมีเสถียรภาพทั้งระดับภายในและภายนอกประเทศมีการสร้างภูมิคุ้มกันทางเศรษฐกิจและสังคมจากปัจจัยสนับสนุนภายใน โดยคำนึงขีดจำกัดและความสามารถในการรองรับของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมด้วยการพัฒนาและการบริหารจัดการเศรษฐกิจระดับฐานรากอย่างครบวงจร โดยมีสินค้าภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่หลากหลาย มีการธำรงไว้ซึ่งศิลปวัฒนธรรมและเอกลักษณ์อันเป็นมรดกดั้งเดิมของชาติ

3) การกระจายการพัฒนาอย่างเป็นธรรม ประชากรมีสร้างความเท่าเทียมทั้งด้านเพศ อาชีพ รายได้ การศึกษา ความต้องการพื้นฐานในการดำรงชีพ และบริการพื้นฐานทางสังคม มี

โอกาสในการเข้าถึงตลาดและการจัดสรรฐานทรัพยากรอย่างเหมาะสมและเป็นธรรมโดยคำนึงถึงความต้องการของคนรุ่นปัจจุบันและสงวนรักษาทรัพยากรให้คนรุ่น อนาคต

4) การมีระบบบริหารจัดการที่ดีประชากรทุกภาคส่วนของสังคม มีโอกาส และสิทธิในการรับรู้ ข้อมูลข่าวสาร กระบวนการตัดสินใจ และนโยบายสาธารณะแก่ประชาชน โดยผ่านการบริหารจัดการการส่งเสริมและกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่นและการสร้างความร่วมมือแบบบูรณาการของสถาบันการเมือง สังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อมอย่างจริงจัง ^{๔๙}

ดังตัวอย่าง แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 11 (2555-2559) ที่ได้มีการกำหนดเป้าหมายของการพัฒนาประเทศไว้ 4 ด้าน ^{๕๐} คือ

1) เพื่อความอยู่เย็นเป็นสุขและความสงบสุขของสังคมไทยเพิ่มขึ้น ความเหลื่อมล้ำในสังคมลดลง สัดส่วนผู้อยู่ใต้เส้นความยากจนลดลง และดัชนีภาพลักษณ์การคอร์รัปชันดีขึ้น

2) เพื่อให้คนไทยมีการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง มีสุขภาพที่ดีขึ้น มีคุณธรรม จริยธรรม และสถาบันทางสังคมมีความเข้มแข็งมากขึ้น

3) เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจเติบโตในอัตราที่เหมาะสมตามศักยภาพของประเทศ ให้ความสำคัญกับการเพิ่มผลิตภาพรวมไม่ต่ำกว่าร้อยละ 3.0 ต่อปีเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันทางเศรษฐกิจของประเทศเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์ของวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมต่อผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศ

4) พัฒนาคุณภาพสิ่งแวดล้อมอยู่ในเกณฑ์มาตรฐาน เพิ่มประสิทธิภาพการลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจก รวมทั้งเพิ่มพื้นที่ป่าไม้เพื่อรักษาสมดุลของระบบนิเวศ เป็นต้น ซึ่งแสดงให้เห็นว่า เป้าหมายของการพัฒนาสังคมนั้น มีการเปลี่ยนแปลงไปตามบริบทของสังคมและสภาพการณ์ที่เกิดขึ้นในแต่ละยุคสมัย

3. เป้าหมายของการพัฒนาสังคมตามแนวพระพุทธศาสนา พระพุทธศาสนามุ่งเน้นการพัฒนาคนให้มีปัญญาเห็นแจ้ง สามารถทะลุผ่านความมืดมนแห่งอวิชชา และมองเห็นเป้าหมายของชีวิตอย่างเหมาะสม เพื่อขจัดความทุกข์ของมนุษย์ พระพุทธองค์มุ่งสอนให้มนุษย์แก้ไขความทุกข์กับ

^{๔๙} Saiiew Sarana, ความหมายและความสำคัญของการบริหารและการพัฒนา, สืบค้นวันที่ 20 ธันวาคม 2556, จาก <https://sites.google.com>

^{๕๐} สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, **สรุปสาระสำคัญแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่สิบเอ็ด พ.ศ. 2555 – 2559**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2555).

ความดับทุกข์ ทรงเปรียบความรู้ (ธรรมะ) ที่พระองค์ตรัสรู้ว่า มีมากมายเหมือนใบไม้ที่อยู่ในป่า แต่ธรรมะที่มีความจำเป็นในการนำมาสอนเพื่อจัดทุกข์นั้นเหมือนกับใบไม้ที่อยู่ในกำมือ ดังนั้นเป้าหมายของการพัฒนามนุษย์และสังคมมี 3 ระดับ ดังนี้

1) เป้าหมายระดับต้น เป้าหมายที่เป็นไปเพื่อประโยชน์ปัจจุบัน (ทิฏฐธัมมิกัตถะ) ได้แก่ การมีคุณภาพชีวิตที่ดี มีความสมบูรณ์ทางด้านร่างกายและความเป็นอยู่ที่ดี มีสุขภาพดี ร่างกายแข็งแรง ไร้โรค อายุยืน มีงานมีเงิน มีอาชีพสุจริต พึ่งตนได้ในทางเศรษฐกิจ มีสถานภาพดี เป็นที่ยอมรับนับถือในสังคม มีครอบครัวผาสุก ทำวงศ์ตระกูลให้เป็นที่น่าพอใจ มีความมั่นคงทางเศรษฐกิจ มีสถานภาพที่ดีในสังคม มีเกียรติ ซึ่งเป็นเป้าหมายของการมีชีวิตที่ดีในระดับที่สามารถมองเห็นได้ด้วยตาเปล่าทั่วไปในชีวิตประจำวันและการมีตัวตนอยู่ในสังคม การจะบรรลุถึงเป้าหมายระดับนี้ จะต้องประพฤติปฏิบัติด้วยหลักธรรมสำคัญ เช่น ความขยันหมั่นเพียรไม่เกียจคร้านในการทำงาน ความประหยัด อุดม รู้จักรักษาทรัพย์สมบัติที่หามาได้มิให้เสื่อม การรู้จักพบปะคบหาสมาคมกับคนดีแล้วนำเอาคุณสมบัติของคนดีมาเป็นแบบอย่าง และรู้จักหาทรัพย์สินเงินทอง และรู้จักทางเสียมของ เงินทอง แล้วใช้จ่ายทรัพย์ตามความจำเป็น ผู้ที่จะบรรลุเป้าหมายของชีวิตในขั้นนี้จะต้องปฏิบัติตามแนวทางแห่งธรรมอย่างถูกต้อง ก็จะได้รับผลคือความสุขความสำเร็จในชีวิตประจำวัน

2) เป้าหมายระดับกลาง ที่เป็นไปเพื่อประโยชน์เบื้องหน้า (สัมปรายิกัตถะ) ได้แก่ การมีคุณธรรมความดีงามทางด้านจิตใจ มีความสุขสงบใจ มีสุขภาพจิตที่ดี อันเป็นความสุขทางด้านจิตใจที่เกิดจากการประกอบคุณงามความดี มีความอบอุ่นซาบซึ้งใจ ไม่อ้างว้างเลื่อนลอย มีหลักยึดเหนี่ยวใจให้เข้มแข็งด้วยศรัทธา มีความภูมิใจในชีวิตสะอาดที่ได้ประพฤติแต่การอันดีงามด้วยความสุจริตมีความอึดใจในชีวิตมีคุณค่า ที่ได้ทำประโยชน์ตลอดมาด้วยน้ำใจอันเสียสละ มีความกล้ากล้ามั่นใจ ที่จะแก้ไขปัญหานำชีวิตและภารกิจไปได้ด้วยปัญญา มีความโล่งจิตมั่นใจ มีทุนประกันภาพใหม่ด้วยได้ทำไว้แต่กรรมที่ดี ซึ่งการมีองค์ประกอบของการมีชีวิตที่ดีในระดับที่มองไม่เห็นด้วยตาเปล่านี้เป็นเรื่องความเจริญงอกงามภายในของจิตใจต้องใช้ปัญญาพิจารณาจึงจะรู้ว่ามีความเจริญพัฒนามากน้อยเพียงไร การจะบรรลุถึงเป้าหมายในระดับนี้จะต้องประกอบด้วยธรรม 4 ประการ คือ ศรัทธาเชื่อมั่นในพระรัตนตรัย และคำสอนการทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว เป็นต้น มีศีล ประพฤติตนตามศีล 5 จาคะ มีจิตใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เสียสละ และมีปัญญา รู้แจ้งในสิ่งต่างๆ ตามความเป็นจริง เป้าหมายระดับนี้นอกจากจะทำให้บุคคลมีความสุขทางด้านจิตใจ มีคุณภาพจิตที่ดีแล้ว ยังส่งผลให้บุคคลได้พบกับความสุขในโลกหน้า คือ สுகติโลกสวรรค์ ตามความเชื่อทางพระพุทธศาสนาด้วย

3) เป้าหมายระดับสูง อันเป็นไปเพื่อประโยชน์สูงสุด (ปรัตถะ) หรือการมีชีวิตที่ดีในขั้นสูงสุด ซึ่งหมายถึง การมีชีวิตที่ดีในระดับที่สามารถอยู่ในโลกได้อย่างมีความสุขทั้งทางกายและทางใจ มีภูมิคุ้มกันในการเผชิญชีวิตทั้งในยามปกติและในยามวิกฤติได้อย่างสงบและเป็นฝ่ายได้กำไรอยู่

เสมอ กระทั่งขั้นสูงสุด คือ การมีชีวิตที่เป็นอิสระจากความทุกข์ทั้งปวงสามารถดำเนินชีวิตด้วยปัญญา บริสุทธิ์ มีชีวิตที่สงบสุขอย่างแท้จริง เช่น ถึงถูกโลกธรรมกระทบถึงจะพบความผันผวนแปรปรวนก็ไม่หวั่นไหว มีใจเกษมศานต์มั่นคง ไม่ถูกความยึดติดถือมั่นบีบคั้นจิตใจ ให้ผิดหวังโศกเศร้า มีจิตใจโปร่งเบาเป็นอิสระ มีความสดชื่น เบิกบานใจ ไม่ขุ่นมัวเศร้าหมอง ผ่องใส ไร้ทุกข์ มีความสุขที่แท้ การรู้เท่าทันและทำการตรงเหตุปัจจัย ชีวิตหมดจดสดใสเป็นอยู่ด้วยปัญญา ^{๕๑} โดยนัยนี้ ตามหลักพระพุทธศาสนาหมายถึง การเข้าถึงธรรมบรรลุถึงความหลุดพ้น คือ พระนิพพานอันเป็นความสุขอย่างยิ่ง (นิพพานันฺ ปรมฺ สุขิ) วิธีการที่จะบรรลุถึง เป้าหมายสูงสุดได้จะต้องปฏิบัติตามอริยมรรคมีองค์ 8 ได้แก่ สัมมาทิฏฐิ มีความเห็นชอบ, สัมมาสังกัปปะ ดำริชอบ, สัมมาวาจา เจรจาชอบ, สัมมากัมมันตะ การงานชอบ, สัมมาอาชีวะ เลี้ยงชีพชอบ, สัมมาวายามะ พยายามชอบ, สัมมาสติระลึกชอบ, และสัมมาสมาธิ ตั้งใจชอบ เมื่อบุคคลฝึกฝนอบรมตนเองตามอริยมรรคมีองค์ 8 นี้แล้ว ย่อมบรรลุถึงเป้าหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา จุดมุ่งหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนาดังกล่าว พึงบรรลุได้ด้วยความสุขหรือด้วยข้อปฏิบัติที่มีความสุขมิใช่บรรลุด้วยความทุกข์หรือด้วยข้อปฏิบัติที่เป็นทุกข์ ผู้ปฏิบัติจะต้องไม่ติดใจหลงใหลในความสุขที่เกิดขึ้นแก่ตน ไม่ปล่อยให้ความสุขที่เกิดขึ้นนั้นครอบงำจิตใจของตน ยังมีจิตใจเป็นอิสระ สามารถก้าวหน้าไปในธรรมเบื้องสูงต่อไป จนบรรลุความเป็นอิสระหลุดพ้นโดยบริบูรณ์ ซึ่งเมื่อบรรลุจุดหมายนั้นแล้ว ก็สามารถเสวยความสุขที่เคยเสวยมาแล้ว โดยที่ความสุขนั้นไม่มีโอกาส ครอบงำจิตใจทำให้ติดพันหลงใหลได้

อีกนัยหนึ่ง พระพุทธศาสนามองว่า ธรรมชาติของ “มนุษย์” นั้น เป็นเพียงสัตว์โลกประเภทหนึ่งที่มีลักษณะแตกต่างออกไปจากสัตว์ประเภทอื่นๆ ในโลก ข้อแตกต่างที่สำคัญมีหลายประการทั้งในด้านกายภาพ ชีวสังคัม จิตใจ และสติปัญญา มนุษย์มีจินตนาการ มีอิสระทางความคิดที่กว้างไกล เป็นผู้ที่มีใจสูงด้วยคุณธรรม มีความสามารถในการจัดการ และมีคุณสมบัติอื่นๆ อีกมากมายที่สัตว์ประเภทอื่นในโลกไม่มี แต่หากพิจารณาอย่างรอบคอบ จะพบว่า มนุษย์กับสัตว์อื่นๆ มีลักษณะพื้นฐานร่วมกันอยู่หลายประการ คือ อาหารการกิน การนอน สืบพันธุ์ และมีความกลัวภัยต่อสิ่งต่างๆ เป็นพื้นฐานดังที่พระพุทธองค์ตรัสไว้ว่า “...อาหาร การนอน ความกลัวภัย เมถุนคือการเสพกาม ทั้งสัตว์และมนุษย์มีอยู่เหมือนกันหมด ธรรมนั้นเองที่ทำให้คนต่างจากสัตว์ คนที่ไม่มีธรรมหรือเสื่อมจากธรรม จึงเสมอกันกับสัตว์...” ถ้ามองโดยนัยนี้ สามารถอธิบายความเป็นมนุษย์ใน 2 มิติ คือ

1) นัยแรก “มนุษย์” คือ “สัตว์” ที่มีความคล้ายกับสัตว์อื่นๆ ในโลกที่มีความพึงพอใจกับสัญชาตญาณพื้นฐาน คือ การกิน นอน สืบพันธุ์ และมีความกลัวภัย มีความโลภ ความโกรธ

^{๕๑} พระมหาวิฑูชัย วชิรเมธี (ว.วชิรเมธี) เอกสารประกอบศึกษาเรื่อง **พุทธเศรษฐศาสตร์** : เศรษฐศาสตร์มีชนิมา การศึกษาเพื่อสันติภาพ, (เชียงราย : ศูนย์วิปัสสนานานาชาติ ไร่เชิญตะวัน, 2557)

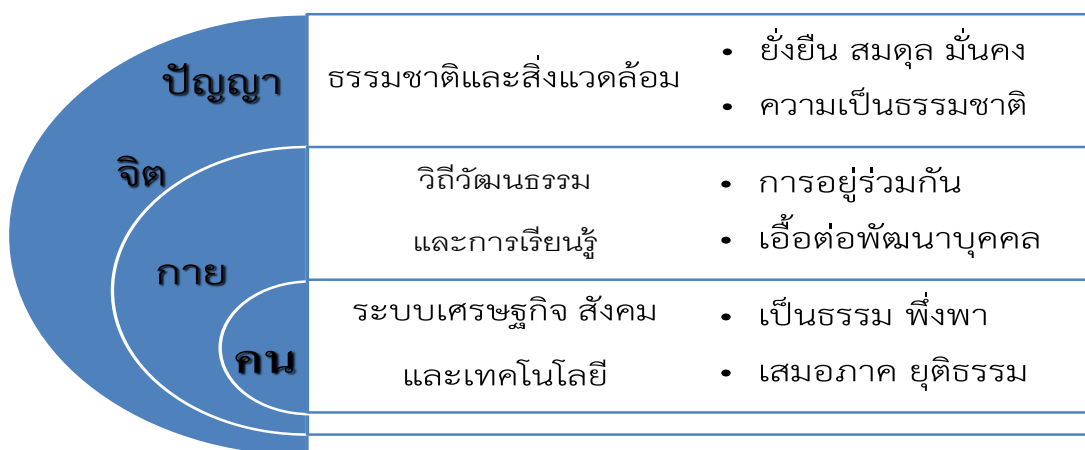
ความหลง มีตัณหา มานะ ทิฐิ ฯลฯ สิ่งต่างๆ เหล่านี้มีอยู่ทั้งคนและสัตว์ ซึ่งเกิดจากการกระทบของประสาทสัมผัสทางกายภาพหรือทางอายตนะภายในและภายนอก คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ที่กระทบกับรูป เสียง กลิ่น รส ผัสสะ และอารมณ์ต่างๆ กล่าวคือ เมื่อธรรมชาติภายในของมนุษย์กระทบกับสิ่งเร้าภายนอกย่อมจะเกิดการปรุงแต่ง เกิดจินตนาการ มีความรู้สึกชอบ-ไม่ชอบ ดี-ไม่ดี หยาบ-ประณีต เป็นต้น ซึ่งเป็นตัวให้เกิดความโลภ ความโกรธ ความหลง ตัณหา มานะ ทิฐิต่างๆ จนนำไปสู่การสร้างสมเป็นพฤติกรรมของบุคคลนั้นกลายเป็น “จริต” หรือ “สันดาน” ที่จะต้องมีการฝึกฝน เรียนรู้ เพื่อพัฒนาบุคคลให้เข้าถึงความดีงาม

2) มนุษย์ คือ ผู้ที่มีใจประเสริฐ มีสติปัญญา สามารถพัฒนาตนเองในทางกายภาพ พฤติกรรม จิตใจ และปัญญา เป็นผู้ที่สามารถฝึกฝนได้ เรียนรู้ได้ ใช้พลังความรู้ ความสามารถนำไปสู่การจัดการที่ดี คิดได้ ทำได้ มีความรัก ความดีงาม ความสามัคคี รู้คุณ มีอิสรภาพ มีความบริสุทธิ์แห่งจิตใจและปัญญา จนสามารถเข้าใจและประพาศิตนให้อยู่เหนือสัจชาตญาณพื้นฐานของมนุษย์ คือ มากกว่า การกิน นอน และสืบพันธุ์

ดังนั้น เป้าหมายของพระพุทธศาสนาเพื่อการพัฒนาสังคมจึงเริ่มต้นด้วย “การพัฒนามนุษย์” หรือ “คนให้มีธรรมะ” เพื่อให้สามารถควบคุมกิเลสตัณหาของคนมิให้มีอำนาจเหนือตน มิให้นำเอากิเลสตัณหาของตนนั้นไปละเมิดชีวิตและทรัพย์สินของบุคคลอื่นหรือชีวิตอื่นๆ หากมนุษย์ใช้ความโลภ ความโกรธ ความหลง ตัณหา มานะ ทิฐิ ที่มีอยู่โดยไม่มีการไตร่ตรอง มนุษย์ย่อมเป็นเสมือนสัตว์ เป็นมารร้าย เหล่าอสุรกาย ที่สามารถประหัตประหาร ปล้น ฆ่า ข่มขืน ทำลาย ทำร้ายซึ่งกันและกัน ไม่ต่างจากสัตว์ทั้งหลายที่แย่งกันกิน แย่งกันนอน สืบพันธุ์ เพื่อให้สมความต้องการของตนเอง แต่หากเมื่อมนุษย์ใช้สติปัญญา ความมีคุณธรรม จริยธรรม มีศีล สมาธิ ปัญญา มาใช้ในการดำรงชีวิต มนุษย์ย่อมจะเป็นดังเทพ เป็นพระพรหม หรือเป็นดังพระเจ้า ที่มีความรัก ความเมตตาต่อกัน มีความเอื้ออาทรที่จะทำให้โลกดูสวยงาม ซึ่งแสดงให้ว่า มนุษย์จำเป็นต้องใช้ความดีในการดำรงชีวิตเพื่อพัฒนาชีวิตของตนเองและให้สังคมเข้าสู่ความดีงามหรือเพื่อการจัดการและคุ้มครองชีวิตที่ตีร่วมกัน และยังช่วยกำกับกิเลส ตัณหาของตนเองให้เบาบาง สร้างประโยชน์เกื้อกูลต่อผู้อื่นมากขึ้น

จากเป้าหมายของการพัฒนาสังคมในมิติต่างๆ ดังกล่าวจะเห็นได้ว่ามีเป้าหมายของการพัฒนาที่หลากหลายทั้งในมิติของการพัฒนาและกระบวนการเชิงสังคม ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับการพัฒนา “คน” “ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม” “วัฒนธรรมและการเรียนรู้” “ระบบสังคมและเศรษฐกิจ” และ “เทคโนโลยี” ดังสามารถสรุปเป็นแผนภาพดังนี้

การพัฒนาสังคมมีเป้าหมายที่การสร้างความสมดุล มั่นคง ยั่งยืน ของ “คน” กับ “ทรัพยากรธรรมชาติ” “วัฒนธรรมและการเรียนรู้” “ระบบเศรษฐกิจสังคม”

แผนภาพที่ 2.1 แสดงเป้าหมายของการพัฒนาสังคม

2.2.2 ความสำคัญของการพัฒนาสังคม

นับตั้งแต่มนุษย์ได้มีการรวมตัวเป็นหมู่คณะ เป็นกลุ่มชนเล็กๆ อาศัยกันอยู่อย่างเรียบง่ายตามบริเวณเชิงเขา ทุ่งหญ้า ริมน้ำแล้วค่อยๆ พัฒนามาเป็นกลุ่มคน ชุมชน สังคมขนาดใหญ่ มีการสร้างบ้านเมืองจนเป็นเครือข่ายสังคม (Social Network) ที่โยงใยทั่วโลกเช่นในสังคมปัจจุบัน มนุษย์ได้เรียนรู้ฝึกฝนตนเอง ลองผิดลองถูกกับการที่จะอยู่ร่วมกันอย่างมีนัยสำคัญ เหตุปัจจัยที่ทำให้มนุษย์ต้องรวมกันอยู่เป็นกลุ่มชนหรือสังคมนั้นก็เพื่อตอบสนองต่อความต้องการพื้นฐานของการดำรงชีวิต เช่น การแสวงหาและการแบ่งปันอาหาร การสร้างที่อยู่อาศัย การดูแลยามเจ็บไข้ได้ป่วย การช่วยกันปกป้องภัยที่เกิดขึ้นจากธรรมชาติ และการพึ่งพาทางด้านจิตใจในการที่จะเติมเต็มความรู้สึกของตนเองในเรื่องของความรัก ความผูกพัน การเรียนรู้ และตอบสนองต่อความเป็นมนุษย์อันเป็นสัญชาตญาณที่อยู่ภายในของมนุษย์ทุกคน ดังนั้น มนุษย์จึงได้ค้นหาวิธีการที่จะสร้างสรรค์พัฒนาสังคมให้น่าอยู่ เพื่อให้เกิดการพึ่งพาอาศัย “มีอยู่มีกิน” มีการจัดการสิ่งต่างๆ ร่วมกัน โดยมีเป้าหมายคือการจัดการคุ้มครองชีวิตที่ดีและความสงบสุขภายในของบุคคลและสังคม

อย่างไรก็ตาม เมื่อมนุษย์มาอยู่รวมกันเป็นสังคม ปัญหาที่ย่อมจะเกิดตามมาเสมอ ยิ่งสังคมมีขนาดใหญ่ ปัญหาที่ยังจะมีมากและสลับซับซ้อนเป็นเงาตามตัว ปัญหาหนึ่งอาจจะกลายเป็นสาเหตุของอีกหลายปัญหาเกี่ยวโยงกันไปเป็นลูกโซ่ ถ้าปล่อยไว้ก็จะเพิ่มความรุนแรง เพิ่มความสลับซับซ้อน และขยายวงกว้างออกไปเรื่อยๆ ยากต่อการแก้ไข ความสงบสุขของประชาชนในสังคมนั้นก็จะไม่มี

“การพัฒนาสังคม” จึงเกิดขึ้นเพื่อมุ่งปรับปรุงส่งเสริมให้คนที่อยู่ร่วมกัน มีการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น ทั้งในด้านวัตถุและจิตใจอันจะทำให้การดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันนั้นมีความเจริญรุ่งเรืองและสงบสุข แต่การที่บุคคลจะดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างมีความสุข มีคุณภาพชีวิตที่ดีจะต้องอาศัย ปัจจัยหลายอย่าง ประกอบกัน อย่างน้อยที่สุดจะต้องมีปัจจัยขั้นพื้นฐานที่ดีพอสมควร กล่าวคือ มีที่อยู่อาศัย มีอาหารเพียงพอแก่การเลี้ยงชีพ มีเสื้อผ้า เครื่องนุ่งห่มสมควรแก่สภาพและฐานะ เวลาเจ็บป่วยควรจะได้รับ การรักษาพยาบาล มีอาชีพมั่นคง มีรายได้เพียงพอแก่ค่าใช้จ่ายในการครองชีพ มีความรักใคร่สมานสามัคคีกันของสมาชิกในสังคมและปราศจากภัยคุกคามจากโจรผู้ร้าย ฯลฯ สิ่งเหล่านี้จะเกิดขึ้นได้ ต้องอาศัยความร่วมมือจากหลายฝ่าย โดยอาศัยวิธีการทางสังคมศาสตร์ วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี เข้าช่วย เพื่อให้เกิดความเจริญก้าวหน้าและอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ^{๕๒}

ดังนั้น ความสำคัญของการพัฒนาสังคม จึงมีประโยชน์ต่อสังคมมนุษย์ เพื่อให้มนุษย์ได้มีการดำรงชีวิตที่ดี มีการจัดการและคุ้มครองชีวิตที่ดีร่วมกัน สามารถเติมเต็มความสุขและความรู้สึกที่ดีต่อกัน ทำให้เกิดความเจริญก้าวหน้า คนในสังคมสมานสามัคคีและอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ทำให้สังคมเกิดความเป็นปึกแผ่นมั่นคง มั่นคง เป็นต้น

นักปราชญ์หลายท่านได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับสาเหตุที่ทำให้มนุษย์มาอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีเป้าหมาย เช่น อริสโตเติล (Aristotle) นักปราชญ์ชาวกรีก กล่าวว่า มนุษย์เป็นสัตว์สังคม (Social animal) โดยเขาเชื่อว่า โดยสภาพธรรมชาติของมนุษย์แล้วจะต้องมีชีวิตร่วมกับบุคคลอื่น ๆ มีการติดต่อสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน ไม่สามารถดำรงชีวิตอยู่อย่างอิสระตามลำพังได้ สังคมจึงเกิดขึ้น อริสโตเติล ยังย้ำอีกว่า มนุษย์เพียงคนเดียวนั้นไม่สามารถสืบเชื้อสาย ไม่สามารถป้องกันตัวเองและไม่สามารถหาเลี้ยงชีพอยู่ได้นาน อย่างไรก็ตามนักปราชญ์อีกกลุ่มหนึ่งมีความเห็นว่า สังคมเป็นผลของสัญญาที่มนุษย์ตกลงจัดทำขึ้นด้วยความสมัครใจของมนุษย์เอง วัตถุประสงค์ของการจัดตั้งสังคมก็เพื่อขจัดความโหดร้ายทารุณและความสับสนต่าง ๆ ตามสภาพธรรมชาติของมนุษย์ แนวคิดของนักปราชญ์กลุ่มนี้เรียกว่า “ทฤษฎีสัญญาประชาคม” (Social Contract Theories of Society) โดยทฤษฎีนี้ชี้ให้เห็นถึง สภาวะธรรมชาติของมนุษย์ (State of nature) ที่เชื่อว่ามนุษย์ในอดีตนั้นไม่ได้รวมตัวกันเป็นสังคมอย่างเช่นปัจจุบันนี้ หากแต่อาศัยอยู่ตามธรรมชาติ แต่เนื่องจากสภาพความชั่วร้าย ความยุ่งยาก การเพิ่มจำนวนของมนุษย์ ตลอดจนการพัฒนาอารยธรรม จำเป็นให้มนุษย์ต้องละทิ้ง

^{๕๒} สถาบันส่งเสริมและพัฒนานวัตกรรมการเรียนรู้, การพัฒนาสังคม, สืบค้นวันที่ 12 มกราคม 2557, จาก dnfe5.nfe.go.th/ilp/so02/so20_5.html

ธรรมชาติ และหันมาสัญญากันด้วยความสมัครใจที่จะอยู่ร่วมกันในสังคม โดยมุ่งหวังที่จะได้รับความคุ้มครองและประโยชน์สุขเป็นการตอบแทน ^{๔๓}

ส่วนนักปราชญ์ทางสังคมศาสตร์ เช่น โทมัส ฮอบส์ (Thomas Hobes) จอห์น ล็อก (John Locke) และ ชองน์ จากส์ รุสโซ (Jean Jacques Rousseau) โทมัส ฮอบส์ (Thomas Hobes) เชื่อว่าก่อนที่มนุษย์จะมารวมกันเป็นสังคมนั้นมนุษย์มีชีวิตอยู่ตามธรรมชาติซึ่งเป็นสภาพที่ปราศจากสังคมปราศจากรูปแบบการปกครองหรือรัฐบาลเป็นสังคมที่ “ไร้รัฐ stateless” ไม่มีกฎหมายไม่มีความยุติธรรม ไม่มีใครมีอำนาจเหนือใคร ปราศจาก อำนาจกลาง (common power) มนุษย์ตามสภาวะธรรมชาติมีความต้องการมากกว่าเหตุผล ดังนั้น การใช้พลังกำลังจึงเป็นเครื่องมืออันเดียวที่จะควบคุมสิทธิของมนุษย์ตามธรรมชาติ ทำให้มนุษย์ตามสภาวะธรรมชาติมีความโหดร้าย มีความเห็นแก่ตัว อย่างไรก็ตามเพื่อขจัดภาวะอันความโหดร้ายดังกล่าว มนุษย์จึงสัญญาที่จะเข้ามาอยู่ร่วมกันเป็นสังคม โดยค่อยๆ ละทิ้งสภาวะธรรมชาติที่โหดร้ายเหล่านั้นเสีย ซึ่งปัจจัยที่ทำให้มนุษย์อยู่ร่วมกันเป็นสังคมหรือการแสวงหาเป้าหมายของสังคม คือ

1) ธรรมชาติของมนุษย์เอง (Human Social nature) เพราะมนุษย์มีระยะของทารกยาวนาน จึงจำเป็นต้องพึ่งพาอาศัยผู้อื่นในวัยเยาว์ ไม่สามารถช่วยเหลือตัวเองได้ จึงจำเป็นต้องอยู่รวมและอาศัยการอบรมเลี้ยงดูจากผู้อื่นที่อยู่ร่วมกันในสังคม

2) ความต้องการของมนุษย์ในเรื่องของปัจจัยสี่ (Human needs) ซึ่งเป็นปัจจัยหลักสำหรับการดำรงชีวิตบุคคลเพียงคนเดียวไม่อาจจะมีชีวิตอยู่ได้อย่างสะดวกและปลอดภัยจึงจำเป็นต้องอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่ม

3) มนุษย์เป็นสัตว์ทางวัฒนธรรม (Cultural creature) วัฒนธรรมเป็นแบบอย่างของการดำรงชีวิตในสังคมและเป็นมรดกแห่งสังคม มนุษย์สามารถเรียนรู้ สะสมวัฒนธรรมที่ดีและทิ้งวัฒนธรรมที่ไม่เป็นประโยชน์ การแยกตัวจากสังคมไปอยู่เพียงลำพังผู้เดียวย่อมไม่อาจเรียนรู้ ถ่ายทอด และเก็บรักษาวัฒนธรรมที่ดีได้สืบไป

4) ความรู้สึกเป็นพวกเดียวกัน (Consciousness of Kind) หมายความว่าสังคมเกิดขึ้นเมื่อมนุษย์มีความรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน รวมทั้งมองเห็นว่ามีบางสิ่งบางอย่างที่เป็นลักษณะร่วมกันในระหว่างพวกเขาจึงมาอยู่กันเป็นกลุ่มก้อน โดยกลุ่มก้อนแรกคือครอบครัว

^{๔๓} ธรรมบุญ เเพ้งทอง, วิวัฒนาการและโครงสร้างเกี่ยวกับสังคม, สืบค้นวันที่ 15 พฤศจิกายน 2556, จาก <http://e-learning.tapee.ac.th/>

5) ความต้องการความอบอุ่น-ความปลอดภัย (Security) มนุษย์เมื่ออยู่คนเดียวไม่อาจมั่นใจในชีวิตและทรัพย์สิน แต่เมื่ออยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มสังคม มนุษย์รู้สึกปลอดภัย อบอุ่น มั่นใจในชีวิตและทรัพย์สิน

นอกจากนี้ หากพิจารณาจากสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคม เช่น สภาพของความเห็นแก่ตัวเอาแต่ได้ของปัจเจกบุคคล การไม่มีจิตใจเอื้อเฟื้อต่อกัน ปัญหาความแตกร้างในครอบครัว ปัญหาอาชญากรรม ปัญหาเสื่อมถอยของศีลธรรม ปัญหาโสเภณี ปัญหาความยากจน เป็นต้น ล้วนส่งผลกระทบต่อบุคคลและสังคมในทุกมิติ เช่น ในแง่ของปัจเจกบุคคล ย่อมทำให้ประชาชนมีสุขภาพจิตเสื่อมทรามลง สุขภาพบุคลิกภาพถดถอย ขาดสติปัญญาความรอบรู้ในการแก้ไขปัญหาชีวิต ในแง่ของสังคมส่วนรวมสังคมขาดความสงบสุข เนื่องจากปัญหาดังกล่าวข้างต้น ในแง่ของเศรษฐกิจ ย่อมเป็นปัญหาระยะยาวอันเกิดจากพฤติกรรมของบุคคลในสังคม การว่างงาน การขาดรายได้ การประกอบอาชีพไม่สุจริต คุณภาพของบุคคลในสังคมย่อมส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจของสังคมด้วย ดังนั้น การพัฒนาสังคมก็มีเป้าหมายเพื่อแก้ไขปัญหาเหล่านั้น โดยใช้แนวคิด ความรู้ และวิธีการที่หลากหลาย การพัฒนาสังคมจึงเป็นทั้งกระบวนการและวิธีการที่จะนำสภาพการณ์ทางสังคมไปสู่ภาวะปกติ ที่เป็นความมั่นคง ยั่งยืน และสมดุลกับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและวัฒนธรรม อีกนัยหนึ่งก็เพื่อตอบสนองความต้องการทางกายภาพ ความปลอดภัย ความอบอุ่น การแบ่งเบาภาระ การช่วยเหลือเกื้อกูล แบ่งปัน การแก้ไขปัญหามิทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง วัฒนธรรม โดยมุ่งหวังเพื่อให้สังคมมนุษย์ดำรงอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข มีกระบวนการจัดการและคุ้มครองชีวิตที่ดีร่วมกัน

สรุป การพัฒนาสังคมเป็นกระบวนการเพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลงในระบบของการกระทำที่กำหนดขึ้น โดยเป็นการเปลี่ยนแปลงอย่างมีระบบ เป็นขั้นตอนเพื่อไปสู่จุดมุ่งหมายอย่างใดอย่างหนึ่ง คือ การพัฒนาคุณภาพชีวิตของบุคคล และการสร้างคุณภาพของสังคมที่เกื้อหนุนต่อการพัฒนาบุคคล หรือเป็นการสร้างคุณภาพของสังคมให้สังคมมีความเสมอภาค ยุติธรรม และมีคุณภาพที่เกื้อหนุนต่อการพัฒนาทั้งบุคคลและสังคม โดยเป็นกระบวนการที่มีการดำเนินการไปตามแผนงาน มีระบบ มีขั้นตอน และมีวิธีการดำเนินการ เป็นขบวนการในรูปแบบต่างๆ ทางสังคม เพื่อไปสู่จุดมุ่งหมายที่เป็นหมายหรือที่ดีกว่าเดิม โดยเฉพาะจุดหมายของการพัฒนามนุษย์ให้เป็นมนุษย์ที่แท้ สามารถจัดการวิถีชีวิต สังคม วัฒนธรรม เทคโนโลยีและทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมได้อย่างมีคุณค่า เกื้อหนุนต่อการดำรงชีวิตและสร้างพลังของการเปลี่ยนแปลง

2.3 แนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืนของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

เศรษฐกิจพอเพียงมีรากฐานมาจากเศรษฐกิจแนวพุทธ ซึ่งเป็นหลักคำสอนเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตที่สอดคล้องกับหลักพุทธธรรมและมีกระบวนการของไตรสิกขาอยู่ในฐานะที่เป็นบรรทัดฐานให้เกิดดุลยภาพระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ มนุษย์กับสังคม และกายกับจิต อันเป็นวิถีชีวิตที่ตั้งอยู่

บนพื้นฐานของความพอดี พออยู่พอกินและพอใช้ โดยยึดหลักมัชฌิมาปฏิปทาในการดำรงชีวิตอย่างมีคุณภาพ จากนั้นจึงพัฒนาชีวิตและสังคมไปสู่ความยั่งยืนด้วยการรู้จักตัวเองด้วยการพึ่งตนเองมีความพอประมาณ มีเหตุผลในการดำเนินชีวิต และสร้างภูมิคุ้มกันในตนเองด้วยความไม่ประมาทตามหลักการดำเนินชีวิตในพระพุทธศาสนา

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช(รัชกาลที่ 9) ทรงมีพระราชดำรัสเกี่ยวกับความพอเพียงว่า “ความพอเพียงนี้ไม่ได้หมายความว่าทุกครอบครัวจะผลิตอาหารของตัวเองจะต้องทอผ้าใส่เอง อย่างนั้นมันเกินไปแปลว่าในหมู่บ้านหรืออำเภอจะต้องมีความพอเพียง พอสมควร บางสิ่งบางอย่างที่ผลิตได้มากกว่าความต้องการก็ขายได้ แต่ขายในที่ไม่ห่างไกลเท่าไรไม่ต้องเสียค่าขนส่งมากนัก”^{๕๔}

เศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาชี้ถึงแนวการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชนจนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและการบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลางโดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อให้ก้าวทันต่อโลก ความพอเพียงหมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผลรวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบในตัวที่ดีพอสมควรต่อการมีผลกระทบใด ๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายในทั้งนี้จะต้องอาศัยความรู้รอบรู้ความรอบคอบและความระมัดระวังอย่างยิ่ง ในการนาวิชาการต่าง ๆ มาใช้ในการวางแผนและการดำเนินการขั้นตอน และขณะเดียวกันจะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติโดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎีและนักธุรกิจในทุกระดับให้สำนึกในคุณธรรมความซื่อสัตย์สุจริตและให้มีความรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติ ปัญญาและความรอบคอบเพื่อให้สมดุล พร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวางทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี

พระราชดำรัสปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว(รัชกาลที่ 9) จึงเป็นการนำเสนอทางออกให้กับสังคมปัจจุบัน ที่จะช่วยสร้างสังคมให้เข้มแข็งตามวิถีของชาวตะวันออกและวิถีพุทธซึ่งยึดแก่นสาระของความเป็นจริงเป็นหลัก ตัวอย่างเช่น ศาสนาพุทธได้กล่าวถึงการรู้ความจริงของสรรพสิ่งที่มีอยู่ในโลกนี้ว่า ทุกสิ่งนั้นไม่เที่ยงมีการเกิดขึ้น ตั้งอยู่และดับไป ดังนั้นจึงไม่ควรยึดมั่นถือมั่นให้เกิดทุกข์ ส่วนแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงนั้นหากมีการนำมาใช้ปฏิบัติจะนำไปสู่วิถีการดำเนินชีวิตส่วนตัวและชีวิตการทำงานอย่างมีคุณภาพและมีความสุข การมีความพอเพียงเป็นที่ตั้งจะทำให้รู้จักพอดีจึงใช้ทางสายกลางที่ไม่มากไม่น้อยเกินไปซึ่งจะส่งผลไปถึงการบริหารจัดการตนเอง

^{๕๔} กรมศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, พระไตรปิฎก ฉบับสำหรับประชาชน ตอน ว่า ด้วยพระสูตร, พิมพ์ครั้งที่ 2,(กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด, 2550),หน้า 2.

และทรัพยากรต่าง ๆ อย่างเหมาะสมไม่ฟุ่มเฟือยไม่สิ้นเปลืองโดยใช้เหตุ ฉะนั้นเมื่อมีการนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ในแนวทางการพัฒนาประเทศที่ยั่งยืนจะมีการดำเนินการด้านต่าง ๆ อย่างค่อยเป็นค่อยไป ก่อให้เกิดความสมดุล มั่นคงและยั่งยืนในระดับตนเอง ครอบครัว ชุมชนและประเทศชาติตามเงื่อนไข และวิถีชีวิตที่เป็นอยู่ไม่สร้างความขัดแย้งและความแตกต่างทางวัฒนธรรม จึงกล่าวได้ว่าเศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาที่ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 9) ทรงมีพระราชดำรัส ซึ่งแนวทางการดำเนินชีวิตแก่พสกนิกรชาวไทยมาตลอดนานกว่า 25 ปี ตั้งแต่ก่อนที่จะเกิดวิกฤติการณ์ทางเศรษฐกิจและเมื่อภายหลังได้ทรงเน้นย้ำ แนวทางการแก้ไขเพื่อให้รอดพ้นและสามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงและยั่งยืนภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์และความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ

2.3.1 ความเป็นมาของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

เมื่อวันที่ 18 กรกฎาคม 2517 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 9) ได้มีพระบรมราชโองการพระราชทานแก่นิสิต มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ เน้นการพัฒนาประเทศที่ต้องสร้างพื้นฐานความพอมีพอกิน พอใช้ของประชาชนส่วนใหญ่ในเบื้องต้นก่อน โดยเน้นความหมายของการพอมีพอกินซึ่งปรากฏอีกครั้งในพระราชดำรัสเนื่องในวันเฉลิมพระชนมพรรษาวันพุธที่ 5 ธันวาคม 2517 ณ ศาลาดุสิดาลัย สวนจิตรลดา ฯ พระราชวังดุสิต อันถือเป็นจุดเริ่มต้นของข้อเสนอ “ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง” ที่ชัดเจนในเวลาต่อมาโดยเฉพาะอย่างยิ่งกระแสพระราชดำรัส ที่พระองค์ทรงพระราชทานอย่างชัดเจนเนื่องในโอกาสเฉลิมพระชนมพรรษาเมื่อวันศุกร์ที่ 5 ธันวาคม 2541 ณ ศาลาดุสิดาลัยสวนจิตรลดา ฯ พระราชวังดุสิต ซึ่งอธิบายว่า “พอเพียง” คือ 1) พอประมาณ 2) ซื่อตรง 3) ไม่โลภมาก และ 4) ต้องไม่เบียดเบียนผู้อื่น ซึ่งถือได้ว่าเป็นข้อเสนอในการดำเนินกิจการทางเศรษฐกิจตามแนวทางของพุทธธรรมอย่างแท้จริง โดยที่พระองค์ได้ทดลองปฏิบัติตามแนวคิดดังกล่าวอย่างเป็นรูปธรรมมาก่อนหน้าที่จะมีพระราชดำรัสในปี พ.ศ.2517 แล้วภายหลังจากที่พระราชดำรัสได้รับการสนองตอบจากรัฐบาลในยุคนั้นเท่าที่ควร พระองค์ได้ทรงศึกษาค้นคว้าหารูปธรรมของรูปแบบที่ปฏิบัติได้จริงรูปแบบหนึ่งของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ก็คือ การเกษตรทฤษฎีใหม่และได้นำเสนอรูปแบบดังกล่าว ต่อพสกนิกรของพระองค์เป็นครั้งแรกเมื่อวันอาทิตย์ที่ 4 ธันวาคม 2537 ณ ศาลาดุสิดาลัยสวนจิตรลดา ฯ พระราชวังดุสิต หลังจากนั้นได้รับสั่งในเรื่องที่เกี่ยวข้องกันนี้ต่อเนื่องติดต่อกันทุกปีจนล่าสุดเมื่อวันที่ 23 ธันวาคม 2542 ก็ยังทรงมีพระราชกระแสรับสั่งให้เรื่องดังกล่าว อันเป็นการแสดงให้เห็น

เห็นอย่างเด่นชัดที่พระองค์ทรงมีพระราชประสงค์ที่จะให้มีการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจของประเทศตามพุทธธรรม^{๕๕}

ข้อความสำคัญตอนหนึ่งของแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานเป็นครั้งแรกแก่นิสิต มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของมหาวิทยาลัย เมื่อวันที่ 18 กรกฎาคม 2517 ใจความว่า “การพัฒนาประเทศจำเป็นต้องทำตามลำดับขั้นต้องสร้างพื้นฐาน คือ ความพอมีพอกินพอใช้ของประชาชนส่วนใหญ่เป็นเบื้องต้นก่อนโดยใช้วิธีการและอุปกรณ์ที่ประหยัดแต่ถูกต้องตามหลักวิชาการ เมื่อได้พื้นฐานความมั่นคงพร้อมพอควรและปฏิบัติได้แล้ว จึงค่อยสร้างค่อยเสริมความเจริญและฐานะเศรษฐกิจขั้นที่สูงขึ้นโดยลำดับต่อไป หากมุ่งแต่จะทุ่มเทสร้างความเจริญยกเศรษฐกิจขั้นให้รวดเร็วแต่ประการเดียว โดยไม่ให้แผนปฏิบัติการสัมพันธ์กับสภาวะของประเทศและของประชาชนโดยสอดคล้องด้วย ก็จะเกิดความไม่สมดุลในเรื่องต่าง ๆ ขึ้น ซึ่งอาจกลายเป็นความยุ่งยาก ล้มเหลวได้ในที่สุด ดังเห็นได้ที่อารยประเทศหลายประเทศ กำลังประสบปัญหาทางเศรษฐกิจอย่างรุนแรงอยู่ในเวลานี้”^{๕๖} และข้อความที่สำคัญ อีกตอนหนึ่งแห่งพระราชดำรัส ที่ได้พระราชทานแก่ผู้เข้าไปเข้าเฝ้าฯ เพื่อถวายพระพรชัยมงคล ณ ศาลาดุสิดาลัย สวนจิตรลดา ฯ พระราชวังดุสิต เมื่อวันที่ 4 ธันวาคม 2517 ความว่า “คนอื่นจะว่าอย่างไรก็ช่างเขา จะว่าเมืองไทยล้าสมัย ว่าเมืองไทยเชย ว่าเมืองไทยไม่มีสิ่งที่มีสมัยใหม่ แต่เราอยู่พอมีพอกินและให้ทุกคนมีความปรารถนาที่จะให้เมืองไทยอยู่พอกิน มีความสงบและทำงานตั้งจิตอธิษฐานตั้งปณิธานในทางนี้ที่จะให้เมืองไทยอยู่แบบพอกิน ไม่ใช่จะรุ่งเรื่องอย่างยอดยิ่งยวด แต่ว่าจะมีความพอกิน มีความสงบเปรียบเทียบกับประเทศอื่น ๆ ถ้าเรารักษาความพอกินพอกินนี้ได้ เราก็จะยอดยิ่งยวดได้”^{๕๗}

ในประเทศไทยเรานั้น มีกระแสเศรษฐศาสตร์ทางเลือกอันเป็นที่รับรู้กันแพร่หลายมานานมากแล้ว ทั้งในเรื่องของเศรษฐศาสตร์ชาวพุทธ เศรษฐศาสตร์ในแนวสีเขียวที่เน้นความยั่งยืนเศรษฐกิจพื้นฐาน เศรษฐกิจพึ่งตนเอง เศรษฐกิจชุมชน รวมถึงการมีอาชีพที่อยู่นอกกระแสการตลาดอย่าง

^{๕๕} อภิชัย พันธเสน, “พุทธเศรษฐศาสตร์” ใน การสัมมนาทางวิชาการโครงการปราชญ์เพื่อแผ่นดินครั้งที่ 2 เรื่องฐานปัญญาไทยในโลกสากล จัดโดยราชบัณฑิตยสถานกระทรวงศึกษาธิการ และศูนย์มนุษยวิทยาสรินทร มหาวิทยาลัยศิลปากร, (กรุงเทพมหานคร:ราชบัณฑิตยสถาน, 2543), หน้า 126.

^{๕๖} พระบรมราโชวาท 168 องค์ ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชจัดพิมพ์ เพื่อเฉลิมพระเกียรติ เนื่องในพระราชพิธีมหามงคล เฉลิมพระชนมพรรษา 6 รอบ 5 ธันวาคม พ.ศ. 2542,(กรุงเทพมหานคร: ด่านสุทธาการพิมพ์, 2542), หน้า 10.

^{๕๗} อภิชัย พันธเสน, พุทธเศรษฐศาสตร์: วิวัฒนาการ ทฤษฎี และการประยุกต์กับเศรษฐศาสตร์สาขาต่าง ๆ, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์ พับลิชชิ่งจำกัด, 2544), หน้า 554.

เกษตรยั่งยืน เกษตรผสมผสาน แต่ทั้งหมดที่กล่าวมาข้างต้นก็อยู่ในลักษณะที่กระจัดกระจายไม่ได้รับการยอมรับมากนัก จนกระทั่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ผู้ซึ่งมีประสบการณ์ในการพัฒนาในพื้นที่ต่าง ๆ ทั่วประเทศไทยโดยตรงมาอย่างยาวนาน ได้ทรงสรุปประสบการณ์ดังกล่าวออกมาเป็นพระราชดำรัสเกี่ยวกับ “ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง” จึงได้จุดกระแสให้เกิดการยอมรับอย่างกว้างขวางบรรจุอยู่ในแผนงานของราชการในหลายหน่วยงานและได้รับการผลักดันอย่างจริงจัง เช่นกระทรวงมหาดไทย เป็นต้น ที่สำคัญ คือ ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (พ.ศ.2545 – 2549) ก็ได้นำเอาปรัชญาแห่งปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นปรัชญาทางการพัฒนาประเทศด้วย

2.3.2 ความหมายของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่9) ทรงมีพระราชดำรัสชี้แนะแนวทางการดำเนินชีวิตแก่พสกนิกรชาวไทยมาโดยตลอดนานกว่า 25 ปี ตั้งแต่ก่อนเกิดวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจ และเมื่อภายหลังได้ทรงเน้นย้ำแนวทางการแก้ไขเพื่อให้รอดพ้น และสามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงและยั่งยืนภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์และความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง เศรษฐกิจที่สามารถอุ้มชูตัวเองได้ให้มีความพอเพียงกับตัวเองอยู่ได้โดยไม่ต้องเดือดร้อน โดยต้องสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจของตนเองให้ดีเสียก่อน คือ ตั้งตัวให้มีความพอกินพอใช้ ไม่ใช่มุ่งหวังแต่จะทุ่มเทสร้างความเจริญยกเศรษฐกิจให้รวดเร็วแต่เพียงอย่างเดียว เพราะผู้ที่มีอาชีพและฐานะเพียงพอที่จะพึ่งตนเองย่อมสามารถสร้างความเจริญก้าวหน้าและฐานะทางเศรษฐกิจขั้นที่สูงขึ้นไปตามลำดับต่อไปได้^{๕๘}

ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง คือ เศรษฐกิจที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของสามพอดี พอดี พออยู่ พอกิน พอใช้ ยึดหลักมัชฌิมาปฏิปทาในการดำเนินชีวิตมีดุลยภาพระหว่างชีวิตกับสิ่งต่าง ๆ ดำเนินชีวิตแบบพอมีพอกินเป็นสัมมาอาชีวะก่อนเป็นเบื้องต้น จากนั้นจึงพัฒนาสู่การกินดีอยู่ดีปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาหรือแนวคิดโดยมีหลักการและอุดมการณ์ที่ช่วยพัฒนา ชีวิตมนุษย์และสังคมให้มุ่งไปสู่ความยั่งยืน ด้วยการรู้จักตนเอง พึ่งตนเอง พอเพียง ไม่โลภมากมีเหตุผลและไม่ประมาท หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงยึดเส้นทางสายกลาง (มัชฌิมาปฏิปทา) ในการดำรงชีวิตให้สามารถพึ่งตนเองได้ โดยใช้หลักการพึ่งตนเอง 5 ประการ คือ

1. ด้านจิตใจ ทาตนให้เป็นที่พึ่งของตนเองมีจิตใจที่เข้มแข็งมีจิตสำนึกที่ดีสร้างสรรค์ให้ตนเองและชาติโดยรวม มีจิตใจเอื้ออาทร ประณีประนอม ซื่อสัตย์สุจริต เห็นประโยชน์ส่วนรวมเป็น

^{๕๘} 5 กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม , 80 พรรษาเทิดไถ่องค์ราชัน , (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์ การเกษตรแห่งประเทศไทย, 2550), หน้า 78.

ที่ตั้ง ดังกระแสพระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว(รัชกาลที่ 9) เกี่ยวกับการพัฒนาคน ความว่า “บุคคลต้องมีรากฐานทางจิตใจที่ดี คือ ความหนักแน่นมั่นคงในสุจริตธรรมและความมุ่งมั่นที่จะปฏิบัติหน้าที่ให้จนสำเร็จ ทั้งต้องมีกุศโลบายหรือวิธีการอันแยบยลในการปฏิบัติงานประกอบพร้อมด้วยจึงจะสัมฤทธิ์ผลที่แน่นอนและบังเกิดประโยชน์อันยั่งยืนแก่ตนเองและแผ่นดิน”

2. ด้านสังคม แต่ละชุมชนต้องช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เชื่อมโยงกันเป็นเครือข่ายชุมชนที่แข็งแรง เป็นอิสระดังกระแสพระราชดำรัส ความว่า เพื่อให้งานรุดหน้าไปพร้อมเพรียงกัน ไม่ลดหลั่น จึงขอให้ทุกคน พยายามที่จะทำงานในหน้าที่อย่างเต็มที่และให้มีการประชาสัมพันธ์กันให้ดี เพื่อให้งานทั้งหมด เป็นงานที่เกื้อหนุนสนับสนุนกัน

3. ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ให้ใช้และจัดการอย่างฉลาด พร้อมทั้งการเพิ่มแก่มูลค่าโดยให้ยึดหลักการความยั่งยืนและเกิดประโยชน์สูงสุด ดังกระแสพระราชดำรัส ความว่าถ้ารักษาสิ่งแวดล้อมให้เหมาะสม นึกว่าอยู่ได้อีกหลายร้อยปี ถึงเวลานั้นลูกหลานของเรา ก็อาจหาวิธีแก้ปัญหาต่อไป เป็นเรื่องของเขา ไม่ใช่เรื่องของเรา แต่เราก็ทำได้ ได้รับความสิ่งแวดล้อมไว้ให้พอสมควร

4. ด้านเทคโนโลยี จากสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงรวดเร็วเทคโนโลยีที่เข้ามาใหม่มีทั้งดีและไม่ดี จึงต้องแยกแยะบนพื้นฐานของภูมิปัญญาชาวบ้านและเลือกใช้เฉพาะที่สอดคล้องกับความต้องการของสภาพแวดล้อม ภูมิประเทศ สังคมไทยและควรพัฒนาเทคโนโลยีจากภูมิปัญญาของเราเอง ดังกระแสพระราชดำรัส ความว่า การเสริมสร้างสิ่งที่ชาวบ้านชาวชนบทขาดแคลนและต้องการ คือความรู้ในด้านเกษตรกรรม โดยใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่เป็นสิ่งที่เหมาะสม การใช้เทคโนโลยีอย่างใหม่ โตเต็มรูปแบบหรือเต็มขนาดในงานอาชีพหลักของประเทศย่อมมีปัญหา

5. ด้านเศรษฐกิจ แต่เดิมนักพัฒนามักมุ่งที่การเพิ่มรายได้และไม่มีมุมมองที่การลดรายจ่ายในเวลาเช่นนี้จะต้องปรับทิศทางใหม่ คือ จะต้องมุ่งลดรายจ่ายก่อนเป็นสำคัญและยึดหลักพออยู่พอกินพอใช้ และสามารถอยู่ได้ด้วยตนเองในระดับเบื้องต้น ดังกระแสพระราชดำรัสความว่า การที่ต้องให้ทุกคนพยายามที่จะหาความรู้และสร้างตนเองให้มั่นคงนี้เพื่อตนเองเพื่อที่จะให้ตัวเองมีความเป็นอยู่ที่ก้าวหน้า ที่มีความสุข พอมีพอกินเป็นขั้นหนึ่งและขั้นต่อไปก็คือ ให้มีเกียรติว่ายืนได้ด้วยตนเอง

2.3.3 ความสำคัญของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

ความสำคัญของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ตลอดระยะเวลา 5 ทศวรรษ นับแต่ที่ได้ทรงริเริ่มการทรงงานเพื่อประโยชน์สุขแก่ประชาชนโดยทั่วไปเป็นต้นมา เป้าหมายสำคัญพื้นฐานที่ไม่เคยแปรเปลี่ยน คือ ขจัดความทุกข์ยากและอำนวยความสะดวกแก่ประชาชนส่วนใหญ่โดยเฉพาะอย่างยิ่งประชาชนที่อาศัยอยู่ในชนบทห่างไกลทุรกันดารซึ่งยากจนและต้องการความช่วยเหลือ มุ่งหมายที่จะให้ลดกระบวนการเศรษฐกิจระบบทุนนิยมสุดโต่ง โดยให้ลดระดับลงเพียงพอแก่ความจำเป็นและความเหมาะสมกับการรักษาและการดำรงชีวิตที่เรียบง่ายพึ่งพาตนเองได้บริโภคแต่พอเพียง ลดและบรรเทา

การพึ่งพาเทคโนโลยีจากต่างประเทศ หันมาใช้ภูมิปัญญาชาวบ้านและเทคโนโลยีที่ไม่เป็นการทำลาย ธรรมชาติและสภาพแวดล้อม เป็นต้น ซึ่งจะเป็นการเดินสายกลางตามหลักมัชฌิมาปฏิปทาใน พระพุทธศาสนาและเป็นการพัฒนาที่ยั่งยืน พึ่งปรารถนาสำหรับบุคคลและสังคมที่ยั่งยืนนั่นเอง

แนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช (รัชกาลที่ 9)

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ได้พระราชทานพระราชดำริเกี่ยวกับปรัชญา เศรษฐกิจพอเพียงมาตั้งแต่เริ่มงานพัฒนาเมื่อ 50 กว่าปีที่แล้วและทรงยึดมั่นหลักการนี้มาโดยตลอด โดยเฉพาะ ด้านการเกษตร เราเน้นการผลิตสินค้าเพื่อส่งออกเป็นเชิงพาณิชย์ เช่น เมื่อปลูกข้าวก็นำไป ขายและนำไปซื้อข้าว เมื่อเงินหมดก็ไปกู้ เป็นอย่างนี้มาโดยตลอด จนกระทั่งชาวนาไทยตกอยู่ใน ภาวะเป็นหนี้สิน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ทรงตระหนักถึงปัญหาด้านนี้ จึงได้ พระราชทานพระราชดำริ ให้จัดตั้งธนาคารข้าว ธนาคารโคกระบือขึ้นเพื่อช่วยเหลือราษฎร นับเป็น จุดเริ่มต้นแห่งที่มาของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โครงการแรก ๆ ของพระองค์ได้ทรงกาขับหน่วย ราชการ มิให้นำเครื่องมือกลหนักเข้าไปทำงาน ทรงรับสั่งว่า หากนำไปเร็วนักชาวบ้านจะละทิ้ง จอบ เสียม และในอนาคตจะช่วยตัวเองไม่ได้ ซึ่งก็เป็นจริงในปัจจุบัน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ได้พระราชดำริ วิธีการที่จะช่วยเหลือราษฎรด้านการเกษตรโดยได้พระราชทาน “ทฤษฎี ใหม่” ขึ้นเมื่อปี พุทธศักราช 2535 ณ โครงการพัฒนาพื้นที่บริเวณวัดมงคลชัยพัฒนาอันเนื่องมาจาก พระราชดำริ จังหวัดสระบุรี เพื่อเป็นตัวอย่างสำหรับการทำการเกษตรให้แก่ราษฎร พระราชหฤทัยใน เรื่องทฤษฎีใหม่ เกิดจากที่พระองค์เสด็จพระราชดำเนิน ทรงเยี่ยมราษฎร บ้านกุดตอแก่น อำเภอกุด สิมคุ้มใหม่ อำเภอกวาง จังหวัดกาฬสินธุ์ เมื่อวันที่ 25 พฤศจิกายน พ.ศ. 2535 และทรงพระราชทาน พระราชดำรัส แก่บรรดาคณะบุคคลต่าง ๆ ที่เข้าเฝ้า ฯ ถวายพระพรชัยมงคลในวโรกาสวันเฉลิมพระ ชนมพรรษา วันที่ 4 ธันวาคม 2535 ถึงข้อมูลเบื้องต้นจากปัญหา ข้อเท็จจริงแล้วทรงวิเคราะห์เป็น แนวคิดทฤษฎีในการแก้ไขในเวลาต่อมา จึงมีพระราชดำริให้ทำการทดลอง “ทฤษฎีใหม่” ณ วัดมงคล ชัยพัฒนา ตำบลห้วยบง อำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี และเสด็จพระราชดำเนินทอดพระเนตรการ ทดลองสรุปเป็นทฤษฎีใหม่ในวันที่ 25 มกราคม พ.ศ. 2536^{๕๙}

ทฤษฎีใหม่มีลักษณะสำคัญอยู่ที่การจัดการด้านที่ดินและแหล่งน้ำในลักษณะ 30 : 30 :30 : 10 คือ ขุดสระและเลี้ยงปลา 30 ส่วน ปลูกข้าว 30 ส่วน ปลูกพืชไร่พืชสวน 30 ส่วนและสำหรับเป็น

^{๕๙} สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ, แนวคิดและ ทฤษฎีการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท 21เซ็นจูรี จากัด, 2541,) หน้า 227 – 231.

ที่อยู่อาศัยและเลี้ยงสัตว์ 10 ส่วนพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 9) ได้พระราชทานดำริเพิ่มเติมมาโดยตลอด เพื่อให้เกษตรกรซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่ของประเทศมีความแข็งแรงพอก่อนที่จะไปผลิตเพื่อการค้าหรือเชิงพาณิชย์โดยยึดหลักการ “ทฤษฎีใหม่” 3 ชั้น คือ

ชั้นที่ 1 มีความพอเพียงเลี้ยงตัวเองได้ บนพื้นฐานของความประหยัด และจัดการใช้จ่ายไม่ฟุ่มเฟือย

ชั้นที่ 2 รวมพลังกันในรูปกลุ่มเพื่อการผลิต การตลาด การจัดการรวมทั้งด้านสวัสดิการ การศึกษา การพัฒนาสังคม

ชั้นที่ 3 สร้างเครือข่ายกลุ่มอาชีพและขยายกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่หลากหลาย โดยประสานความร่วมมือกับภาครัฐกิจ ภาคองค์การพัฒนาเอกชน และภาคราชการในด้านเงินทุน การตลาด การผลิต การจัดการและข่าวสารข้อมูลพระราชดำริทฤษฎีใหม่ ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 เป็นทั้งหลักการและวิธีการใหม่ เป็นพระราชดำริที่มีความยิ่งใหญ่ทางความคิด 9 ประการ คือ

1) เป็นแนวคิดแบบพหุนิยม (plurality, multiplicity, multiple) ทั้งในแง่การคิดและการกระทำไม่เป็นเอกนิยม (unitary, singularity, uniformity) และทวินิยม (duality, binary, either or, polarity)

2) เป็นแนวคิดที่ยอมรับการดำรงอยู่ร่วมกัน ของสิ่งที่แตกต่างกัน เช่น เกษตรแบบพึ่งตนเอง ดำรงอยู่ร่วมกันกับการผลผลิตทางเกษตร อุตสาหกรรม หรืออุตสาหกรรมที่ใช้เทคโนโลยีสูงหรืออุตสาหกรรมประเภทให้บริการ ได้โดยไม่จำเป็นต้องมีการเปลี่ยนแปลงจากเกษตรพอเพียงไปเป็นการผลิตรูปแบบอื่น

3) เป็นแนวคิดที่ปฏิบัติได้ทำให้เห็นจริงได้เป็นทฤษฎีที่ผนึกประสารเป็นเนื้อเดียวกับการปฏิบัติ มิใช่เพียงทฤษฎีลอย ๆ ปฏิบัติไม่ได้

4) เป็นทฤษฎีที่มีความง่ายไม่ซับซ้อนเข้าใจง่ายจึงมีพลังสูง คนทั่วไปทุกระดับสามารถเข้าใจเข้าถึง และนำไปทำให้เห็นผลจริงได้

5) เป็นทฤษฎีที่นำประสบการณ์ของประเทศไทยและลักษณะสภาพแวดล้อม ลม ฟ้า อากาศ การเปลี่ยนแปลงทางฤดูกาล วิถีชีวิต ฐานะทางเศรษฐกิจ สถานการณ์เฉพาะหน้าและอนาคตตลอดจนลักษณะเด่นของชีวิตความเป็นอยู่และการผลิตของไทย ซึ่ง เป็นประเทศผลิตธัญญาหาร มารวมกันเข้าเป็นทฤษฎีใหม่ โดยเน้นความสำคัญของน้ำที่มีต่อชีวิต

6) เป็นแนวคิดที่สมสมัยและได้จังหวะเวลาที่เหมาะ ในการเตือนให้ผู้มีบทบาททางการจัดทำดำเนินการตามนโยบาย แผนการพัฒนาให้มีสติ ความระมัดระวังในการกำหนดนโยบายและแผนการพัฒนาประเทศ

7) เป็นแนวคิดแบบองค์รวม (Holistic Theory) เพราะมีหลายมิติ ทั้งด้านเศรษฐกิจ วัฒนธรรมและปรัชญาการดำรงชีวิต มีผลในการส่งเสริมจริยธรรม (Ethics) แห่งความพอและพอเพียง (Enough and Subsistence)

8) เป็นแนวคิดที่มีพลังในการกระตุ้นให้ผู้ยากไร้มีพลังเข้าใจถึงความเป็นจริงไม่มีปมด้อยหรือท้อแท้ ท้อถอยในโชคชะตา เพราะผู้ปฏิบัติสามารถมีความสุขได้ตามอัตภาพและเข้าใจหลักของสันโดษ ไม่ถูกมองหรือถูกทับถมว่าเป็นผู้ด้อยพัฒนา หรือมีปัญหา เป็นขวากหนามของการพัฒนา

9) เป็นแนวคิดที่ปลอดจากการเมือง ผลประโยชน์และอุดมการณ์ จึงเป็นทฤษฎีที่มีความเป็นสากล สามารถนำไปใช้ โดยปราศจากข้อข้องใจด้านการเมือง เป็นผลดีต่อประเทศที่มีปัญหาคล้ายประเทศไทย ที่จะนำไปใช้^{๖๐}

แนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เป็นแนวคิดที่ชี้แนะแนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตนในทางที่ควรจะเป็น โดยมีพื้นฐานมาจากวิถีชีวิตดั้งเดิมของสังคมไทย สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ตลอดเวลา เป็นการมองโลกเชิงระบบที่มีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา มุ่งเน้นการรอดพ้นจากภัยและวิกฤตเพื่อความมั่นคงและความยั่งยืนของการพัฒนา^{๖๑} การพัฒนาตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง คือ การพัฒนาที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของทางสายกลางและความไม่ประมาท โดยคำนึงถึงความพอประมาณ ความมีเหตุผล การสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว ตลอดจนใช้ความรู้ ความรอบคอบ และคุณธรรม ประกอบการวางแผน การตัดสินใจและการกระทำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาชี้ถึงแนวการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกๆระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อให้ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์ ความพอเพียง หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควรต่อการมีผลกระทบใด ๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอก และภายใน ทั้งนี้จะต้องอาศัยความรอบรู้ ความรอบคอบและความระมัดระวังอย่างยิ่ง ในการนำวิชาการต่างๆ มาใช้ในการวางแผนและการดำเนินการทุกขั้นตอน

^{๖๐} ชัยอนันต์ สมุทวณิช, ทฤษฎีใหม่มิติที่ยิ่งใหญ่ทางความคิด, (กรุงเทพมหานคร:สถาบัน นโยบายศึกษา, 2541), หน้า 10 – 20.

^{๖๑} 8 กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, พระไตรปิฎก ฉบับสำหรับประชาชน ตอน ว่าด้วยพระสูตร, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย, 2550), หน้า 2.

และขณะเดียวกัน จะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎี และนักธุรกิจในทุกระดับ ให้มีความสำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริตและให้มีความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติปัญญาและความรอบคอบเพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวาง ทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี^{๖๒}

นัยสำคัญของแนวคิดระบบปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง มีองค์ประกอบหลักอยู่ 3 ประการ ได้แก่

ประการที่หนึ่ง เป็นระบบเศรษฐกิจที่ยึดหลักการที่ว่า “ตนเป็นที่พึ่งแห่งตน” โดยมุ่งเน้นการผลิตพืชผลหรือผลผลิต ให้เพียงพอกับความต้องการบริโภคในครัวเรือนเป็นอันดับแรก เมื่อเหลือพอจากการบริโภคแล้วจึงคำนึงถึงการผลิตเพื่อการค้าเป็นอันดับรองลงมา หลักใหญ่สำคัญยิ่ง คือการลดค่าใช้จ่ายโดยการสร้างสิ่งอุปโภคบริโภคในที่ดินของตนเอง

ประการที่สอง เศรษฐกิจแบบพอเพียง ให้ความสำคัญกับการรวมกลุ่มของชาวบ้าน ทั้งนี้ กลุ่มชาวบ้านหรือองค์กรชาวบ้าน จะทำหน้าที่เป็นผู้ดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจต่าง ๆ ให้หลากหลายครอบคลุมกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การเกษตรแบบผสมผสาน หัตถกรรมการแปรรูป อาหาร การทำธุรกิจค้าขายและ การท่องเที่ยวระดับชุมชน เป็นต้น เมื่อองค์กรชาวบ้านเหล่านี้ได้รับการพัฒนาให้เข้มแข็งและมีเครือข่ายที่กว้างขวางมากขึ้นแล้วชุมชนก็จะได้รับการดูแลให้มีรายได้เพิ่มขึ้น รวมทั้งได้รับการแก้ไขปัญหาในทุก ๆ ด้าน เมื่อเป็นเช่นนี้เศรษฐกิจโดยรวมของประเทศก็จะสามารถเติบโตได้อย่างมีเสถียรภาพ ซึ่งหมายความว่า เศรษฐกิจสามารถขยายตัวไปพร้อม ๆ กับสภาพการณ์ ด้วยการกระจายรายได้ที่ดีขึ้น

ประการที่สาม เศรษฐกิจแบบพอเพียง ตั้งอยู่บนพื้นฐานของการมีความเมตตา ความเอื้ออาทร และความสามัคคีของสมาชิกในชุมชน ในการร่วมแรงร่วมใจเพื่อประกอบอาชีพต่าง ๆ ให้บรรลุผลสำเร็จ ดังนั้น ประโยชน์ที่เกิดขึ้นจึงมิได้หมายถึงรายได้แต่เพียงมิติเดียว หากแต่ยังรวมถึงประโยชน์ในมิติอื่น ๆ ด้วย เช่น การสร้างความมั่นคงให้กับสถาบันครอบครัว สถาบันชุมชน ความสามารถในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนบนพื้นฐานของภูมิปัญญาท้องถิ่น รวมทั้งการรักษาไว้ซึ่งขนบธรรมเนียมประเพณีที่ดีงามของไทยให้คงอยู่ตลอดไป

^{๖๒} กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, พระไตรปิฎก ฉบับสำหรับประชาชน ตอนว่าด้วยพระสูตร, หน้า 79.

สำหรับในภาคอุตสาหกรรมนั้น ก็สามารถหาแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ได้ คือ เน้นการผลิตด้านการเกษตรอย่างต่อเนื่องและไม่ควรทำอุตสาหกรรมขนาดใหญ่เกินไปเพราะหากทำอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ก็ต้องพึ่งพิงสินค้าวัตถุดิบและเทคโนโลยีจากต่างประเทศเพื่อนำมาผลิตสินค้า โดยต้องคำนึงถึงสิ่งที่มีอยู่ในประเทศก่อน จึงจะทำให้ประเทศไม่ต้องพึ่งพิงต่างชาติอย่างเช่นปัจจุบัน

ดังนั้น จะต้องช่วยเหลือประเทศให้มีความเข้มแข็ง ซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชการที่ 9 ได้ทรงเป็นผู้จุดประกายระบบเศรษฐกิจแบบพอเพียงอันเป็นการช่วยลดปัญหาการนำเข้าวัตถุดิบและชิ้นส่วนที่นำมาใช้ในการผลิตให้เป็นลักษณะพึ่งพาซึ่งมีมาแล้วเกือบ 20 ปี แต่ทุกคนมองข้ามประเด็นนี้ไป ตลอดจนได้รับอิทธิพลด้านวัฒนธรรมการเป็นอยู่หรือการใช้ชีวิตจากภายนอกประเทศ ทำให้ประชาชนหลงลืมและมัวเมาอยู่กับการเป็นนักบริโภคนิยมรับเอาของต่างชาติเข้ามาอย่างไม่รู้ตัวและรวดเร็วจนทำให้เศรษฐกิจของไทยตกต่ำ

แนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เป็นแนวปฏิบัติโดยยึดหลักความพอดีกับศักยภาพของตนเองบนพื้นฐานของการพึ่งตนเอง รวมทั้งมีความเอื้ออาทรต่อคนอื่นในสังคมเป็นประการสำคัญ ถึงแม้ว่าแนวคิดนี้จะมุ่งเน้นไปสู่กลุ่มเกษตรกร หรือผู้มีที่ดินทั้งหลาย แต่ก็ไม่ได้หมายความว่าทุกคนจะต้องกลับไปสู่ภาคเกษตรทั้งหมดซึ่งเป็นไปไม่ได้ในสภาพความเป็นจริง สำหรับคนอยู่นอกภาคเกษตรนั้น

ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ก็จะต้องนำมาใช้เป็นหลักในการดำเนินชีวิตเพราะปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาเป็นแนวปฏิบัติตน ไม่ว่าจะอยู่ในกิจกรรมใด อาชีพใด ก็ต้องยึดวิถีชีวิตไทยอยู่แต่พอดี อย่ายุ่มเพื่ออย่างไร้ประโยชน์ รักษาผลประโยชน์ของส่วนรวมเป็นที่ตั้ง ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง คือการดำรงชีวิตในความพอดี คือหวนกลับมาสู่วิถีชีวิตแบบไทย ที่จะทำให้ชาติบ้านเมืองและตัวเราหลุดพ้นจากความทุกข์ด้านเศรษฐกิจและมีความสุขในที่สุด

ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง มีหลักพิจารณาอยู่ 5 ส่วน ดังนี้

1. กรอบแนวคิด เป็นปรัชญาที่ชี้แนะแนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตนในทาง ที่ควรจะเป็น โดยมีพื้นฐานมาจากวิถีชีวิตดั้งเดิมของสังคมไทย สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ตลอดเวลา และเป็น การมองโลกเชิงระบบที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา มุ่งเน้นการรอดพ้นจากภัยวิกฤติ เพื่อความ มั่นคงและความยั่งยืนของการพัฒนา

2. คุณลักษณะ ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสามารถนำมาประยุกต์ใช้กับการปฏิบัติได้ในทุกระดับ โดยเน้นการปฏิบัติบนทางสายกลางและการพัฒนาอย่างเป็นขั้นตอน

3. คำนิยาม ความพอเพียงจะต้องประกอบด้วย 3 คุณลักษณะ พร้อม ๆ กัน ดังนี้

ความพอประมาณ หมายถึง ความพอดี ที่ไม่น้อยเกินไปและไม่มากเกินไป โดยไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น เช่น การผลิตและการบริโภคที่อยู่ในระดับพอประมาณ

ความมีเหตุผล หมายถึง การตัดสินใจเกี่ยวกับระดับของความพอเพียงนั้น จะต้องเป็นไปอย่างมีเหตุผลโดยพิจารณาจากเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้องตลอดจนคำนึงถึงผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำนั้น ๆ อย่างรอบคอบ

การมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว หมายถึง การเตรียมตัวให้พร้อมรับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้น โดยคำนึงถึงความเป็นไปได้ของสถานการณ์ต่าง ๆ ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคตทั้งใกล้และไกล

4. เงื่อนไข การตัดสินใจและการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ให้อยู่ในระดับพอเพียงนั้น ต้องอาศัยทั้งความรู้และคุณธรรมเป็นพื้นฐาน กล่าวคือ เงื่อนไขความรู้ ประกอบด้วย ความรอบรู้เกี่ยวกับวิชาการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องอย่างรอบด้าน ความรอบคอบที่จะนำความรู้เหล่านั้นมาพิจารณาให้เชื่อมโยงกัน เพื่อประกอบการวางแผน และความระมัดระวังในขั้นปฏิบัติ เงื่อนไขคุณธรรม ประกอบด้วย มีความตระหนักในคุณธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริตและมีความอดทน มีความเพียร ใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิต

5. แนวทางปฏิบัติ / ผลที่คาดว่าจะได้รับ จากการนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ คือ การพัฒนาที่สมดุลและยั่งยืน พร้อมรับต่อการเปลี่ยนแปลงในทุกด้าน ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม ความรู้และเทคโนโลยี

กระบวนการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วมสู่วิถีปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง AIC ย่อมาจาก A = Appreciation I = Influence แล ะ C = Control ในระบบใดระบบหนึ่ง เข้ามาประชุมเชิงปฏิบัติการ (Workshop) และ ดำเนินการตามขั้นตอน AIC ปรัชญาและแนวคิดพื้นฐานของ AIC สามารถนำเสนอได้ เป็น 3 พลัง คือ พลังของบุคคล กลุ่มบุคคล ในชุมชน องค์กรและสังคม มีพลังงานและพลังปัญญาในการเอาชนะปัญหาอุปสรรค และสร้างสรรค์ชีวิตให้ดีกว่าพลังของพลังงานที่อยู่อย่างโดดเดี่ยว ซึ่งอาจนำมาในเชิงลบ กลายเป็นพลังงานที่ใช้ทำลายเอาเราเปรียบ และมุ่งเอาชนะ หรือเป็นพลังในเชิงบวกเป็นพลังแห่งความรัก พลังของการพัฒนาที่จำเป็นต้องมีการจัดการและระดมพลังทั้งหมดให้กลายเป็นพลังงานสร้างสรรค์

ดังนั้น AIC จึงเป็นปรัชญาของกระบวนการปฏิบัติงานที่ตั้งอยู่บนกฎแห่งความเป็นจริง กล่าวคือ ในองค์กรหนึ่ง ๆ จะมีพลังแฝงอยู่ 3 ชนิด ที่คอยผสมสัมพันธ์บุคคลในหน่วยงานหรือชุมชนนั้นเข้าด้วยกัน และหากสามารถสร้างความสัมพันธ์ระหว่างพลังแฝงทั้ง 3 นี้ได้อย่างเหมาะสมแล้วจะเกิดเป็นพลังสร้างสรรค์การปฏิบัติงานขึ้นในองค์กรอย่างมหาศาล AIC จึงเป็นกระบวนการที่ช่วย

ส่งเสริมความร่วมมือในการพัฒนา โดยแต่ละคนนำพลังงาน ที่มีอยู่ในตนเองมาผสานกันอย่างเป็นระบบตามขั้นตอน 3 ขั้นตอน คือ

- การรวมพลังแรกคือพลังแห่งคุณค่าและความปรารถนาดี ซึ่งหมายถึง A หรือ Appreciation

- การรวมพลังที่สองคือพลังแห่งการคิดค้นหาวิธีการ ซึ่งหมายถึง I หรือ Influence

- และการรวมพลังสุดท้ายคือพลังแห่งความร่วมมือ ในการทำงานนั่นเอง^{๖๓}

2.3.4 ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงกับการพัฒนาที่ยั่งยืน

การพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development) เป็นแนวคิดที่มาจากความตระหนักถึงผลกระทบในทางลบที่เกิดจากการพัฒนาซึ่งคณะกรรมการธิการโลกว่าด้วยสิ่งแวดล้อมและการพัฒนา^{๖๔} ได้ให้ความหมายของการพัฒนาที่ยั่งยืนว่าหมายถึง รูปแบบของการพัฒนาที่ตอบสนองต่อความต้องการของคนในรุ่นปัจจุบัน โดยไม่ทำให้คนรุ่นต่อไปในอนาคตต้องประนีประนอม ยอมลดทอนความสามารถในการที่จะตอบสนองความต้องการของตนเอง ซึ่งปัจจุบันได้มีความพยายามอย่างต่อเนื่องที่จะแสวงหาแนวทางและกลไก วิธีการดำเนินการเพื่อให้เกิดการขับเคลื่อนการพัฒนาไปสู่ความยั่งยืนและเกิดผลอย่างเป็นรูปธรรมขณะเดียวกันที่ประเทศไทยได้มีปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ที่มีเป้าหมายในการปรับเปลี่ยนยุทธศาสตร์การพัฒนาเพื่อนำไปสู่ความยั่งยืน จึงได้นำเสนอ

ความหมายของการพัฒนาที่ยั่งยืนจากมุมมองของประเทศไทยในการประชุมสุดยอดของโลกว่าด้วยการพัฒนาที่ยั่งยืน ณ นครโจฮันเนสเบิร์ก ประเทศแอฟริกาใต้ เมื่อเดือนกันยายน พ.ศ. 2545 ว่า “...การพัฒนาที่ยั่งยืนในบริบทไทยเป็นการพัฒนาที่ต้องคำนึงถึงความเป็นองค์รวมของทุกๆ ด้านอย่างสมดุลบนพื้นฐานของทรัพยากรธรรมชาติ ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมไทย ด้วยการมีส่วนร่วมของประชาชนทุกกลุ่ม ด้วยความเอื้ออาทร เคารพซึ่งกันและกัน เพื่อความสามารถในการพึ่งตนเอง และคุณภาพชีวิตที่ดีอย่างเท่าเทียม...” ซึ่งเป็นข้อเสนอที่มีพื้นฐานมาจากปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ตามพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 ที่รัฐบาลได้อัญเชิญมาเป็นกรอบทิศทางการพัฒนาและบริหารประเทศ ตั้งแต่ปีพ.ศ.2545 จนถึงปัจจุบัน โดยให้ความสำคัญกับ

^{๖๓} รศรินทร์ เกรย์, ปังปอนด์ รักอานวยกิจ, ศิริพันธ์ กิตติสุขสถิต. ความสุขบนความพอเพียง : ความมั่งคั่งบนปัญญา [ออนไลน์]. <http://www.ipsr.mahidol.ac.th/content/home/conferencell/Article09.htm> [16 ต.ค. 2565].

^{๖๔} 1 1 World Commission on Environment and Development (WCED), Our Common Future, (Oxford and New York:Oxford University Press,1987). . หน้า 108

การพัฒนาที่สมดุล ทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรม เพื่อให้ประเทศรอดพ้นจากวิกฤตสามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคง และนำไปสู่การพัฒนาที่มีคุณภาพและยั่งยืน^{๖๕} ซึ่งความสำคัญของปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ในการสร้างมุมมองใหม่ที่ทำให้เกิดวิถีการพัฒนาที่ยั่งยืนมี 4 ประการดังนี้

1. การพัฒนาคน โดยส่งเสริมให้มีคุณธรรมควบคู่กับความรู้ในการดำเนินชีวิตจึงจะนำไปสู่การพัฒนาที่มีความยั่งยืนได้ เพราะคนที่มีความรู้และคุณธรรมจะสามารถใช้สติปัญญาในทางที่ถูกต้องเป็นเหตุเป็นผล และใส่ใจเรียนรู้คิดค้นปรับปรุงวิธีการแนวทางในการจัดการทรัพยากรให้เหมาะสมสมดุล และสามารถใช้ความคิดสร้างสรรค์ในการทำงาน สามารถเพิ่มมูลค่าให้แก่การปฏิบัติหน้าที่^{๖๖}

2. การพัฒนาที่มีเป้าหมายเพื่อส่วนรวมโดยมุ่งเน้นประโยชน์ส่วนรวมเนื่องจากลักษณะการมองโลกอย่างเป็นองค์รวมของปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงที่ให้ความสำคัญกับความเชื่อมโยงสัมพันธ์ของมนุษย์กับสรรพสิ่ง เช่น คนกับวัตถุคนกับคน คนกับธรรมชาติ จากมุมมองดังกล่าวทำให้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมองว่า การกระทำของแต่ละบุคคลย่อมส่งผลกระทบต่อผู้อื่นและสังคมส่วนรวม

ดังนั้น แต่ละบุคคลจึงควรใส่ใจที่จะกำหนดเป้าหมายส่วนบุคคล ในทิศทางที่สอดคล้องกับเป้าหมายที่เป็นประโยชน์ส่วนรวม และแต่ละบุคคลควรดำเนินภารกิจของตนในดีที่สุดเพื่อบรรลุเป้าหมายนั้นๆ ภายใต้บริบทและข้อจำกัดของแต่ละคน เพื่อให้เกิดทั้งประโยชน์ส่วนตนและประโยชน์ส่วนรวมไปพร้อมกัน

3. การพัฒนาที่สมดุล โดยเสนอแนวทางการตัดสินใจเกี่ยวกับการใช้ทรัพยากรเพื่อการพัฒนาที่สามารถนำมาใช้ได้ทั้งระดับบุคคล องค์กร ชุมชนและรัฐบาล ตั้งแต่การใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างสมดุลทั้งทรัพยากรทางกายภาพที่เป็นวัตถุ เงินทุน รวมทั้งทรัพยากรทางสังคม วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี ค่านิยม และการกำหนดเป้าหมายการพัฒนาให้ก้าวหน้าไปพร้อมกับความสมดุลภายใต้การรองรับการเปลี่ยนแปลงมากกว่าการมุ่งขยายการเติบโตให้มากขึ้นเพียงมิติเดียว

^{๖๕} ปรียานุช พิบูลสุรารุช, วิกฤต 2540 กับความเป็นมาของเศรษฐกิจพอเพียง.ใน ฅณัฐพงศ์ ทองภักดี (บรรณาธิการ). ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงกับสังคมไทย,(กรุงเทพมหานคร: ศูนย์ศึกษาเศรษฐกิจพอเพียงสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, 2552), หน้า 94.

^{๖๖} นพพร จันทรานาซุ, เศรษฐกิจสร้างสรรค์: ความหมาย แนวคิด และโอกาสสำหรับประเทศไทย, วารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2555), หน้า 56.

4. การพัฒนาที่ก้าวหน้าอย่างมั่นคง โดยเริ่มจากการพัฒนาฐานรากของสังคม คือ การสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจในระดับครอบครัวให้เข้มแข็งสามารถพึ่งตนเองได้ในระดับหนึ่งก่อน แล้วจึงเพิ่มระดับการพัฒนาอย่างเป็นขั้นตอน เช่น การพัฒนากลุ่มอาชีพ การพัฒนาระบบการออม และสวัสดิการชุมชนไปจนถึงการพัฒนาในระดับเครือข่ายที่ขยายสู่สังคมและประเทศ ซึ่งการพัฒนาอย่างเป็นขั้นตอนที่เริ่มจากฐานรากนี้จะทำให้ผลของการพัฒนาไปถึงประชาชนส่วนใหญ่โดยตรง และเป็นแนวทางการพัฒนาที่ลดความเสี่ยงต่อการเกิดวิกฤตทั้งระบบเศรษฐกิจพอเพียงจึงเป็นปรัชญาที่สอดคล้องกับแนวคิดการพัฒนาคน และการพัฒนาที่ยั่งยืน อีกทั้งยังสอดคล้องกับการพัฒนาตามแนวคิดเศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์ (Creative Economy) ที่จะสามารถพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ส่งเสริมความรู้ของชุมชน ส่งเสริมคุณภาพของสิ่งแวดล้อม และสร้างความยั่งยืนให้แก่โครงสร้างทางเศรษฐกิจของประเทศ^{๖๗}

สรุปว่า ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เป็นแนวคิดที่ชี้แนะแนวทางการดำรงอยู่ และปฏิบัติตนในทางที่ควรจะเป็น โดยมีพื้นฐานมาจากวิถีชีวิตดั้งเดิมของสังคมไทย เป็นแนวปฏิบัติโดยยึดหลักความพอดีกับศักยภาพของตนเองบนพื้นฐานของการพึ่งตนเอง รวมทั้งมีความเอื้ออาทรต่อคนอื่นในสังคม เป็นประการสำคัญ ถึงแม้ว่าแนวคิดนี้จะมุ่งเน้นไปสู่กลุ่มเกษตรกรหรือผู้มีที่ดินทั้งหลาย แต่ก็ไม่ได้หมายความว่าทุกคนจะต้องกลับไปสู่ภาคเกษตรทั้งหมดซึ่งเป็นไปไม่ได้ในสภาพความเป็นจริงสำหรับคนอยู่นอกภาคเกษตรนั้น ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ก็จะต้องนำมาใช้เป็นหลักในการดำเนินชีวิต เพราะปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาเป็นแนวปฏิบัติตน ไม่ว่าจะอยู่ในกิจกรรมใด อาชีพใด ก็ต้องยึดวิถีชีวิตไทยอยู่แต่พอดีอย่าฟุ่มเฟือยอย่างไร้ประโยชน์ รักษาผลประโยชน์ของส่วนรวมเป็นที่ตั้ง

ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง คือการดำรงชีวิตในความพอดี คือหวนกลับมาสู่วิถีชีวิตแบบไทย ที่จะทำให้ชาติบ้านเมืองและตัวเราหลุดพ้นจากความทุกข์ด้านเศรษฐกิจและมีความสุขในที่สุด พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ได้พระราชทานพระราชดำริเกี่ยวกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาตั้งแต่เริ่มงานพัฒนาเมื่อ 50 กว่าปีที่แล้วและทรงยึดมั่นหลักการนี้มาโดยตลอดโดยเฉพาะด้านการเกษตร เราเน้นการผลิตสินค้าเพื่อส่งออกเป็นเชิงพาณิชย์ ได้พระราชทานดำริเพิ่มเติมมาโดยตลอด เพื่อให้เกษตรกรซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่ของประเทศมีความแข็งแรงพอ ก่อนที่จะไปผลิตเพื่อการค้าหรือเชิงพาณิชย์โดยยึดหลักการ “ทฤษฎีใหม่” 3 ขั้น คือ 1) มีความพอเพียง เลี้ยงตัวเองได้ บนพื้นฐานของความประหยัดและจัดการใช้จ่ายไม่ฟุ่มเฟือย 2)รวมพลังกันในรูปกลุ่มเพื่อการผลิต

^{๖๗}ปรียานุช พิบูลสรารุจ, วิกฤต2540 กับความเป็นมาของเศรษฐกิจพอเพียง.ในฉันทนุรักษ์ ทองภักดี (บรรณาธิการ). ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงกับสังคมไทย ,(กรุงเทพมหานคร: ศูนย์ศึกษาเศรษฐกิจพอเพียงสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์,2552),หน้า 95-96

การตลาด การจัดการ รวมทั้งด้านสวัสดิการการศึกษา การพัฒนาสังคม 3) สร้างเครือข่ายกลุ่มอาชีพ และขยายกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่หลากหลาย โดยประสานความร่วมมือกับภาครัฐกิจ ภาคองค์กร พัฒนาเอกชนและภาคราชการในด้านเงินทุน การตลาด การผลิต การจัดการและข่าวสารข้อมูล เป็นแนวคิดที่ชี้แนะแนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตนในทางที่ควรจะเป็น สามารถมาประยุกต์ใช้ได้ตลอดเวลา

ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาที่เป็นทั้งแนวคิด หลักการและแนวทางปฏิบัติตนของแต่ละบุคคลและองค์กร โดยคำนึงถึงความพอประมาณกับศักยภาพของตนเองและสถานะแวดล้อม ความมีเหตุมีผลที่ถูกต้องตามความเป็นจริง และการมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัวเอง คือ ไม่ประมาทในการดำเนินชีวิต โดยใช้ความรู้อย่างถูกหลักวิชาการ ด้วยความรอบคอบและระมัดระวัง ควบคู่ไปกับการมีคุณธรรม ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงหมายถึง ปรัชญาที่ชี้ถึงแนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของสังคมไทยเพื่อให้เกิดความก้าวหน้าไปพร้อมกับความสมดุลพร้อมรับการเปลี่ยนแปลงในกระแสโลกาภิวัตน์โดยอาศัยหลักของความพอเพียงเป็นหลักคิดและหลักปฏิบัติในการดำเนินชีวิต ซึ่งมีความเป็นมานับตั้งแต่การพระราชทานพระบรมราโชวาท และทรงนำไปประยุกต์ในโครงการพระราชดำริ จนถึงการนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในการวางแผนการพัฒนาประเทศ ซึ่งองค์ประกอบของปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ประกอบด้วย ความพอประมาณ ความมีเหตุผล และการมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี ภายใต้เงื่อนไขความรู้และเงื่อนไขคุณธรรม เพื่อเป้าหมายการพัฒนาที่สมดุล ยั่งยืน และพร้อมรับการเปลี่ยนแปลงในระยะยาว ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงจึงเป็นปรัชญาที่สามารถนำมาประยุกต์ในการพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืน โดยเน้น การพัฒนาคน การพัฒนาที่มีเป้าหมายเพื่อส่วนรวม การพัฒนาที่สมดุล และการพัฒนาที่ก้าวหน้าและมั่นคง และสอดคล้องกับการพัฒนาตามแนวทางเศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์ที่จะนำไปสู่การบรรลุเป้าหมายของการพัฒนาที่ยั่งยืน

2.4 บริบทพื้นที่จังหวัดแม่ฮ่องสอน

2.4.1 ข้อมูลพื้นฐาน

ประวัติความเป็นมา

แม่ฮ่องสอนเป็นแหล่งโบราณคดีที่สำคัญ ในอดีตเคยเป็นถิ่นที่อยู่ของมนุษย์มาตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์จากหลักฐานที่พบในถ้ำแถบอำเภอปางมะผ้า โดยนักโบราณคดีได้ศึกษาว่าเป็นมนุษย์ยุคหิน (4,500 - 7,000 ปี) และในสมัยก่อนกรุงรัตนโกสินทร์ แม่ฮ่องสอนเป็นเพียงชุมชนบ้านป่า จนถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ประมาณปีพ.ศ. 2374 เจ้าผู้ครองเมืองเชียงใหม่ได้ออกสำรวจสถานการณ์ชายแดนด้านตะวันตกและให้จับช้างป่าไปใช้งานที่นครเชียงใหม่โดยได้พบหมู่บ้านเล็กๆ แห่งหนึ่ง จึงตั้งชื่อหมู่บ้านว่าบ้านโป่งหมูต่อมาเพี้ยนเป็นปางหมู จากนั้นจึงเดินทางไปคล้องช้างทางทิศ

ใต้ของหมู่บ้านจนได้ช้างป่าเพียงพอ และมาถึงหมู่บ้านอีกแห่งมีร่องน้ำเหมาะแก่การฝึกช้างป่า จึงหยุดไพร่พลฝึกช้างก่อนกลับเชียงใหม่และตั้งชื่อหมู่บ้านว่าแม่ฮ่องสอน หมายถึง มีร่องน้ำใช้สำหรับฝึกช้าง คำว่า ฮ่อง เป็นภาษาไทยใหญ่ หมายถึง ร่องน้ำต่อมาจึงเปลี่ยนเป็นจังหวัดแม่ฮ่องสอน ขึ้นกับมณฑลพายัพ โดยมีพระศรีสุรราช (เปลื้อง) เป็นผู้ว่าราชการจังหวัดแม่ฮ่องสอนคนแรก และต่อมาได้ยกเลิกการปกครองจากมณฑลเป็นจังหวัด

2.4.2 ที่ตั้งและสภาพพื้นที่

2.4.2.1 เป็นจังหวัดชายแดนด้านตะวันตกของไทยทางภาคเหนือตอนบน ห่างจากกรุงเทพมหานครประมาณ 924 กิโลเมตร มีพื้นที่ประมาณ 7,925,787 ไร่ เป็นจังหวัดที่มีขนาดใหญ่เป็นอันดับ 3 ของภาคเหนือ และเป็นอันดับ 8 ของประเทศ พื้นที่มีรูปร่างเรียวยาวจากทิศเหนือจรดทิศใต้ มีความยาวประมาณ 250 กิโลเมตรและความกว้างประมาณ 95 กิโลเมตร พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นเนื้อที่ป่าไม้ ประมาณ 11,133.78 ตารางกิโลเมตรหรือ 6,958,612.23 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 87.12 ของพื้นที่ จังหวัด มีพื้นที่เกษตรกรรม 406,000 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 5.08 โดยมีอาณาเขตติดต่อ ดังนี้

ทิศเหนือ และ ทิศตะวันตก	ติดกับ ประเทศเมียนมา
ทิศใต้	ติดกับ จังหวัดตาก
ทิศตะวันออก	ติดกับ จังหวัดเชียงใหม่

2.4.2.2 ภูมิประเทศเป็นทิวเขาสูงสลับซับซ้อนและเป็นพื้นที่ป่าไม้ที่อุดมสมบูรณ์ มีทิวเขาตามแนวเหนือ-ใต้ ขนานกัน ทิวเขาที่สำคัญคือ ทิวเขาแดนลาว อยู่ทางตอนเหนือสุดของจังหวัด เป็นแนวแบ่งเขตแดนไทยกับเมียนมา และทิวเขาถนนธงชัย ประกอบด้วยทิวเขาเรียงขนานกัน 3 แนว คือ ทิวเขาถนนธงชัยตะวันตก เป็นแนวเขตแดนไทยและเมียนมา ทิวเขาถนนธงชัยกลาง อยู่ระหว่างแม่น้ำยวมและแม่น้ำแม่แจ่ม และทิวเขาถนนธงชัยตะวันออก เป็นแนวแบ่งเขตจังหวัดแม่ฮ่องสอนกับจังหวัดเชียงใหม่ มีแหล่งน้ำธรรมชาติที่สำคัญคือ แม่น้ำปายมีต้นกำเนิดจากทิวเขาถนนธงชัยไหลผ่านแม่ฮ่องสอนบรรจบกับแม่น้ำสาละวิน มีความยาว 135 กิโลเมตร แม่น้ำยวม ไหลผ่านอำเภอแม่ลาน้อยและอำเภอแม่สะเรียง บรรจบกับแม่น้ำเมยยาว 160 กิโลเมตร และแม่น้ำละม้ายไหลผ่านอำเภอเมืองแม่ฮ่องสอนลงสู่แม่น้ำปาย

2.4.2.3 สภาพภูมิอากาศ จังหวัดแม่ฮ่องสอนเป็นจังหวัดที่มีภูมิอากาศแบบร้อนชื้น โดยในฤดูร้อนจะมีอากาศร้อนจัดอากาศหนาวจัดในฤดูหนาวและฝนจะตกชุกในฤดูฝน นอกจากนี้จังหวัดแม่ฮ่องสอนมีหมอกปกคลุมตลอดทั้งปีจนได้ชื่อว่าเมืองสามหมอก ทั้งนี้มีสาเหตุเนื่องจากลักษณะภูมิประเทศที่เป็นหุบเขาสูงมีพื้นที่อยู่บนที่สูงเหนือระดับน้ำทะเลทำให้มีอุณหภูมิสูงในตอนกลางวันเนื่องจากถูกแสงแดดส่องในตอนกลางคืนจะได้รับอิทธิพลจากลมภูเขาทำให้อากาศเย็นลง

อย่างรวดเร็วซึ่งเมื่อความร้อนในตอนกลางวันลอยตัวขึ้นปะทะกับความชื้นของอากาศจึงทำให้เกิดหมอกปกคลุมโดยทั่วไปในตอนกลางคืนสภาพภูมิอากาศจะมีความแตกต่างกันอย่างชัดเจนทั้ง 3 ฤดูกาล

2.4.3 การปกครอง และประชากร

2.4.3.1 เป็นจังหวัดขนาดเล็กแบ่งเขตการปกครองออกเป็น 7 อำเภอ 45 ตำบล 415 หมู่บ้านสำหรับการบริหารราชการส่วนท้องถิ่น ประกอบด้วย องค์การบริหารส่วนจังหวัด 1 แห่ง เทศบาลเมือง 1 แห่ง เทศบาลตำบล 6 แห่ง องค์การบริหารส่วนตำบล 42 แห่ง

2.4.3.2 ประชากรมีความหนาแน่นน้อยที่สุดในประเทศจังหวัดแม่ฮ่องสอนมีประชากรรวม 279,088 คน แยกเป็นชาย 142,213 คน หญิง 136,875 คน ครัวเรือน 107,648 ครัวเรือน อำเภอที่มีประชากรมากที่สุด ได้แก่ อำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน อำเภอที่มีประชากรน้อยที่สุด ได้แก่ อำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอนมีความหนาแน่นของประชากรเท่ากับ 24.86 คน ต่อตารางกิโลเมตร อำเภอสบเมยมีความหนาแน่นมากที่สุด ขณะที่อำเภอขุนยวม มีความหนาแน่นน้อยที่สุด

2.4.4 การคมนาคม

จังหวัดแม่ฮ่องสอนอยู่ห่างจากกรุงเทพมหานครประมาณ 924 กิโลเมตร มีการคมนาคม 2 เส้นทางคือทางบกโดยมีถนนสายหลักจำนวน 4 เส้นทางคือทางหลวงหมายเลข 108 (เชียงใหม่ - ฮอด - แม่สะเรียง - แม่ฮ่องสอน) ทางหลวงหมายเลข 1095 (เชียงใหม่ - แม่แตง - ปาย - แม่ฮ่องสอน) ทางหลวงหมายเลข 105 (แม่สอ - แม่สะเรียง - แม่ฮ่องสอน) และทางหลวงหมายเลข 1263 (เชียงใหม่ - แม่แจ่ม - ขุนยวม - แม่ฮ่องสอน) นอกจากนี้ยังมีถนนสายรองเชื่อมระหว่างเส้นทางหลักอยู่ในความดูแลของสำนักงานแขวงทางหลวงชนบทถนนเชื่อมโยงระหว่างตำบลหมู่บ้านซึ่งอยู่ในความดูแลขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นถนนเชื่อมโยงเส้นทางไปจุดผ่อนปรนการค้าชายแดนทั้ง 5 แห่ง และถนนเชื่อมโยงไปยังแหล่งท่องเที่ยวตามธรรมชาติในพื้นที่ทั้ง 7 อำเภอ มีสภาพถนนเป็นถนนลาดยางถนนคอนกรีตเสริมเหล็กถนนลูกรังมีสภาพชำรุดทรุดโทรมเป็นช่วงๆและคดเคี้ยวตลอดเส้นทางสำหรับการคมนาคมทางอากาศมีท่าอากาศยาน 2 แห่งคือท่าอากาศยานแม่ฮ่องสอนมีสายการบินนกแอร์ให้บริการเที่ยวบินระหว่างกรุงเทพฯ - แม่ฮ่องสอน - กรุงเทพฯ 3 เที่ยวบินต่อสัปดาห์ และสายการบินบางกอกแอร์เวย์ให้บริการเที่ยวบินระหว่างเชียงใหม่ - แม่ฮ่องสอน - เชียงใหม่ทุกวัน ใช้เวลาเดินทางประมาณ 40 นาทีและท่าอากาศยานปาย

2.4.5 สภาพเศรษฐกิจ

เศรษฐกิจมีขนาดล็กมากพึ่งพาภาคเกษตรและการท่องเที่ยว รายได้เฉลี่ยต่ำที่สุดในภาคเหนือผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัดปี 2558 มีมูลค่า 11,448 ล้านบาท โครงสร้างเศรษฐกิจกระจาย

ตัวในสาขาเกษตรกรรม คิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 25.39 โดยมีมูลค่า 2,906 ล้านบาท รองลงมาคือสาขาการศึกษา ร้อยละ 16.69 มูลค่า 1,911 ล้านบาท และสาขาการก่อสร้าง ร้อยละ 11.53 มูลค่า 1,320 ล้านบาท มีรายได้เฉลี่ยต่อหัว 56,862 บาทต่อปี ซึ่งรายได้เฉลี่ยต่อหัวประชากรต่ำที่สุดในภาคเหนือ และเป็นลำดับที่ 68 ของประเทศ ภาคเศรษฐกิจที่สำคัญของจังหวัด มีดังนี้

2.4.5.1 ภาคเกษตร มีพื้นที่เกษตรกรรม ทั้งสิ้น 875,796 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 11.7 ของพื้นที่จังหวัดเป็นพื้นที่ชลประทาน 145,437 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 16.6 ของพื้นที่เกษตร โดยมีพืชเศรษฐกิจที่สำคัญ ได้แก่ ข้าว กระเทียม ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ กะหล่ำปลี ถั่วเหลือง งาม สำหรับการเลี้ยงสัตว์ส่วนใหญ่เลี้ยงไว้เพื่อบริโภคในครัวเรือนและใช้แรงงานเท่านั้น

2.4.5.2 ภาคอุตสาหกรรม ส่วนใหญ่เป็นอุตสาหกรรมขนาดเล็ก มีโรงงานที่ได้รับอนุญาตให้ประกอบกิจการ จำนวนทั้งสิ้น 118 โรงงาน เงินลงทุนรวม 1,005.98 ล้านบาท และมีจำนวนคนงาน 945 คนส่วนใหญ่เป็นอุตสาหกรรมไม้และผลิตภัณฑ์จากไม้ อุตสาหกรรมการขนส่งและอุตสาหกรรมอาหารและเครื่องดื่ม

2.4.5.3 การท่องเที่ยว ในปี 2559 มีนักท่องเที่ยว จำนวน 832,209 คน (นักท่องเที่ยวคนไทย 630,606 คน นักท่องเที่ยวต่างประเทศ 201,603 คน) มีรายได้จากการท่องเที่ยว 3,982.0 ล้านบาท คิดเป็นร้อยละ 2.5 ของรายได้จากการท่องเที่ยวทั้งภาค โดยมีวันพักเฉลี่ย 2.4 วันต่อคน ค่าใช้จ่ายต่อวัน 2,077.2 บาทต่อคน ซึ่งแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญ ได้แก่ อำเภอป่าอ้ออำเภอเมือง และอำเภอแม่สะเรียง เป็นต้น

2.4.5.4 การค้าชายแดน ปัจจุบันจังหวัดแม่ฮ่องสอนยังไม่มีด่านถาวร มีเพียงจุดผ่อนปรนทางการค้า 5 แห่งซึ่งฝ่ายไทยโดยจังหวัดแม่ฮ่องสอนกำหนดให้สามารถแลกเปลี่ยนสินค้าเล็กๆน้อยๆ ที่จำเป็นในการอุปโภค - บริโภคในชีวิตประจำวัน และเป็นสินค้าไม่ต้องห้ามตามกฎหมายอื่นใดได้ภายในบริเวณตลาดนัดเพื่อการค้าห่างจากแนวพรมแดนประมาณ 2 กิโลเมตร ระยะเวลา ตั้งแต่ 08.00 - 16.00 น. (เวลาประเทศไทย) ของทุกวัน ซึ่งในปี 2558 จังหวัดแม่ฮ่องสอนมีมูลค่าการค้าชายแดน จำนวน 1,562.9 ล้านบาท เพิ่มขึ้นจาก ปี 2557 คิดเป็นร้อยละ 68.42 และในปี 2559 (เดือนมกราคม - สิงหาคม) มีมูลค่าจำนวน 828.2 ล้านบาท^{๖๘}

^{๖๘} จังหวัดแม่ฮ่องสอน, ฐานข้อมูลจังหวัดแม่ฮ่องสอน, [ออนไลน์].

<http://www.maehongson.go.th/th/province-info/general-info/symbol/25-province-info.html>, [17 ตุลาคม 2565].

2.5 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

พาริซาร์ สมะระ ศึกษาการแก้ไขปัญหาคความยากจนตามโครงการการบริหารจัดการครัวเรือนยากจนแบบ บูรณาการ อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี พบว่า

1. จากการนำกระบวนการทั้ง 4 กระบวนการมาใช้ในการแก้ไขปัญหาคครัวเรือนยากจนนั้น ทำให้สามารถที่จะบูรณาการ การทำงานของหน่วยงานได้จริง เพราะกระบวนการดังกล่าวนี้ผ่านการประชุมวางแผนเป็นอย่างดี

2. เป็นกระบวนการที่เน้นให้ประชาชนครัวเรือนยากจนรู้จักการดูแลและยกระดับ ครัวเรือนยากจนด้วยตัวของเขาเอง เป็นการส่งเสริมอาชีพที่สามารถที่จะทำเองได้ เพื่อเป็นการเพิ่ม รายได้

3. นอกจากการนำกระบวนการทั้ง 4 กระบวนการมาบูรณาการแล้ว สำนักงานพัฒนา ชุมชนอำเภอเมืองปัตตานียังนำหลักทฤษฎีมาบูรณาการพร้อมๆ กับกระบวนการทั้ง 4 กระบวนการ ดังนั้นบางครัวเรือนสามารถที่จะยกระดับครัวเรือนยากจนให้เป็นครัวเรือนพ้นจน ผ่านการแก้ไขปัญหาค ยากจนมาแล้วและสามารถที่จะนำหลักทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียงในการเพิ่มรายได้ให้กับครัวเรือน ยากจน

4. การนำกระบวนการทั้ง 4 กระบวนนั้นไม่สามารถที่จะวัดความจนเป็นรูปธรรมได้

5. การแก้ไขปัญหาคครัวเรือนยากจนของสำนักงานพัฒนาชุมชนจะยึดตัวชี้วัดที่กรมได้ กำหนดไว้ ซึ่งผลของการดำเนินงานจะต้องผ่านตัวชี้วัดต่างๆ ที่กรมกำหนด แต่หลักความเป็นจริงบาง ครัวเรือนยังไม่สามารถพัฒนาและยกระดับคุณภาพชีวิตตัวเองเลย

6. การดำเนินงานแก่นั้นในระยะเวลาเพียง 1 ปีตามที่กรมกำหนด ไม่สามารถที่จะพัฒนา และยกระดับครัวเรือนยากจนนั้นได้ เพราะการที่จะสามารถแก้ไขปัญหาคยากจน และสามารถที่จะ ยกระดับครัวเรือนของตัวเองได้นั้นจะต้องใช้เวลาและต้องให้เวลาด้วย ไม่ใช่การแก้ไขเพียงระยะเวลา สั้นๆ แล้วจะประสบความสำเร็จได้

ธนพล สราญจิตร (2558) ได้ศึกษาปัญหาคความยากจนในสังคมไทย พบว่า ปัญหาคความ ยากจนเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมไทยที่สั่งสมมานาน เป็นภาวะความขาดแคลนไม่มีความมั่นคงทาง เศรษฐกิจ ในระดับบุคคลส่งผลให้เกิดความทุกข์ยากในการดำเนินชีวิต รวมถึงการขาดโอกาสที่จะ พัฒนาคคุณภาพชีวิตในหลาย ๆ ด้าน และส่งผลต่อการพัฒนาในระดับประเทศตามมาในที่สุด จากการ วิเคราะห์ พบว่า ปัญหาและสาเหตุของความยากจนมาจากสาเหตุสำคัญสองประการ คือ สาเหตุจาก ปัจจัยภายในตัวบุคคล และสาเหตุจากปัจจัย ภายนอกตัวบุคคล บทความนี้มุ่งนำเสนอ ความหมาย

ของความยากจน ลักษณะของความยากจน สาเหตุของความยากจน และแนวทางการแก้ปัญหาความยากจนในสังคมไทย

สมพร โกมารทัต และคณะ ได้ทำการสำรวจสถานะเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนในบริบทประเทศไทย และทางเลือกมาตรการทางเศรษฐศาสตร์ สังคม และกฎหมาย” เป้าหมายที่ 1 ขจัดความยากจน (2560) พบว่า

1. สถานะปัจจุบันของประเทศที่เกี่ยวข้องกับเป้าหมายการขจัดความยากจนในประเด็นของความยากจนขั้นรุนแรงของประชาชนอยู่เลยเส้นความยากจนสากลที่ 1.25 ดอลลาร์สหรัฐต่อวัน แต่ในส่วนเกณฑ์เส้นความยากจนสากลที่ 1.90 ดอลลาร์สหรัฐต่อวันยังไม่พบข้อมูลที่ชัดเจน ในประเด็นที่เกี่ยวกับสัดส่วนของประชาชนที่ยากจน การคุ้มครองทางสังคมขั้นพื้นฐาน การจัดสรรทรัพยากร และการสร้างกรอบนโยบายเพื่อขจัดความยากจนมีความสอดคล้องกับเป้าหมายการขจัดความยากจนขององค์การสหประชาชาติ

2. เป้าประสงค์ที่สำคัญและต้องดำเนินการเป็นอันดับแรกสำหรับประเทศไทยในการบรรลุเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน คือ เป้าประสงค์ 1.3 และประเทศไทยมีความพร้อมในการบรรลุเป้าหมายที่ 1 ในทุกเป้าหมายเนื่องจากมีองค์ความรู้ และนโยบาย มาตรการต่างๆที่เกี่ยวข้องกับเป้าหมายและตัวชี้วัดในเป้าหมายที่ 1

3. รัฐมีมาตรการเชิงนโยบายด้านเศรษฐกิจ สังคมและกฎหมายเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนและได้ดำเนินการอย่างต่อเนื่องมาตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 5 (พ.ศ.2525-2529) จนกระทั่งถึงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12 (พ.ศ.2559-2564) และแผนยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ.2560-2579) และได้ผลในระดับหนึ่ง

ฝ่ายวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ภาคภาษาไทยในเครือ ร่วมกับ สถานเอกอัครราชทูต ณ กรุงปักกิ่ง CMG (CHINA MEDIA GROUP) (2564) ได้จัดรายงานปี 2020 ซึ่งเป็นปีสำคัญของการขจัดความยากจนของจีน เมื่อวันที่ 17 ตุลาคม 2020 เป็นวันบรรเทาความยากจนครั้งที่ 7 ของจีน และปี 2020 เป็นปีที่จีนกำหนดไว้ว่า จะเป็นปีที่จะขจัดความยากจนให้หมดไป และสร้างสังคมมีกิน-มีใช้รอบด้าน พร้อม ๆ กับการสิ้นสุดแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมระยะ 5 ปี ฉบับที่ 13 หรือ “แผน 13-5” (ค.ศ. 2016 – 2020)

ช่วงหลายปีที่ผ่านมา จีนได้ขับเคลื่อนทุกวิถีในการต่อสู้กับความยากจนอย่างจริงจัง ด้วยการทุ่มเทกำลังและทรัพยากรมากที่สุด เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด และมีผลกระทบในวงกว้างที่สุด เป็นหนึ่งในความมหัศจรรย์ บนหน้าประวัติศาสตร์การขจัดความยากจนของมนุษยทั่วโลก

ในช่วงระยะเวลา 5 ปี ของ “แผน 13-5” จีนมีคนยากจนกว่า 50 ล้านคนที่หลุดพ้นจากความยากจน อัตราความยากจนลดลงจากร้อยละ 4.5 ในปี 2016 เหลือร้อยละ 0.6 ในปี 2019 ทำให้ความยากจนโดยรวมได้รับการแก้ไข รายได้ของคนยากจนเพิ่มขึ้น สถิติจากฐานข้อมูลคนยากจนทั่วประเทศ แสดงให้เห็นว่า รายได้เฉลี่ยสุทธิต่อคนของคนยากจนเพิ่มขึ้นจาก 4,124 หยวนในปี 2016 เป็น 9,057 หยวนในปี 2019 เพิ่มขึ้นเฉลี่ยปีละ 30% โครงสร้างรายได้ของผู้ยากจนได้รับการปรับปรุงให้เหมาะสม โดยส่วนใหญ่มาจากการจ้างงานและการผลิต

3 ปัจจัยสำคัญ ที่ทำให้จีนประสบความสำเร็จอย่างมากในการบรรเทาความยากจน ดังนี้

1. การขจัดความยากจนเป็นหนทางเดียวที่จะบรรลุแนวคิด “เจริญรุ่งเรืองร่วมกัน” ของสังคมจีน นับตั้งแต่ก่อตั้งพรรคคอมมิวนิสต์ จีนได้ถือ “การขจัดความยากจน” “การปรับปรุงชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชน” และ “การบรรลุความมั่งคั่งร่วมกัน” เป็นภารกิจที่สำคัญของรัฐบาล โดยการขจัดความยากจนบนพื้นฐานของระบบสังคมนิยม คือ มีความมั่งคั่งร่วมกัน เต็ม เสี่ยวผิง ผู้นำรุ่นที่สองของพรรคคอมมิวนิสต์จีน ชี้ให้เห็นว่า ลักษณะที่แตกต่างระหว่างสังคมนิยมกับทุนนิยม คือ มีความเจริญรุ่งเรืองร่วมกันและไม่มีการแบ่งขั้ว ประธานาธิบดี สี จิ้นผิง ชี้ให้เห็นอย่างชัดเจนว่า “ความมั่งคั่งร่วมกัน เป็นหลักการพื้นฐานของสังคมนิยมที่มีเอกลักษณ์ของจีน ดังนั้น ผลของการพัฒนาจึงต้องมีความเท่าเทียมกันมากขึ้น เพื่อประโยชน์ของประชาชนทุกคน ที่จะก้าวไปในทิศทางที่มั่นคงร่วมกันอย่างมั่นคง”

2. ความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจที่เป็นผลจากการขจัดความยากจน หลังจากการปฏิรูปและเปิดประเทศมา กว่า 40 ปี เศรษฐกิจจีนเติบโตขึ้นอย่างมาก จนก้าวไปสู่เศรษฐกิจใหญ่อันดับสองของโลก การพัฒนาความเข้มแข็ง ทางเศรษฐกิจอย่างต่อเนื่อง รวมไปถึงความสามารถด้านเทคโนโลยีและนวัตกรรม ได้วางรากฐานทางความมั่นคงทางเศรษฐกิจ ในการต่อสู้กับปัญหาความยากจนทั่วประเทศ

3. ภาวะผู้นำและการบูรณาการ เป็นหลักประกันพื้นฐานในการรวบรวมสรรพกำลังทั่วประเทศเพื่อประกาศสงครามกับความยากจน ในช่วงไม่กี่ปีที่ผ่านมา ภายใต้การนำที่เข้มแข็งของประธานาธิบดีสี จิ้นผิง ประเทศจีน ยินยอมการแก้ปัญหาบรรเทาความยากจนเพื่อขึ้นนำการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมโดยรวม เสริมสร้างทีมงานแก้ไขปัญหอย่างต่อเนื่อง ภายใต้รูปแบบ “เลขาธิการ 5 ระดับ” ที่ทำให้นโยบายและการบริหารงานได้รับการปฏิบัติอย่างจริงจัง จากการส่งคณะทำงานลงพื้นที่ประจำหมู่บ้าน มีเจ้าหน้าที่มากกว่า 3 ล้านคน ที่ให้ความช่วยเหลือ ทุกครอบครัวที่ยากจน

ด้วยการแก้ปัญหาความยากจนของจีน จะทำให้จีนบรรลุเป้าหมายการลดความยากจน ภายใต้การพัฒนา ที่ยั่งยืนปี ค.ศ. 2030 ของสหประชาชาติที่กำหนด 10 ปี

ประภาพร กิตติเสนาชัย (2561) ได้ถอดบทเรียนการแก้ไขปัญหาความยากจนของจีนพบว่า วิธีการแก้ไขปัญหาความยากจนของจีน มีกระบวนการดังนี้

1. การออกแบบโครงการให้เหมาะสมกับรายบุคคลหรือแต่ละหมู่บ้าน โดยปกติโครงการช่วยเหลือส่วนใหญ่ จะให้เงินช่วยเหลือในอัตราที่เท่ากัน แต่สำหรับจีนไม่ได้เป็นเช่นนั้น รัฐบาลจีนได้ทำการวิเคราะห์ระดับครอบครัวจากนั้นจึงดำเนินการวางแผนช่วยเหลือรายบุคคลและส่งเจ้าหน้าที่ที่มีประสบการณ์เข้าไปตรวจสอบและพูดคุยแบบตัวต่อตัว โดยเจ้าหน้าที่ของรัฐกว่า 2 ล้านคน สามารถเก็บข้อมูลคนได้ถึง 89 ล้านแฟ้ม เท่ากับมีโครงการช่วยเหลือคนจนกว่า 89 ล้านโครงการ เพื่อให้การดำเนินโครงการบรรลุเป้าหมายสูงสุด รัฐจึงได้จัดสรรกองทุนออกเป็นหลายประเภท เพื่อแก้ไขปัญหาที่แตกต่างกันออกไปในแต่ละบุคคล และหมู่บ้าน

2. การประเมินเจ้าหน้าที่ของรัฐ คณะกรรมการกลางคอมมิวนิสต์ได้สร้างระบบตรวจสอบอย่างเข้มงวด โดยให้แต่ละมณฑลสลับเปลี่ยนกันตรวจสอบข้อมูล และยืนยันโดยบุคคลที่สาม เพื่อไม่ให้เกิดการปลอมแปลงข้อมูลทำให้เจ้าหน้าที่ต้องทำงานภายใต้ความกดดัน ขณะเดียวกันก็ได้รับกำลังใจที่ดี เนื่องจากยิ่งทุ่มเทมากเท่าไร ก็ยิ่งได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐมากเท่านั้น

3. การใช้สื่อประชาสัมพันธ์ เพื่อกระตุ้นให้ประชาชนในประเทศเกิดความตื่นตัวในปัญหาความยากจนและร่วมแก้ไข เช่น การยกย่องคนจนที่สามารถสู้จนประสบความสำเร็จได้ด้วยตัวเองผ่านสื่อประชาสัมพันธ์ เพื่อสร้างแรงบันดาลใจให้กับคนยากจน ส่วนการร่วมกันแก้ไข เช่น เว็บไซต์เถาเป่า ได้ยกเว้นค่าธรรมเนียมการใช้บริการ การให้ความช่วยเหลือทางด้านการตลาดและการช่วยปรับปรุงระบบขนส่งให้เข้าถึงในพื้นที่ยากจน

4. การสร้างความร่วมมือระหว่างภาคตะวันออกและภาคตะวันตกของจีนในการแก้ไขปัญหาความยากจน โดยการจับคู่เมืองที่มีฐานะร่ำรวยกับเมืองยากจน เพื่อให้เมืองที่ร่ำรวยทางภาคตะวันออกช่วยเหลือเมืองยากจนทางภาคตะวันตก โดยการเข้าไปลงทุนด้านเกษตรกรรม อุตสาหกรรม และภาคบริการในพื้นที่ การให้เงินช่วยเหลือเพื่อสร้างสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐาน รวมถึงการส่งบุคลากรที่มีความสามารถด้านเทคโนโลยีต่างๆ ไปฝึกอบรม

5. การใช้ระบบ QR CODE มาช่วยเหลือประเทศเพื่อต่อสู้กับความยากจน โดยการกำหนด QR CODE ให้กับประชาชนที่ยากไร้ในพื้นที่ทุรกันดารทุกรอบครัว เพื่อช่วยให้รัฐสามารถเข้าถึงข้อมูล เช่น จำนวนสมาชิก ขนาดที่อยู่ รายได้ครอบครัว รวมถึงปริมาณผลผลิตทางการเกษตร ซึ่งปัจจุบันประชาชนสามารถซื้อสินค้าเกษตรจากชุมชนยากไร้ ได้จากร้านค้าออนไลน์ที่รัฐบาลจีนสนับสนุน ทำให้เกษตรกรสามารถเข้าถึงลูกค้าทั่วประเทศ

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “คนจนในชนบท: โอกาสและความท้าทายในปลายศตวรรษที่ 21” มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ คือ 1. เพื่อศึกษาสิทธิและโอกาสการเข้าถึงทรัพยากรของกลุ่มคนยากจนในชนบท 2. เพื่อพัฒนามโนทัศน์ นโยบายและยุทธศาสตร์ในการแก้ไขปัญหาความยากจนของกลุ่มคนจนแบบบูรณาการ 3. เพื่อเสริมสร้างกลไกของกลุ่มคนยากจนในชนบทเพื่อรองรับความท้าทายในปลายศตวรรษที่ 21 การวิจัยเรื่องนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดวิธีการดำเนินการวิจัย ดังนี้

3.1 รูปแบบการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงผสมผสาน โดยใช้การวิจัยพื้นฐาน (Basic research) และการวิจัยเชิงพัฒนา (Developmental research) ในเรื่องสิทธิและโอกาสการเข้าถึงทรัพยากรของกลุ่มคนยากจนในชนบท การพัฒนามโนทัศน์ นโยบายและยุทธศาสตร์ในการแก้ไขปัญหาความยากจนของกลุ่มคนจนแบบบูรณาการ และการเสริมสร้างกลไกของกลุ่มคนยากจนในชนบทเพื่อรองรับความท้าทายในปลายศตวรรษที่ 21 โดยมีวิธีการดำเนินงานวิจัย ดังนี้

3.1.1. สิทธิและโอกาสการเข้าถึงทรัพยากรของกลุ่มคนยากจนในชนบท โดยใช้มีวิธีการศึกษาดังนี้

3.1.1.1 การศึกษาสำรวจข้อมูลจากเอกสารวิชาการที่เกี่ยวข้องกับสิทธิและโอกาสการเข้าถึงทรัพยากรของกลุ่มคนยากจนในชนบท และการสร้างเครื่องการวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์แบบประชุมกลุ่ม

3.1.1.2 การสัมภาษณ์กับกลุ่มประชากรเป้าหมาย คือ ในชุมชนเป้าหมายที่มีฐานะยากจนที่ภาคเหนือ ได้แก่ จังหวัดแม่ฮ่องสอน

3.1.1.3 การสรุปรายงานการประเมินสถานการณ์ความยากจนของกลุ่มคนจนในชนบท ของชุมชนเป้าหมาย ในจังหวัดแม่ฮ่องสอน

3.1.2 การพัฒนามโนทัศน์ นโยบายและยุทธศาสตร์ในการแก้ไขปัญหาความยากจนของกลุ่มคนจนแบบบูรณาการ โดยใช้มีวิธีการศึกษาดังนี้

3.1.2.1 การจัดประชุมเพื่อพัฒนารูปแบบการพัฒนา นโยบายและยุทธศาสตร์ในการแก้ไขปัญหาความยากจนแบบบูรณาการ กับกลุ่มประชากรเป้าหมาย ได้แก่ ผู้บริหารและเจ้าหน้าที่ของ

เทศบาล องค์การบริหารส่วนตำบลแต่ละภาคในพื้นที่ที่ศึกษา แกนนำชุมชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ประกอบด้วย เทศบาล องค์การบริหารส่วนตำบล กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้นำชุมชน

3.1.2.2 การสรุปรายงานมโนทัศน์ นโยบายและยุทธศาสตร์ในการแก้ไขปัญหาความยากจนของกลุ่มคนจนแบบบูรณาการ ของชุมชนเป้าหมาย ในจังหวัดแม่ฮ่องสอน

3.1.3 การเสริมสร้างกลไกของกลุ่มคนยากจนในชนบทเพื่อรองรับความท้าทายในปลายศตวรรษที่ 21 โดยใช้วิธีการศึกษาดังนี้

3.1.3.1 การจัดกิจกรรมในการพัฒนาระบบการเสริมสร้างและกลไกในการขับเคลื่อนการแก้ปัญหาของกลุ่มคนจนในชนบท ในจังหวัดแม่ฮ่องสอน โดยมีการกระบวนการ 4 ขั้นตอน ดังนี้

(1) การออกแบบโครงการให้เหมาะสมกับรายบุคคลหรือแต่ละหมู่บ้าน โดยทำการวิเคราะห์ระดับครอบครัวหลังจากนั้น จึงทำการคัดเลือกบุคคลหรือครัวเรือนที่มีความต้องการดำเนินการวางแผนในการแก้ไขปัญหาความยากจน โดยการจัดส่งบุคลากรที่มีประสบการณ์เข้าตรวจสอบและให้คำแนะนำ เพื่อให้การดำเนินโครงการบรรลุเป้าหมายสูงสุด โดยได้จัดสรรกองทุนช่วยเหลือเพื่อแก้ไขปัญหาที่แตกต่างกันออกไปในแต่ละบุคคลและหมู่บ้าน

(2) การประเมินผู้เข้าร่วมโครงการ โดยมีคณะกรรมการของหน่วยงานภาครัฐและท้องถิ่นร่วมตรวจสอบการดำเนินงานร่วมกับคณะผู้วิจัย

(3) การใช้สื่อประชาสัมพันธ์ เพื่อกระตุ้นให้ชาวบ้านที่เข้าร่วมโครงการเกิดความตื่นตัวในปัญหาความยากจนและร่วมแก้ไข เช่น การยกย่องคนจนที่สามารถสู้จนประสบความสำเร็จได้ด้วยตัวเองผ่านสื่อประชาสัมพันธ์ เพื่อสร้างแรงบันดาลใจให้กับคนยากจน

(4) การสร้างความร่วมมือระหว่างเครือข่ายหน่วยงานต่างๆ ในท้องถิ่นเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจน โดยการจับคู่เครือข่ายกับบุคคลหรือชุมชนที่ประสบความสำเร็จ เพื่อสร้างเวทีการเรียนรู้แลกเปลี่ยนซึ่งกันและกัน

3.1.3.2 การสรุปรายงานเสริมสร้างกลไกของกลุ่มคนยากจนในชนบทเพื่อรองรับความท้าทายในปลายศตวรรษที่ 21 ของชุมชนเป้าหมาย จำนวน 1 ชาติ

3.2 ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants)

การวิจัยนี้เป็นการศึกษาในเชิงลึกมุ่งเน้นการสัมภาษณ์กับกลุ่มประชากรเป้าหมาย คือ ในชุมชนเป้าหมายที่มีฐานะยากจนในพื้นที่ภาคเหนือ ได้แก่ บ้านแม่หาด ต.แม่สวด อ.สบเมย จ.แม่ฮ่องสอน เพื่อการศึกษาสำรวจข้อมูลเกี่ยวกับสิทธิ และโอกาสการเข้าถึงทรัพยากรของกลุ่มประชากร

การจัดประชุมเพื่อพัฒนารูปแบบการพัฒนา นโยบายและยุทธศาสตร์ในการแก้ปัญหา ความยากจนแบบบูรณาการ กับกลุ่มประชากรเป้าหมาย ได้แก่ ผู้บริหารและเจ้าหน้าที่ของเทศบาล องค์การบริหารส่วนตำบลแต่ละภาคในพื้นที่ที่ศึกษา แกนนำชุมชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ประกอบด้วย เทศบาล องค์การบริหารส่วนตำบล กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้นำชุมชน

3.3 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การดำเนินการตามโครงสร้างการวิจัยดังกล่าว เน้นการศึกษาวิเคราะห์และการมีส่วนร่วม ทั้งการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร งานวิจัย การจัดประชุมเพื่อพัฒนารูปแบบการพัฒนา นโยบาย และยุทธศาสตร์ในการแก้ปัญหาความยากจนแบบบูรณาการ สำหรับการวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูล เน้นวิธีการแสวงหาความรู้ จากการตั้งประเด็นหลักในการศึกษาแนวคิด หลักการ ความเป็นมา การเพื่อ เสริมสร้างกลไกของกลุ่มคนยากจนในชนบทเพื่อรองรับความท้าทายในปลายศตวรรษที่ 21 โดย ดำเนินการและใช้เครื่องมือที่สำคัญ ได้แก่

3.3.1 การสัมภาษณ์ ผู้วิจัยได้ใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviews) กลุ่ม ประชากรเป้าหมาย คือ ในชุมชนเป้าหมายที่ยากจนที่สุดภายในจังหวัดแม่ฮ่องสอน โดยพัฒนาเป็น แบบสัมภาษณ์ที่พัฒนาจากแนวคิด หลักการ ความเป็นมา เพื่อศึกษาสิทธิและโอกาสการเข้าถึง ทรัพยากรของกลุ่มคนยากจนในชนบท

3.3.2 การจัดประชุมเพื่อพัฒนารูปแบบการพัฒนา นโยบายและยุทธศาสตร์ในการ แก้ปัญหาความยากจนแบบบูรณาการ กับกลุ่มประชากรเป้าหมาย

ดังนั้น จึงมีเครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาประกอบด้วย

1. แบบสัมภาษณ์ (Inter-view Guideline)
2. การจัดประชุมเพื่อพัฒนารูปแบบ

3.4 การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลที่หลากหลาย เพื่อให้ได้ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ของ การศึกษา โดยมีวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

3.4.1 การลงพื้นที่สัมภาษณ์ผู้กับกลุ่มประชากรเป้าหมาย คือ ในชุมชนเป้าหมายที่ยากจน ที่สุดภายในจังหวัดแม่ฮ่องสอน โดยผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยลงพื้นที่ด้วยตัวเอง

3.4.2 การสัมภาษณ์ ผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก ลึก (In-depth Interviews) ประชาชน ชุมชนเป้าหมายที่ยากจนที่สุดภายในจังหวัดแม่ฮ่องสอน โดยพัฒนาเป็นแบบสัมภาษณ์ที่พัฒนาจาก

8	เผยแพร่งานวิจัยและนำไปใช้ประโยชน์																		
---	-----------------------------------	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

3.5 การวิเคราะห์ข้อมูล

จากการศึกษาเชิงเอกสาร (Documentary Research) และข้อมูลเชิงประจักษ์จากการสัมภาษณ์ การจัดประชุม การแจกแบบสัมภาษณ์ เป็นกระบวนการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูล โดยมุ่งเน้นการวิเคราะห์โดยการสรุปตามสาระสำคัญด้านเนื้อหาที่กำหนดไว้ โดยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) ดังนี้

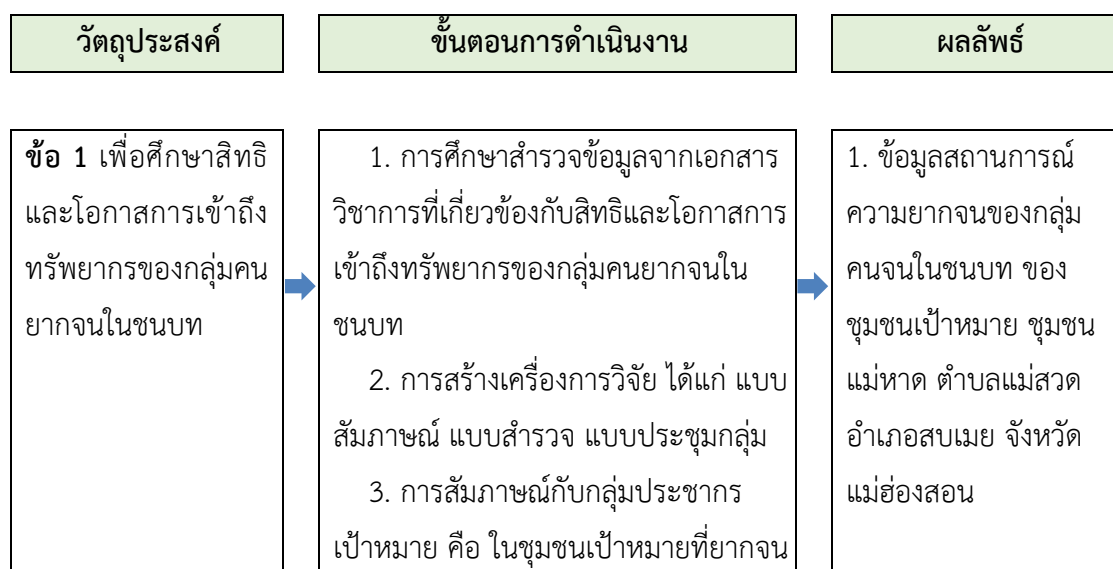
3.5.1 วิเคราะห์สิทธิและโอกาสการเข้าถึงทรัพยากรของกลุ่มคนยากจนในชนบท

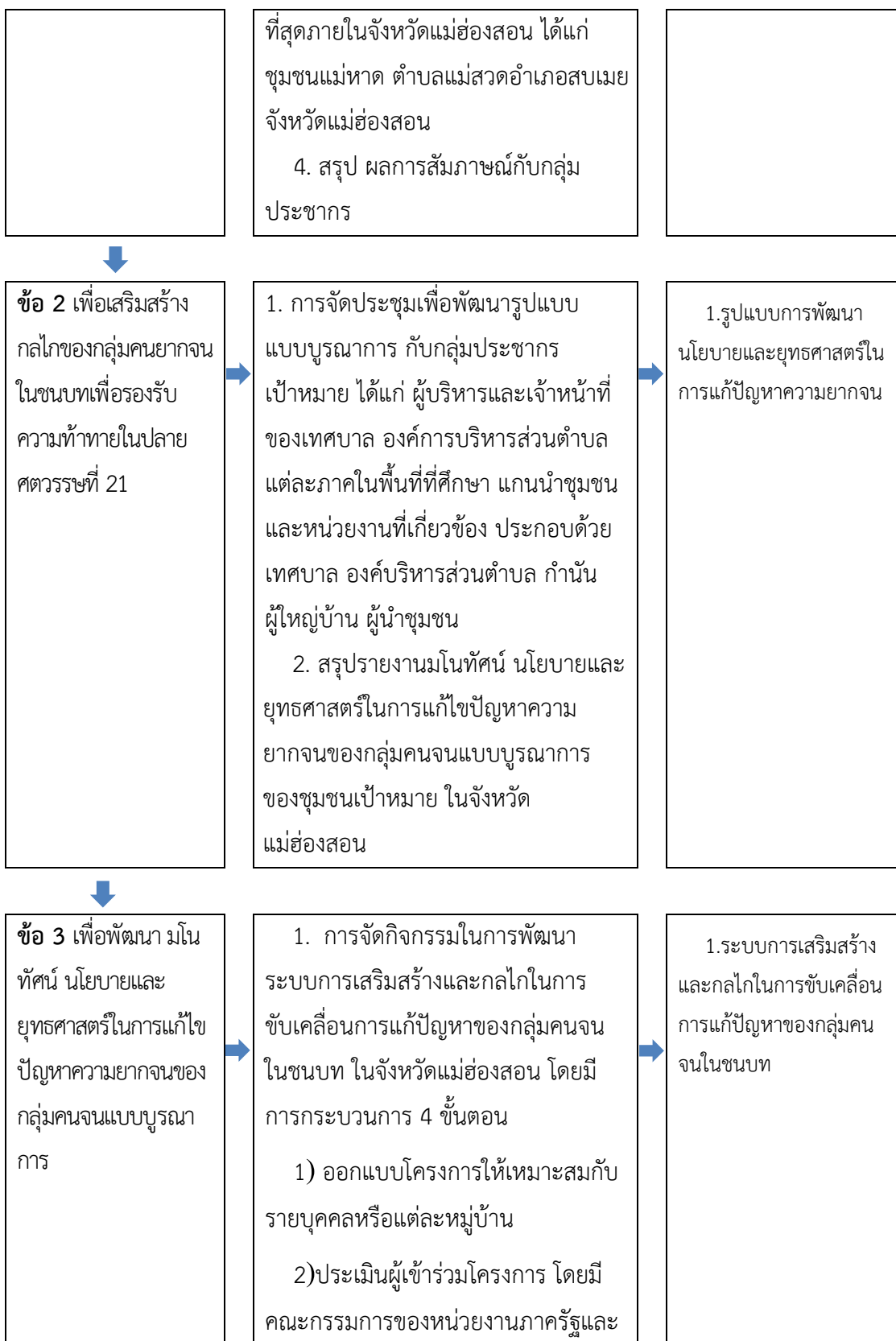
3.5.2 สรุปและนำผลการศึกษาที่ได้ทั้งจากการศึกษาในเชิงเอกสารและภาคสนาม โดยนำมาวิเคราะห์ตามประเด็นที่สำคัญ คือ แนวคิด หลักการ พัฒนา มโนทัศน์ นโยบายและยุทธศาสตร์ ในการแก้ไขปัญหาความยากจนของกลุ่มคนจนแบบบูรณาการ

3.5.3 การนำเสนอรูปแบบการเสริมสร้างกลไกของกลุ่มคนยากจนในชนบทเพื่อรองรับความท้าทายในปลายศตวรรษที่ 21

3.6 สรุปกระบวนการวิจัย

ผู้วิจัยสรุปกระบวนการวิจัย พร้อมกับผลที่ได้ในแต่ละระยะของการวิจัย ตามรายละเอียดของแผนภาพที่ 3.1 ดังนี้

	<p>ท้องถิ่นร่วมตรวจสอบการดำเนินงานร่วมกับคณะผู้วิจัย</p> <p>3) ประชาสัมพันธ์ เพื่อกระตุ้นให้ชาวบ้านที่เข้าร่วมโครงการเกิดความตื่นตัวในปัญหาความยากจนและร่วมแก้ไข</p> <p>4) สร้างความร่วมมือระหว่างเครือข่ายหน่วยงานต่างๆ ในท้องถิ่นเพื่อแก้ไขปัญหาคความยากจน</p> <p>2. สรุปรายงานเสริมสร้างกลไกของกลุ่มคนยากจนในชนบทเพื่อรองรับความท้าทายในปลายศตวรรษที่ 21</p>	
--	---	--

แผนภาพที่ 3.1 กระบวนการวิจัย

บทที่ 4

ผลการศึกษาวิจัย

การวิจัยนี้ เป็นการวิจัยเชิงผสมผสาน โดยใช้การวิจัยพื้นฐาน (Basic research) และการวิจัยเชิงพัฒนา (Developmental research) ในเรื่องสิทธิและโอกาสการเข้าถึงทรัพยากรของกลุ่มคนยากจนในชนบท การพัฒนานโยบายและยุทธศาสตร์ในการแก้ไขปัญหาความยากจนของกลุ่มคนจนแบบบูรณาการ และการเสริมสร้างกลไกของกลุ่มคนยากจนในชนบทเพื่อรองรับความท้าทายในปลายศตวรรษที่ 21 โดย ศึกษาสำรวจข้อมูลจากเอกสารวิชาการที่เกี่ยวข้องกับสิทธิและโอกาสการเข้าถึงทรัพยากรของกลุ่มคนยากจนในชนบท และการสร้างเครื่องการวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์ แบบสำรวจ แบบประชุมกลุ่ม และลงพื้นที่สัมภาษณ์กับกลุ่มประชากรเป้าหมาย คือ ในชุมชนเป้าหมายที่มีฐานะยากจนที่ภาคเหนือ ได้แก่ บ้านแม่หาด ตำบลแม่สวด อำเภอสบเมย จังหวัดแม่ฮ่องสอน ซึ่งได้แก่ ประชาชนในชุมชน จำนวน 100 ครัวเรือน ในการสำรวจ และการสัมภาษณ์ ประชากรตัวแทน จำนวน 20 คน พร้อมทั้งการสรุปรายงานการประเมินสถานการณ์ความยากจนของกลุ่มคนจนในชนบท และการเข้าถึงสิทธิ ของชุมชนเป้าหมาย และมีการจัดประชุมเพื่อพัฒนารูปแบบการพัฒนา นโยบายและยุทธศาสตร์ในการแก้ไขปัญหาความยากจนแบบบูรณาการ กับกลุ่มประชากรเป้าหมาย ได้แก่ อำเภอสบเมย องค์การบริหารส่วนตำบล โรงเรียนในพื้นที่ที่ศึกษา แกนนำชุมชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ประกอบด้วย นายอำเภอ นายกองค้บริหารส่วนตำบล กำนันผู้ใหญ่บ้าน ผู้นำชุมชน ครู พร้อมทั้ง สรุปรายงานมโนทัศน์ นโยบายและยุทธศาสตร์ในการแก้ไขปัญหาความยากจนของกลุ่มคนจนแบบบูรณาการ ของชุมชนเป้าหมาย ในจังหวัดแม่ฮ่องสอน และการจัดกิจกรรมในการพัฒนาระบบการเสริมสร้างและกลไกในการขับเคลื่อนการแก้ไขปัญหาของกลุ่มคนจนในชนบท โดยมีกระบวนการคือ การออกแบบโครงการที่เหมาะสมกับรายบุคคลในชุมชนที่มีความพร้อม และต้องการดำเนินการวางแผนในการแก้ไขปัญหาความยากจนโดยได้จัดสรรกองทุนของภาครัฐที่เกี่ยวข้องช่วยเหลือ หลังจากนั้นดำเนินการประเมินมีคณะกรรมการของหน่วยงานภาครัฐและท้องถิ่นร่วมตรวจสอบการดำเนินงานร่วมกับคณะผู้วิจัย และการสร้างความร่วมมือระหว่างเครือข่ายหน่วยงานต่างๆ ในท้องถิ่นเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจน โดยการจับคู่เครือข่ายกับบุคคลหรือชุมชนที่ประสบความสำเร็จ เพื่อสร้างเวทีการเรียนรู้แลกเปลี่ยนซึ่งกันและกัน ซึ่งการวิจัยนี้มีประเด็นการวิเคราะห์ดังนี้

1. เพื่อศึกษาสิทธิ และโอกาสการเข้าถึงทรัพยากรของกลุ่มคนยากจนในชนบท

2. เพื่อพัฒนา มโนทัศน์ นโยบายและยุทธศาสตร์ในการแก้ไขปัญหาความยากจนของกลุ่มคนจนแบบบูรณาการ

3. เพื่อเสริมสร้างกลไกของกลุ่มคนยากจนในชนบทเพื่อรองรับความท้าทายในปลายศตวรรษที่ 21

มีรายละเอียดดังนี้

4.1 เพื่อศึกษาสิทธิ และโอกาสการเข้าถึงทรัพยากรของกลุ่มคนยากจนในชนบท

ในการศึกษาสำรวจข้อมูลจากเอกสารวิชาการที่เกี่ยวข้องกับสิทธิและโอกาสการเข้าถึงทรัพยากรของกลุ่มคนยากจนในชนบท และการสร้างเครื่องการวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์ แบบสำรวจแบบประชุมกลุ่ม และลงพื้นที่สัมภาษณ์กับกลุ่มประชากรเป้าหมาย คือ ในชุมชนเป้าหมายที่มีฐานะยากจนที่ภาคเหนือ ได้แก่ บ้านแม่หาด ตำบลแม่สวด อำเภอสบเมย จังหวัดแม่ฮ่องสอน ซึ่งได้แก่ประชาชนในชุมชน จำนวน 100 ครัวเรือน ในการสำรวจ และการสัมภาษณ์ประชากรตัวแทน จำนวน 20 คน โดยศึกษาบริบทพื้นที่ของกลุ่มคนจนในเขต ตำบลแม่สวด อำเภอสบเมย และบริบทพื้นที่วิจัยที่บ้านแม่หาด ต.แม่สวด อ.สบเมย จ.แม่ฮ่องสอน การศึกษาสถานการณ์ความยากจนของกลุ่มคนจนในพื้นที่บ้านแม่หาด ต.แม่สวด อ.แม่สบเมย จังหวัดแม่ฮ่องสอน ซึ่งผลการศึกษาพบว่า

4.1.1 บริบทพื้นที่ของกลุ่มคนจนในเขต ตำบลแม่สวด อำเภอสบเมย

พื้นที่ตำบลแม่สวดอยู่ห่างจากตัวจังหวัดแม่ฮ่องสอน ประมาณ 197 กิโลเมตร มีเนื้อที่ประมาณ 350 ตารางกิโลเมตรหรือ 218,850 ไร่ ภูมิประเทศ ด้านทิศเหนือติดกับอำเภอสบเมย จังหวัดแม่ฮ่องสอน ด้านทิศใต้ติดกับตำบลท่าสองยาง อำเภอท่าสองยาง จังหวัดตาก ทิศตะวันออกติดกับตำบลสบโขง อำเภออมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่ และทิศตะวันตกติดกับตำบลสบเมย อำเภอสบเมย จังหวัดแม่ฮ่องสอน

ลักษณะภูมิประเทศ 2 ลักษณะ ได้แก่

1. พื้นที่ราบประมาณ 5% ของพื้นที่ตำบล ส่วนมากจะใช้ประโยชน์ในการเพาะปลูกข้าว ปลูกกระเทียม ปลูกหอมแดง ไม้ผล พืชผัก และใช้เป็นที่อยู่อาศัย ได้แก่ พื้นที่หมู่ที่ 1 หมู่ที่ 8 ของตำบลแม่สวด

2. พื้นที่สูงและพื้นที่ภูเขาประมาณ 95% ของพื้นที่ตำบล เป็นภูเขาสูงชันในเขตพื้นที่ตำบลแม่สวดจึงตั้งอยู่ในภูเขาสูงและบริเวณหุบเขาเป็นส่วนใหญ่มีแม่น้ำไหลผ่านเช่น แม่น้ำเงา แม่น้ำยวม และพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นป่าสงวนแห่งชาติ ไม่มีเอกลักษณ์ ราษฎรใช้ประโยชน์ในการเพาะปลูก ปลูกข้าว ปลูกพริก ปลูกถั่วเขียว และใช้เป็นที่อยู่อาศัย

ลักษณะภูมิอากาศ

ภูมิอากาศในเขตพื้นที่ตำบลแม่สวดจะมี 3 ฤดู คือ ฤดูฝน ฤดูหนาว และฤดูร้อน ซึ่งฤดูฝนเริ่มลงมือการปลูกพืชจะเริ่มประมาณกลางเดือนพฤษภาคม และไปสิ้นสุดเดือนกันยายนเป็นต้นไป จนถึงเดือนตุลาคม ฤดูหนาวเริ่มต้นประมาณเดือนตุลาคม และสิ้นสุดประมาณเดือนกุมภาพันธ์ และฤดูร้อนเริ่มต้นประมาณกลางเดือนกุมภาพันธ์ไปสิ้นสุดประมาณกลางเดือนพฤษภาคม

เขตการปกครอง

ในพื้นที่ตำบลแม่สวดมีหมู่บ้านที่อยู่ในเขตรับผิดชอบจำนวน 12 หมู่บ้าน ซึ่งได้แก่ บ้านแม่สวด ห่างจากอำเภอสบเมย 2 กิโลเมตร บ้านห้วยม่วง ประกอบด้วย 4 หย่อมบ้าน ได้แก่ บ้านแม่ละอียด บ้านแม่ปะหลวง บ้านแม่ปะกลาง บ้านแม่ปะน้อย บ้านแม่เลาะ ประกอบด้วย 4 หย่อมบ้าน ได้แก่ บ้านกองอูม บ้านแม่คะเหนือ บ้านแม่คะกลาง บ้านสบแม่คะ บ้านแม่หลุยหลวง ประกอบด้วย 5 หย่อมบ้าน ได้แก่ บ้านแม่หลุยน้อย บ้านแม่บาง บ้านจอลือเหนือ บ้านจอลือใต้ บ้านจอลือกลางบ้านอุ้มโล๊ะ ประกอบด้วย 1 หย่อมบ้าน ได้แก่ บ้านอุ้มโล๊ะใต้ บ้านแม่หาด บ้านแม่สวดใหม่ ประกอบด้วย 1 หย่อมบ้าน ได้แก่ บ้านแม่เงาบ้านนาดอย ประกอบด้วย 1 หย่อมบ้าน ได้แก่ บ้านสบแม่แพ บ้านสบโขง ประกอบด้วย 1 หย่อมบ้าน ได้แก่ บ้านห้วยมะน้ำ บ้านแม่แพใหญ่ ประกอบด้วย 1 หย่อมบ้าน ได้แก่ บ้านแม่แพน้อย บ้านอุ้มโล๊ะเหนือกอบีคี ประกอบด้วย 2 หย่อมบ้าน ได้แก่ บ้านบอหลู่ บ้านบ่อทะ

ประชากร

ประชากรส่วนใหญ่เป็นชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยงประมาณ 95% เป็นคนพื้นราบประมาณ 5% ประชากรทั้งสิ้นรวม 7636 คนแยกเป็นชายจำนวน 3940 คนประชากรหญิงจำนวน 3696 คนมีจำนวนหลังคาเรือน 3142 หลังคาเรือน

ข้อมูลด้านเศรษฐกิจ

การประกอบอาชีพ

ประชากรของตำบลแม่สวด ประกอบอาชีพเกษตร ร้อยละ 80 ส่วนอีกร้อยละ 20 ประกอบอาชีพค้าขาย รับราชการ รับจ้าง และอื่นๆ รายได้ส่วนใหญ่มาจากการเกษตร โดยการทำไร่ เช่น ไร่ข้าว ไร่ถั่วเหลือง ไร่พริก และประมาณ 0.5% ประกอบอาชีพทอผ้าพื้นเมือง ประมง และเลี้ยงสัตว์

การเลี้ยงสัตว์

ส่วนมากมีการเลี้ยงไว้เพื่อบริโภคในครัวเรือน หากเหลือจึงไว้ขาย สัตว์เลี้ยงส่วนใหญ่ ได้แก่ ไก่ เป็ด สุกร โค กระบือ สัตว์น้ำ ได้แก่ ปลาตก ปลานิล

พื้นที่ทำเกษตรในเขตพื้นที่ตำบลแม่สวด มีพื้นที่ทั้งหมด 1460 ไร่ ซึ่งแบ่งออกเป็นพื้นที่ในการปลูกข้าวนาปีจำนวน 259 ไร่ ปลูกข้าวไร่ จำนวน 613 ไร่ ปลูกถั่วเหลือง จำนวน 369 ไร่ ปลูกพริกชี้หู จำนวน 182 ไร่ ปลูกกระเทียม จำนวน 21 ไร่ และปลูกยางพารา จำนวน 16 ไร่

งานหัตถกรรม และสินค้าท้องถิ่นในพื้นที่ตำบลแม่สวดมี งานท้นตกรรม และสินค้าท้องถิ่นที่ทำเพื่อจำหน่ายในพื้นที่ซึ่งได้แก่ ผ้าทอกะเหรี่ยง เครื่องจักสานหมวกกะเหรี่ยง กล้วยอบเนย ดอกไม้ประดิษฐ์ ติ่มมิด และไม้กวาดดอกหญ้า

ข้อมูลด้านการศึกษา

โรงเรียนประถมศึกษา จำนวน 11 แห่ง โรงเรียนบ้านแม่สวด หมู่ 1 โรงเรียนบ้านแม่เงา (สาขาบ้านกองอูม) หมู่ 3 โรงเรียนล่องแพวิทยา(สาขาบ้านอูมโล๊ะ) หมู่ 5 โรงเรียนบ้านแม่เงา หมู่ 8 โรงเรียนล่องแพวิทยา หมู่ 10 โรงเรียนบ้านอูมโล๊ะเหนือ หมู่ 12 โรงเรียนบ้านห้วยม่วง หมู่ 2 โรงเรียนบ้านแม่หลุย หมู่ 4 โรงเรียนบ้านแม่หาด หมู่ 7 โรงเรียนบ้านนาดอย หมู่ 9 โรงเรียนบ้านแม่แพหลวง หมู่ 11 โรงเรียน (ขยายโอกาสระดับมัธยมศึกษา) 3 แห่ง คือ โรงเรียนบ้านแม่สวด หมู่ 1 โรงเรียนล่องแพวิทยา หมู่ 10 โรงเรียนบ้านนาดอย หมู่ 9 โรงเรียนสังกัดการศึกษานอกโรงเรียน 12 แห่งคือ โครงการพัฒนาเด็กและเยาวชนพื้นที่สูงบ้านแม่แพน้อย หมู่ 11 โครงการพัฒนาเด็กและเยาวชนบนพื้นที่สูงบ้านจอลือใต้ หมู่ 4 โครงการพัฒนาเด็กและเยาวชนบนพื้นที่สูงบ้านจอลือเหนือ หมู่ 4 โครงการพัฒนาเด็กและเยาวชนบนพื้นที่สูงบ้านแม่ปะกลาง หมู่ 2 ศูนย์การศึกษาเรียนรู้ชุมชนพื้นที่สูงบ้านแม่ปะน้อย หมู่ 2 ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนพื้นที่สูง บ้านแม่บาง หมู่ 4 ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนบนพื้นที่สูงบ้านแม่ละอียด หมู่ 2 ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนบนพื้นที่สูงบ้านบ่อหลู่ หมู่ที่ 12 ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนพื้นที่สูงบ้านห้วยมะพร้าว หมู่ 10 ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนบนพื้นที่สูงบ้านแม่แฮด หมู่ 6 ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนบนพื้นที่สูงบ้านแม่หลุยหลวง หมู่ 4 ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนตำบลแม่สวด หมู่ 1 ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก 1 แห่ง คือ ศพด.บ้านแม่สวด หมู่ 1 สถาบันและองค์การทางศาสนา วัด/สำนักสงฆ์ 6 แห่ง คือ สำนักสงฆ์บ้านแม่สวด หมู่ 1 สำนักสงฆ์บ้านอูมโล๊ะ หมู่ 5 สำนักสงฆ์บ้านแม่หาด หมู่ 7 สำนักสงฆ์บ้านห้วยมะพร้าว หมู่ 10 สำนักสงฆ์บ้านกอบีคี หมู่ที่ 12 สำนักสงฆ์บ้านแม่บาง หมู่ 4 สำนักสงฆ์บ้านแม่แฮด หมู่ 6 สำนักสงฆ์พระธาตุศรีสเบงา หมู่ 8 สำนักสงฆ์บ้านแม่แพใหญ่ หมู่ 11 โบสถ์ 9 แห่ง คือ โบสถ์คริสตจักรบ้านกองอูม หมู่ที่ 3 โบสถ์คริสตจักรบ้านอูมโล๊ะ หมู่ 5 โบสถ์คริสตจักรบ้านแม่หาด หมู่ 7 โบสถ์คริสตจักรบ้านนาดอย หมู่ 9 โบสถ์คริสตจักรบ้านห้วยมะพร้าว หมู่ 10 โบสถ์คริสตจักรบ้านแม่หลุย หมู่ 4 โบสถ์คริสตจักรบ้านแม่แฮด หมู่ 6 โบสถ์คริสตจักรบ้านแม่สวดใหม่ หมู่ 8 โบสถ์คริสตจักรบ้านสบโขง หมู่ 10 โบสถ์คริสตจักรบ้านแม่แพใหญ่ หมู่ 11

สาธารณสุข

โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลประจำหมู่บ้าน/ตำบล 2 แห่ง โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านห้วยม่วง หมู่ 2 โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านอุมโละ หมู่ 9 อัตราการมีและใช้ส้วมราดน้ำ ร้อยละ 90%

4.1.2 บริบทพื้นที่วิจัยที่บ้านแม่หาด ต.แม่สวด อ.สบเมย จ.แม่ฮ่องสอน

หมู่บ้านแม่หาด หมู่ที่ 7 ตำบลแม่สวด อำเภอสบเมย จังหวัดแม่ฮ่องสอน เป็นหมู่บ้านเก่าแก่ได้ก่อตั้งมาแล้วนานกว่า 100 ปี บ้านแม่หาด เดิมชื่อว่า "แหมะหะดี" แปลว่า ตะวันตกดิน โดยมีเรื่องเล่าว่า มีชายชาวเขาเผ่ากระเหรี่ยงโปว์ คนหนึ่ง ชื่อบะน้อยใส เดิมอาศัยอยู่ในหมู่บ้าน ที่เน่อ เขตอำเภอมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่ ในปัจจุบัน ซึ่งในขณะนั้น บ้านที่เน่อ เกิดความกันดารและขาดแคลนอาหารบะน้อยใส ซึ่งเป็นกำลังหลักของครอบครัว จึงได้ออกจากหมู่บ้าน เดินทางเข้าไปหาซื้อข้าวปลาที่บ้านแม่สวด จังหวัดตาก ระหว่างทางเขาพบพื้นที่อุดมสมบูรณ์เหมาะสมแก่การตั้งบ้านเรือนเป็นอย่างยิ่ง ขากลับจากการซื้อข้าวปลาที่บ้านแม่สวดแล้ว มาถึงบ้านแม่หาดในปัจจุบันก็มีดีคำและตะวันตกดินพอดี เขาจึงพักค้างคืน ณ ที่แห่งนั้น ตื่นเช้ามาจึงเดินทางเข้าสู่หมู่บ้านที่เน่อ หลังจากนั้นไม่นานด้วยความประทับใจในทำเลที่ตั้งและลักษณะทางภูมิศาสตร์ บะน้อยใส จึงได้พาครอบครัวพร้อมกับชักชวนเพื่อนบ้าน 2-3 ครอบครัวมาตั้งหลักปักฐาน ณ ดินแดนตะวันตกดิน แห่งนี้ จนกระทั่งมีลูกหลานและจำนวนครัวเรือนเพิ่มขึ้น จนกลายเป็นหมู่บ้านแม่หาด ตำบลแม่สวด อำเภอสบเมย จังหวัดแม่ฮ่องสอน ในปัจจุบัน

1. ลักษณะทางกายภาพ ในการศึกษาลักษณะทางกายภาพนี้ใช้การศึกษาดูพื้นที่จริง มีรายละเอียดดังนี้

1) ลักษณะภูมิประเทศ

1.1 ที่ตั้ง

หมู่บ้านแม่หาด ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของอำเภอสบเมย ระยะทางจากอำเภอสบเมยถึงหมู่บ้านแม่หาด ประมาณ 6 กิโลเมตร มีอาณาเขตติดต่อกับพื้นที่ต่างๆ ดังนี้ทิศเหนือ มีอาณาเขตติดต่อกับ ตำบลนาเกียน อำเภออมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่ ทิศใต้ มีอาณาเขตติดต่อกับบ้านอุมโละ อำเภอสบเมย ทิศตะวันออก มีอาณาเขตติดต่อกับบ้านสบโขง อำเภอตบเมย ทิศตะวันตก มีอาณาเขตติดต่อกับบ้านแม่แพหลวง อำเภอสบเมย

1.2 เนื้อที่

บ้านแม่หาดมีเนื้อที่โดยประมาณ 7,700 ไร่ เป็นที่อยู่อาศัย 100 ไร่ เป็นที่เพื่อการเกษตร 6,900 ไร่เป็นที่ป่า 700 ไร่

1.3 ภูมิประเทศ

พื้นที่บ้านแม่หาด สภาพทั่วไปประกอบด้วยภูเขาสูง ที่ตั้งบ้านแม่หาดเป็นยอดดอยระหว่างภูเขา บริเวณรอบหมู่บ้านโดยทั่วไปเป็นพื้นที่ภูเขาและเกษตรกรปรับเป็นที่ทำไร่ทำนา พื้นที่เป็นภูเขาประมาณร้อยละ 90 ของพื้นที่ทั้งหมด บ้านแม่หาดมีลำน้ำไหลผ่าน คือ ลำน้ำแม่เงา ซึ่งมีความอุดมสมบูรณ์และ ได้ชื่อว่าเป็นลำน้ำที่มีน้ำใส งาม แห่งหนึ่ง สภาพดิน ลักษณะของดินเป็น ดินร่วนปนทราย และ ดินเหนียว พื้นที่ทั่วไปส่วนมากเป็นพื้นที่ป่าสงวน ราษฎรไม่มีเอกสารสิทธิ์ใน ที่ดินแต่ได้อาศัยที่ดินเป็นที่ทำกิน

1.4 ภูมิอากาศ

ลักษณะของภูมิอากาศ เป็นแบบมรสุม 3 ฤดู คือฤดูร้อน อยู่ในช่วงประมาณ เดือนกุมภาพันธ์ ถึง เมษายน ฤดูฝน อยู่ในช่วงประมาณ เดือนพฤษภาคม ถึง ตุลาคม ฤดูหนาว อยู่ในช่วงประมาณ เดือนพฤศจิกายน ถึง มกราคม

ลักษณะภูมิอากาศในรอบปีที่ผ่านมาอุณหภูมิเฉลี่ยตลอดปีประมาณ 22 ถึง 26 องศาเซลเซียส ในฤดูหนาวอุณหภูมิต่ำสุด 4 - 15.9 องศาเซลเซียส ส่วนฤดูร้อนอุณหภูมิสูงสุด 40 องศาเซลเซียส ในฤดูฝนมีระยะเวลายาวนานถึง 1 12 วัน ฝนตกเฉลี่ย 862.3 -956 ม.

1.5 แหล่งน้ำ

ในหมู่บ้านแม่หาดมีแหล่งน้ำประเภทต่างๆ ซึ่งประชาชนได้ใช้ประโยชน์จากแหล่งน้ำแหล่งน้ำนั้นๆ ทั้งหมดมีดังนี้

15.1 ฝ่าย ผนังกันน้ำ มีจำนวน 1 แห่ง ซึ่งประชาชนใช้ประโยชน์จากน้ำในการทำเกษตร คือ การปลูกพืช ทำนา ทำไร่

15.2 ถ้ำน้ำถ้ำห้วย-หนอง มีจำนวน 3 แห่ง ซึ่งประชาชนใช้ประโยชน์ เพื่อทำการเกษตร ในการการปลูกพืช และทำนา ทำไร่

15.3 น้ำตกมีจำนวน 2 แห่ง ซึ่งประชาชนใช้ประโยชน์จากน้ำในการทำเกษตร ในการปลูกพืช ทำนา ทำไร่ การประมงแบบพื้นบ้าน

2) เส้นทางคมนาคม

เส้นทางคมนาคมในหมู่บ้านมี 2 เส้นทาง คือทางบกเป็นถนนลูกรัง ฤดูแล้ง รถยนต์สามารถสัญจรผ่านไปมาได้ ส่วนฤดูฝนรถยนต์ไม่สามารถสัญจร ได้และต้องอาศัยการเดินเท้าเป็นเวลาประมาณ 4 ชั่วโมง ระยะทางจากอำเภอสบเมย ถึงบ้านแม่หาดประมาณ 86 กิโลเมตร เส้นทาง

คมนาคมทางเรือ นิยมใช้สัญจรในฤดูฝน ใช้เวลาเดินทางประมาณ 3 ชั่วโมง และเดินต่อด้วยเท้าอีกประมาณ 4 ชั่วโมง

3) ระบบสาธารณูปโภค

- 3.1 ใช้ไฟฟ้าพลังงานแสงอาทิตย์
- 3.2 น้ำประปาในหมู่บ้านเป็นประปาที่ใช้น้ำจากภูเขา (ประปาภูเขา)
- 3.3 ถนนตอกริตรี บริเวณถนนเข้าหมู่บ้านประมาณ 300 เมตร
- 3.4 โทรศัพท์สาธารณะ มีจำนวน 2 เครื่อง
- 3.5 บริการสาธารณะ ในหมู่บ้านมี บริการสาธารณะ ดังนี้
 - 3.5.1 ที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน
 - 3.5.2 หอกระจายข่าว
 - 3.5.3 ศาสนสถาน คือโบสถ์ จำนวน 2 แห่ง
 - 3.5.4 โรงเรียนบ้านแม่หาด

4) ลักษณะทางเศรษฐกิจ

4.1 อาชีพ

อาชีพส่วนใหญ่ของราษฎรในบ้านแม่หาด คือทำสวน ทำนาตามไหล่เขาและที่ราบระหว่างภูเขา การเพาะปลูกพืชจำพวก ถั่วเหลือง ถั่วแดง ข้าวโพด พริก ถูกเต๋อย กกล้วยและการเลี้ยงสัตว์เช่น เลี้ยงแพะ เป็ด ไก่ หมู เป็นต้น สภาพทางเศรษฐกิจนี้รวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสำรวจ ที่แจกให้ทุกครัวเรือน จำนวน 100 ครัวเรือน

4.2 รายได้

รายได้ของประชาชนส่วนใหญ่ ได้จากการประกอบอาชีพเกษตรกรรม รับจ้างและอื่นๆรายได้ต่อปี ต่อครอบครัว 15,000 บาท

5) ลักษณะทางสังคม

5.1 อาชีพหลัก ส่วนใหญ่มีอาชีพเกษตรกรรม ในส่วนของการทำการเกษตร สามารถจำแนกได้ตามลักษณะของพืชประเภทต่างๆ ได้ดังนี้ การทำนา มีจำนวน 85 ครัวเรือน มีเนื้อที่ในการทำนา 700 ไร่ การทำไร่ มีพื้นที่ทำไร่หมุนเวียน ทั้งหมด 1,800 ไร่ ครัวเรือนที่ทำไร่มี จำนวน 84 ครัวเรือน ซึ่งพืชไร่ที่ปลูกมากที่สุด 3 ลำดับคือ ข้าวโพดและพริก คามลำคับ การทำสวน มีพื้นที่ทำ

สวนทั้งหมด 1,200 ไร่ ครัวเรือนที่ทำสวน มีจำนวน 80 ครัวเรือน อาชีพรองส่วนใหญ่ คือ การเลี้ยงสัตว์ ได้แก่ เลี้ยงแพะ วัวควม หมู ไก่ เป็ด ซึ่งเลี้ยงไว้เพื่อประกอบอาหาร พิธีทางศาสนาและขาย

5.2 การศึกษา ประชาชนในหมู่บ้านมีการศึกษาตั้งแต่ระดับต่ำกว่าประถมศึกษาถึงระดับสูงสุดคือ มัธยมศึกษาปีที่ 6 ซึ่งจำแนก ได้ดังต่อไปนี้ ประถมศึกษามี จำนวน 274 คน มัธยมศึกษา ตอนต้นมีจำนวน 4 คน มัธยมศึกษาตอนปลาย มีจำนวน 2 คน ดังแสดงในตารางที่ 4.1

ระดับการศึกษา	จำนวน	ร้อยละ
ต่ำกว่าประถมศึกษา	18	6.43
ประถมศึกษา	256	91.43
มัธยมศึกษาตอนต้น	4	1.42
มัธยมศึกษาตอนปลาย	2	0.72
รวม	280	100

จากตารางที่ 4.1 พบว่าส่วนใหญ่ประชาชนจบการศึกษาในระดับ ประถมศึกษาร้อยละ 91.43 ในหมู่บ้านนี้มีโรงเรียน 1 แห่ง คือโรงเรียนชั้นแม่หาคมีนักเรียน 119 คน มีครู 5 คน จัดการเรียนการสอน ตั้งแต่ชั้นอนุบาล ถึง ประถมศึกษาปีที่ 6 ซึ่งจำนวนนักเรียนแสดงดังตาราง

5.3 การตลาด ในหมู่บ้านมีร้านขายของชำขนาดเล็ก 2 ร้าน เป็นร้านขายสินค้าทั่วไปที่ใช้ในชีวิตประจำวัน เช่น สบู่ ยาสีฟัน แป้ง ฯลฯ รวมทั้งอาหารแห้งต่างๆ และสุราชนิดต่างๆ เหล้าขาว เบียร์ ซึ่งไม่มีระบบการตลาดที่ซับซ้อนเป็นการซื้อ-ขาย ตามปกติ โดยเจ้าของร้านไปซื้อของจากร้านขายส่งในตลาดใหญ่แล้วมาจำหน่ายปลีกที่ร้านตนเอง

6) วัฒนธรรม ประชากร องค์กรและโครงสร้างอำนาจ

6.1 วัฒนธรรม การศึกษาในด้านวัฒนธรรมนี้ได้รวบรวมข้อมูล โดยการสัมภาษณ์ มีดังต่อไปนี้

ประชาชนในหมู่บ้านซึ่งได้ยึดวัฒนธรรม ประเพณี ดั้งเดิมของชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยง โบว์คล้ายกับชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยงโบว์ที่พบทั่วไปในจังหวัดแม่ฮ่องสอน โดยยังไม่มีเปลี่ยนแปลง วัฒนธรรมดั้งเดิมมากเท่าใดนัก

วัฒนธรรมประกอบด้วย ความเชื่อ วิถีชาวบ้าน จารีตประเพณี กฎหมาย รวมทั้งบรรทัดฐานต่างๆ ซึ่งรายละเอียดต่างๆ ที่เกี่ยวกับวัฒนธรรม มีดังต่อไปนี้

6.1.1 ความเชื่อ ประชาชนส่วนใหญ่ยังมีความเชื่อในเรื่องภูตผีและความเชื่อศรัทธาตามหลักคำสอนในพุทธศาสนา เชื่อในกฎแห่งกรรม เชื่อในหลักธรรมของศาสนาเกี่ยวกับการทำความดี การทำบุญ ทำความชั่ว

6.1.2 วิธีชาวบ้าน เป็นพฤติกรรมที่กระทำสืบทอดกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ ได้แก่ การแต่งงาน การพุดจา มีการทักทาย ระหว่างเด็กกับผู้ใหญ่ หรือผู้ใหญ่กับเด็ก รวมทั้งการพุดจาที่แสดงถึงความเคารพ โดยการใช้สถานภาพหน้าหน้าชื่อ

6.1.3 จาริต ในหมู่บ้านนี้คงรักษาจาริตที่ดั้งเดิมไว้เป็นมรดกให้ลูกหลานต่อไป จาริตที่สำคัญมีดังนี้

6.1.3.1 ระบบอาวุโส ประชาชนทุกคนมีการเคารพผู้อาวุโสในหมู่บ้าน โดยการให้การยกย่อง เคารพนับถือ และเชื่อฟัง รวมทั้งให้ผู้ที่อาวุโสเป็นผู้ให้คำปรึกษาหารือ เมื่อมีปัญหาต่างๆ เกิดขึ้นในหมู่บ้าน

6.1.3.2 ความซื่อสัตย์สุจริตของสามีภรรยา ในหมู่บ้านนี้ให้ความสำคัญต่อชีวิตครอบครัวที่เกี่ยวกับความซื่อสัตย์สุจริตของสามีภรรยาเป็นอย่างมาก ดังนั้นรูปแบบการสมรสในหมู่บ้านนี้จึงเป็นลักษณะผัวเดียว เมียเดียว

6.2 ประชากร

ประชากรในหมู่บ้านแม่หาด มี 85 ครัวเรือน จำนวน 280 คน โดยแยกเป็นชาย 147 คน และหญิง 133 คน ส่วนใหญ่เป็นชาวกะเหรี่ยงโปว์ที่ตั้งรกรากดั้งเดิมและมีจำนวนหนึ่งที่เป็นกะเหรี่ยงอพยพมาจากแนวชายแดนไทย-พม่า

6.3 องค์กรและโครงสร้างอำนาจ

6.3.1 โครงสร้างอำนาจการบริหาร

หมู่บ้านแม่หาด มีโครงสร้างอำนาจการบริหาร โดยมีผู้ใหญ่บ้านเป็นประธานกรรมการหมู่บ้านได้รับตำแหน่งโดยการเลือกตั้งจากสมาชิกในหมู่บ้านและมีคณะกรรมการหมู่บ้าน 11 คน

6.3.2 โครงสร้างอิทธิพล

โครงสร้างอิทธิพลในชุมชนยังไม่ชัดเจนนักยังไม่มีกลุ่มที่มีอำนาจหรือมีอิทธิพลที่รุนแรง ไม่มีการใช้อำนาจทางการเมืองครอบงำในชุมชน มีเพียงแต่เป็นอิทธิพลในลักษณะการรวมกลุ่มเพื่อทำกิจกรรมทางด้านอาชีพ เช่น กลุ่มเลี้ยงหมู กลุ่มเลี้ยงวัว กลุ่มออมทรัพย์ซึ่งทั้งหมดได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐ ชักจูงให้กระทำกิจกรรมต่างๆ ซึ่งจากการสังเกต และสอบถามจึงได้ทราบว่าบุคคลที่

สมาชิกในท้องถิ่นให้ความเชื่อถือ คือ ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านแม่หาด ซึ่งเป็นที่ปรึกษาของการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแบบมีส่วนร่วมของบ้านแม่หาด

4.1.2 สถานการณ์ความยากจนของกลุ่มคนจนในพื้นที่บ้านแม่หาด ต.แม่สวด อ.แม่สเปง จ.แม่ฮ่องสอน

จังหวัดแม่ฮ่องสอนเป็นหนึ่งในจังหวัดที่มีความยากจนสูงในประเทศไทย โดยเฉพาะในพื้นที่ชนบท การเข้าถึงทรัพยากรต่าง ๆ เช่น ที่ดิน น้ำ การศึกษา และบริการทางสังคมมีข้อจำกัดที่สำคัญ นอกจากนี้ ปัญหาทางด้านสังคม วัฒนธรรม และการจัดการที่ดินทำให้เกิดอุปสรรคในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในพื้นที่ ซึ่งในพื้นที่วิจัย ได้ศึกษาในเขตพื้นที่ชุมชนหมู่บ้านแม่หาด ตำบลแม่สวด อำเภอแม่สเปงจังหวัดแม่ฮ่องสอน ที่เป็นพื้นที่ที่อยู่ห่างไกลสุดของจังหวัดแม่ฮ่องสอน ถือเป็นพื้นที่ที่ประสบปัญหาอย่างมาก ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่ในการเก็บข้อมูลด้านการเข้าถึงสิทธิทรัพยากรด้านต่างๆ พบว่า

1) การเป็นเจ้าของสิทธิในที่ดิน

จากการลงพื้นที่ในการสัมภาษณ์กลุ่มชาวบ้านในพื้นที่พบว่า การเข้าถึงสิทธิด้านที่ดินจากพื้นที่ทั้งหมดจำนวน 1800 ไร่ของพื้นที่ทำกินของบ้านแม่หาดตำบลแม่สวดอำเภอแม่สเปง จังหวัดแม่ฮ่องสอน พบว่า

1. สิทธิทางกฎหมายของชาวบ้านบ้านแม่หาดซึ่งพบปัญหาในการถือครองสิทธิในที่ดินพื้นที่ทำกินพื้นที่ที่มีเอกสารสิทธิที่ไม่ชัดเจน และขาดความรู้ทางด้านกฎหมายกฎหมายเกี่ยวกับที่ดินของชาวบ้าน ส่วนใหญ่การถือสิทธิในการทำกินนั้นจะเป็นการถือสิทธิในการทำกินสืบทอดต่อช่วงอายุ มาเป็นทอดๆ ผู้นำชุมชนได้กล่าวว่า ชาวเขาบางกลุ่มยังไม่ได้รับการรับรองสิทธิในที่ดินอย่างถูกต้องตามกฎหมาย ซึ่งอาจเกิดจากข้อจำกัดในกระบวนการออกเอกสารสิทธิ และความไม่ชัดเจนของกฎหมายที่ดินในบางกรณี และนโยบายของรัฐในเรื่องการรักษาป่าและการใช้ประโยชน์จากที่ดินอาจขัดแย้งกับวิถีชีวิตและการทำมาหากินของชาวเขา

2. สิทธิของกลุ่มชาติพันธุ์ ซึ่งชุมชนบ้านแม่หาดนั้นเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ประสบปัญหาในเรื่องของสิทธิทำกินส่วนใหญ่อันมาจากการขัดแย้งกับพื้นที่ป่าสงวนและนโยบายของภาครัฐที่ไม่อาจสอดคล้องกับวิถีชีวิตของกลุ่มชาวเขาในพื้นที่บ้านแม่หาด

ดังนั้น การเข้าถึงสิทธิในที่ดินของชาวเขาในพื้นที่ บ้านแม่หาด ตำบลแม่สวด อำเภอแม่สเปง จังหวัดแม่ฮ่องสอน มีความซับซ้อนและท้าทาย เนื่องจากปัจจัยหลายประการ เช่น กฎหมายที่ดิน นโยบายของรัฐ และความขัดแย้งระหว่างชุมชนและเจ้าหน้าที่รัฐ

2) การเข้าถึงสิทธิในแหล่งน้ำ

การเข้าถึงแหล่งน้ำ มีการเข้าถึงแหล่งน้ำที่จำกัดในพื้นที่ชนบท เนื่องจากความแห้งแล้งในฤดูแล้งของทุกปี หลายพื้นที่ต้องประสบปัญหาภัยแล้ง และการขาดแคลนน้ำเพื่อการอุปโภค - บริโภค นอกจากนี้ยังมีความจำเป็นจะต้องใช้ระบบประปาภูเขาที่มีความเหมาะสมกับสภาพพื้นที่ ซึ่งมีความแตกต่างกัน แต่เนื่องจากมีงบประมาณไม่เพียงพอในการดำเนินการติดตั้งระบบประปาภูเขา อีกทั้งวัสดุอุปกรณ์มีราคาสูง และต้องขนส่งไปในพื้นที่ที่ทุรกันดาร จึงเป็นการเพิ่มค่าใช้จ่ายให้สูงขึ้นไปอีก ดังนั้น จึงทำให้ราษฎรในพื้นที่ประสบปัญหาความเดือดร้อนและขาดแคลนน้ำเพื่อการอุปโภคบริโภค รวมถึงการเพาะปลูกและการเกษตร

3) การศึกษาและบริการทางสังคม

จุดแข็งด้านบริบทของโรงเรียนบ้านแม่หาด ที่ตั้งของโรงเรียน สภาพความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติรอบบริเวณโรงเรียนบ้านแม่หาด เช่น ป่าไม้ ที่คงความสมบูรณ์ มีพันธุ์ไม้นานาชนิด ระบบนิเวศป่าเต็งรัง ป่าเบญจพรรณ ป่าสน ป่าดิบเขา การทำไร่หมุนเวียน การทำสวนป่า ประกอบกับสภาพอากาศที่เย็นสบายตลอดปี การมีกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยง มีโขดหิน น้ำตก ทะเลหมอกที่สวยงาม มีแม่น้ำเงาที่ใสสะอาด และเย็นสดชื่นตลอดปี จึงเป็นจุดเด่นที่จะสร้างความสุขใจแก่นักท่องเที่ยวที่ถวิลหาความงามบริสุทธิ์จากธรรมชาติ บุคลากรในโรงเรียนบ้านแม่หาด เป็นผู้ที่มีความรู้ ความสามารถ มีความเข้าใจ และมีประสบการณ์ในการจัดกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวในรูปแบบต่างๆ และมีจำนวนครูที่เพียงพอสามารถส่งเสริม ให้ความรู้ ความเข้าใจกับนักเรียนและชาวบ้านเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแบบมีส่วนร่วมได้ และผู้บริหารโรงเรียนให้การสนับสนุนในการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นซึ่งเป็นเรื่องดีที่โรงเรียนบ้านแม่หาดมีการจัดการศึกษาที่สอดคล้องกับสภาพภูมิประเทศ ลักษณะทางวัฒนธรรมประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งชุมชนแห่งนี้ยังคงความเป็นอัตลักษณ์ของชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยงโปว์ไว้อย่างเหนียวแน่น นอกจากนี้ชาวบ้านแม่หาดยังมีผู้รู้ และมีความสามารถในการอธิบายเรื่องราวความสัมพันธ์ระหว่างวิถีชีวิตคนกับป่า คนกับธรรมชาติได้อย่างลึกซึ้ง ตลอดจนมีชุดองค์ความรู้ที่ได้รับการสั่งสม และถ่ายทอดจากบรรพบุรุษ สามารถอธิบายให้นักท่องเที่ยว ทั้งในเรื่องธรรมชาติ ประเพณี วัฒนธรรม ได้อย่างน่าสนใจ

จุดอ่อนทางด้านบริบทของโรงเรียนบ้านแม่หาด จากการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลร่วมกับคณะครู คณะกรรมการสถานศึกษา คณะกรรมการหมู่บ้านและชาวบ้านแม่หาด พบจุดอ่อนด้านบริบทของโรงเรียนบ้านแม่หาดในการส่งเสริมเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศแบบมีส่วนร่วม คือการบริหารจัดการภายในสถานศึกษาไม่มี โครงสร้างบริหารที่ชัดเจน และเป็นระบบเนื่องจากโรงเรียนบ้านแม่หาดตั้งอยู่ในที่ห่างไกลทุรกันดาร การคมนาคมไม่สะดวกทำให้ผู้บริหาร และคณะครูที่ไปบรรจุได้รับความลำบากในการเดินทางและความเป็นอยู่ ทำให้คณะครูมีการสับเปลี่ยน โยกย้ายบ่อยส่งผลให้การบริหารไม่ต่อเนื่องรวมถึงการจัดทำระบบโครงสร้างการบริหารภายในโรงเรียนไม่ชัดเจน อาคารสถานที่

ห้องเรียน ไม่เพียงพอตลอดจนสาธารณูปโภค บริโภค เช่น ห้องน้ำ ห้องส้วม มีไม่เพียงพอ สุขอนามัยของนักเรียนและชาวบ้านยังไม่ดีเท่าที่ควร เนื่องจากลักษณะความเป็นอยู่ ของชาวบ้านมีการปล่อยสัตว์เลี้ยง เช่น แพะ หนู วัว ควาย ไก่ อย่างอิสระภายในบริเวณ หมู่บ้านรวมถึงการประกอบอาหาร และทำกิจกรรมบนบ้านไม่ถูกสุขลักษณะ ทำให้ภายในบริเวณบ้านสกปรก นอกจากนี้ชาวบ้าน และโรงเรียนขาดแคลนห้องส้วม ห้องน้ำ ที่ถูกสุขลักษณะไว้บริการนักท่องเที่ยว จึงทำให้ผู้ที่มาเยือนอาจไม่ประทับใจ

โรงเรียนยังไม่ได้บรรจุกองท่องเที่ยวเชิงนิเวศแบบมีส่วนร่วมเข้าในหลักสูตรสถานศึกษา จึงทำให้ขาดความเชื่อมโยงระหว่างการเรียนรู้ของผู้เรียนกับแหล่งท่องเที่ยวที่มีอยู่ในหมู่บ้าน รวมถึงทรัพยากรการท่องเที่ยวที่เป็นวัตถุดิบสำคัญที่จะนำเสนอต่อผู้มาเยือนที่เป็นภูมิปัญญาพื้นบ้าน วัฒนธรรม ประเพณี ยังขาดระบบการจัดการเพื่อนำเสนออย่างเหมาะสม เนื่องจากคนในชุมชนยังขาดประสบการณ์ทั้งในฐานะที่เป็นนักท่องเที่ยวและในฐานะที่เป็นเจ้าของท้องถิ่น

บริการสุขภาพ การเข้าถึงบริการสุขภาพที่มีคุณภาพในพื้นที่ชนบทของแม่ฮ่องสอนยังจำกัดอยู่ เนื่องจากระยะทาง เนื่องจากพื้นที่ มีความทุรกันดาร และแต่ละหมู่บ้านอยู่ห่างไกลกันการเดินทางยากลำบาก และต้องใช้เวลาเป็นเหตุให้ประชาชนในพื้นที่ห่างไกลนั้น เข้าถึงบริการทางสาธารณสุขได้ยากลำบากมาก ซึ่งอาจส่งผลให้ผู้ป่วยที่ไม่ได้รับการรักษาที่ทัน่วงที่เป็นอันตรายรุนแรงได้ นอกจากนี้ ยังมีชาวต่างด้าวหลบหนีเข้าเมืองที่เจ็บป่วยมาขอรับการรักษาและบริการทางสาธารณสุข ซึ่งจะต้องรับภาระค่าใช้จ่ายส่วนนี้ทั้งหมด เนื่องจากบุคคลเหล่านี้ไม่มีเอกสารหลักฐานใดๆ แต่จะละเลยไม่ได้รักษาไม่ได้ เนื่องจากเป็นประเด็นเกี่ยวสิทธิมนุษยชน โดยปัญหาเกี่ยวกับบุคคลต่างด้าวยังรวมไปถึงเรื่องการควบคุมโรคระบาดอีกด้วย เนื่องจากบุคคลเหล่านี้ไม่มีถิ่นที่อยู่เป็นหลักแหล่ง

3. โอกาสในการพัฒนาและข้อจำกัด

3. โอกาสของชุมชนบ้านแม่หาด ทางด้านการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแบบมีส่วนร่วมของโรงเรียนบ้านแม่หาด จากการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลร่วมกับคณะครู คณะกรรมการสถานศึกษา คณะกรรมการหมู่บ้านและชาวบ้านแม่หาด พบโอกาสของชุมชนบ้านแม่หาด เพื่อการส่งเสริมเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศแบบมีส่วนร่วม ดังนี้

3.1 ชุมชนดำรงชีวิตแบบดั้งเดิมและมีวัฒนธรรมชนเผ่า และมีสภาพทางภูมิศาสตร์ที่อุดมสมบูรณ์ เช่น ภูเขา น้ำตก ป่าไม้เหมาะแก่การส่งเสริมการท่องเที่ยว ประเด็นหรือเนื้อหาที่อยู่ในความสนใจของการท่องเที่ยวอยู่ที่วิถีชีวิต วัฒนธรรมชนเผ่า รวมถึงการท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติและการผจญภัย

3.2 นโยบายการส่งเสริมการท่องเที่ยวของรัฐบาลสนับสนุนการท่องเที่ยว และการขยายตัวของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวของจังหวัดแม่ฮ่องสอนมีอัตราที่เพิ่มขึ้น จะสามารถเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันด้านการท่องเที่ยว การพัฒนาสินค้า พัฒนาแหล่งท่องเที่ยวและจุดขายทำให้นักท่องเที่ยวได้รับบริการที่ดียิ่งขึ้น ประกอบกับจังหวัดแม่ฮ่องสอนโดยผู้ว่าราชการจังหวัด ได้กำหนดกลยุทธ์ส่งเสริมการท่องเที่ยวในภาพรวมทั้งจังหวัด ให้แม่ฮ่องสอนเป็นเมืองในฝันสวรรค์บนดอย ซึ่งเป็นโอกาสอีกทางหนึ่งในการส่งเสริมการท่องเที่ยวที่ได้ผลดีในภาพรวม

3.3 ชุมชนให้ความร่วมมือในการจัดการศึกษา และส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์เนื่องจากการขยายตัวของการท่องเที่ยวในปัจจุบันขยายตัวสูงมากขึ้น และมีการพัฒนาทางเทคโนโลยี ก่อให้เกิดนวัตกรรมใหม่ๆ ทางด้านระบบการสื่อสาร ส่งผลให้เกิดการประชาสัมพันธ์ และเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวได้ดียิ่งขึ้น ส่งผลให้คนในชุมชนมีรายได้และความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นและให้ความร่วมมือในการพัฒนา

3.4 นโยบายการศึกษาของรัฐบาลเปิดโอกาสให้สถานศึกษาจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นของสถานศึกษาขึ้นใช้เองได้ ประกอบกับการขยายตัวทางด้านการท่องเที่ยวของจังหวัดแม่ฮ่องสอนได้สร้างโอกาส ในการรองรับนักท่องเที่ยวเพิ่มมากขึ้น สถานศึกษาจึงได้จัดทำหลักสูตรส่งเสริมการท่องเที่ยวขึ้นมา

4.2 เพื่อพัฒนา มโนทัศน์ นโยบายและยุทธศาสตร์ในการแก้ไขปัญหาความยากจนของกลุ่มคนจนแบบบูรณาการ

การพัฒนา มโนทัศน์นโยบายและยุทธศาสตร์ในการแก้ไขปัญหาความยากจนของคนจนแบบบูรณาการ เป็นกระบวนการที่สำคัญในการสร้างความยั่งยืน และความเท่าเทียมทางสังคม ซึ่งในการทำเช่นนี้ จำเป็นต้องมีการพิจารณาในหลายด้าน ได้แก่ เศรษฐกิจ สังคม การศึกษา และสุขภาพ ซึ่งผู้วิจัยได้ดำเนินการจัดประชุมระดมความคิดระดับในกระบวนการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) ในวันที่ 7 มิถุนายน 2566 เพื่อพัฒนารูปแบบการพัฒนา นโยบายและยุทธศาสตร์ในการแก้ไขปัญหาความยากจนแบบบูรณาการ กับกลุ่มประชากรเป้าหมาย ได้แก่ ผู้บริหารและเจ้าหน้าที่ของเทศบาล องค์การบริหารส่วนตำบลแต่ละภาคในพื้นที่ที่ศึกษา แกนนำชุมชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ประกอบด้วย เทศบาล องค์การบริหารส่วนตำบล กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้นำชุมชน และได้ทราบถึงขั้นตอนและหลักการสำคัญในการพัฒนานโยบายและยุทธศาสตร์แบบบูรณาการ ดังนี้

4.2.1 การวิเคราะห์สถานการณ์และปัญหาในพื้นที่

การวิเคราะห์สถานการณ์และปัญหาของความยากจนในพื้นที่ ตำบลแม่สวด อำเภอสบเมบ จังหวัดแม่ฮ่องสอน จำเป็นต้องพิจารณาปัจจัยหลายด้าน เพื่อให้ได้ภาพรวมที่ชัดเจนและสามารถวางแผนแก้ไขปัญหาได้อย่างมีประสิทธิภาพ ได้แก่

1. ภาพรวมทางเศรษฐกิจและสังคม

1.1 สถานการณ์ด้านเศรษฐกิจ

ในพื้นที่ตำบลแม่สวด อำเภอสบเมยจังหวัดแม่ฮ่องสอนเป็นพื้นที่ที่มีอัตราความยากจนสูง อันเนื่องมาจากสภาพ เศรษฐกิจที่ยังพึ่งพาการทำเกษตรแบบดั้งเดิมซึ่งถือว่าเป็นอาชีพที่มีรายได้ไม่แน่นอนและต่ำ นอกจากนี้ยังขาดการเข้าถึงการตลาดและโอกาสในการทำงานอื่น โดยเฉพาะในพื้นที่บ้านแม่หาดซึ่งเป็นพื้นที่ที่อยู่ห่างไกลสุดของตำบลแม่สวด ถือเป็นพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบทางด้านภูมิประเทศการคมนาคมและการสื่อสารเป็นอย่างมาก ทำให้ประชาชนในพื้นที่ขาดโอกาส ในการส่งเสริมสินค้าทางการเกษตร ทำให้เกิดการประกอบอาชีพเพียงแค่การดำรงชีวิตเพียงอย่างเดียว

ปัญหาทางภูมิประเทศและสภาพอากาศซึ่งพื้นที่เป็นภูเขาสูง ทำให้การทำเกษตรแบบราบทั่วไปเป็นเรื่องยาก สภาพอากาศที่หนาวเย็นและมีฝนตกมากในบางฤดูทำให้ผลผลิตเกษตรได้รับผลกระทบ^{๖๙}

ปัญหาการขาดแคลนที่ดินทำการเกษตร การขยายพื้นที่ทำการเกษตรทำได้ยาก เนื่องจากที่ดินในพื้นที่จำกัด การแย่งชิงที่ดินและข้อจำกัดในการใช้ที่ดินก็เป็นปัญหาสำคัญ

ปัญหาเทคโนโลยีและความรู้ด้านการเกษตร ชาวบ้านในพื้นที่ส่วนใหญ่ยังขาดความรู้ และทักษะในการใช้เทคโนโลยีและวิธีการเกษตรที่ทันสมัย ทำให้การผลิตผลเกษตรยังอยู่ในระดับต่ำ^{๗๐}

ปัญหาทรัพยากรน้ำ การขาดแคลนน้ำในการทำเกษตรในช่วงฤดูแล้งเป็นปัญหาที่พบบ่อย ทำให้ไม่สามารถทำการเกษตรได้ตลอดทั้งปี

ปัญหาการขนส่งและการตลาด การขนส่งสินค้าเกษตรจากพื้นที่ภูเขามายังตลาดในเมืองใหญ่เป็นเรื่องยากลำบาก ซึ่งทำให้ราคาผลผลิตที่ชาวบ้านขายได้ต่ำกว่าที่ควร

ปัญหาการเข้าถึงแหล่งเงินทุน: ชาวบ้านส่วนใหญ่ขาดแคลนทุนทรัพย์ในการลงทุนด้านการเกษตร การเข้าถึงแหล่งเงินทุนหรือการกู้ยืมเงินเป็นไปได้ยาก

1.2 สถานการณ์การเข้าถึงการศึกษา

จากสถานศึกษาในเขตพื้นที่ พบว่าสถานศึกษาที่ให้การศึกษาแก่เด็กเยาวชน นั้นมีจำนวนน้อย ไม่เพียงพอ ทำให้เด็กเยาวชนในพื้นที่แต่ละแห่งต้องเดินทางมาเรียนในโรงเรียนหรือ

^{๖๙} ผู้ร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group), ท่านที่ 1

^{๗๐} ผู้ร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group), ท่านที่ 4.

สถานศึกษาในระดับที่สูงขึ้นไปเกิดความลำบาก ประกอบกับสถานศึกษาที่ขาดแคลนบุคลากร ครูผู้สอน ส่วนมากครูผู้สอนจะไม่ใช่คนในพื้นที่ จะย้ายมาจากพื้นที่อื่นเกือบทั้งหมดซึ่งส่งผลกระทบต่อ การเรียนการสอน^{๗๑} ในกรณีที่มีเด็กเยาวชนในชุมชนมีความต้องการที่จะศึกษาต่อในระดับมัธยมจึง จำเป็นที่จะต้องเดินทางเข้าไปศึกษาต่อในพื้นที่ที่มีสถานศึกษารองรับ เช่นในพื้นที่ในเมือง ซึ่งทำให้เกิด การใช้จ่ายที่เพิ่มมากขึ้นเพราะว่าเยาวชนที่จะเข้าศึกษาต่อนั้นต้องเป็นนักเรียน ที่ต้องพักอาศัยใน โรงเรียนหรือเช่าห้องพักอยู่อาศัยเพื่อจะได้เข้าศึกษาต่อ ทำให้เกิดรายจ่ายที่เพิ่มมากขึ้น ซึ่งเป็นสาเหตุ สำคัญที่ทำให้ไม่มีเยาวชนเข้าศึกษาต่อในระดับที่สูงขึ้นไป^{๗๒} ปัญหาด้านการขาดแคลนอุปกรณ์ ทางด้านการศึกษามีผลกระทบอย่างมากต่อคุณภาพการศึกษาและโอกาสในการพัฒนาของเด็กๆ ใน พื้นที่เหล่านี้ สาเหตุหลักของปัญหานี้มาจากหลายปัจจัย เช่น

1. งบประมาณจำกัด โรงเรียนในพื้นที่ห่างไกลมักได้รับงบประมาณที่จำกัด ทำให้ไม่สามารถจัดซื้ออุปกรณ์การเรียนการสอนได้เพียงพอ
2. การขนส่งยากลำบาก พื้นที่ชาวเขามักอยู่ในเขตภูเขา การขนส่งอุปกรณ์การเรียน การสอนเข้าไปในพื้นที่เหล่านี้จึงยากลำบากและมีค่าใช้จ่ายสูง
3. ขาดการสนับสนุนจากภายนอก โรงเรียนในพื้นที่ห่างไกลมักไม่ได้รับการ สนับสนุนจากองค์กรภาครัฐหรือภาคเอกชนเท่าที่ควร
4. ความยากจนของครอบครัวนักเรียน ครอบครัวของนักเรียนมักมีฐานะยากจน ไม่ สามารถจัดหาอุปกรณ์การเรียนการสอนให้กับลูกหลานได้

จากปัญหาดังกล่าวทำให้ส่งผลกระทบ คือ การเรียนการสอนที่ไม่สมบูรณ์ ขาด อุปกรณ์ที่จำเป็นทำให้การเรียนการสอนไม่ครบถ้วน ส่งผลให้เด็กๆ ไม่ได้รับการศึกษาที่มีคุณภาพ การ ขาดแรงจูงใจในการเรียน การไม่มีอุปกรณ์การเรียนที่เพียงพอทำให้เด็กๆ ขาดแรงจูงใจในการเรียน โอกาสในการพัฒนาที่ลดลง เด็กๆ ที่ได้รับการศึกษาที่ไม่เพียงพอจะมีโอกาสในการพัฒนาตัวเอง น้อยลงเมื่อเปรียบเทียบกับเด็กในพื้นที่อื่นๆ

ซึ่งในเวทีในการสนทนากลุ่มได้ให้แนวทางในการแก้ไขปัญหา คือหนึ่งเรื่องการระดม ทุนในการจัดตั้งโครงการระดมทุนจากภาครัฐทางเอกชนและองค์กรที่ไม่แสวงหาผลกำไรเพื่อที่จะ จัดซื้ออุปกรณ์ในการเรียนการสอนเป็นการสนับสนุนสถานศึกษา หรือจะเป็นด้านการรับบริจาคจาก องค์กรศาสนาเพื่อเป็นการส่งเสริมสนับสนุน

^{๗๑} ผู้ร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group), ท่านที่ 3.

^{๗๒} ผู้ร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group), ท่านที่ 10.

การสนับสนุนจากภาคเอกชนหรือบริษัทองค์กรต่างๆและข้อมีส่วนร่วมในการสนับสนุนอุปกรณ์การเรียนการ

การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานโดยการปรับปรุงเส้นทางคมนาคมและระบบการขนส่งในพื้นที่ห่างไกลหรือการจัดสถานที่ในการพักอาศัยสำหรับนักเรียนที่อยู่ห่างไกล

และการส่งเสริมในเรื่องของการใช้เทคโนโลยีมาช่วยในการจัดการเรียนการสอนเช่น การใช้อุปกรณ์ดิจิทัลหรือการเรียนในระบบออนไลน์เพื่อเป็นการแลกเปลี่ยนกับสถานศึกษาที่มีความทันสมัยและมีบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถความสามารถเฉพาะด้าน

1.3 สถานการณ์การบริการสุขภาพ

สถานการณ์ปัญหาด้านการบริการสุขภาพของประชาชนในพื้นที่ ตำบลแม่สวด อำเภอสบเมย จังหวัดแม่ฮ่องสอน มีลักษณะเฉพาะที่แตกต่างจากพื้นที่อื่นๆ โดยปัญหาหลักที่พบมีดังนี้

1. ความเข้าถึงบริการสุขภาพซึ่งพื้นที่ ตำบลแม่สวด อำเภอสบเมย เป็นพื้นที่ห่างไกลและเป็นภูเขา การเดินทางไปโรงพยาบาลหรือสถานีนอนามัยมีความยากลำบาก ส่งผลให้ประชาชนไม่สามารถเข้าถึงบริการสุขภาพได้อย่างทั่วถึง ในกรณีที่ผู้ป่วย ในพื้นที่หมู่บ้านแม่หาด ที่มีอาการไม่หนักก็จะมีอาการบรรเทาด้วยยาสามัญประจำบ้าน ในกรณีที่มีอาการหนัก ที่จะต้องเข้าโรงพยาบาลเป็นการด่วน ชาวบ้านต้อง ว่าจ้างรถในพื้นที่ชุมชนเพื่อนำส่งโรงพยาบาลซึ่งมีค่าใช้จ่ายที่สูง หรือบางครั้งผู้ป่วยก็เสียชีวิตระหว่างทาง

2. ปัญหาด้านการขาดบุคลากรทางการแพทย์ในพื้นที่ตำบลแม่สวด อำเภอสบเมย จังหวัดแม่ฮ่องสอน เป็นปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อกรบริการสุขภาพของประชาชนในพื้นที่ดังกล่าวอย่างมาก ปัญหาหลักที่เกี่ยวข้อง มีดังนี้

1) การขาดแคลนแพทย์และพยาบาล จำนวนแพทย์และพยาบาลในพื้นที่ไม่เพียงพอที่จะรองรับความต้องการในการบริการสุขภาพของประชาชน ส่งผลให้เวลารอรับบริการนานขึ้น และการให้บริการไม่เต็มประสิทธิภาพ

2) การกระจายบุคลากรไม่เท่าเทียม บุคลากรทางการแพทย์มักจะกระจุกตัวอยู่ในเมืองใหญ่หรือพื้นที่ที่มีสิ่งอำนวยความสะดวกดีกว่า ทำให้พื้นที่ห่างไกล เช่น ตำบลแม่สวด ต้องเผชิญกับการขาดแคลนบุคลากร

3) สภาพแวดล้อมการทำงานที่ไม่เอื้ออำนวย การทำงานในพื้นที่ห่างไกลเช่นนี้ มักมีสภาพแวดล้อมที่ยากลำบาก ทั้งทางด้านกายภาพและสังคม ส่งผลให้บุคลากรไม่ยอมมาทำงานหรืออยู่ในพื้นที่นาน

4) การอบรมและพัฒนาบุคลากร การขาดการอบรมและพัฒนาทักษะบุคลากรในพื้นที่ทำให้ไม่สามารถตอบสนองความต้องการของผู้ป่วยได้อย่างมีประสิทธิภาพ

5) ความรู้สึกไม่มั่นคงในการทำงาน บุคลากรทางการแพทย์ในพื้นที่ห่างไกลมักรู้สึกไม่มั่นคงในการทำงาน เนื่องจากการสนับสนุนจากภาครัฐที่ไม่เพียงพอ

ได้มีการเสนอข้อแก้ไขดังกล่าวที่จำเป็นต้องมีการวางแผนการดำเนินงานที่เป็นรูปธรรมเช่นด้านการจัดหางบประมาณและทรัพยากรเพิ่มเติมจำนวนบุคลากรทางการแพทย์ที่มีความรู้ความสามารถและเชี่ยวชาญรวมถึงบุคคลที่จะคอยให้การช่วยเหลือนั้นจะต้องเป็นบุคคลภายในพื้นที่

การสร้างแรงจูงใจและสวัสดิการเพื่อดึงดูดบุคลากรทางการแพทย์มาทำงานในพื้นที่ห่างไกล

การพัฒนาสภาพแวดล้อมที่ทำงานให้มีความเอื้ออำนวยและความปลอดภัยแก่บุคลากร

การจัดโครงการอบรมทักษะบุคลากรอย่างต่อเนื่องหรือการสนับสนุนให้บุคลากรได้มีการพัฒนาความรู้เช่นการรับการอบรมตามหลักสูตร

และการสร้างเครือข่ายสนับสนุนระหว่างโรงพยาบาลที่อยู่ในเมืองกับสถานพยาบาลที่อยู่ตามชนบทที่ห่างไกล

3. สาธารณูปโภคและอุปกรณ์การแพทย์ มีการขาดแคลนอุปกรณ์การแพทย์และสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐาน เช่น เครื่องมือแพทย์ ยา และวัคซีน ซึ่งทำให้การให้บริการสุขภาพไม่เต็มประสิทธิภาพ

4. ปัญหาด้านเศรษฐกิจและสังคมที่ส่งผลกระทบต่อค่าบริการสุขภาพของชาวเขาในพื้นที่ตำบลแม่สวด อำเภอสบเมย จังหวัดแม่ฮ่องสอน มีดังนี้

1) ความยากจนและการขาดแคลนรายได้ ชาวเขาในพื้นที่มักมีรายได้ต่ำและมีฐานะทางเศรษฐกิจที่ยากจน ทำให้ไม่สามารถจ่ายค่ารักษาพยาบาลหรือค่าขนส่งในการเดินทางไปโรงพยาบาลได้ การขาดแคลนรายได้ยังทำให้ไม่สามารถซื้ออาหารที่มีคุณค่าทางโภชนาการ ส่งผลต่อสุขภาพโดยรวมของประชาชน

2) การขาดการศึกษาและความรู้ด้านสุขภาพ การที่ชาวเขามีระดับการศึกษาที่ต่ำและการขาดความรู้ด้านสุขภาพทำให้ไม่สามารถดูแลสุขภาพตนเองได้ดีพอ พวกเขาไม่เข้าใจถึงความสำคัญของการป้องกันโรคและการรักษาพยาบาลที่ถูกต้อง

3) การขาดแคลนโครงสร้างพื้นฐานและบริการพื้นฐาน พื้นที่ห่างไกลเช่นตำบลแม่สวดมักขาดแคลนโครงสร้างพื้นฐานเช่น ถนน ไฟฟ้า และน้ำประปา ซึ่งทำให้การเดินทางไปโรงพยาบาลหรือสถานอนามัยยากลำบาก และการให้บริการสุขภาพเป็นไปอย่างไม่เต็มประสิทธิภาพ

4) วัฒนธรรมและประเพณีที่แตกต่าง ชาวเขามีวัฒนธรรมและประเพณีที่แตกต่างจากคนในเมือง ทำให้การให้บริการสุขภาพจำเป็นต้องมีความเข้าใจและการปรับตัวตามบริบทของท้องถิ่นเพื่อให้เกิดการยอมรับและการใช้บริการ

5) ปัญหาการทำงานและอาชีพ ชาวเขามีอาชีพเกษตรกรรมหรือการหาของป่า ซึ่งเป็นงานที่ไม่มั่นคงและมีรายได้ต่ำ การทำงานในสภาพแวดล้อมที่ยากลำบากและเสี่ยงภัย ทำให้เกิดการบาดเจ็บหรือป่วยเป็นโรคจากการทำงานได้ง่าย

ในการแก้ไขปัญหาสุขภาพเศรษฐกิจที่ส่งผลกระทบต่อความยากจนในเขตพื้นที่นั้นควรมีการดำเนินการหลายหลายด้านเช่น

การสนับสนุนเศรษฐกิจเช่นการสร้างอาชีพและการฝึกทักษะการประกอบอาชีพใหม่ให้กับชาวบ้านเพื่อเป็นการเพิ่มรายได้และความมั่นคงให้กับชุมชน

การส่งเสริมการศึกษาและการเรียนรู้ด้านคุณภาพชีวิตเพื่อเพิ่มความรู้และความเข้าใจในด้านการดูแลสุขภาพในการระมัดระวังตนเองจากการประกอบอาชีพ

การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและบริการพื้นฐานในพื้นที่เพื่อให้เข้าถึงบริการสุขภาพที่ง่ายขึ้นรวมถึงด้านการออกตรวจเยี่ยมหรือการติดตามเกี่ยวกับเรื่องของสุขภาพของคนในชุมชนของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องด้านสุขภาพ

การปรับปรุงให้การบริการด้านสุขภาพให้เหมาะสมกับวัฒนธรรมประเพณีของกลุ่มประชาชนที่อยู่ในพื้นที่ที่ราบสูงรวมถึงด้านการใช้ภาษาหรือการสื่อสารที่สามารถให้ประชาชนได้เข้าใจ

การส่งเสริมสุขภาพและความปลอดภัยในการทำงานเพื่อลดการบาดเจ็บและการเจ็บป่วยให้มากขึ้น

5. ปัญหาการแพร่ระบาดของโรคในชาวเขาในพื้นที่ตำบลแม่สวด อำเภอสบเมย จังหวัดแม่ฮ่องสอน มีลักษณะเฉพาะและส่งผลกระทบต่อสุขภาพของประชาชนในพื้นที่อย่างรุนแรงโดยปัญหาหลักที่พบมี ดังนี้

1) โรคติดต่อจากแมลง โรคไข้เลือดออกและมาลาเรียเป็นโรคที่แพร่ระบาดในพื้นที่เนื่องจากพื้นที่ป่าเขามีแหล่งน้ำขังที่เหมาะสมสำหรับการเพาะพันธุ์ยุง

2) โรคทางเดินอาหาร การขาดแคลนน้ำสะอาดและสุขอนามัยที่ไม่ดี ทำให้เกิดโรคทางเดินอาหาร เช่น อหิวาตกโรค และโรคท้องร่วง ที่แพร่ระบาดได้ง่ายในชุมชน

3) โรคติดต่อทางอากาศ โรคเช่น วัณโรคและไข้หวัดใหญ่สามารถแพร่ระบาดได้ง่ายเนื่องจากการขาดแคลนวัคซีนและการเข้าถึงการรักษาที่ไม่เพียงพอ

4) โรคทางผิวหนัง การใช้ชีวิตในสภาพแวดล้อมที่ไม่สะอาดและการขาดการรักษาอย่างเหมาะสม ทำให้เกิดโรคผิวหนังต่างๆ เช่น เชื้อราและโรคผิวหนังติดเชื้อ

5) การขาดการตรวจวินิจฉัยและการรักษาที่เหมาะสม การขาดบุคลากรทางการแพทย์และเครื่องมือแพทย์ที่ทันสมัยทำให้การตรวจวินิจฉัยโรคไม่สามารถทำได้อย่างรวดเร็วและถูกต้อง ส่งผลให้การรักษาโรคล่าช้าและเกิดการแพร่ระบาดต่อเนื่อง

6) การขาดความรู้และการป้องกัน ชาวเขามักมีความรู้สึกด้านสุขภาพที่จำกัด ทำให้ไม่มีการป้องกันโรคอย่างเหมาะสม เช่น การไม่ใช้ถุงกันยุงหรือการไม่ดูแลความสะอาดในชุมชน

ในการแก้ไขปัญหาการแพร่ระบาดของโรคในเขตพื้นที่ควรมีการดำเนินการ การส่งเสริมอนามัยและการจัดหาน้ำที่สะอาดหรือแหล่งน้ำที่สะอาดและการส่งเสริมเรื่องสุขภาพส่วนบุคคลในชุมชน

การให้วัคซีนและการรักษาทั่วถึง การตรวจสอบสุขภาพของประชาชนในชุมชนชุมชนในพื้นที่ห่างไกลประจำปีเพื่อป้องกันการแพร่ระบาดของโลกที่อาจเกิดขึ้น

การเพิ่มบุคลากรทางการแพทย์และอุปกรณ์ทางการแพทย์รวมถึงการสรรหาบุคคลภายในชุมชนเพื่อช่วยเหลือบุคลากรทางการแพทย์เพื่อเข้ามาช่วยบุคลากรทางการแพทย์ในพื้นที่รวมถึงเป็นผู้คอยสอดส่องถึงความปลอดภัยให้กับ ชุมชน

การจัดจัดการการอบรมให้ความรู้ด้านสุขภาพแก่ประชาชนในพื้นที่ที่ห่างไกลโดยมุ่งเน้นในการตระหนักถึง การป้องกันจากโรคร้ายที่เกิดขึ้นและการรักษาเบื้องต้นให้แก่ชุมชน

2. สาเหตุของปัญหาที่พบ

2.1 การขาดแคลนโครงสร้างพื้นฐานในพื้นที่ตำบลแม่สวด อำเภอสบเมย จังหวัดแม่ฮ่องสอน ส่งผลกระทบต่อความยากจนของชาวเขาอย่างมาก ได้แก่

1. การขาดแคลนถนนและระบบคมนาคมซึ่งพื้นที่ตำบลแม่สวด มีเส้นทางคมนาคมที่ไม่สะดวก ทำให้การเดินทางเพื่อประกอบอาชีพ ขยายผลผลิต หรือเข้าถึงบริการสาธารณะ เช่น โรงพยาบาลและโรงเรียน เป็นไปอย่างยากลำบาก ซึ่งส่งผลให้รายได้ของชาวบ้านลดลงและการพัฒนาคุณภาพชีวิตยากขึ้น

2. การขาดแคลนระบบน้ำและการชลประทาน การขาดแคลนน้ำสะอาดและระบบชลประทานที่ดีทำให้ชาวเขาไม่สามารถทำเกษตรกรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพ ส่งผลให้ผลผลิตลดลงและรายได้จากการเกษตรไม่เพียงพอ

3. การขาดแคลนไฟฟ้าและพลังงาน การที่พื้นที่ไม่มีไฟฟ้าใช้หรือมีไฟฟ้าไม่เพียงพอส่งผลให้ไม่สามารถใช้เครื่องมือหรืออุปกรณ์ที่จำเป็นต่อการประกอบอาชีพหรือการพัฒนาคุณภาพชีวิตได้ เช่น การใช้เครื่องมือทางการเกษตร หรือการเก็บรักษาผลผลิต

4. การขาดแคลนสถานที่ศึกษาและการศึกษาไม่ทั่วถึง การขาดแคลนโรงเรียนหรือสถานศึกษาที่ใกล้เคียงทำให้เด็ก ๆ ต้องเดินทางไกลเพื่อไปเรียน หรือไม่ได้รับการศึกษาที่เพียงพอส่งผลต่อโอกาสในการหางานและการพัฒนาตนเองในอนาคต

5. การขาดแคลนสถานพยาบาลและการบริการสุขภาพ การขาดแคลนสถานพยาบาลและการบริการสุขภาพในพื้นที่ทำให้ชาวเขาไม่สามารถเข้าถึงการรักษาพยาบาลได้ง่าย ส่งผลให้สุขภาพโดยรวมของประชาชนแย่งและความสามารถในการทำงานลดลง

6. การขาดแคลนระบบสื่อสารและเทคโนโลยี การขาดแคลนระบบสื่อสารที่ดี เช่น อินเทอร์เน็ตและโทรศัพท์ ทำให้ชาวบ้านไม่สามารถเข้าถึงข้อมูลข่าวสารหรือโอกาสในการพัฒนาตนเองและประกอบอาชีพได้

จากการจัดเวทีประชุมกลุ่มเพื่อหาทางในการแก้ไขการขาดแคลนโครงสร้างพื้นฐานที่เกิดขึ้นภายในชุมชนในเขตพื้นที่ซึ่งเป็นสิ่งที่จำเป็นต้องมีการดำเนินการในหลายหลายด้าน ซึ่งการแก้ไขในประเด็นดังกล่าวจะเกี่ยวโยงเกี่ยวกับเรื่องของงบประมาณหรือเรื่องของการบริหารแผ่นดินที่รัฐบาลจะต้องมีการจัดสรรงบประมาณเข้ามาส่งเสริมสนับสนุนโดยเฉพาะการพัฒนาหรือการปรับปรุงเส้นทางการคมนาคมเพื่อให้เกิดความสะดวกและปลอดภัยสำหรับประชาชน การสร้างระบบชลประทานเพื่อเพื่อให้ประชาชนได้มีน้ำสะอาดใช้อุปโภคบริโภคและเป็นที่กักเก็บน้ำในช่วงฤดูแล้งที่เกิดปัญหาการขาดแคลน รวมไปถึงร่วมกันหาข้อยุติตกลงในการดำเนินการในการขยายให้บริการไฟฟ้าสู่พื้นที่ที่ห่างไกลซึ่งปัจจุบันยัง ประสบปัญหาด้านไฟฟ้าที่ยังเข้าถึงพื้นที่แทบทุกที่ในเขตพื้นที่ตำบลแม่สวด อำเภอสบเมยจังหวัดแม่ฮ่องสอน ซึ่งเป็นปัญหาสำคัญ

การพัฒนาสถานศึกษาเพื่อเป็นที่รองรับแก่เด็กเยาวชนโดยสนับสนุนส่งเสริมให้มีการพัฒนาพัฒนาทางด้านบุคลากรทางการศึกษาและอุปกรณ์ทาง

ทางด้านปรับปรุงระบบสาธารณสุขในพื้นที่ให้ครบ ซึ่งในปัจจุบันถือว่าในเขตพื้นที่ยังไม่เพียงพอต่อการให้บริการของประชาชน และสุดท้ายการพัฒนาระบบสื่อสารเทคโนโลยีการขยาย

โอกาสทางการเข้าถึงข่าวสารในลักษณะที่ทันสมัย ซึ่งเขตเขตพื้นที่ดังกล่าวถือได้ว่าเป็นเขตพื้นที่ที่ขาดการติดต่อจากภายนอก

2.2 การขาดแคลนที่ดินทำกินเป็นปัญหาที่สำคัญ และส่งผลกระทบต่อความยากจนของชาวเขาในพื้นที่ตำบลแม่สวด อำเภอสบเมย จังหวัดแม่ฮ่องสอน ปัญหานี้ สามารถสรุปได้ดังนี้:

1. พื้นที่ทำกินไม่เพียงพอ ชาวเขาในพื้นที่ที่มีที่ดินทำกินจำกัด ซึ่งไม่เพียงพอต่อการปลูกพืชหรือเลี้ยงสัตว์เพื่อเลี้ยงชีพและเพิ่มรายได้ ทำให้ผลผลิตเกษตรกรรมไม่พอต่อการบริโภคและการขาย

2. การขาดสิทธิในที่ดิน ชาวเขาแทบทั้งหมดไม่มีสิทธิครอบครองที่ดินอย่างถูกต้องตามกฎหมาย ทำให้ไม่สามารถใช้ที่ดินเป็นหลักประกันในการขอสินเชื่อหรือการพัฒนาที่ดินได้ การขาดสิทธิในที่ดินยังทำให้มีความเสี่ยงต่อการถูกขับไล่ออกจากที่ดิน

3. ปัญหาการแย่งชิงที่ดิน มีปัญหาการแย่งชิงที่ดินระหว่างชาวเขากับชาวพื้นเมืองหรือการใช้ที่ดินร่วมกับโครงการพัฒนาของรัฐหรือเอกชน ซึ่งทำให้ชาวเขามีพื้นที่ทำกินน้อยลง

4. ที่ดินไม่เหมาะสมต่อการเกษตร ที่ดินในพื้นที่บางส่วนมีสภาพไม่เหมาะสมต่อการเกษตร เช่น เป็นที่ดินหินหรือดินทราย ซึ่งทำให้การปลูกพืชหรือเลี้ยงสัตว์มีผลผลิตต่ำและขาดความยั่งยืน

5. การขาดการสนับสนุนด้านการพัฒนา การขาดการสนับสนุนด้านการพัฒนาที่ดิน เช่น การอบรมวิธีการเพาะปลูกที่ทันสมัย การให้คำปรึกษาเรื่องการใช้ปุ๋ยหรือยากำจัดศัตรูพืช ทำให้การทำเกษตรไม่เกิดประสิทธิภาพสูงสุด

จากปัญหาดังกล่าวในที่ประชุมได้เสนอแนวทางในการแก้ไขด้านการขาดแคลนที่ดินทำกิน ซึ่งถือว่าเป็นปัญหาใหญ่อีกปัญหาหนึ่งในเขตพื้นที่ตำบลแม่สวด อำเภอสบเมย จังหวัดแม่ฮ่องสอน ซึ่งรัฐบาลจะต้องเข้าไปจัดสรรที่ดินที่ทำกินให้กับชาวเขาอย่างเป็นธรรมและพอเพียงต่อการทำกิน เพื่อให้กลุ่มประชาชนมีที่ดินในการปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์ การออกใบรับรองสิทธิในการใช้ที่ดินให้กับกลุ่มประชาชนในพื้นที่อย่างถูกต้องตามกฎหมาย เพื่อเป็นการสร้างความมั่นคงและโอกาสในการทำ มี การส่งเสริมสนับสนุนในการพัฒนาการเกษตรโดยการจัดอบรมและสนับสนุนวิธีการการเกษตรที่ทันสมัยและยั่งยืนรวมถึงการให้ความรู้ด้านการการใช้ปุ๋ยและยากำจัดศัตรูพืช พืช การพัฒนาสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐานโดยการสร้างและปรับปรุงสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐานเช่นระบบชลประทาน การเข้าถึงตลาดเพื่อสนับสนุนการเกษตรกรรมรวมถึงงานหัตถกรรมพื้นบ้าน การสร้างความร่วมมือกับชุมชนในการทำงานร่วมกันกับชุมชนและองค์กรพัฒนาเอกชนในการแก้ไขปัญหาที่ดินทำกินและการพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้าน

2.3 ปัญหาด้านภาษาและวัฒนธรรมของชาวเขาที่มีผลต่อความยากจนในพื้นที่ ตำบลแม่สวด อำเภอสบเมย จังหวัดแม่ฮ่องสอน มีหลากหลายประเด็นที่ส่งผลกระทบต่อชีวิตและความเป็นอยู่ของชาวเขา ดังนี้

1. การสื่อสารกับภาครัฐและองค์กรต่างๆ ชาวเขามักพูดภาษาท้องถิ่นที่แตกต่างจากภาษาไทยกลาง ทำให้เกิดความยากลำบากในการสื่อสารกับหน่วยงานภาครัฐ องค์กรพัฒนาเอกชน หรือผู้ให้บริการด้านสุขภาพและการศึกษา การไม่สามารถสื่อสารได้อย่างมีประสิทธิภาพทำให้ชาวเขาไม่สามารถเข้าถึงบริการที่มีอยู่ได้อย่างเต็มที่

2. การศึกษา เด็กชาวเขามักไม่ได้รับการศึกษาอย่างเต็มที่เนื่องจากข้อจำกัดทางภาษา โรงเรียนมักใช้ภาษาไทยในการเรียนการสอน ซึ่งเด็กชาวเขาที่พูดภาษาท้องถิ่นเป็นหลักจึงมีความยากลำบากในการเรียนรู้และทำความเข้าใจเนื้อหา ส่งผลให้การเรียนรู้ช้าลงและมีผลต่อโอกาสในการประกอบอาชีพในอนาคต

3. การประกอบอาชีพและการพัฒนาเศรษฐกิจ การขาดทักษะทางภาษาและความรู้ที่ทันสมัยทำให้ชาวเขามีข้อจำกัดในการหางานหรือพัฒนากิจการของตนเอง การไม่สามารถเข้าถึงแหล่งเงินทุนหรือการฝึกอบรมทางวิชาชีพที่ใช้ภาษาไทยเป็นหลัก ทำให้การพัฒนาทางเศรษฐกิจของชาวเขาถูกจำกัด

4. การเข้าถึงข้อมูลและทรัพยากร ชาวเขามักขาดการเข้าถึงข้อมูลที่เป็นประโยชน์เนื่องจากข้อจำกัดทางภาษา ทำให้ไม่สามารถทราบถึงสิทธิประโยชน์ที่มีอยู่ หรือโอกาสในการพัฒนาตนเองและชุมชนได้อย่างเต็มที่

5. การปฏิสัมพันธ์ทางสังคมและความเชื่อ ความแตกต่างทางวัฒนธรรมและประเพณีทำให้ชาวเขามักถูกมองว่าแตกต่างจากสังคมหลัก ซึ่งส่งผลต่อความสามารถในการสร้างเครือข่ายทางสังคมและการเข้าถึงโอกาสทางเศรษฐกิจและสังคม

เพื่อแก้ไขปัญหาด้านภาษาและวัฒนธรรมที่ส่งผลต่อความยากจน ควรมีการดำเนินการจัดการศึกษาแบบสองภาษา สร้างโปรแกรมการศึกษาแบบสองภาษาเพื่อให้เด็กชาวเขาสามารถเรียนรู้ทั้งภาษาไทยและภาษาท้องถิ่น ซึ่งจะช่วยเพิ่มโอกาสในการเรียนรู้และการพัฒนาทางวิชาการ การฝึกอบรมทักษะทางภาษาและวิชาชีพ: จัดให้มีการฝึกอบรมทักษะทางภาษาและวิชาชีพเพื่อเพิ่มโอกาสในการหางานและการพัฒนาเศรษฐกิจของชาวเขา การส่งเสริมการสื่อสารในชุมชน สร้างสื่อประชาสัมพันธ์และข้อมูลในภาษาท้องถิ่น เพื่อให้ชาวเขาเข้าถึงข้อมูลและทรัพยากรที่มีอยู่ได้อย่างเต็มที่ การสร้างความร่วมมือกับผู้นำชุมชน การทำงานร่วมกับผู้นำชุมชนและองค์กรพัฒนาเอกชนเพื่อสร้างความเข้าใจและความร่วมมือในการแก้ไขปัญหาที่เกี่ยวข้องกับภาษาและวัฒนธรรม การสร้าง

ความตระหนักและการยอมรับในความหลากหลายทางวัฒนธรรม: ส่งเสริมความเข้าใจและการยอมรับในความหลากหลายทางวัฒนธรรมภายในสังคม เพื่อให้ชาวเขาที่มีความมั่นใจและมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนอย่างเต็มที่ การดำเนินการเหล่านี้จะช่วยลดผลกระทบด้านภาษาและวัฒนธรรมที่มีต่อความยากจนของชาวเขาในพื้นที่ตำบลแม่สวด อำเภอสบเมย จังหวัดแม่ฮ่องสอนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

3. สาเหตุของความยากจน

3.1 สาเหตุของความยากจนที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาและทักษะการทำงานของชาวเขาในพื้นที่ตำบลแม่สวด อำเภอสบเมย จังหวัดแม่ฮ่องสอน มีหลายประเด็นที่สำคัญ ดังนี้

1. การเข้าถึงการศึกษาที่จำกัด โรงเรียนในพื้นที่ห่างไกลมักขาดแคลนทรัพยากรและบุคลากร ครูผู้สอนอาจไม่มีความเชี่ยวชาญเพียงพอ หรืออาจไม่มีโรงเรียนในชุมชนทำให้เด็กต้องเดินทางไกล ส่งผลให้เด็กชาวเขามักไม่ได้รับการศึกษาที่มีคุณภาพและต่อเนื่อง

2. การศึกษาไม่ตรงกับความต้องการของตลาดแรงงาน หลักสูตรการศึกษาในพื้นที่อาจไม่ได้สอดคล้องกับทักษะที่ตลาดแรงงานต้องการ ทำให้เด็กชาวเขาที่จบการศึกษาไม่สามารถหางานที่มีรายได้ดีได้

3. ข้อจำกัดทางภาษา เด็กชาวเขามักพูดภาษาท้องถิ่นเป็นหลัก ซึ่งทำให้เกิดความยากลำบากในการเรียนรู้ในโรงเรียนที่ใช้ภาษาไทยกลางในการสอน การไม่เข้าใจภาษาทำให้การเรียนรู้ช้าลงและยากขึ้น

4. การขาดโอกาสในการฝึกอบรมและพัฒนาทักษะ ชาวเขามักขาดโอกาสในการเข้าร่วมการฝึกอบรมและการพัฒนาทักษะที่จำเป็นสำหรับการประกอบอาชีพ เช่น การอบรมทักษะทางวิชาชีพ การใช้อุปกรณ์และเทคโนโลยีใหม่ๆ

5. สภาพแวดล้อมที่ไม่เอื้อต่อการเรียนรู้ ชาวเขามักอาศัยอยู่ในสภาพแวดล้อมที่มีข้อจำกัด เช่น ขาดไฟฟ้าและอินเทอร์เน็ต ซึ่งส่งผลต่อการเข้าถึงข้อมูลและการเรียนรู้

6. ความเชื่อและวัฒนธรรม บางครั้งความเชื่อและวัฒนธรรมของชาวเขาอาจส่งผลต่อการเข้าถึงการศึกษา เช่น การให้ความสำคัญกับการทำงานช่วยครอบครัวมากกว่าการเรียน หรือการแต่งงานในวัยเยาว์

เพื่อแก้ไขปัญหาคือ ปัญหาความยากจนที่เกิดจากการศึกษาและทักษะการทำงาน ควรมีการดำเนินการคือ ปรับปรุงคุณภาพการศึกษา พัฒนาและปรับปรุงคุณภาพของโรงเรียนในพื้นที่ห่างไกล โดยการจัดหาครูที่มีความเชี่ยวชาญและทรัพยากรการเรียนการสอนที่เพียงพอ ส่งเสริมการศึกษาแบบสองภาษา: สร้างโปรแกรมการศึกษาแบบสองภาษาเพื่อให้เด็กชาวเขาสามารถเรียนรู้ทั้งภาษาไทยและ

ภาษาท้องถิ่น จัดฝึกอบรมทักษะการทำงาน: จัดให้มีการฝึกอบรมและพัฒนาทักษะการทำงานที่สอดคล้องกับความต้องการของตลาดแรงงาน เช่น ทักษะด้านเกษตรกรรม เทคโนโลยี หรือธุรกิจ สร้างสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ที่เอื้อต่อการศึกษา: ปรับปรุงสภาพแวดล้อมในชุมชนเพื่อให้เด็กชาวเขามีโอกาสในการเรียนรู้ที่ดีขึ้น เช่น การสร้างห้องสมุดหรือศูนย์การเรียนรู้ในชุมชน ส่งเสริมการรับรู้และเปลี่ยนแปลงทัศนคติ: ทำงานร่วมกับชุมชนในการเปลี่ยนแปลงทัศนคติต่อการศึกษาและการพัฒนาทักษะ โดยเน้นถึงความสำคัญและประโยชน์ของการเรียนรู้ในระยะยาว

ดังนั้น การดำเนินการเหล่านี้จะช่วยเพิ่มโอกาสในการพัฒนาทักษะการทำงานและการศึกษาของชาวเขาในพื้นที่ตำบลแม่สวด อำเภอสบเมย จังหวัดแม่ฮ่องสอน ซึ่งจะช่วยลดปัญหาความยากจนอย่างมีประสิทธิภาพ

3.2 สาเหตุของความยากจนที่เกิดจากการพึ่งพาการเกษตรแบบเดิม ๆ ของชาวเขาในพื้นที่ตำบลแม่สวด อำเภอสบเมย จังหวัดแม่ฮ่องสอน มีหลายประเด็นที่สำคัญ ดังนี้

1. การใช้วิธีการเกษตรแบบดั้งเดิม ชาวเขามักใช้วิธีการเกษตรแบบดั้งเดิมที่มีประสิทธิภาพต่ำ เช่น การปลูกพืชแบบปลอดสารเคมีหรือการปลูกพืชหมุนเวียนบนพื้นที่เล็กๆ วิธีการเหล่านี้ไม่สามารถให้ผลผลิตที่เพียงพอต่อการเลี้ยงชีพและการขายเป็นรายได้เสริม

2. ขาดความรู้และเทคโนโลยีในการเกษตรสมัยใหม่ ชาวเขามักขาดความรู้และทักษะในการใช้เทคโนโลยีและวิธีการเกษตรสมัยใหม่ที่สามารถเพิ่มผลผลิตและลดต้นทุนการผลิตได้ การขาดการอบรมและการสนับสนุนทางเทคนิคทำให้ไม่สามารถพัฒนาเกษตรกรรมได้

3. การเข้าถึงตลาดที่จำกัด ชาวเขามักไม่มีโอกาสในการเข้าถึงตลาดใหญ่เพื่อขายผลผลิต เนื่องจากการขาดแคลนระบบขนส่งและการติดต่อกับผู้ซื้อที่มีศักยภาพ ส่งผลให้ต้องขายผลผลิตในราคาต่ำกับพ่อค้าคนกลางหรือในตลาดท้องถิ่น

4. ปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม การเกษตรแบบดั้งเดิมมักมีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม เช่น การใช้พื้นที่ป่าเพื่อการเกษตรหรือการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างไม่ยั่งยืน ซึ่งทำให้ทรัพยากรทางธรรมชาติลดลงและส่งผลกระทบต่อความยั่งยืนของการเกษตรในระยะยาว

5. การขาดการสนับสนุนจากภาครัฐและองค์กรพัฒนา ชาวเขามักขาดการสนับสนุนจากภาครัฐและองค์กรพัฒนาในการพัฒนาการเกษตร เช่น การจัดหาสินเชื่อ การอบรมและการสนับสนุนทางเทคนิค ทำให้ไม่สามารถพัฒนาเกษตรกรรมได้อย่างเต็มที่

6. การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ เช่น ภัยแล้งหรือน้ำท่วม ส่งผลกระทบต่อผลผลิตการเกษตร ทำให้รายได้จากการเกษตรไม่แน่นอนและลดลง

การแก้ไขปัญหาความยากจนที่เกิดจากการพึ่งพาการเกษตรแบบเดิม ๆ ควรมีการดำเนินการ ดังนี้การส่งเสริมการเกษตรที่ทันสมัย: จัดอบรมและให้ความรู้เกี่ยวกับเทคโนโลยีและวิธีการเกษตรสมัยใหม่ เช่น การใช้ปุ๋ยอินทรีย์ การใช้ระบบชลประทาน และการปลูกพืชหมุนเวียน การสนับสนุนทางการเงินและเทคนิค: จัดหาสินเชื่อและการสนับสนุนทางการเงินให้กับเกษตรกร เพื่อให้สามารถลงทุนในอุปกรณ์และเทคโนโลยีที่จำเป็น การพัฒนาตลาดและการเชื่อมโยงกับผู้ซื้อ: ส่งเสริมการเชื่อมโยงกับตลาดใหญ่และการสร้างเครือข่ายกับผู้ซื้อ เพื่อเพิ่มโอกาสในการขายผลผลิตในราคาที่สูงขึ้น การอนุรักษ์และพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติ: ส่งเสริมการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืนและการฟื้นฟูพื้นที่เกษตรที่เสื่อมโทรม การสนับสนุนจากภาครัฐและองค์กรพัฒนา: ส่งเสริมการร่วมมือระหว่างภาครัฐ องค์กรพัฒนาเอกชน และชุมชนในการพัฒนาการเกษตรและการสนับสนุนทางเทคนิค

ดังนั้น การดำเนินการเหล่านี้จะช่วยเพิ่มประสิทธิภาพและผลผลิตในการเกษตร ลดความเสี่ยงจากการพึ่งพาการเกษตรแบบเดิม ๆ และเพิ่มโอกาสในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชาวเขาในพื้นที่ตำบลแม่สวด อำเภอสบเมย จังหวัดแม่ฮ่องสอน

4.3 สาเหตุของความยากจนที่เกิดจากการสนับสนุนจากภาครัฐที่ไม่เพียงพอสำหรับชาวเขาในพื้นที่ตำบลแม่สวด อำเภอสบเมย จังหวัดแม่ฮ่องสอน สามารถสรุปได้ดังนี้

1. การขาดนโยบายที่เหมาะสมกับชาวเขา นโยบายและโครงการพัฒนาที่จัดทำโดยภาครัฐมักไม่ได้ถูกออกแบบมาให้เหมาะสมกับวิถีชีวิตและความต้องการเฉพาะของชาวเขา ทำให้ไม่สามารถเข้าถึงประโยชน์จากโครงการเหล่านั้นได้อย่างเต็มที่
2. การกระจายทรัพยากรไม่เท่าเทียม การกระจายทรัพยากรและการสนับสนุนทางการเงินจากภาครัฐมักจะไม่เท่าเทียมกัน ชาวเขาในพื้นที่ห่างไกลมักได้รับการสนับสนุนที่น้อยกว่าเมื่อเทียบกับพื้นที่ใกล้เคียงเมืองใหญ่
3. การขาดโครงสร้างพื้นฐานและบริการพื้นฐาน พื้นที่ตำบลแม่สวดขาดโครงสร้างพื้นฐานที่จำเป็น เช่น ถนน ไฟฟ้า น้ำประปา และบริการสาธารณสุข การขาดแคลนสิ่งเหล่านี้ส่งผลให้การพัฒนาเศรษฐกิจและคุณภาพชีวิตของชาวเขาเป็นไปอย่างยากลำบาก
4. การขาดการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ชาวเขามักไม่ได้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจหรือการวางแผนนโยบายและโครงการพัฒนาของภาครัฐ ทำให้โครงการที่จัดทำขึ้นไม่สอดคล้องกับความต้องการจริงของชุมชน

5. การสนับสนุนด้านการศึกษาและฝึกอบรมไม่เพียงพอ การสนับสนุนด้านการศึกษาและการฝึกอบรมทักษะอาชีพสำหรับชาวเขายังไม่เพียงพอ ทำให้ขาดโอกาสในการพัฒนาทักษะและความรู้ที่จำเป็นต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและการพึ่งพาตนเอง

6. การบริหารจัดการที่ไม่เป็นธรรมและมีประสิทธิภาพต่ำ การบริหารจัดการโครงการและการจัดสรรทรัพยากรจากภาครัฐในบางครั้งมีความไม่โปร่งใสและไม่มีประสิทธิภาพ ทำให้ทรัพยากรไม่ได้ถูกใช้ประโยชน์อย่างเต็มที่

การเพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าว ควรมีการดำเนินการ ดังนี้ การพัฒนานโยบายและโครงการที่เหมาะสม: จัดทำนโยบายและโครงการพัฒนาที่เหมาะสมกับวิถีชีวิตและความต้องการของชาวเขา โดยมีส่วนร่วมของชุมชนในการวางแผนและการตัดสินใจ การกระจายทรัพยากรอย่างเท่าเทียม: ปรับปรุงการกระจายทรัพยากรและการสนับสนุนทางการเงินจากภาครัฐให้มีความเท่าเทียมกัน เพื่อให้ชาวเขาในพื้นที่ห่างไกลได้รับประโยชน์ การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน: เพิ่มการลงทุนในโครงสร้างพื้นฐานและบริการพื้นฐาน เช่น ถนน ไฟฟ้า น้ำประปา และบริการสาธารณสุข เพื่อสนับสนุนการพัฒนาเศรษฐกิจและคุณภาพชีวิตของชาวเขา การส่งเสริมการศึกษาและการฝึกอบรม: เพิ่มการสนับสนุนด้านการศึกษาและการฝึกอบรมทักษะอาชีพ เพื่อให้ชาวเขามีความรู้และทักษะที่จำเป็นต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและการพึ่งพาตนเอง การปรับปรุงการบริหารจัดการ: ปรับปรุงการบริหารจัดการโครงการและการจัดสรรทรัพยากรให้มีความโปร่งใสและมีประสิทธิภาพ เพื่อให้ทรัพยากรถูกใช้ประโยชน์อย่างเต็มที่

ดังนั้น การดำเนินการเหล่านี้จะช่วยลดปัญหาความยากจนที่เกิดจากการสนับสนุนจากภาครัฐที่ไม่เพียงพอและเพิ่มโอกาสในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชาวเขาในพื้นที่ตำบลแม่สวด อำเภอสบเมย จังหวัดแม่ฮ่องสอนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

4.2.2 การระบุเป้าหมายและกลุ่มเป้าหมาย

จากการร่วมการสนทนากลุ่มได้ทราบถึงสถานการณ์และปัญหาในพื้นที่ และแนวทางในการแก้ไขปัญหา จึงได้กำหนดพื้นที่เป้าหมายในการพัฒนาโดยได้มีการกำหนดเป้าหมายพื้นที่หมู่บ้านแม่หาด ตำบลแม่สวด อำเภอสบเมย จังหวัดแม่ฮ่องสอน เป็นกลุ่มเป้าหมายในการลดความยากจนและมีการวางแผนและดำเนินการอย่างเป็นระบบ โดยสามารถดำเนินการตามขั้นตอนและแนวทางดังต่อไปนี้

1. การสำรวจและวิเคราะห์ข้อมูล

จากการวิเคราะห์ข้อมูลด้านเศรษฐกิจสังคมและสิ่งแวดล้อมของชาวบ้านแม่หาดตำบลแม่สวด อำเภอสบเมย จังหวัดแม่ฮ่องสอน ที่กำหนดเป็นพื้นที่เป้าหมายในการพัฒนา ซึ่งสำรวจจาก

ข้อมูลด้านเศรษฐกิจ พบว่าในเขตพื้นที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นส่วนใหญ่และมีการเลี้ยงสัตว์ เช่นไก่หมูวัวเพื่อใช้บริโภคภายในครอบครัวและขายในชุมชนเท่านั้น ส่วนรายได้ของประชาชนในพื้นที่เฉลี่ย 15,000 บาทต่อปี ต่อครอบครัว และมีรายได้เสริมจากการเก็บของป่าและการทำหัตถกรรมพื้นบ้าน

ด้านสังคม ในการเข้าถึงการศึกษาในระดับชั้นประถมศึกษาและมัธยมศึกษาอาจมีข้อจำกัดเนื่องด้วยการเดินทางไกล

ด้านสุขภาพ ในการเข้าถึงการบริการด้านสุขภาพยากลำบากเพราะว่าโรงพยาบาลและสถานอนามัยอยู่ห่างไกล และสถานอนามัยประสบปัญหาเรื่องขาดแคลนบุคลากรทางการแพทย์และอุปกรณ์ทางการแพทย์

ด้านวัฒนธรรมประเพณี ชาวบ้านในพื้นที่มีวัฒนธรรมและประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์ การประกอบพิธีกรรมทางศาสนาใช้ชีวิตในชุมชนจะเป็นรูปแบบดั้งเดิม

ด้านสิ่งแวดล้อม ภูมิประเทศส่วนใหญ่เป็นภูเขาและป่าไม้การใช้พื้นที่สำหรับการทำ การเกษตรและการเก็บของป่าสภาพดินและน้ำอาจจะมีปัญหาทางด้านการทำการเกษตร แต่ในพื้นที่นั้นเป็นพื้นที่ที่อุดมสมบูรณ์เพราะว่าเป็นแหล่งต้นน้ำ

ด้านทรัพยากรธรรมชาติ ปัญหาที่พบคือการตัดไม้ทำลายป่าเพื่อแผ้วถางในการทำเกษตร

4.2.3. การพัฒนานโยบายในการแก้ไขปัญหาความยากจน

การสร้างนโยบายที่มุ่งเน้นการแก้ไขปัญหาความยากจนในระยะยาวสำหรับพื้นที่บ้านแม่หาด ตำบลแม่สวด อำเภอสบเมย จังหวัดแม่ฮ่องสอน ประกอบด้วยหลายด้านเพื่อให้ครอบคลุมและมีผลในทุกมิติของชีวิตชาวบ้านในพื้นที่ โดยนโยบายที่เสนอในการจัดเวทีประชุมกลุ่ม สามารถสรุปได้ดังนี้

1. นโยบายด้านการศึกษาและการพัฒนาทักษะ

เป้าหมาย การเพิ่มโอกาสในการเข้าถึงการศึกษาและการพัฒนาทักษะ เพื่อให้ประชาชนมีความสามารถในการประกอบอาชีพที่มีรายได้มั่นคง

มาตรการ

1) การศึกษาแบบสองภาษา จัดการศึกษาในรูปแบบสองภาษา ก็คือภาษาไทย และภาษาท้องถิ่น เพื่อให้เด็กๆ เข้าใจเนื้อหาได้ดียิ่งขึ้น

2) การฝึกอบรมทักษะอาชีพ จัดฝึกอบรมทักษะที่เกี่ยวข้องกับการประกอบอาชีพ เช่น เกษตรกรรมที่ยั่งยืน การทำหัตถกรรม และการใช้เทคโนโลยี

3) ส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต จัดตั้งศูนย์การเรียนรู้และอบรมในชุมชน เพื่อให้ชาวบ้านสามารถเรียนรู้ทักษะใหม่ๆ และพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง

2. นโยบายด้านเศรษฐกิจและการเกษตร

เป้าหมาย เพิ่มรายได้และลดความไม่แน่นอนในการประกอบอาชีพของชาวบ้านผ่านการส่งเสริมการเกษตรและการสร้างงาน

มาตรการ

1) เกษตรกรรมที่ยั่งยืน: ส่งเสริมการเกษตรที่ใช้เทคโนโลยีและวิธีการที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม เช่น การใช้ปุ๋ยอินทรีย์ การเพาะปลูกพืชหมุนเวียน

2) การสนับสนุนด้านการเงิน: จัดหาสินเชื่อดอกเบี้ยต่ำและการสนับสนุนทางการเงินสำหรับเกษตรกรและผู้ประกอบการในท้องถิ่น

3) การพัฒนาตลาดและการส่งออก: สร้างเครือข่ายตลาดและสนับสนุนการเข้าถึงตลาดใหญ่ ทั้งในประเทศและต่างประเทศ

3. นโยบายด้านสาธารณสุข

เป้าหมาย ปรับปรุงการเข้าถึงและคุณภาพของบริการสาธารณสุขเพื่อให้ประชาชนมีสุขภาพที่ดี

มาตรการ

1) ขยายบริการสาธารณสุข: จัดตั้งสถานพยาบาลและคลินิกในชุมชนห่างไกล พร้อมจัดหาบุคลากรทางการแพทย์ที่เพียงพอ

2) ส่งเสริมสุขภาพเชิงรุก: จัดโครงการตรวจสุขภาพประจำปีและการฉีดวัคซีนให้กับชาวบ้าน

3) การให้ความรู้ด้านสุขภาพ: จัดอบรมและให้ความรู้ด้านสุขภาพแก่ชาวบ้าน เพื่อส่งเสริมการดูแลสุขภาพตนเองและการป้องกันโรค

4. นโยบายด้านโครงสร้างพื้นฐาน

เป้าหมาย พัฒนาโครงสร้างพื้นฐานเพื่อสนับสนุนการพัฒนาเศรษฐกิจ และคุณภาพชีวิตของชุมชน

มาตรการ

1) การพัฒนาถนนและการขนส่ง ปรับปรุงและสร้างถนนใหม่เพื่อให้การเดินทางและการขนส่งสินค้าสะดวกยิ่งขึ้น

2) การเข้าถึงพลังงานและน้ำประปา จัดหาและขยายการให้บริการไฟฟ้าและน้ำประปาในทุกชุมชน

3) การพัฒนาระบบการสื่อสาร ขยายเครือข่ายอินเทอร์เน็ตและการสื่อสารเพื่อให้ชาวบ้านสามารถเข้าถึงข้อมูลและโอกาสทางเศรษฐกิจ

5. นโยบายด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

เป้าหมาย ส่งเสริมการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืนเพื่อปกป้องสิ่งแวดล้อมและความยั่งยืนของชุมชน

มาตรการ

1) การฟื้นฟูและอนุรักษ์ป่าไม้ ส่งเสริมการปลูกป่าและการอนุรักษ์ป่าที่มีอยู่ เพื่อรักษาความสมดุลทางธรรมชาติ

2) การจัดการน้ำอย่างยั่งยืน พัฒนาและปรับปรุงระบบชลประทานเพื่อการใช้งานน้ำอย่างมีประสิทธิภาพ

3) การลดการใช้สารเคมีในการเกษตร ส่งเสริมการใช้สารชีวภาพและวิธีการเกษตรที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม

6. นโยบายด้านการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชน

เป้าหมาย สร้างความเข้มแข็งในชุมชนผ่านการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจและการพัฒนา

มาตรการ

1) การจัดตั้งคณะกรรมการชุมชน จัดตั้งคณะกรรมการชุมชนที่ประกอบด้วยตัวแทนจากทุกกลุ่มในชุมชนเพื่อร่วมกันวางแผนและตัดสินใจ

2) การส่งเสริมความร่วมมือระหว่างชุมชนและภาครัฐ สร้างความร่วมมือระหว่างชุมชน หน่วยงานภาครัฐ และองค์กรพัฒนาเอกชนในการดำเนินโครงการพัฒนา

3) การสนับสนุนกิจกรรมชุมชน จัดกิจกรรมและโครงการที่ส่งเสริมความเข้มแข็งและความสามัคคีในชุมชน

การดำเนินนโยบายเหล่านี้จะเป็นระบบและต่อเนื่องจะช่วยลดปัญหาความยากจนและส่งเสริมการพัฒนาที่ยั่งยืนในจังหวัดแม่ฮ่องสอนในระยะยาว

4.2.4 การพัฒนายุทธศาสตร์ในการแก้ไขปัญหาความยากจน

จากการจัดเวทีสนทนากลุ่มได้มีการระดมความคิดในการพัฒนาแผนยุทธศาสตร์ในการแก้ไขปัญหาความยากจนในพื้นที่ บ้านแม่หาด ตำบลแม่สวด อำเภอสบเมย จังหวัดแม่ฮ่องสอน ที่ประกอบด้วยหลายมิติ เพื่อให้ครอบคลุมทุกด้านของการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม โดยแผนยุทธศาสตร์ที่เสนอสามารถสรุปได้ดังนี้

1. ยุทธศาสตร์ด้านการศึกษาและการพัฒนาทักษะ

วัตถุประสงค์: เพิ่มโอกาสในการเข้าถึงการศึกษาและพัฒนาทักษะเพื่อให้ประชาชนมีความสามารถในการประกอบอาชีพที่มีรายได้มั่นคง

แนวทางการดำเนินงาน

1) การศึกษาแบบสองภาษา จัดการศึกษาในรูปแบบสองภาษา ทั้งภาษาไทยและภาษาท้องถิ่นเพื่อให้ได้ก้ๆ เข้าใจเนื้อหาได้ดียิ่งขึ้น

2) การฝึกอบรมทักษะอาชีพ จัดฝึกอบรมทักษะที่เกี่ยวข้องกับการประกอบอาชีพ เช่น เกษตรกรรมที่ยั่งยืน การทำหัตถกรรม และการใช้เทคโนโลยี

3) การเรียนรู้ตลอดชีวิต: จัดตั้งศูนย์การเรียนรู้และอบรมในชุมชน เพื่อให้ชาวบ้านสามารถเรียนรู้ทักษะใหม่ๆ และพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง

2. ยุทธศาสตร์ด้านเศรษฐกิจและการเกษตร

วัตถุประสงค์: เพิ่มรายได้และลดความไม่แน่นอนในการประกอบอาชีพของชาวบ้านผ่านการส่งเสริมการเกษตรและการสร้างงาน

แนวทางการดำเนินงาน

2) เกษตรกรรมที่ยั่งยืน ส่งเสริมการเกษตรที่ใช้เทคโนโลยีและวิธีการที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม เช่น การใช้ปุ๋ยอินทรีย์ การเพาะปลูกพืชหมุนเวียน

3) การสนับสนุนด้านการเงิน จัดหาสินเชื่อดอกเบี้ยต่ำและการสนับสนุนทางการเงินสำหรับเกษตรกรและผู้ประกอบการในท้องถิ่น

4) การพัฒนาตลาดและการส่งออก สร้างเครือข่ายตลาดและสนับสนุนการเข้าถึงตลาดใหญ่ ทั้งในประเทศและต่างประเทศ

3. ยุทธศาสตร์ด้านสาธารณสุข

วัตถุประสงค์ ปรับปรุงการเข้าถึงและคุณภาพของบริการสาธารณสุขเพื่อให้ประชาชนมีสุขภาพที่ดี

แนวทางการดำเนินงาน:

1) ขยายบริการสาธารณสุข จัดตั้งสถานพยาบาลและคลินิกในชุมชนห่างไกล พร้อมจัดหาบุคลากรทางการแพทย์ที่เพียงพอ

2) ส่งเสริมสุขภาพเชิงรุก จัดโครงการตรวจสุขภาพประจำปีและการฉีดวัคซีนให้กับชาวบ้าน

3) การให้ความรู้ด้านสุขภาพ จัดอบรมและให้ความรู้ด้านสุขภาพแก่ชาวบ้าน เพื่อส่งเสริมการดูแลสุขภาพตนเองและการป้องกันโรค

4. ยุทธศาสตร์ด้านโครงสร้างพื้นฐาน

วัตถุประสงค์ พัฒนาโครงสร้างพื้นฐานเพื่อสนับสนุนการพัฒนาเศรษฐกิจและคุณภาพชีวิตของชุมชน

แนวทางการดำเนินงาน

1) การพัฒนาถนนและการขนส่ง ปรับปรุงและสร้างถนนใหม่เพื่อให้การเดินทางและการขนส่งสินค้าสะดวกยิ่งขึ้น

2) การเข้าถึงพลังงานและน้ำประปา จัดหาและขยายการให้บริการไฟฟ้าและน้ำประปาในทุกชุมชน

3) การพัฒนาระบบการสื่อสาร ขยายเครือข่ายอินเทอร์เน็ตและการสื่อสารเพื่อให้ชาวบ้านสามารถเข้าถึงข้อมูลและโอกาสทางเศรษฐกิจ

5. ยุทธศาสตร์ด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

วัตถุประสงค์ ส่งเสริมการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืนเพื่อปกป้องสิ่งแวดล้อมและความยั่งยืนของชุมชน

แนวทางการดำเนินงาน

1) การฟื้นฟูและอนุรักษ์ป่าไม้ ส่งเสริมการปลูกป่าและการอนุรักษ์ป่าที่มีอยู่ เพื่อรักษาความสมดุลทางธรรมชาติ

2) การจัดการน้ำอย่างยั่งยืน พัฒนาและปรับปรุงระบบชลประทานเพื่อการใช้งานน้ำอย่างมีประสิทธิภาพ

3) การลดการใช้สารเคมีในการเกษตร ส่งเสริมการใช้สารชีวภาพและวิธีการเกษตรที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม

6. ยุทธศาสตร์ด้านการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชน

วัตถุประสงค์ สร้างความเข้มแข็งในชุมชนผ่านการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจและการพัฒนา

แนวทางการดำเนินงาน

1) การจัดตั้งคณะกรรมการชุมชน จัดตั้งคณะกรรมการชุมชนที่ประกอบด้วยตัวแทนจากทุกกลุ่มในชุมชนเพื่อร่วมกันวางแผนและตัดสินใจ

2) การส่งเสริมความร่วมมือระหว่างชุมชนและภาครัฐ สร้างความร่วมมือระหว่างชุมชน หน่วยงานภาครัฐ และองค์กรพัฒนาเอกชนในการดำเนินโครงการพัฒนา

3) การสนับสนุนกิจกรรมชุมชน จัดกิจกรรมและโครงการที่ส่งเสริมความเข้มแข็งและความสามัคคีในชุมชน

7. ยุทธศาสตร์ด้านการพัฒนาเศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์และการท่องเที่ยว

วัตถุประสงค์ ส่งเสริมการพัฒนาเศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์และการท่องเที่ยวเพื่อสร้างรายได้และเพิ่มโอกาสทางเศรษฐกิจ

แนวทางการดำเนินงาน

1) การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและธรรมชาติ ส่งเสริมการท่องเที่ยวที่เน้นวัฒนธรรมท้องถิ่นและธรรมชาติ เช่น การจัดเทศกาลท้องถิ่นและการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

2) การพัฒนาผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น ส่งเสริมการผลิตและการตลาดผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น เช่น หัตถกรรม อาหาร และผลิตภัณฑ์เกษตรที่มีเอกลักษณ์

3) การฝึกอบรมและการพัฒนาทักษะด้านการบริการ จัดฝึกอบรมด้านการบริการและการจัดการธุรกิจท่องเที่ยว เพื่อเพิ่มคุณภาพและความสามารถในการแข่งขัน

4.1. 5. การบูรณาการและการเชื่อมโยง

การส่งเสริมการบูรณาการการทำงานระหว่างหน่วยงานต่าง ๆ เป็นสิ่งสำคัญที่จะทำให้การแก้ไขปัญหาความยากจนในพื้นที่ บ้านแม่หาด ตำบลแม่สวด อำเภอสบเมย จังหวัดแม่ฮ่องสอน ให้มีประสิทธิภาพและยั่งยืน เพื่อให้การทำงานร่วมกันระหว่างหน่วยงานต่าง ๆ เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ โดย การร่วมระดมความคิดในเวทีประชุมกลุ่มย่อย โดยมีแนวทางการดำเนินการ ดังนี้

1. การจัดตั้งคณะกรรมการบูรณาการ

วัตถุประสงค์: เพื่อสร้างกลไกการประสานงานระหว่างหน่วยงานต่าง ๆ

แนวทางการดำเนินงาน:

การจัดตั้งคณะกรรมการบูรณาการระดับจังหวัด: ประกอบด้วยตัวแทนจากหน่วยงานภาครัฐ องค์กรพัฒนาเอกชน ชุมชน และภาคเอกชน เพื่อวางแผนและกำกับดูแลการดำเนินงาน

การจัดประชุมประจำ: จัดประชุมอย่างสม่ำเสมอเพื่อรายงานผลการดำเนินงานและแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้น

2. การวางแผนและกำหนดเป้าหมายร่วมกัน

วัตถุประสงค์: เพื่อให้ทุกหน่วยงานมีเป้าหมายและแผนการดำเนินงานที่สอดคล้องกัน

แนวทางการดำเนินงาน:

การจัดทำแผนยุทธศาสตร์ร่วม: ร่วมกันวางแผนยุทธศาสตร์และกำหนดเป้าหมายการแก้ไขปัญหาคความยากจนในระยะยาว

การแบ่งหน้าที่และความรับผิดชอบ: กำหนดบทบาทและหน้าที่ของแต่ละหน่วยงานอย่างชัดเจน เพื่อให้การทำงานเป็นไปอย่างมีระบบและประสิทธิภาพ

3. การแลกเปลี่ยนข้อมูลและทรัพยากร

วัตถุประสงค์: เพื่อให้หน่วยงานต่าง ๆ สามารถเข้าถึงข้อมูลและทรัพยากรที่จำเป็นในการดำเนินงาน

แนวทางการดำเนินงาน:

การสร้างระบบฐานข้อมูลร่วม: จัดทำระบบฐานข้อมูลที่สามารถเข้าถึงและแลกเปลี่ยนข้อมูลระหว่างหน่วยงานได้อย่างสะดวก

การแบ่งปันทรัพยากร: ส่งเสริมการแบ่งปันทรัพยากร เช่น งบประมาณ บุคลากร และอุปกรณ์ เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

4. การเสริมสร้างความรู้และทักษะ

วัตถุประสงค์: เพื่อเพิ่มพูนความรู้และทักษะในการทำงานร่วมกันระหว่างหน่วยงานต่าง ๆ

แนวทางการดำเนินงาน:

การจัดอบรมและสัมมนา: จัดอบรมและสัมมนาเพื่อเสริมสร้างความรู้และทักษะในการทำงานร่วมกัน รวมถึงการเรียนรู้แนวทางการแก้ไขปัญหาความยากจนจากกรณีศึกษาต่าง ๆ

การศึกษาดูงาน: ส่งเสริมการศึกษาดูงานในพื้นที่ที่มีการบูรณาการการทำงานที่ประสบความสำเร็จ

5. การติดตามและประเมินผล

วัตถุประสงค์: เพื่อให้การดำเนินงานมีการตรวจสอบและปรับปรุงอย่างต่อเนื่อง

แนวทางการดำเนินงาน:

การจัดทำระบบติดตามผล: พัฒนาระบบติดตามผลการดำเนินงานที่สามารถรายงานความก้าวหน้าและปัญหาที่เกิดขึ้นได้อย่างรวดเร็ว

การประเมินผล: จัดทำการประเมินผลการดำเนินงานอย่างเป็นระบบและโปร่งใส เพื่อปรับปรุงและพัฒนาแผนการดำเนินงานต่อไป

6. การสร้างความร่วมมือกับภาคเอกชนและองค์กรพัฒนาเอกชน

วัตถุประสงค์: เพื่อเพิ่มพลังและทรัพยากรในการแก้ไขปัญหาความยากจน

แนวทางการดำเนินงาน:

การสร้างเครือข่ายความร่วมมือ: ส่งเสริมการสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และองค์กรพัฒนาเอกชน

การพัฒนาระบบสนับสนุน: จัดตั้งระบบสนับสนุนเพื่อให้ภาคเอกชนและองค์กรพัฒนาเอกชนสามารถเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาความยากจนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

7. การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชน

วัตถุประสงค์: เพื่อให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการวางแผนและดำเนินงาน

แนวทางการดำเนินงาน:

การจัดตั้งคณะกรรมการชุมชน: ให้ชุมชนมีบทบาทในการวางแผนและตัดสินใจเกี่ยวกับโครงการพัฒนา

การจัดเวทีประชาคม: จัดเวทีประชาคมเพื่อให้ชุมชนมีโอกาสแสดงความคิดเห็นและร่วมกันแก้ไขปัญหา

การดำเนินงานตามแนวทางเหล่านี้จะช่วยส่งเสริมการบูรณาการการทำงานระหว่างหน่วยงานต่าง ๆ ให้มีความเข้มแข็งและมีประสิทธิภาพในการแก้ไขปัญหาความยากจนในจังหวัดแม่ฮ่องสอนในระยะยาว

เชื่อมโยงการดำเนินงานกับนโยบายและยุทธศาสตร์ระดับชาติและระดับท้องถิ่น

4.1.6 การติดตามและประเมินผล (Monitoring and Evaluation)

สร้างระบบการติดตามและประเมินผลเพื่อวัดความสำเร็จของนโยบายและยุทธศาสตร์

ปรับปรุงและแก้ไขนโยบายตามผลการประเมินเพื่อตอบสนองต่อปัญหาได้อย่างเหมาะสม

ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จ

การมีส่วนร่วมของชุมชน การให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการวางแผนและดำเนินการแก้ไขปัญหาจะทำให้มีความยั่งยืนและตอบสนองต่อความต้องการของชุมชนมากขึ้น

การประสานงานระหว่างหน่วยงาน การทำงานร่วมกันระหว่างหน่วยงานต่าง ๆ ช่วยเพิ่มประสิทธิภาพและลดความซ้ำซ้อนในการดำเนินการ

การสนับสนุนจากภาครัฐและเอกชน ความร่วมมือจากทุกภาคส่วน รวมถึงการสนับสนุนทางการเงินและทรัพยากร จะช่วยเสริมสร้างความสำเร็จของนโยบายและยุทธศาสตร์

ตัวอย่างนโยบายและยุทธศาสตร์ที่สามารถนำมาใช้

การพัฒนาทักษะและการศึกษา จัดโปรแกรมฝึกอบรมและการศึกษาเพื่อเพิ่มทักษะในการทำงาน

การสร้างโอกาสในการทำงาน: สนับสนุนการสร้างงานในท้องถิ่นและการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน

การเข้าถึงบริการสุขภาพและสวัสดิการสังคม: เพิ่มการเข้าถึงบริการพื้นฐานเพื่อให้คนจนมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น

การพัฒนา นโยบายและยุทธศาสตร์แบบบูรณาการจึงเป็นสิ่งสำคัญในการสร้างความเปลี่ยนแปลงที่ยั่งยืนและลดปัญหาความยากจนในสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพ

4.3 การเสริมสร้างกลไกของกลุ่มคนยากจนในชนบทเพื่อรองรับความท้าทายในปลายศตวรรษที่ 21

จากที่ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาสิทธิและโอกาสการเข้าถึงทรัพยากรของกลุ่มคนยากจนในชนบททำให้ได้ทราบข้อมูลสถานการณ์ความยากจนของกลุ่มคนจนในชนบท ของชุมชนเป้าหมาย ซึ่งการพัฒนาคุณภาพชีวิตของกลุ่มคนยากจนในชนบท พื้นที่ ตำบลแม่สวด อำเภอสบเมย จังหวัดแม่ฮ่องสอน จำเป็นต้องพิจารณาสิทธิและโอกาสในการเข้าถึงทรัพยากรที่สำคัญเช่นที่ดิน น้ำ การศึกษา และบริการสุขภาพ

จากนั้น ซึ่งผู้วิจัยได้ดำเนินการจัดประชุมระดมความคิดระดับในกระบวนการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) เพื่อพัฒนารูปแบบการพัฒนา นโยบายและยุทธศาสตร์ในการแก้ปัญหาความยากจนแบบบูรณาการ กับกลุ่มประชากรเป้าหมาย ได้แก่ ผู้บริหารและเจ้าหน้าที่ของเทศบาล องค์การบริหารส่วนตำบลแต่ละภาคในพื้นที่ที่ศึกษา แกนนำชุมชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ประกอบด้วย เทศบาล องค์การบริหารส่วนตำบล กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้นำชุมชน และได้ทราบถึงขั้นตอนและหลักการสำคัญในการพัฒนานโยบายและยุทธศาสตร์แบบบูรณาการ

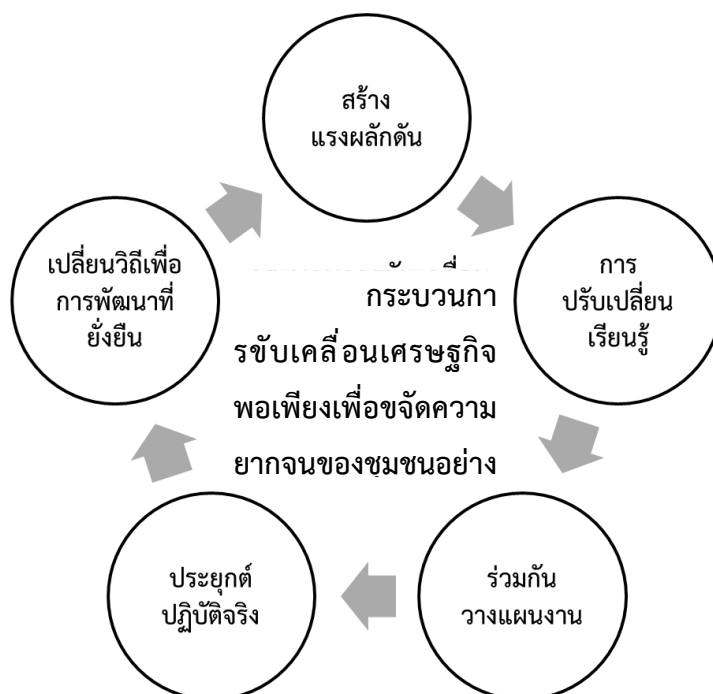
และได้นำเอารูปแบบการพัฒนา นโยบายและยุทธศาสตร์ในการแก้ปัญหาความยากจนแบบบูรณาการ มาวิเคราะห์เพื่อการจัดกิจกรรมในการเสริมสร้างกลไกของกลุ่มคนชุมชนในชนบทเพื่อรองรับความท้าทายปลายศตวรรษที่ 21 ผู้วิจัยได้ดำเนินการในการออกแบบกิจกรรมในการพัฒนาระบบการ เสริมสร้างกลไกเพื่อเป็นการขับเคลื่อนในการแก้ไขปัญหาของกลุ่มคนจนในชนบทในพื้นที่วิจัยซึ่งได้แก่บ้านแม่หาด ตำบลแม่สวด อำเภอสบเมย จังหวัดแม่ฮ่องสอน โดยการขับเคลื่อนปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในการขจัดความยากจนสู่เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน กระบวนการคือ การออกแบบโครงการที่มีความเหมาะสมกับบุคคลในชุมชนโดยมีการวิเคราะห์บริบทพื้นที่ บุคคล เพื่อเข้าร่วมกิจกรรม ซึ่งผู้วิจัยได้คัดเลือกบุคคลผู้ที่ประกอบอาชีพด้านการเกษตรภายในชุมชนที่มีมีรายได้ต่ำเพื่อร่วมกิจกรรม จำนวน 25 คน และมีหน่วยงานราชการ ได้แก่ พัฒนาการ การปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้นำชุมชน เข้าร่วมกิจกรรม

4.2.1 การเสริมสร้างการขับเคลื่อนปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในการขจัดความยากจนตามเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน

ผู้วิจัยจึงได้สรุปกระบวนการขับเคลื่อนปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อขจัดความยากจนตามเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนของชุมชนในจังหวัดเชียงราย ออกเป็น 5 ขั้นตอนหลัก เรียกว่า “กระบวนการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อขจัดความยากจนของชุมชนอย่างยั่งยืน” ในลักษณะวงจรที่ต้องอาศัยการขับเคลื่อนร่วมกัน สนับสนุนส่งเสริมกันและกัน ประกอบด้วย

- 1) การสร้างแรงผลักดัน
- 2) การปรับเปลี่ยนเรียนรู้(เรียนรู้พัฒนานวัตกรรม)
- 3) การร่วมกันทำแผนงาน
- 4) การประยุกต์ปฏิบัติจริง
- และ 5) การปรับเปลี่ยนวิธีการเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

สรุปได้ดังแผนภูมิที่ 4.1

แผนภูมิที่ 4.1 การขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อขจัดความยากจนอย่างยั่งยืนของบ้านแม่หาด ตำบลแม่สวด อำเภอสมุย จังหวัดแม่ฮ่องสอน

จากแผนภูมิที่ 4.1 แสดงกระบวนการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อขจัดความยากจนของชุมชนอย่างยั่งยืนของบ้านแม่หาด ตำบลแม่สวด อำเภอสมุย จังหวัดแม่ฮ่องสอน ในลักษณะวงจรขับเคลื่อนการพัฒนา (Development Cycle) ที่เริ่มจากความต้องการของชุมชนขับเคลื่อนการพัฒนาเพื่อขจัดความยากจน สร้างความเข้มแข็งของชุมชนก่อให้เกิดการจัดการตนเองและพึ่งพาตนเองบนฐานทรัพยากรในชุมชนได้อย่างยั่งยืน สามารถอธิบายเป็นขั้นตอนได้ ดังนี้

1. ขั้นตอนที่ 1 การสร้างแรงผลักดัน

การสร้างแรงผลักดัน เป็นการที่สมาชิกในชุมชนจะต้องมีแรงผลักดันตระหนักรู้ในการที่จะต้องร่วมกันเปลี่ยนแปลงตนเอง ครอบครัวของตน และชุมชนของตนไปในทิศทางที่ดีกว่า เป็นการมองตัวเองให้ออกบอกความต้องการของตัวเองให้ได้ และการใช้กรอบปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวทางชี้แนะซึ่งการกำเนิดของแรงผลักดันหรือความตระหนักรู้เช่นนี้ อาจจะมาจกปัจจัยในเชิงบวกหรือปัจจัยในเชิงลบก็ย่อมได้ทั้งสิ้น^{๗๓}

1.1 การสร้างแรงผลักดันจากปัจจัยผลักดันเชิงบวก ได้แก่

1) ความศรัทธาต่อแนวทางพระราชดำริ โดยเฉพาะความศรัทธาและความเข้าใจในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงว่า มีสาระอย่างไร สามารถนำมาประยุกต์ใช้ ได้อย่างไร ซึ่งปวงชนชาวไทยล้วนมีความปรารถนาที่ดำเนินวิถีชีวิตตามรอยเบื้องพระยุคลบาททั้งสิ้น หากแต่เพียงความศรัทธาที่มีอยู่อาจจะยังไม่พอเพียง จะต้องทำการศึกษาเรียนรู้ให้เกิดความเข้าใจในแนวทางพระราชดำริต่างๆให้แจ่มชัดเสียก่อนที่ลงมือปฏิบัติ

2) การได้รับแรงบันดาลใจ จากบุคคลอื่น ๆ อาทิ ประชาชนชาวบ้าน ผู้นำอาวุโส ผู้นำสังคม ผู้นำความคิดเกษตรกรตัวอย่าง หรือแม้แต่ประชาชนโดยทั่วไปที่ประสบความสำเร็จในการประยุกต์ใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในชีวิต

3) ประสบการณ์จากชุมชนต้นแบบ การได้พบเห็นหรือสัมผัสประสบการณ์กับชุมชนอื่น ๆ ที่สามารถเป็นต้นแบบชุมชนแห่งวิถีการพัฒนาตามแนวพึ่งพาตนเองได้ ก่อให้เกิดความน่าอยู่อาศัยใช้ชีวิต อยากรจะพัฒนาชุมชนของตนตามต้นแบบชุมชนที่ตนเองประทับใจบ้าง ดังเช่น ชุมชนจากฐานข้อมูลของสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ และกรมพัฒนาชุมชน เป็นต้น

1.2 การสร้างแรงผลักดันจากปัจจัยผลักดันเชิงลบ ได้แก่

1) ปัญหาเศรษฐกิจ ปัญหาที่พบเห็นได้ทั่วไปในสมาชิกชุมชนชนบท โดยเฉพาะกลุ่มเกษตรกร ผู้ประกอบการรายย่อย ผู้ยากจน หรือผู้ใช้แรงงาน คือ ปัญหาหนี้สิน การขาดแคลนที่ดินทำกิน ราคาผลผลิตตกต่ำ การขาดทุนในการผลิตพืชผลสู่ตลาด และการมีค่าใช้จ่ายในชีวิตประจำวันมากกว่ารายได้ที่เกิดขึ้น ปัญหาเหล่านี้มักจะมีบทบาทเป็นทวีคูณขึ้นเรื่อยๆหากไม่มีทางออกที่ถูกต้อง นั่นคือ การเริ่มต้นค้นหาสาเหตุที่แท้จริงของปัญหาที่เกิดขึ้นเสียก่อน

^{๗๓} ผู้ร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group), ท่านที่ ๔.

2) ปัญหาสังคม ความอ่อนแอทางความคิด ความรู้ ค่านิยม วัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น และพลังกลุ่มในชุมชน ทำให้ครอบครัวและชุมชนมักจะถูกตอกอยู่ในกระแสการเปลี่ยนแปลงจากปัจจัยภายนอก โดยการไหลล้นเข้ามาของวัฒนธรรมภายนอกและเทคโนโลยีที่ไม่เหมาะสมกับชุมชน ก่อให้เกิดการบริโภควัตถุนิยมเกินตัว ฟุ้งเฟ้อ เกิดปัญหาอาชญากรรม สิ่งเสพติด พนัน และกลายเป็นปัญหาหนี้สิน เรื้อรังการขาดสมานฉันท์ และเกิดความแตกแยกติดตามมาได้^{๗๔}

3) ปัญหาสุขภาพ ความยากจนและความไม่รู้ นอกจากจะนำมาซึ่งปัญหาเศรษฐกิจและสังคมแล้วยังก่อให้เกิดปัญหาสุขภาพโดยตรง อาทิเช่น การใช้สารเคมีทางการเกษตรอย่างไม่เหมาะสม เป็นอีกตัวอย่างหนึ่งของที่มาในปัญหาด้านสุขภาพของทั้งผู้ผลิตและผู้บริโภคอาหาร ที่ต้องการการเปลี่ยนแปลงตั้งแต่ระดับไร่นา เพื่อลดมลพิษที่สะสมในดินและผลิตผล จนถึงระดับการบริโภค เพื่อทรงคุณค่าทางโภชนาการและสุขภาพที่ดีของอาหารเอาไว้

4) ภัยธรรมชาติ จัดว่าเป็นภาวะความไม่แน่นอนที่อาจจะเกิดขึ้นแก่ชุมชน ที่ก่อกวนกระตุ้นเตือนให้สมาชิกชุมชนต้องมีการจัดระบบภูมิคุ้มกันบางอย่างใดอย่างหนึ่ง เพื่อผ่อนหนักให้เป็นเบา หรือชุมชนต้องค้นหาสาเหตุที่ทำให้เกิดปัญหาภัยธรรมชาติหรือจากฝีมือมนุษย์ เพื่อค้นหาทางออกให้แก่ตนเอง หรือชุมชนของตน โดยเฉพาะปัญหาภัยธรรมชาติที่เกิดขึ้นเป็นประจำและ ไม่มีที่ท่าจะแก้ไขได้ง่าย อาทิ น้ำท่วม ฝนแล้ง ไฟไหม้ หรือโรคระบาด เป็นต้น

การพิจารณาปัญหาต่างๆเหล่านี้ สามารถแปลงจากปัจจัยแห่งวิกฤติ (Crisis) เป็นปัจจัยแห่งโอกาส (Opportunity) ในการพัฒนาชุมชนได้ทั้งสิ้น

ดังนั้น ขั้นตอนแรกของการขับเคลื่อนตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง คือ ชุมชนจะต้องตระหนักในโอกาส(ปัจจัยเชิงบวก) หรือวิกฤติ (ปัจจัยเชิงลบ) ที่เป็นอยู่ และ พยายามหาทางแปลงทุกสถานการณ์ของชุมชนให้เป็นสถานการณ์แห่งโอกาสในการพัฒนาทั้งสิ้น

2. ขั้นตอนที่ 2 การปรับเปลี่ยนเรียนรู้

เมื่อชุมชนได้รับแรงผลักดันในทางใดทางหนึ่ง ชุมชนจะต้องสรุปให้ได้ว่า จะดำเนินการใดต่อยอดจากแรงผลักดันที่เกิดขึ้น นั่นคือ จะต้องเริ่มต้นปรับเปลี่ยนมิติต่างๆอย่างไรของปัจเจกชนและชุมชนให้สอดคล้องกับแรงผลักดันที่มีอยู่ ไม่ว่าจะเป็นทางบวกหรือทางลบก็ตาม

2.1 ระดับปัจเจกชน

^{๗๔} ผู้ร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group), ท่านที่ ๓.

1) พฤติกรรมในการบริโภค ถือเป็นพื้นฐานในทางรูปธรรมที่สำคัญสำหรับการปรับเปลี่ยนเนื่องจากพฤติกรรมของปัจเจกนั้น หมายถึง การใช้เวลา ทรัพย์สิน เงินทอง ซึ่งจะต้องปรับเปลี่ยนให้ไปในทิศทางที่สอดคล้องกับสาระของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมากขึ้น ดังเช่น การลดบริโภคสินค้าฟุ่มเฟือย สิ่งเสพติดการพนัน เป็นต้น

2) ค่านิยมวิถีคิด ปัจเจกชนของแต่ละภูมิภาคจะมีกระบวนการทัศนคติในชีวิต ค่านิยม และวิถีคิดในการตัดสินใจใดๆที่แตกต่างกันออกไป ซึ่งเป็นกรอบนามธรรมเบื้องหลังพฤติกรรมของบุคคล การตระหนักรู้ถึงความจำเป็นในการปรับเปลี่ยน จึงจะต้องมาจากการปรับเปลี่ยนค่านิยมและวิถีคิดในกิจกรรมต่างๆของชีวิตปัจเจกด้วย ตั้งแต่ การบริโภค การใช้จ่าย การลงทุน การรวมกลุ่ม การเสี่ยง หรือการออม ซึ่งล้วนแต่ต้องการการทบทวนใหม่ โดยใช้ระบบคุณธรรมและความรอบรู้รอบคอบเข้ามาช่วยมากขึ้น^{๗๕}

3) แนวทางของการประกอบอาชีพ คือ เวลาเงินทุน ภูมิปัญญาและทรัพยากรส่วนใหญ่ที่ปัจเจกจะต้องปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง โดยเฉพาะรูปแบบการทำเกษตรหรือการประกอบการใด ๆ ให้สอดคล้องกับสภาพภูมิสังคมและเงื่อนไขของสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วทุกขณะ^{๗๖}

2.2 ระดับชุมชน

1) ระบบคุณค่าชีวิตในแต่ละชุมชนจะต้องมีการทบทวนระบบการให้คุณค่าความสำคัญมากหรือน้อยแก่สิ่งใด เพื่อเป็นกรอบภาพรวมของทิศทางชุมชน โดยเฉพาะการแยกแยะระหว่างคุณค่าที่สามารถประเมินค่าเป็นเงินได้ เช่น รายได้ รายจ่าย ทรัพย์สิน หนี้สิน และที่ไม่สามารถประเมินค่าเป็นเงินได้ เช่น ความสุจริต ความซื่อสัตย์ ความยุติธรรม สิ่งแวดล้อม ความเอื้ออาทร และความสงบสุขในสังคม เป็นต้น ซึ่งชุมชนไม่ควรหลงลืม และจะต้องให้ความสำคัญเช่นเดียวกัน

2) ทิศทางพัฒนาชุมชน นับว่ามีอิทธิพลต่อกระบวนการปรับเปลี่ยนของชุมชนอย่างมากเนื่องจากเป็นรูปธรรมของการพัฒนาชุมชน หากปล่อยไปตามกระแสวัตถุนิยมมากเกินไปหรือปล่อยไปตามปัจจัยจากภายนอกต่างๆที่อาจจะไม่เหมาะสมกับชุมชน ก็อาจจะชักนำชุมชนให้ออกห่างจากแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงได้ ทิศทางการพัฒนาที่ดีจึงจะต้องมีความสอดคล้องกับธรรมชาติของแต่ละชุมชนเองด้วย

^{๗๕} ผู้ร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group), ท่านที่ ๒.

^{๗๖} ผู้ร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group), ท่านที่ ๖.

3) กระแสนิยมและระบบวัฒนธรรมชุมชน ซึ่งควรจะมีการจัดระบบให้เด่นชัดมากขึ้น ว่ากระแสนิยมใดหรือวัฒนธรรมใด ที่มีเหตุผลสอดคล้องกับภูมิสังคม และภูมิปัญญาของแต่ละชุมชน หรือกระแสใดที่ไม่เหมาะสม ก็ควรได้รับการคัดกรองและปฏิเสธจากชุมชน เพื่อให้ชุมชนตั้งอยู่ในกรอบ ค่านิยม และวัฒนธรรมประเพณีที่พึงงาม มีความมั่นคงและเข้มแข็งตลอดไป^{๑๗๗}

ในการปรับเปลี่ยนของระดับปัจเจกชนและระดับชุมชนเช่นนี้ จะต้องเข้าใจถึง ปัจจัยในเรื่อง ระยะเวลา ที่จะต้องค่อยเป็นค่อยไปอย่างเป็นขั้นตอน ไม่รีบร้อนก้าวกระโดด เพื่อให้เกิดการปรับเปลี่ยน ที่จะบังเกิดผลอย่างมั่นคงและยั่งยืน ดังนั้นในขั้นตอนที่สองนี้ ปัจเจกและชุมชนจะต้องร่วมกันสร้างความ ตระหนักให้ชัดเจนแก่ตนเองว่า ต้องการให้เกิดการปรับเปลี่ยนในทางที่ดีขึ้นอย่างจริงจังและยั่งยืนแก่ ชุมชนใช่หรือไม่

2.3 การแลกเปลี่ยนเรียนรู้

จากขั้นตอนการปรับเปลี่ยนทั้งในระดับบุคคลและชุมชน ในขั้นตอนการเรียนรู้นี้ เปรียบเสมือนหัวใจในการขับเคลื่อนที่ชุมชนจะต้องเรียนรู้ เข้าใจ และมองเห็นแนวทางการประยุกต์ใช้ ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอย่างถูกต้อง ก่อนที่จะเริ่มขั้นตอนการปฏิบัติในความเป็นจริงจึงนับเป็น ขั้นตอนสำคัญที่ชุมชนควรจะต้องมีก่อนที่จะลงมือปฏิบัติจริง หลังจากที่ได้มีความตั้งใจจะใช้แนวทาง เศรษฐกิจพอเพียง มาเป็นแนวทางปรับเปลี่ยนในส่วนต่างๆของปัจเจกและของชุมชนแล้วการเรียนรู้ หมายถึง การเรียนรู้ทั้งจากภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติที่ชุมชนอื่นๆได้ลงมือทำมาแล้ว การได้รับบทเรียน จากการพัฒนา ถือว่าเป็นขั้นตอนสำคัญของการปรับเปลี่ยนหรือการบ่มเพาะความเข้าใจให้เกิดขึ้นแก่ ชุมชน ซึ่งการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ อาจจะมีที่มาได้ทั้งจากภายในชุมชนเอง หรือจากภายนอกชุมชน ก็ได้

1) การเรียนรู้จากภายในชุมชน

อาจจะมาจากปราชญ์ชาวบ้าน ผู้นำชุมชน ผู้นำความคิด ผู้อาวุโสของท้องถิ่น ที่สำคัญคือ เรียนรู้ร่วมกันจากการจัดเวทีระดมความคิดเห็นของสมาชิกชุมชนเอง เพื่อทบทวนบทเรียนการ พัฒนาที่ประสบความสำเร็จหรือล้มเหลวที่ผ่านมาของชุมชนตนเองร่วมกัน หรือเรียนรู้จากการศึกษา บทเรียนชีวิตจริงของสมาชิกของชุมชนบางคน ก็อาจจะนำมาซึ่งความรู้ความเข้าใจที่มากขึ้นได้ถึง การพัฒนาที่พอเพียงหรือไม่พอเพียง น่าจะมีลักษณะเช่นไร

2) การเรียนรู้จากภายนอกชุมชน

^{๑๗๗} ผู้ร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group), ท่านที่ ๑๒.

การเรียนรู้้อาจมาจากวิทยากรหรือเอกสารจากภายนอก ซึ่งจะสามารถช่วยให้ชุมชนได้เข้าใจเนื้อหาสาระของปรัชญาที่ชัดเจนมากขึ้น ประกอบกับบทเรียนการพัฒนาตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงที่ประสบความสำเร็จหรือความล้มเหลวของชุมชนอื่น ๆ ไม่ว่าจะเป็นการเรียนรู้ การศึกษาดูงาน การแลกเปลี่ยนประสบการณ์ แลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างชุมชน รวมทั้งองค์ความรู้ที่ได้รับจากหน่วยงานภาครัฐ องค์กรพัฒนาเอกชน หรือ จากการศึกษาวิจัยของสถาบันการศึกษาต่าง ๆ เป็นต้น

ดังนั้น กระบวนการเรียนรู้ คือเป็นขั้นตอนสำคัญที่จะเสริมความศรัทธาที่มีต่อปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ให้เป็นรูปธรรมจากการปฏิบัติที่ถูกต้อง มิใช่ดำเนินการปฏิบัติโดยขาดความเข้าใจที่แท้จริงหรือเข้าใจผิด เพราะไม่มีการเรียนรู้ที่ดีพอหากแต่มีเพียงความศรัทธาเท่านั้น ซึ่งนับว่า จะเข้าข่ายการปฏิบัติอย่างงมงายและเกิดเป็นผลเสียได้ โดยไม่รู้ตัว

3. ขั้นตอนที่ 3 การร่วมกันจัดทำแผนชุมชน

ภาคปฏิบัติที่แท้จริงหลังจากการเรียนรู้ แลกเปลี่ยนประสบการณ์ทั้งภายในและภายนอกชุมชนแล้ว ถือการร่วมกันขับเคลื่อนหลักการที่เป็นนามธรรมสู่การปฏิบัติที่เป็นรูปธรรมของสมาชิกชุมชน โดยเฉพาะผ่านการจัดทำแผนชุมชนตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยเป็นแผนชุมชนที่เกิดจากการมีส่วนร่วมและความเข้าใจของสมาชิกชุมชน ที่จะร่วมมือร่วมใจกันในการคิดวิเคราะห์-ตัดสินใจ-ลงมือทำ-รับผิดชอบ ต่อสิ่งที่ได้ตกลงร่วมกันไว้ในแผนชุมชนดังกล่าว โดยที่หลักการสำคัญของแผนชุมชนมีอยู่ 2 ประการ คือ การใช้หลักภูมิสังคมของชุมชนในการจัดทำแผน และการมีหลักดำเนินงานของแผนที่เหมาะสมกับชุมชน

3.1 หลักภูมิสังคม

หลักภูมิสังคม หมายถึง การคำนึงถึงลักษณะทางภูมิศาสตร์และสังคมศาสตร์ที่มีอยู่ในชุมชนในการวางแผนใด ๆ ดังนั้น การวางแผนชุมชนตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง จะต้องนึกถึงความพอประมาณ มีเหตุผล และการสร้างภูมิคุ้มกันชุมชน จากการสร้างความสมดุลของทุนชุมชนที่มีอยู่ในแต่ละภูมิสังคมทั้ง 3 ลักษณะ คือ

- 1) ทุนทรัพยากร ได้แก่ สภาพแวดล้อม ดิน ที่ดิน น้ำ ป่าไม้ ความหลากหลายทางชีวภาพ และทัศนียภาพในชุมชน ซึ่งเป็นฐานการผลิตและแหล่งวัตถุดิบที่สำคัญ
- 2) ทุนเศรษฐกิจ ได้แก่ งบประมาณ รายได้ ทรัพย์สิน การออม การลงทุน การผลิตและสินค้าหรือบริการที่มีมูลค่าตัวเงิน หรือผลิตภัณฑ์ชุมชน (Community Products) ที่เหมาะสมกับภูมิสังคมของชุมชนซึ่งสามารถนำมาใช้เชื่อมโยงกับระบบตลาดในการพัฒนาชุมชนได้

3) ทุนสังคม ได้แก่ พลังชุมชน ระบบกลุ่ม เครือข่าย การช่วยเหลือเอื้ออาทรต่อการมีวัฒนธรรม ประเพณี ภูมิปัญญา ทักษะ ความรู้ดั้งเดิม ตลอดจนประวัติศาสตร์ที่ยึดโยงสมาชิกของชุมชนเข้าไว้ด้วยกัน

ในการจัดทำแผนชุมชน จะต้องทำความเข้าใจในหลักภูมิสังคมให้ดีว่า จะพัฒนาชุมชนอย่างไรจึงจะเกิดความสมดุลต่อทุนทั้ง 3 ลักษณะที่กล่าวมาแล้ว มิใช่เป็นการสร้างเสริมทุนด้านใดด้านหนึ่งให้เพิ่มขึ้นบนความเสื่อมโทรมของทุนอื่นๆที่มีอยู่ ดังนั้น การใช้ประโยชน์ทุนต่างๆแบบพอประมาณ ไม่มากหรือน้อยเกินไป ด้วยหลักการมีคุณธรรม ความรู้ และมีแผนเชื่อมโยงการพัฒนาทุนจากปัจจุบันสู่การใช้ในอนาคต เพื่อเป็นภูมิคุ้มกันที่ยั่งยืนให้แก่ชุมชน จึงนับว่า เป็นแนวคิดและแนวปฏิบัติที่มีความสำคัญยิ่งของการจัดทำแผนชุมชน

3.2 หลักดำเนินการ

การดำเนินงานให้เป็นรูปธรรมและมีประสิทธิภาพตามแผนชุมชน ควรจะต้องประกอบไปด้วยหลักการที่สำคัญอย่างน้อย 3 ประการ กล่าวคือ การจัดทำแผนแบบมีส่วนร่วม การเน้นแผนบูรณาการและการมีคนเป็นศูนย์กลางในการพัฒนา

1) การมีส่วนร่วมของสมาชิกชุมชน (Participatory Approach) หลักการสำคัญในการจัดทำแผนชุมชนคือ การเปิดโอกาสการมีส่วนร่วมของสมาชิกชุมชนให้มากที่สุด จากการร่วมระดมความคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมลงมือปฏิบัติ และร่วมรับผิดชอบในผลดีและผลเสียที่เกิดขึ้นจากการดำเนินตามแผนชุมชน จะถือว่าแผนที่เกิดขึ้นเป็นแผนของสมาชิกชุมชนอย่างแท้จริง ทั้งนี้ อาจจะประสานงานกับองค์กรภายนอกจากภาครัฐ ภาคเอกชน หรือองค์กรพัฒนาอิสระ เข้ามามีส่วนร่วมสนับสนุนด้วยก็ได้

2) การจัดทำแผนชุมชนแบบบูรณาการ (Integrated Planning) การวางแผนชุมชนจะต้องใช้แนวทางแบบบูรณาการหรือพิจารณาในเชิงองค์รวม คือ การพัฒนาในทุกมิติชีวิตในชุมชนให้เชื่อมโยงต่อกัน ทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม การศึกษา ศาสนา สิ่งแวดล้อม สุขภาพ วัฒนธรรม ประเพณี ประวัติศาสตร์ และการเมือง ไม่สามารถที่จะแยกส่วนการพัฒนาในชุมชนได้ เพราะชุมชน คือ องค์รวมของทุกมิติชีวิต ซึ่งดูเหมือนจะกลายเป็นข้อจำกัดของแผนการพัฒนาในระบบภาครัฐซึ่งดำเนินงานโดยแต่ละหน่วยงาน แต่ละหน้าที่และแต่ละงบประมาณ ซึ่งจะต้องพยายามทำความเข้าใจในแนวคิดและแนวปฏิบัติแบบบูรณาการหรือเชิงองค์รวมนี้ให้ชัดเจนกว่าที่เป็นอยู่^{๗๘}

3) การมีคนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา (People-Centered Development) แผนชุมชนตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงจะเน้นเป้าหมายสำคัญคือ การสร้างวิถีชีวิตที่มีคุณภาพอย่างสมดุล

^{๗๘} ผู้ร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group), ท่านที่ ๑๐.

มั่นคง และยั่งยืนให้เกิดแก่ชุมชน ดังนั้น คุณภาพชีวิตของคนและชุมชน จึงเป็นศูนย์กลางการวางแผนพัฒนาที่มีความสำคัญ โดยเฉพาะแนวความคิดที่ว่า การพัฒนาชุมชนที่แท้จริงก็คือ การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เป็นสำคัญ นั่นเอง เนื่องจากจะเป็นการพัฒนาเน้นให้ทุกคนได้มีความคิด ความรู้ที่ดี สามารถสร้างสรรค์คุณภาพชีวิตที่ดี พึ่งพาตนเองได้ มากกว่าการพัฒนาให้ได้รับเพียงรายได้เป็นตัวเงินที่มากขึ้นเท่านั้น^{๗๙}

ดังนั้นในขั้นตอนนี้ ชุมชนจะต้องทำความเข้าใจกับบริบททุนต่างๆที่มีในชุมชนอย่างแท้จริง เพื่อนำมาประยุกต์จัดทำแผนดำเนินการขับเคลื่อนตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงได้อย่างเหมาะสม โดยเน้นการมีส่วนร่วม เน้นบูรณาการ และเน้นการมีคนเป็นศูนย์กลางในการพัฒนา

4. ขั้นตอนที่ 4 การนำไปประยุกต์ขับเคลื่อนการปฏิบัติอย่างจริงจัง

หลังจากชุมชนมีแผนการพัฒนาตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงแล้ว ต่อไปคือ กระบวนการปฏิบัติจริงให้เป็นสัมฤทธิ์ผลของการใช้ปรัชญา โดยเริ่มจากการลงมือปฏิบัติจากจุดเล็กๆไปหาจุดใหญ่ ๆ เช่น พฤติกรรมส่วนบุคคล การใช้จ่ายในครัวเรือน การลงหุ้นร่วมกันของกลุ่มการวางแผนผลิตของชุมชน การพัฒนาวิสาหกิจชุมชน การพัฒนาศาสนาและการศึกษาในโรงเรียน การอนุรักษ์ทรัพยากรแหล่งน้ำและป่าไม้ของชุมชน การวางแผนกิจกรรมของชุมชน ไปจนถึงการสร้างเครือข่ายขยายผลให้กว้างขวางยิ่งขึ้น เป็นต้น

ซึ่งการปฏิบัติทั้งหมดนี้ จะต้องมีการประยุกต์ใช้ในความเป็นจริงตามสภาพเงื่อนไขของแต่ละชุมชนอีกครั้งหนึ่ง ไม่มีสูตรสำเร็จตายตัวในการพัฒนา การประยุกต์ในภาคปฏิบัตินี้จึงเป็นเรื่องละเอียดอ่อนเปลี่ยนแปลงตามวัฒนธรรมประเพณี ภูมิสังคม สภาพเศรษฐกิจสังคม และสถานการณ์ของแต่ละชุมชน แต่ละภูมิภาค ซึ่งอาจจะจัดแบ่งออกเป็น 2 ระดับ คือ เชิงลึก และเชิงกว้าง

4.1 การปฏิบัติเชิงลึก

1) การปฏิบัติได้จริง การประยุกต์ในเชิงลึก คือ ภาคปฏิบัติที่เน้นการทำได้จริงในบริบทชุมชนที่เป็นอยู่ ภายใต้เงื่อนไขตามธรรมชาติของปัจเจกชนและชุมชนนั้น ๆ ไม่ได้ขัดแย้งกับวิถีชีวิตที่เป็นอยู่เพราะแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง คือ แนวทางบนทางสายกลางที่ประนีประนอมอย่างมีเหตุผล ให้ความสำคัญต่อสภาพความเป็นจริงของชุมชน เช่น การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมผู้คนที่ ไม่ขัดแย้งต่อวัฒนธรรมท้องถิ่น รูปแบบการเลือกบริโภคสินค้าและบริการ การปลูกพืชเลี้ยงสัตว์ที่เหมาะสมกับพื้นที่ การสร้างอาชีพตามทักษะภูมิปัญญาที่มี หรือการแข่งขันในระบบตลาดตามสินค้าที่ชุมชนมีความได้เปรียบในการผลิต เป็นต้น

^{๗๙} ผู้ร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group), ท่านที่ ๑๒.

2) จัดกิจกรรมนำร่อง การปฏิบัติจริงอาจจะเริ่มจากการจัดทำโครงการหรือกิจกรรมนำร่องขนาดเล็ก เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจในภาคปฏิบัติก่อนที่จะขยายผลในวงกว้าง ก็ได้ เช่น การจัดทำแปลงสาธิตทางการเกษตร การทดลองแปรรูปอาหารท้องถิ่น การลดละออบายมุขในช่วงเวลาทางศาสนา การหาทางลดค่าใช้จ่ายในครัวเรือน จัดทำหลักสูตรหรือเนื้อหาปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ในกิจกรรมวัดและ โรงเรียน เป็นต้น

3) ใช้พลังกลุ่มในชุมชนสนับสนุน การปฏิบัติอาจจะมีพลังมากขึ้น ขับเคลื่อนได้รวดเร็ว และยั่งยืนขึ้น หากมีพลังกลุ่มเข้ามาสนับสนุน เพราะการรวมกลุ่มจะทำให้เกิดการประสานงานในภาคปฏิบัติที่มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น เกิดการประหยัดต้นทุนในการขับเคลื่อน และเกิดมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากประสบการณ์ร่วมกัน ทำให้ชุมชนเกิดความสามัคคีและเข้มแข็งอีกทางหนึ่งด้วย ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มอาชีพ กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มการศึกษา กลุ่มสิ่งแวดล้อม หรือกลุ่มอื่นๆ

4.2 การปฏิบัติเชิงกว้าง

1) การติดตามผลการขับเคลื่อน การประยุกต์ปฏิบัติตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงในเชิงกว้างหมายถึง การขยายผล และพยายามสร้างภาคปฏิบัติให้มีผลกว้างขวางขึ้น เป็นผลในระยะยาวขึ้น ดังนั้น การมีระบบติดตามผลการขับเคลื่อนเป็นระยะๆ จากองค์กรที่คอยประสานงาน จะสามารถทำให้ทราบถึงข้อมูลจากกระบวนการพัฒนาชุมชนที่ผ่านมา หรือปรับปรุงปัญหาอุปสรรคเป็นบทเรียนต่อไป ใช้เป็นกรณีศึกษาหรือแหล่งสร้างแรงบันดาลใจแก่บุคคลหรือชุมชนอื่น ๆ กว้างขวางยิ่งขึ้น เป็นวงจรแห่งการพัฒนาเช่นนี้ต่อไปในสังคม

2) การประเมินสัมฤทธิ์ผล โดยเฉพาะการประเมินผลความสำเร็จของการขับเคลื่อนปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงนั้น จะต้องเน้นที่ความสมดุล ความมั่นคง และความยั่งยืนของสัมฤทธิ์ผลที่เกิดขึ้นในระยะยาว ท่ามกลางความเสี่ยงและความไม่แน่นอนที่เกิดขึ้นอยู่เสมอ มากกว่าประเมินจากผลผลิตหรือผลได้ที่เกิดขึ้นในระยะสั้นซึ่งอาจจะไม่ยั่งยืน เพราะเป้าหมายที่แท้จริงของการประยุกต์ใช้ปรัชญา ก็เพื่อแสดงให้เห็นว่า การนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นกรอบแนวคิดในการพัฒนาชุมชนนั้น สามารถที่นำพาชุมชนให้เจริญก้าวหน้าในระยะยาว หรือสามารถลดผลกระทบจากความเสียหายของปัจจัยภายนอกไม่ให้เกิดความเสียหายแก่ชุมชนอย่างมากมาย เพื่อให้ชุมชนสามารถมีเสถียรภาพในความเจริญเติบโตต่อไปได้ ไม่ว่าจะในกรณีปกติหรือในกรณีวิกฤติก็ตาม

การประเมินสัมฤทธิ์ผลอาจจะทำโดยหน่วยงานภายนอก หรือภายในชุมชนก็ได้ แต่ต้องคงไว้ซึ่งระบบที่โปร่งใส ยุติธรรม และสร้างสรรค์กระบวนการขับเคลื่อนต่อไป

3) การสร้างเครือข่ายและ ขยายผล แม้ว่าการศึกษาแนวทางการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงในชุมชนตัวอย่างนับได้ว่าอยู่ในระดับที่น่าพอใจแล้ว แต่มิได้หมายความว่า ชุมชนอื่นๆใน

ประเทศไทยจะมีลักษณะที่พอเพียงและเข้มแข็งเช่นนี้ ดังนั้น การสร้างเครือข่ายการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนกรณีตัวอย่างเป็นศูนย์กลางถ่ายทอดบทเรียนและแลกเปลี่ยนเรียนรู้แก่ชุมชนอื่นๆในพื้นที่ใกล้เคียง หรือ ศูนย์กลางการเรียนรู้ (Learning Center) ในอำเภอ จังหวัด หรือในเขตภูมิภาคที่มีภูมิสังคมใกล้เคียงกัน ก็น่าจะเป็นประโยชน์ในวงที่กว้างขึ้น เพื่อให้สามารถขยายผลการขับเคลื่อนออกไป จากชุมชนตัวอย่างสู่ชุมชนอื่นๆในสังคมไทยอย่างแพร่หลายขึ้น ทั้งนี้ อาจจะมีระบบการขยายผลผ่านระบบกลุ่ม องค์กร และเครือข่ายที่มีอยู่ โดยมีองค์กรภาครัฐหรือองค์กรพัฒนาเอกชนช่วยประสานการสร้างเครือข่ายอีกต่อหนึ่งก็ได้^{๘๐}

ในขั้นตอนที่ 4 นี้มุ่งให้ชุมชนสามารถประยุกต์ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงได้จริงในทุกระดับของสมาชิก คราวเรือน และชุมชนโดยรวม จนการขับเคลื่อนปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงกลายเป็นแนวทางพัฒนาชุมชนที่มีเครือข่ายแลกเปลี่ยนเรียนรู้และเผยแพร่ขยายผลต่อไปได้ อย่างกว้างขวางนอกเหนือจากชุมชนตัวอย่างที่ได้ศึกษามา

5. ขั้นตอนที่ 5 การปรับเปลี่ยนวิถีเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

เป้าหมายสุดท้ายของการขับเคลื่อนปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง คือ สามารถน้อมนำเอาปรัชญาเศรษฐกิจมาแปลงเป็นภาคปฏิบัติ ปรับเปลี่ยนวิถีการดำเนินงาน ดำเนินชีวิต และพัฒนา กลายเป็นวิถีแห่งชีวิตปัจเจกชนหรือวิถีแห่งการพัฒนาชุมชนที่ยั่งยืน โดยปกติทั่วไป ไม่ใช่มีการเปลี่ยนแปลงไปตามแต่ละโครงการ หรือขึ้นลงตามนโยบายทางการเมืองในแต่ละรัฐบาล ที่มีความผันผวนอยู่เสมอ หากแต่เป็นวิถีแห่งการพัฒนาที่ฝังรากลึกอยู่ในชุมชนจากรุ่นสู่รุ่นได้ อย่างมีความยั่งยืนในระยะยาว

5.1 วิถีชีวิตของปัจเจกชน

1) กรอบชีวิตประจำวัน การขับเคลื่อนปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ควรมีเป้าหมายสุดท้ายในระดับจุลภาค คือ สามารถประยุกต์ใช้ได้จริงในกรอบชีวิตประจำวันของปัจเจกชน ในท่ามกลางภูมิสังคมที่แตกต่างกันด้วยวัฒนธรรม ประเพณี ค่านิยม ภาวะเศรษฐกิจสังคม และสภาพทรัพยากร แนวทางของการขับเคลื่อนปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ควรที่จะกลายเป็นแนวทางแห่งชีวิตจริงของสมาชิกชุมชนโดยทั่วไปอย่างเป็นปกติที่สุด

2) ชีวิตทางสายกลาง โดยเฉพาะแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงได้รับการพิสูจน์แล้วว่า สามารถเข้ากันได้กับทุกบุคคล ในทุกชุมชน ทุกภูมิภาค หรือทุกสังคม ทุกศาสนาที่เน้นหนักการมีชีวิตบนเส้นทางสายกลาง เหมาะสมตามอัตภาพ ไม่สุดโต่ง ไม่ประมาท ใช้ชีวิตภายใต้กรอบคุณธรรมและความรู้

^{๘๐} ผู้ร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group), ท่านที่ ๑๒.

หากบุคคลใดมีแนวทางชีวิตเช่นนี้ ก็สามารที่จัดว่า อยู่ในแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง ได้ทั้งสิ้นวิถีชีวิตบนทางสายกลางนี้แท้จริงแล้ว เป็นวิถีชีวิตสากลที่ชนทุกชาติ แม้แต่ผู้ที่มีรายได้สูงในนานาประเทศ เมื่อมีการนำพฤติกรรมมาวิเคราะห์ดูแล้ว จะพบว่ามียู่เป็นจำนวนมากที่ดำเนินชีวิตบนทางสายกลาง เรียบง่าย ไม่สุดโต่ง ไม่ฟุ่มเฟือย ไร้เหตุผล แม้เขาเหล่านั้นจะมีรายได้ที่มากมายมหาศาลเพียงใดก็ตาม^{๘๑}

3) ค่านิยมแห่งความเป็นไทย ในสังคมไทยที่แก้แล้วแนวทางแห่งค่านิยมความเป็นไทย ถือนั้นความมีอิสระ รักสงบ มีความสุข มีความสามัคคีเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อกัน ซึ่งสอดคล้องกับแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงที่เน้นการพัฒนาโดยมุ่งผลในระยะยาวแห่งความสมดุล มั่นคง และยั่งยืน มากกว่าผลในระยะสั้นจากความร่ำรวยและเติบโตบนความเสี่ยงภัยต่าง ๆ โดยสรุปแล้ว ปัจเจกชนที่มีค่านิยมไทยแท้จะสามารถน้อมนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้ได้เป็นอย่างดีโดยธรรมชาติของความเป็นคนไทย นั่นเอง^{๘๒}

5.2 วิถีทางของชุมชน

1) กรอบวัฒนธรรมชุมชน ปัจจัยสำคัญที่จะส่งเสริมและค้ำกันชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงในระยะยาว ถือ จะต้องมีการกรอบวัฒนธรรมชุมชนที่เอื้ออำนวยต่อการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง การที่ชุมชนมีการกรอบวัฒนธรรมที่เข้มแข็งเป็นวิถีทางแห่งชุมชนที่สอดคล้องกับปรัชญาเช่นนี้ เปรียบเสมือนปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเองจะได้รับภูมิคุ้มกันที่สำคัญจากชุมชนเช่นกัน กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ ชุมชนเศรษฐกิจพอเพียง ก็คือชุมชนที่มีพื้นฐานวัฒนธรรมแบบพอเพียง เป็นสำคัญ นั่นเอง

2) ระบบการศึกษาและเรียนรู้ตลอดชีวิตระบบการเรียนรู้ในชุมชนทั้งจากในและนอกระบบการศึกษา เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่จะคอยสนับสนุนให้การดำรงอยู่ของการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงสามารถขยายตัวจากรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง ความยั่งยืนของกระบวนการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงจึงต้องฝากความหวังไว้กับประสิทธิภาพของระบบการเรียนรู้ ระบบการถ่ายทอดภูมิปัญญา และระบบการส่งผ่านแรงบันดาลใจจากรุ่นสู่รุ่นต่อ ๆ กันไปในชุมชนด้วย^{๘๓}

3) หลักธรรมของทุกศาสนา ในทุกภูมิภาคของไทยควรจะมีการนำเอาหลักธรรมคำสั่งสอนของทุกศาสนามาประยุกต์ใช้ในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงได้เป็นอย่างดี เพราะไม่ปรากฏว่ามีหลักศาสนาใดที่ขัดแย้งกับหลักการของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเลย กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ หลัก

^{๘๑} สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลท่านที่ ๒ วันที่ ๒๗ มีนาคม ๒๕๖๖.

^{๘๒} สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลท่านที่ ๒ วันที่ ๒๗ มีนาคม ๒๕๖๖.

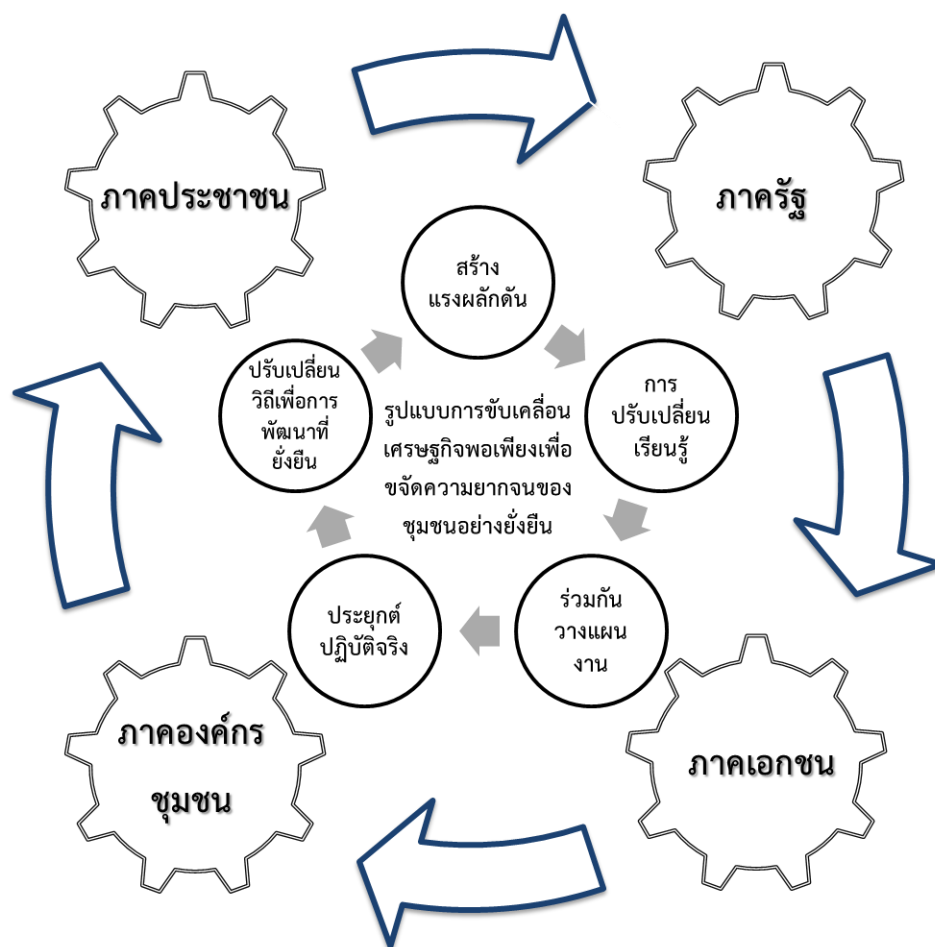
^{๘๓} สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลท่านที่ ๒ วันที่ ๒๗ มีนาคม ๒๕๖๖.

ศาสนาสามารถนำมาประยุกต์ใช้สนับสนุนปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในชุมชนได้อย่างสอดคล้อง ทำให้การขับเคลื่อนปรัชญาในระยะเวลายาวมีความมั่นคงแข็งแรงมากขึ้น^{๔๔}

4) วาระแห่งชาติ การได้รับการสนับสนุนส่งเสริมกระบวนการขับเคลื่อนผ่านนโยบายภาครัฐจากการจัดสรรงบประมาณ ทรัพยากร และบุคลากรอย่างต่อเนื่อง ถือได้ว่า เป็นแรงส่งที่สำคัญที่จะทำให้การขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชนทั่วประเทศ ดำเนินไปอย่างไม่ติดขัด แม้ว่า กระบวนการขับเคลื่อนจะเน้นการพึ่งพาตนเองจากทรัพยากรที่มีก่อน แต่การสนับสนุนเชิงนโยบายให้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นวาระแห่งชาติ (National Agenda) ที่ทุกรัฐบาลควรจะต้องนำไปเป็นกรอบแนวทางพัฒนาประเทศนั้นว่า จะทำให้เกิดความชัดเจนที่สุดในการจัดทำนโยบายเศรษฐกิจ สังคม และทางการเมือง ที่จะต้องดำเนินต่อไปในประเทศไทย

ดังนั้น การประยุกต์ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงจากหลักการในภาคทฤษฎีสู่การปฏิบัติ เพื่อสร้างเสริมการพัฒนาชุมชน การขจัดความยากจนของชุมชน การสร้างความมั่นคงทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรม บูรณาการจากภูมิปัญญาวิถีชีวิตของปัจเจกสู่วิถีวัฒนธรรมการดำเนินชีวิตของชุมชน อันนับว่าเป็นความสำเร็จอย่างแท้จริงของกระบวนการขับเคลื่อนปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของชุมชน ซึ่งนอกจากกระบวนการขับเคลื่อน 5 ประการข้างต้นแล้ว การจะขับเคลื่อนปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงให้ดำรงอยู่โดยธรรมชาติในระยะเวลายาวเกิดเป็นการพัฒนาที่มั่นคงและยั่งยืน มิใช่เป็นโครงการหรือกิจกรรมที่เกิดจากการส่งเสริมหรือจัดทำขึ้นในระยะสั้นเท่านั้น โดยกระบวนการขับเคลื่อนทั้ง 5 นั้นได้ประสบความสำเร็จอย่างเป็นรูปธรรมโดยอาศัยความร่วมมือจากภาคีเครือข่ายต่าง ๆ คือ ภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคองค์กรชุมชน และภาคประชาสังคม ที่ได้ร่วมมือกันในการขับเคลื่อนปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อขจัดความยากจนอย่างยั่งยืนของชุมชนในจังหวัดเชียงราย สรุปได้ดังแผนภูมิที่ 4.2

^{๔๔} สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลท่านที่ ๒ วันที่ ๒๗ มีนาคม ๒๕๖๖.

แผนภูมิที่ 4.2 รูปแบบการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อจัดความยากจน
ของชุมชนอย่างยั่งยืนของบ้านแม่หาด ตำบลแม่สวด อำเภอสมเด็จ
จังหวัดแม่ฮ่องสอน

จากแผนภูมิที่ 4.3 แสดงถึงรูปแบบการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อจัดความยากจนของบ้านแม่หาด ตำบลแม่สวด อำเภอสมเด็จ จังหวัดแม่ฮ่องสอน ผู้วิจัยจึงได้ถึงรูปแบบการขับเคลื่อนปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อจัดความยากจนอย่างยั่งยืนของชุมชนในจังหวัดเชียงราย โดยเป็นการร่วมมือกันขับเคลื่อนกระบวนการทั้ง 5 กระบวนการที่กล่าวแล้วอันเป็นความร่วมมือกันระหว่างหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคองค์กรชุมชน และภาคประชาชน ซึ่งแต่ละภาคส่วนต่างมีบทบาทหน้าที่ของตนเองแต่ต่างสามารถหนุนเสริมร่วมกันทำงานและขับเคลื่อนการพัฒนาเชิงพื้นที่ได้อย่างเป็นรูปธรรม โดยอาศัยกลไกการขับเคลื่อนจาก 4 ส่วนงานหลัก ๆ ประกอบด้วย

1) **ภาครัฐ** เช่น สำนักงานพัฒนาชุมชน องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น มีบทบาทในการขับเคลื่อนในเชิงนโยบาย ผลักดันนโยบายสู่การปฏิบัติ ส่งเสริมสนับสนุนการขับเคลื่อนการทำงานประสานภาครัฐ ภาคส่วนต่าง ๆ สนับสนุนองค์ความรู้ งบประมาณตั้งต้น

2) **ภาคเอกชน** เช่น สถานประกอบการต่าง ๆ ศูนย์การค้า ตลาด มีบทบาทในการขับเคลื่อนการผลักดันผลผลิตของชุมชนสู่ผู้บริโภค ทั้งในรูปแบบผลิตภัณฑ์ชุมชน สินค้าเกษตร ส่งเสริมการขับเคลื่อนด้านเศรษฐกิจของชุมชน

3) **ภาคองค์กรชุมชน** เช่น วิสาหกิจชุมชนต่าง ๆ มีบทบาททั้งการให้ความรู้แก่ชุมชน เป็นแหล่งเรียนรู้ เป็นแหล่งผลิต ส่งเสริมเศรษฐกิจภาคประชาชน และยังขับเคลื่อนสังคมที่มั่นคงด้วยการส่งเสริมสร้างมูลค่าจากภูมิปัญญาชุมชนให้เป็นที่รู้จัก สู่การสร้างรายได้จากภูมิปัญญา และฐานวัฒนธรรมชุมชน เช่น การท่องเที่ยวเชิงเกษตร เชิงวัฒนธรรม โฮมสเตย์

4) **ภาคประชาชน** เช่น กลุ่มผู้บริโภค ประชาชนชาวบ้าน ผู้นำชุมชน รวมถึงคนในชุมชนเอง ต่างมีบทบาทในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจ วัฒนธรรม ระดับฐานราก ซึ่งนับว่าเป็นตัวจักรสำคัญในการสร้างความเข้มแข็งให้เกิดขึ้นแก่ชุมชนจากความต้องการ บริบทชุมชน ฐานทรัพยากรชุมชนเอง

ในการทำงานร่วมกันนั้น ยกตัวอย่างเช่น สำนักงานพัฒนาชุมชนตำบลแม่สวด ได้สนับสนุนให้ประชาชนทุกครัวเรือนนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการดำรงชีวิต และการพัฒนาเชิงพื้นที่เพื่อขยายผลตามแนวทางโครงการพระราชดำริ การสร้างองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อประยุกต์ใช้ในกิจกรรมการพัฒนา โดยได้ดำเนินงานโครงการ /กิจกรรมที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ การส่งเสริมกิจกรรมครัวเรือนต้นแบบ สาธิตการลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ การเรียนรู้และการศึกษาดูงานด้านเศรษฐกิจพอเพียง การสร้างระบบบริหาร จัดการชุมชน การเชิดชูเกียรติหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง การส่งเสริมการจัดการชุมชนในหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง การประเมินความสุขมวลรวมของหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง การร่วมกันส่งเสริมสร้างมูลค่าและคุณค่าบนฐานวัฒนธรรมชาติพันธุ์โครงการพัฒนาคนและชุมชนให้มีจริยธรรมและวินัยเพื่อสร้างสังคมที่เอื้ออาทร การเชื่อมโยงเครือข่ายขับเคลื่อนการพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนของสมาชิกที่เป็นกลุ่มแกนมีลักษณะการเชื่อมโยงกับหน่วยงานภาครัฐเป็นหลักการเชื่อมโยงกับสมาชิกในชุมชนจะมีลักษณะการนำเสนอข้อมูลและแนวทางผลประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นแก่ชุมชนเพื่อให้ชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมการพัฒนาท้องถิ่นของตน

ดังนั้น การที่ชุมชนได้รับการส่งเสริมให้นำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ดำเนินชีวิต ที่มุ่งรักษาวิถีชีวิตแบบดั้งเดิม เรียบง่าย พออยู่ พอกิน และลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ โดยการปลูกผักไว้กินเอง เลี้ยงปลาตามร่องสวน ทำปุ๋ยชีวภาพเพื่อลดการใช้ปุ๋ยเคมี หากผลผลิตเหลือจากการบริโภคจึง

นำไปขาย มีความพอเพียงด้านอาหาร รวมทั้งใช้แหล่งพลังงานทางเลือก เช่น ตู้อบพลังงานแสงอาทิตย์ จักรยานน้ำที่ใช้แรงคนเพื่อรดน้ำต้นไม้ในสวนแทนเครื่องปั้มน้ำ และส่งเสริมให้รู้จักการเก็บออม และขยายเป็นแหล่งเรียนรู้ โดยการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง

อีกทั้ง ชุมชนได้รับการส่งเสริมจากภาคีเครือข่ายร่วมกันพัฒนา ทั้งหน่วยงานภาครัฐใน ส่วนกลางและในพื้นที่ อาทิ กระทรวงพาณิชย์ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงสาธารณสุข สถาบันการศึกษา และองค์กรเอกชน ความสำเร็จในการพัฒนาหมู่บ้านส่วนหนึ่ง มาจากบทบาทของภาคการพัฒนาในการส่งเสริม สนับสนุน และผลักดันให้การพัฒนาหมู่บ้านมีความก้าวหน้าอย่างเป็นรูปธรรม ข้อค้นพบเกี่ยวกับบทบาทของภาคการพัฒนาที่สำคัญในการ สนับสนุนและส่งเสริมทั้งด้านงบประมาณ ความรู้ การร่วมปฏิบัติงานกับชุมชน และการให้คำปรึกษา และข้อเสนอแนะในประเด็นต่าง ๆ คือ

1) ร่วมส่งเสริมการประกอบอาชีพ/การสร้างรายได้ของชุมชน อาทิ ให้คำแนะนำการ ขอคำรับรองมาตรฐานสินค้า จัดหาตลาดรองรับสินค้าที่ชุมชนผลิต จัดหาเทคโนโลยีเพื่อเพิ่มมูลค่าให้กับ สินค้าของชุมชน การพัฒนาบรรจุภัณฑ์ และการพัฒนาผลิตภัณฑ์มุ่งสู่ตลาดภายนอก

2) ร่วมสร้างกลไกการดำเนินงานเชื่อมโยงในทุกกระดับ เพื่อสร้างโอกาสและสนับสนุน การพัฒนาชุมชน รวมทั้งร่วมแก้ไขปัญหา/อุปสรรคของชุมชน

3) ร่วมสร้างความรู้ความเข้าใจ กระบวนการจัดทำเวทีประชาคม การจัดทำแผน ชุมชนการกำหนดตำแหน่งอาชีพตำแหน่งรายได้ของชุมชน การวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อจัดทำแผน การผลิต และแปรรูปสินค้า การจัดทำข้อเสนอโครงการ และการพัฒนาผลิตภัณฑ์ในชุมชนให้มีคุณภาพและ ประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

4.3.2 เสริมสร้างรูปแบบการจัดการขจัดความยากจนที่ยั่งยืนของบ้านแม่หาด ตำบลแม่สวด อำเภอสบเมย

1. สนับสนุนกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน

การพัฒนาชุมชนผ่านการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ด้วยการสร้างความเข้าใจ กระบวนการ คิด การตัดสินใจ และการเรียนรู้ เป็นนโยบายที่รัฐควรให้ความสำคัญ เป็นอย่างยิ่ง เนื่องจากการพัฒนา ทรัพยากรมนุษย์เป็นปัจจัยสนับสนุนความยั่งยืนของการพัฒนา ผ่านการเรียนรู้ของประชาชนในท้องถิ่น โดยเฉพาะการวางแผนเพื่อการจัดการองค์ความรู้ที่มีอยู่เดิมภายในชุมชน และการนำความรู้ใหม่ที่ได้รับ การถ่ายทอดในด้านวิชาการและเทคโนโลยี มาประยุกต์ใช้ผสมผสานให้สอดคล้องเหมาะสมกับ ลักษณะภูมิสังคมของแต่ละชุมชน

ดังนั้นจึงได้มีการจัดระเบียบในการอบรม เพื่อเป็นการถ่ายทอดความรู้การใช้เทคโนโลยีในการส่งเสริมการสร้างธุรกิจการขายให้กับชาวบ้าน โดยร่วมมือกับกลุ่มคณะนิสิตระดับปริญญาโท สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ กับองค์การบริหารส่วนตำบลแม่สวด จัดเวทีในการส่งเสริมความรู้ด้านการใช้เทคโนโลยี ซึ่งเป็นแนวทางที่สามารถเพิ่มรายได้และพัฒนาทักษะในการทำธุรกิจซึ่งได้ดำเนินการ การวางแผนการเตรียมการโดยการสำรวจวิเคราะห์ประชาชนในชุมชนเพื่อเข้ารับการอบรมในครั้งนี้ซึ่งได้แก่กลุ่มประชาชนที่มีโทรศัพท์มือถือ ที่เป็นสมาร์ทโฟนสามารถที่จะ ใช้งานด้านการออนไลน์ได้ ซึ่งประชาชนร่วมกับเยาวชนที่มีอุปกรณ์พร้อมที่จะเข้ารับการอบรม จำนวน 25 คน โดยสถานที่ที่ใช้ในการอบรมใช้ห้องประชุมโรงเรียนบ้านแม่หาด ซึ่งเป็นสถานที่ที่เอื้ออำนวยด้านสัญญาณอินเทอร์เน็ต

2. จัดทำแผนชุมชนตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงแบบมีส่วนร่วม

โดยมีหน่วยงานภาครัฐมีนโยบายสนับสนุนให้ชุมชนสามารถมีการจัดทำแผนชุมชนเอง โดยถือว่า เป็นเป้าหมายส่วนหนึ่งของกระบวนการพัฒนา ด้วยการมีส่วนร่วมทั้งจากสมาชิกในชุมชนและหน่วยงานภาครัฐ เพื่อให้การพัฒนา มีความสอดคล้องกับบริบทของชุมชน บริบทสภาพแวดล้อมในสังคมทั่วไป และมีความสอดคล้องตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสร้าง ความเข้าใจอย่างถ่องแท้ในการประยุกต์หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงว่าด้วย "3 ห่วง 2 เงื่อนไข" กับสภาพภูมิสังคมของชุมชน เพื่อบรรจุเป็นรายละเอียดเป็นแผนชุมชน

ทั้งนี้ แผนชุมชน ควรจะมีทั้งแผนชุมชนในระยะสั้น คือ กิจกรรมภายใน 1 ปี และแผนระยะยาว คือ กิจกรรมระหว่าง 1-5 ปี และหัวใจของการจัดทำแผนพัฒนาตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง คือ แผนการติดตามและประเมินผลการพัฒนา ซึ่งมีได้มุ่งเน้นเฉพาะการเพิ่มรายได้แก่ชุมชน หากแต่นั้น เป้าหมายระยะยาวที่จะสร้างชุมชนให้เป็น "สังคมที่อยู่เย็นเป็นสุขร่วมกัน" อันมีผลสัมฤทธิ์ของการพัฒนา ทั้งที่วัดค่าเป็นตัวเงินและที่ไม่สามารถวัดค่าเป็นตัวเงินได้^{๘๕}

3. ยึดการพัฒนาตามภูมิสังคมของชุมชน

นโยบายการพัฒนาชุมชนของรัฐ ควรมีความยืดหยุ่นและให้ความสำคัญกับภูมิสังคมของชุมชนเป็นหลัก การสนับสนุนกระบวนการพัฒนาควรเป็นไปตามศักยภาพและบริบทของทุนต่างๆในชุมชนมากกว่าที่จะใช้การกำหนดกรอบการพัฒนาและตัวชี้วัดการพัฒนาจากส่วนกลาง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการนำลอกแบบและวิธีการของชุมชนที่ประสบความสำเร็จแล้ว มาเป็นแบบอย่างในการพัฒนาโดยขาดพิจารณาญาณและการปรับใช้ให้เกิดความเหมาะสม

^{๘๕} ผู้ร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group), ท่านที่ ๖.

ดังนั้น จึงควรมีการรวบรวมองค์ความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่น และทุนชุมชนลักษณะต่าง ๆ เป็นฐานข้อมูลการพัฒนาชุมชนให้ละเอียดที่สุด รูปแบบการพัฒนาชุมชนใด ๆ ที่ประสบความสำเร็จมาแล้ว จะต้องไม่ถือว่าเป็นสูตรสำเร็จ แต่จะต้องผ่านเวทีประชาคมเพื่อระดมความคิด วิเคราะห์ และ ประชาพิจารณ์ ก่อนประยุกต์ใช้ในการจัดทำแผนโดยมีภูมิสังคมของแต่ละชุมชนเป็นที่ตั้ง โดยรัฐต้องรู้จักบริบทของชุมชนให้ดีก่อนการพัฒนาไม่ใช่หลักการพัฒนาทั่ว ๆ ไปกับทุกชุมชน และต้องเชื่อมั่นในการเป็นพันธมิตรกับองค์กรอิสระในการร่วมมือกันพัฒนาชุมชน

4. ระดมพลังสังคมทั้งภายในและภายนอกสนับสนุนการพัฒนา

เป็นการสนับสนุนให้ภาคส่วนหรือภาคีเครือข่ายต่าง ๆ การเข้ามามีส่วนร่วมในลักษณะต่าง ๆ ที่เอื้อและสอดคล้องกับบริบทของสังคม ทั้งภาครัฐบาล ภาคเอกชน สถาบันทางศาสนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสนับสนุนองค์ความรู้ที่นำมาต่อยอดภูมิปัญญา และนำมาซึ่งการอนุรักษ์ทุนสังคมและไม่ทำลายความเป็นตัวตนของชุมชน คือ

- หน่วยงานภาครัฐส่วนกลาง ประสานและสนับสนุนด้านปัจจัยพื้นฐาน วิชาการ ข้อมูลข่าวสารเทคโนโลยีที่เหมาะสม การจัดหาประสบการณ์ การศึกษาดูงาน ฝึกอบรม และงบประมาณ
- หน่วยงานภาครัฐส่วนภูมิภาคและในชุมชน กับมือเป็นพันธมิตรกับ องค์กรพัฒนาเอกชน (NGO) สนับสนุนด้านการขยายผล การดำเนินงาน ติดตามผล ประเมินผลของกระบวนการขับเคลื่อนปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง
- หน่วยงานเอกชน สนับสนุนด้านการตลาด การแปรรูป การสร้างมูลค่าเพิ่ม ที่สอดคล้องกับกระบวนการพัฒนา
- องค์กรพัฒนาเอกชน สนับสนุนด้านกระบวนการเรียนรู้ การมีส่วนร่วม จัดเวทีระดมและกระตุ้นความคิดของสมาชิกชุมชน
- สถาบันการศึกษาและศาสนา สนับสนุนด้านการวิจัยค้นคว้าและ ประชุมหาคำตอบ ในคำถามเพื่อการประกอบอาชีพ การดำรงชีวิต และวิถีทางของชุมชนที่ดีตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง
- องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สนับสนุนด้านทรัพยากร งบประมาณ บุคลากร และร่วมปฏิบัติงานในทุกขั้นตอน โดยเฉพาะการขยายแนวคิดและแนวปฏิบัติตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสู่ชุมชน
- ประชาคมในชุมชน ผู้นำชุมชน ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้นำความคิด และผู้อาวุโส เป็นวิทยากรกระบวนการในการสร้างความรู้และความเข้าใจในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยใช้ประโยชน์ศูนย์กลางการเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงของชุมชน และสนับสนุน โดยภาครัฐ

5. เน้นกระบวนการพัฒนาตามความต้องการของชุมชนที่แท้จริง

แนวคิดการระเบิดจากข้างใน เป็นหลักการทรงงานที่เป็นพื้นฐานสำคัญในการพัฒนาชุมชน เนื่องจากเป็นการให้ความสำคัญกับความต้องการที่แท้จริงของชุมชนเป็นหลัก เป็นการสร้างกระบวนการขับเคลื่อนที่เปี่ยมไปด้วยเหตุผลแห่งแรงบันดาลใจและแรงจูงใจจากภายในชุมชน หรือ Inside - Out ทำให้เป็นการพัฒนาตามกระแส ความต้องการ และนโยบายที่นำมาจากภายนอก หรือ Outside - In

ดังนั้น ภาครัฐจึงควรสนับสนุนชุมชนให้พยายามค้นหาตนเองถึงศักยภาพ ทนชุมชน ปัญหาตลอดจนแนวทางแก้ไข โดยรัฐพึงทำหน้าที่พัฒนาเสมือนเป็นพี่เลี้ยงสนับสนุนในสิ่งที่ชุมชนร้องขอและมีเหตุผล เท่านั้น อีกทั้งรัฐไม่พึงขึ้นนำการพัฒนา โดยออกแบบโครงการ กำหนดเป้าหมาย และเร่งความเร็วให้เป็นแบบเดียวกันทั้งประเทศ ซึ่งจะไม่ตรงตามความต้องการของชุมชน

6. สร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้ออำนวยต่อการพัฒนา

การพัฒนาที่เน้นชุมชนเป็นศูนย์กลาง จะมุ่งเน้นการพัฒนาศักยภาพของคนในชุมชนผ่านการเรียนรู้ และส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาโดยใช้ผลของการเรียนรู้ นั้น ๆ เพื่อให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนเป็นการ “เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา” อย่างแท้จริง^{๔๖}

ดังนั้น รัฐไม่จำเป็นต้องนำบุคลากรภาครัฐที่มีอยู่อย่างจำกัดเป็นผู้ไปพัฒนาชุมชนเอง แต่ควรใช้ศักยภาพของรัฐในการประสานงานและเอื้ออำนวยสภาพแวดล้อมด้านต่าง ๆ ให้เหมาะสมกับการพัฒนา ทั้งด้านการสนับสนุนด้านความรู้วิชาการ ประสบการณ์ วิทยากร งานวิจัย การอบรม ทักษะ ศึกษาดูงาน และการพัฒนาภาวะผู้นำชุมชน เป็นต้น เช่น การที่รัฐแสดงให้เห็นว่าการวางกรอบนโยบาย แผนงาน โครงการ และกิจกรรมต่าง ๆ อันเกี่ยวเนื่องกับการพัฒนาชุมชนในทุกระดับ จะมีความสอดคล้องเชื่อมโยง ไม่ขัดแย้งกันต่อกัน คือจะอยู่ภายใต้แนวทางเศรษฐกิจพอเพียงในภาพรวมทั้งหมด และภาครัฐเองจะต้องเป็นผู้นำในการทำความเข้าใจในแนวคิดและแนวปฏิบัติของการประยุกต์ใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงด้วย

7. ส่งเสริมให้ชุมชนมีกระบวนการทัศน์ในด้านคุณค่า

ความเข้าใจและเล็งเห็นคุณค่าของทุนชุมชน คุณภาพชีวิต วัฒนธรรม มนุษยธรรม พลังชุมชน และทรัพยากรธรรมชาติ เป็นพื้นฐานสำคัญอย่างหนึ่งในกระบวนการพัฒนาตามแนวทางปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เนื่องจากการพัฒนาตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงจะเน้นกระบวนการทัศน์แห่งการสร้างความสุขความสงบสุข ความสามัคคี ความเอื้ออาทร การมีเสรีภาพ ความมั่นคง และยั่งยืนในวิถีชีวิตที่เหมาะสม

^{๔๖} ผู้ร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group), ท่านที่ ๑.

ดังนั้น ภาครัฐควรให้มียุทธศาสตร์ส่งเสริมให้ชุมชน ได้มีโอกาสมองเห็นความสำคัญของคุณค่าต่างๆดังกล่าวนี้นี้ การใช้ประโยชน์และอนุรักษ์ทุนต่าง ๆ ในชุมชนอย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืนจึงเป็นสิ่งจำเป็นในกระบวนการพัฒนาของชุมชน เช่น

1) การวางแผนใช้ประโยชน์ทุนทางทรัพยากรธรรมชาติ และทุนทางวัฒนธรรม ซึ่งเป็นเสมือนเกราะกำบังความมั่นคงด้านสิ่งแวดล้อมและด้านสังคมแก่ชุมชน จะต้องเน้นในเรื่องคุณค่าของสิ่งแวดล้อม บรรยากาศ มลภาวะ ทัศนียภาพ ความภาคภูมิใจ และการพักผ่อนหย่อนใจ มากกว่าที่จะเน้นการใช้ในเชิงการผลิตสินค้า การท่องเที่ยว หรือการก่อสร้าง แม้ว่าคุณค่าที่เกิดขึ้นจะ ไม่สามารถวัดผลประโยชน์ออกมาเป็นมูลค่า โดยตรง ก็ตาม

2) มียุทธศาสตร์สนับสนุนให้เกิดการจัดทำแผนแม่บทชุมชนในด้านการจัดการสิ่งแวดล้อม ที่สามารถจะดำเนินการได้จริง โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน ในการจัดการ การป้องกัน และการเฝ้าระวัง

3) การให้ความสำคัญแก่คุณค่าความภาคภูมิใจในประวัติศาสตร์ ความเป็นมา และวัฒนธรรมที่ดั้งเดิมของชุมชน ในฐานะเป็นปัจจัยสภาพแวดล้อมที่หลากหลาย งดงาม และเป็นรากฐานของชุมชนในประเทศ มิใช่เพียงพัฒนาเพื่อเชิงพาณิชย์ เท่านั้น

8. ส่งเสริมให้ภาครัฐและภาคประชาสังคมร่วมกันพัฒนาชุมชนในเชิงบูรณาการ

ภาครัฐควรมียุทธศาสตร์การพัฒนาชุมชนในทุกด้านอย่างเชื่อมโยงกัน โดยการยอมรับว่าการแยกส่วนในการพัฒนาชุมชนไม่สามารถนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนได้ อีกทั้งอาจมีผลกระทบระหว่างภาคส่วนต่างๆในชุมชนอีกด้วย ดังนั้นการพัฒนาเชิงบูรณาการระหว่างภาครัฐและภาคประชาสังคมจึงเป็นแนวนโยบายที่รัฐควรให้ความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง โดยเฉพาะการพัฒนาตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงจะ ไม่มีการแยกส่วนพัฒนาเนื่องจากเป็นสิ่งที่ไม่มีเหตุผล ไม่มีความสมดุล คือ

1) การบูรณาการในด้านองค์กรภาครัฐ จะต้องมีการบูรณาการในแนวตั้งคือ จากระดับบนมาสู่ระดับล่างตามโครงสร้างภาครัฐ และบูรณาการในแนวนอน ระหว่างหน่วยงานในชุมชนด้วยกันเอง

2) การบูรณาการในด้านสหวิทยาการจากความรู้หลากหลายสาขา เนื่องจากชุมชนเปรียบเสมือนแหล่งรวมปัญหาต่างๆเข้าไว้ด้วยกันอย่างกลมกลืน คนจึงจำเป็นต้องใช้องค์ความรู้ที่หลากหลายมาผสมผสานให้เข้ากัน จึงจะแก้ปัญหาได้ นั่นคือจะต้องบูรณาการงานและบูรณาการคนทำงาน ในเวลาเดียวกัน

9. ความต่อเนื่องของนโยบายภาครัฐ

ในการพัฒนาชุมชนตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงจะเน้นย้ำที่การเริ่มต้นจากการพึ่งพาตนเองของชุมชน จากการใช้ทรัพยากรชุมชน และภูมิปัญญาของชุมชน แต่การมีนโยบายสนับสนุนจากภาครัฐที่ต่อเนื่อง ให้เป็นวาระแห่งชาติ เป็นอิสระจากการเมือง นับว่า จะสามารถเป็นแรงส่งที่ดีของ

กระบวนการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงในระยะยาว^{๘๗} โดยหลีกเลี่ยงไม่ให้เป็นเพียงนโยบายส่งเสริมที่เกิดขึ้นเพียงชั่วคราวตามกระแสการเมือง ซึ่งจะทำให้กระบวนการขับเคลื่อนไม่สามารถพัฒนาไปอย่างสม่ำเสมอ ขาดประสิทธิภาพ โดยให้ความสำคัญในด้านต่าง ๆ คือ

1) ด้านนโยบายสนับสนุนการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง ควรเป็นอิสระจากนโยบายการเมืองที่ผันผวนอยู่เสมอ

2) การนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการพัฒนาประเทศ ได้รับการระบุไว้ในรัฐธรรมนูญแล้วอย่างชัดเจน จึงไม่มีเหตุผลที่ต้องตีความเพิ่มเติม ดังเช่นว่า รัฐต้องส่งเสริมและสนับสนุนให้มีการดำเนินการตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เป็นต้น

3) ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาจากพระราชดำรัส เทียบพร้อมด้วยหลักการและตัวอย่างที่เป็นรูปธรรมชัดเจน รัฐจึงพึงน้อมนำมาเป็นแนวทางการพัฒนาแห่งรัฐไทย ได้อย่างแน่นอน

4.3.3 การเสริมสร้างกลไกของกลุ่มคนจนในชนบทเพื่อรองรับความท้าทายในศตวรรษที่ 21 เป็นกระบวนการที่จำเป็นและมีความซับซ้อน

1) การจัดทำหลักสูตรการอบรม แนะนำพื้นฐานการขายของออนไลน์ เช่น การเปิดบัญชีในแพลตฟอร์มต่างๆ (Shopee, Lazada, Facebook, Instagram) สอนการถ่ายภาพและการจัดทำเนื้อหาในการโปรโมทสินค้า การเขียนคำบรรยายสินค้าให้มีความน่าสนใจและดึงดูดลูกค้า สอนการตั้งราคาสินค้าและการบริหารจัดการการทำตลาดออนไลน์ สอนการใช้สื่อโซเชียลมีเดียในการโปรโมทสินค้า การทำโฆษณาผ่าน Facebook Ads, Google Ads การใช้เทคนิค SEO (Search Engine Optimization) เพื่อเพิ่มการค้นหาใน Google การจัดการธุรกรรมการเงินและการขนส่ง สอนการใช้บริการชำระเงินออนไลน์ เช่น การใช้บัญชีธนาคารออนไลน์และ e-wallet การจัดการกับระบบขนส่งสินค้า การบรรจุสินค้า และการจัดส่งพัสดุ แนะนำบริการขนส่งที่มีคุณภาพและเหมาะสมกับพื้นที่ ซึ่งการอบรมการขายของออนไลน์นี้จะช่วยให้กลุ่มชาวเขามีโอกาสในการเข้าถึงตลาดที่กว้างขึ้น เพิ่มรายได้ และสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจให้กับชุมชนอย่างยั่งยืน

การอบรมในการส่งเสริมการใช้สมาร์ทโฟนในการสร้างเรื่องราวที่หน้าสนใจในชุมชน การตัดต่อวิดีโอ เพื่อเป็นการส่งเสริมประชาสัมพันธ์ผ่านช่องทาง YouTube และ Facebook โดยวิทยากรจะได้อบรมเกี่ยวกับเรื่องเทคนิคการตัดต่อวิดีโออย่างง่ายผ่านทางมือถือและอัพโหลดเผยแพร่ผ่านทางช่องทางออนไลน์ โดยในการอบรมในครั้งนี้กลุ่มเยาวชนให้ความสนใจเป็นอย่างมาก และก่อให้เกิดการนำไปใช้อย่างแพร่หลาย ทำให้การเข้าถึงในยุคปัจจุบันเข้าถึงได้ง่าย

^{๘๗} ผู้ร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group), ท่านที่ ๕.

2. กิจกรรมการสร้างความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับการออม

โดยมีการจัดกิจกรรมให้ความรู้เกี่ยวกับประโยชน์ของการออมและวิธีการออมรวมถึงการจัดเงินเบื้องต้น มีการสร้างแรงจูงใจโดยเน้นถึงความสำคัญถึงการฟอร์มเช่นการออกเพื่อการศึกษา แก่ลูกหลานการออมเพื่อสุขภาพหรือการออมเพื่อการลงทุนในธุรกิจขนาดเล็ก

โดยมีการจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ภายในชุมชนโดยเริ่มต้นจากผู้ที่เกี่ยวข้องในการอบรมเป็นสมาชิกสามารถออมเงินร่วมกันและให้การสนับสนุน กันมีการสร้างระบบการออมการจัดทำระบบการออมที่ง่ายต่อการเข้าถึงและการใช้เช่นกันออมเงินรายวันรายสัปดาห์หรือรายเดือน มีการเปิดบัญชีออมทรัพย์ในธนาคารโดยธนาคารจะเข้ามาส่งเสริมด้านการทำบัญชีและการรับฝากเงินการถอนเงิน และมี การส่งเสริมการออมโดยการกระตุ้นให้เห็นถึงความสำคัญผ่านทางเสียงตามสายจากผู้นำชุมชน

การได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานต่างๆ เช่นการได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐและเอกชนเพื่อใช้ในการส่งเสริมการออก เช่นหน่วยงานเอ็นจีโอที่มีประสบการณ์ในการส่งเสริมการออมในการพัฒนาชุมชน หน่วยงานภาคเอกชนเข้ามาส่งเสริมด้านการทำเกษตรเพื่อสร้างเศรษฐกิจชุมชน

3. การเสริมสร้างการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานในพื้นที่บ้านแม่หาดเป็นสิ่งสำคัญที่จะช่วยส่งเสริมคุณภาพชีวิตของประชาชนในพื้นที่ รวมถึงการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมในท้องถิ่น แนวทางการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน ทำการพัฒนาเส้นทางคมนาคม

การปรับปรุงและสร้างถนน ปรับปรุงถนนที่มีอยู่ให้มีคุณภาพดีขึ้น และสร้างถนนสายใหม่เพื่อเชื่อมต่อพื้นที่สำคัญและเพิ่มความสะดวกในการเดินทาง

การพัฒนาระบบขนส่งมวลชน จัดหาบริการขนส่งสาธารณะที่เข้าถึงได้และมีประสิทธิภาพ เช่น รถบัส รถตู้ และบริการขนส่งทางน้ำ

2. การพัฒนาสาธารณูปโภคพื้นฐาน

การพัฒนาระบบน้ำประปา ขยายและปรับปรุงระบบการจัดหาน้ำประปาให้ครอบคลุมทุกพื้นที่ เพื่อให้ประชาชนมีน้ำใช้ที่สะอาดและเพียงพอ

การพัฒนาระบบไฟฟ้า ขยายระบบไฟฟ้าให้ครอบคลุมถึงพื้นที่ห่างไกล และส่งเสริมการใช้พลังงานทดแทน เช่น พลังงานแสงอาทิตย์ และพลังงานลม

3. การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานด้านการสื่อสาร

การพัฒนาอินเทอร์เน็ตและโทรคมนาคม ขยายการเข้าถึงอินเทอร์เน็ตความเร็วสูงและการบริการโทรคมนาคมในพื้นที่ห่างไกล เพื่อสนับสนุนการศึกษา การทำธุรกิจ และการสื่อสาร

การสร้างเครือข่ายข้อมูล สร้างและพัฒนาเครือข่ายข้อมูลที่สามารถเชื่อมโยงกับแหล่งข้อมูลต่างๆ เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้และการพัฒนาท้องถิ่น

4. การพัฒนาสาธารณสุข

- การสร้างและปรับปรุงสถานพยาบาล สร้างสถานพยาบาลใหม่และปรับปรุงสถานพยาบาลที่มีอยู่ให้มีความพร้อมในการให้บริการทางการแพทย์ที่มีคุณภาพ

- การจัดหาบุคลากรทางการแพทย์ ส่งเสริมและสนับสนุนการฝึกอบรมและการจัดหาบุคลากรทางการแพทย์ที่มีความเชี่ยวชาญ เพื่อให้บริการทางการแพทย์ที่เพียงพอ

4. การส่งเสริมเกษตรกรรมที่ยั่งยืน

- สนับสนุนการทำเกษตรอินทรีย์และการเกษตรแบบผสมผสาน เพื่อลดความเสี่ยงและเพิ่มรายได้ให้กับเกษตรกร

- จัดตั้งกลุ่มเกษตรกรหรือสหกรณ์เพื่อเพิ่มพลังในการต่อรองและการตลาด

5. การส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน

- สนับสนุนการจัดตั้งและพัฒนาวิสาหกิจชุมชน เพื่อสร้างงานและรายได้ที่มั่นคงในชุมชน

- ส่งเสริมการผลิตสินค้าที่มีเอกลักษณ์และคุณภาพ เพื่อเพิ่มมูลค่าและเปิดตลาดใหม่

6. การสร้างเครือข่ายและความร่วมมือ

- สนับสนุนการสร้างเครือข่ายระหว่างชุมชน องค์กรภาครัฐและเอกชน เพื่อแลกเปลี่ยนความรู้และทรัพยากร

- ส่งเสริมความร่วมมือในระดับท้องถิ่นและระดับประเทศ เพื่อเพิ่มศักยภาพในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชน

การเสริมสร้างกลไกเหล่านี้ต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกภาคส่วน ทั้งภาครัฐ เอกชน และชุมชนเอง เพื่อให้กลุ่มคนจนในชนบทสามารถปรับตัวและรับมือกับความท้าทายในศตวรรษที่ 21 ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

4.4 องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

4.2 เพื่อพัฒนา มโนทัศน์ นโยบายและยุทธศาสตร์ในการแก้ไขปัญหาความยากจนของกลุ่มคนจนแบบบูรณาการ

การพัฒนาแนวคิด นโยบาย และยุทธศาสตร์ในการแก้ไขปัญหาความยากจนแบบบูรณาการ เป็นกระบวนการสำคัญที่ต้องคำนึงถึงหลายด้าน ได้แก่ เศรษฐกิจ สังคม การศึกษา และสุขภาพ เพื่อสร้างความยั่งยืนและความเท่าเทียมทางสังคม ในการนี้ ผู้วิจัยได้จัดประชุมระดมความคิดเห็นในวันที่ 7 มิถุนายน 2566 เพื่อพัฒนารูปแบบการแก้ไขปัญหาความยากจนแบบบูรณาการ โดยมีผู้บริหารและเจ้าหน้าที่ของเทศบาล องค์การบริหารส่วนตำบลในพื้นที่ศึกษา แกนนำชุมชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเข้าร่วมประชุม

4.2.1 การวิเคราะห์สถานการณ์และปัญหาในพื้นที่

การวิเคราะห์สถานการณ์และปัญหาของความยากจนในพื้นที่ ตำบลแม่สวด อำเภอสมเด็จ จังหวัดแม่ฮ่องสอน จำเป็นต้องพิจารณาหลายด้านเพื่อให้ได้ภาพรวมที่ชัดเจนและสามารถวางแผนแก้ไขปัญหาได้อย่างมีประสิทธิภาพ ได้แก่:

1. ภาพรวมทางเศรษฐกิจและสังคม

1. สถานการณ์ด้านเศรษฐกิจ

1) พื้นที่ตำบลแม่สวดมีอัตราความยากจนสูง เนื่องจากพึ่งพาการเกษตรแบบดั้งเดิม ซึ่งมีรายได้ไม่แน่นอนและต่ำ ขาดการเข้าถึงตลาดและโอกาสทำงานอื่น ๆ โดยเฉพาะบ้านแม่หาดที่อยู่ห่างไกล มีปัญหาทางภูมิประเทศและการคมนาคม ทำให้ประชาชนขาดโอกาสในการส่งเสริมสินค้าทางการเกษตร

2) ปัญหาภูมิประเทศและสภาพอากาศที่เป็นภูเขาสูงทำให้การทำเกษตรทั่วไปยากลำบาก มีฝนตกมากในบางฤดูทำให้ผลผลิตเกษตรได้รับผลกระทบ

3) การขาดแคลนที่ดินทำการเกษตร ขยายพื้นที่ทำเกษตรได้ยาก การแย่งชิงที่ดินและข้อจำกัดในการใช้ที่ดินเป็นปัญหาสำคัญ

4) ปัญหาเทคโนโลยีและความรู้ด้านการเกษตร ชาวบ้านขาดความรู้และทักษะในการใช้เทคโนโลยีและวิธีการเกษตรที่ทันสมัย

- 5) ปัญหาทรัพยากรน้ำ ขาดแคลนน้ำในการทำเกษตรในช่วงฤดูแล้ง ทำให้ไม่สามารถทำการเกษตรได้ตลอดทั้งปี
- 6) ปัญหาการขนส่งและการตลาด ขนส่งสินค้าเกษตรจากภูเขามายังตลาดใหญ่ลำบาก ทำให้ราคาผลผลิตต่ำกว่าที่ควร
- 7) ปัญหาการเข้าถึงแหล่งเงินทุน ชาวบ้านขาดทุนทรัพย์ในการลงทุนด้านการเกษตร เข้าถึงแหล่งเงินทุนหรือการกู้ยืมเงินยาก

1.2 สถานการณ์การเข้าถึงการศึกษา

- 1) สถานศึกษามีจำนวนน้อยและไม่เพียงพอ เด็กเยาวชนต้องเดินทางไกลเพื่อเรียนในโรงเรียนหรือสถานศึกษาระดับสูงขึ้นไป ทำให้เกิดความลำบาก ค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้น ส่งผลให้เยาวชนไม่สามารถศึกษาต่อในระดับสูงได้
- 2) ขาดแคลนอุปกรณ์ทางการศึกษา ทำให้คุณภาพการศึกษาลดลง การเรียนการสอนขาดความสมบูรณ์ ส่งผลให้เด็กๆ ขาดแรงจูงใจในการเรียน
- 3) ปัญหาดังกล่าวแก้ไขได้โดยการระดมทุนจากภาครัฐ เอกชน และองค์กรไม่แสวงหาผลกำไรเพื่อจัดซื้ออุปกรณ์การเรียน การสนับสนุนจากภาคเอกชนหรือองค์กรต่าง ๆ และการใช้เทคโนโลยีมาช่วยในการจัดการเรียนการสอน เช่น การเรียนออนไลน์

1.3 สถานการณ์การบริการสุขภาพ

- 1) พื้นที่ตำบลแม่สวดเป็นพื้นที่ห่างไกลและเป็นภูเขา การเดินทางไปโรงพยาบาลหรือสถานอนามัยยากลำบาก ประชาชนไม่สามารถเข้าถึงบริการสุขภาพได้ทั่วถึง
- 2) ขาดบุคลากรทางการแพทย์ในพื้นที่ แพทย์และพยาบาลไม่เพียงพอ สภาพแวดล้อมการทำงานไม่เอื้ออำนวย ขาดการอบรมและพัฒนาทักษะบุคลากร ทำให้การให้บริการไม่เต็มประสิทธิภาพ
- 3) ขาดอุปกรณ์การแพทย์และสาธารณสุขขั้นพื้นฐาน ส่งผลให้การให้บริการสุขภาพไม่เต็มประสิทธิภาพ
- 4) ปัญหาด้านเศรษฐกิจและสังคม ชาวเขามีรายได้ต่ำ ไม่สามารถจ่ายค่ารักษาพยาบาลหรือค่าขนส่งในการเดินทางไปโรงพยาบาล ขาดการศึกษาและความรู้ด้านสุขภาพ ขาดโครงสร้างพื้นฐานและบริการพื้นฐาน วัฒนธรรมและประเพณีที่แตกต่างทำให้การให้บริการสุขภาพต้องปรับตัวตามบริบทของท้องถิ่น

2. สาเหตุของปัญหาที่พบ

2.1 การขาดแคลนโครงสร้างพื้นฐานในพื้นที่ตำบลแม่สวด

- 1) ขาดถนนและระบบคมนาคม ทำให้การเดินทางและการขนส่งลำบาก ส่งผลต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและคุณภาพชีวิตของชาวบ้าน
- 2) ขาดระบบน้ำและการชลประทาน ทำให้การทำเกษตรกรรมไม่เกิดประสิทธิภาพ ผลผลิตลดลง
- 3) ขาดไฟฟ้าและพลังงาน ส่งผลให้ไม่สามารถใช้เครื่องมือหรืออุปกรณ์ที่จำเป็นต่อการประกอบอาชีพได้
- 4) ขาดสถานที่ศึกษาและการศึกษาไม่ทั่วถึง เด็กๆ ต้องเดินทางไกลเพื่อไปเรียน ส่งผลต่อโอกาสในการหางานและการพัฒนาตนเอง
- 5) ขาดสถานพยาบาลและการบริการสุขภาพ ทำให้ชาวเขาไม่สามารถเข้าถึงการรักษาพยาบาลได้ง่าย ส่งผลต่อสุขภาพโดยรวม
- 6) ขาดระบบสื่อสารและเทคโนโลยี ทำให้ชาวบ้านไม่สามารถเข้าถึงข้อมูลข่าวสารหรือโอกาสในการพัฒนาตนเองได้

การแก้ไขปัญหาด้านโครงสร้างพื้นฐานต้องเกี่ยวข้องกับงบประมาณและการบริหารแผ่นดิน การพัฒนาเส้นทางคมนาคม การสร้างระบบชลประทาน การขยายให้บริการไฟฟ้า การพัฒนาสถานศึกษา และการปรับปรุงระบบสาธารณสุข

2.2 การขาดแคลนที่ดินทำกิน

- 1) พื้นที่ทำกินไม่เพียงพอ ชาวเขามีที่ดินทำกินจำกัด ไม่เพียงพอต่อการปลูกพืชหรือเลี้ยงสัตว์
- 2) การขาดสิทธิในที่ดิน ชาวเขาไม่มีสิทธิครอบครองที่ดิน ทำให้ไม่สามารถใช้ที่ดินเป็นหลักประกันในการขอสินเชื่อหรือพัฒนาที่ดินได้
- 3) ปัญหาการแย่งชิงที่ดิน การใช้ที่ดินร่วมกับโครงการพัฒนาของรัฐหรือเอกชนทำให้ชาวเขามีพื้นที่ทำกินน้อยลง
- 4) ที่ดินไม่เหมาะสมต่อการเกษตร บางพื้นที่เป็นดินหินหรือดินทราย ทำให้การปลูกพืชหรือเลี้ยงสัตว์มีผลผลิตต่ำ
- 5) การขาดการสนับสนุนด้านการพัฒนา เช่น การอบรมวิธีการเพาะปลูก การใช้ปุ๋ยหรือยากำจัดศัตรูพืช

การแก้ไขปัญหาด้านที่ดินทำกินต้องจัดสรรที่ดินอย่างเป็นธรรมและพอเพียง ออกใบรับรองสิทธิในการใช้ที่ดิน สนับสนุนการพัฒนาการเกษตร และปรับปรุงสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐาน

2.3 ปัญหาด้านภาษาและวัฒนธรรม

- 1) การสื่อสารกับภาครัฐและองค์กรต่างๆ ชาวเขาพูดภาษาท้องถิ่น ทำให้การสื่อสารกับหน่วยงานต่างๆ ยากลำบาก
- 2) การศึกษา เด็กชาวเขามีความยากลำบากในการเรียนรู้เนื่องจากข้อจำกัดทางภาษา การศึกษาไม่ตรงกับความต้องการของตลาดแรงงาน
- 3) การประกอบอาชีพและการพัฒนาเศรษฐกิจ ขาดทักษะทางภาษาและความรู้ ทำให้มีข้อจำกัดในการหางาน

4.3 การเสริมสร้างกลไกของกลุ่มคนยากจนในชนบทเพื่อรองรับความท้าทายในปลายศตวรรษที่ 21

การดำเนินงานประกอบด้วยวิเคราะห์และออกแบบกิจกรรมในการพัฒนาระบบการเสริมสร้างกลไกเพื่อเป็นการขับเคลื่อนในการแก้ไขปัญหาของกลุ่มคนจนในชนบทในพื้นที่บ้านแม่หาด ตำบลแม่สวด อำเภอสบเมย จังหวัดแม่ฮ่องสอน โดยเน้นการขับเคลื่อนปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในการขจัดความยากจนสู่เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน

การเสริมสร้างการขับเคลื่อนปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในการขจัดความยากจนตามเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยกระบวนการขับเคลื่อนปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อขจัดความยากจนตามเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนของชุมชนในจังหวัดเชียงราย ประกอบด้วย 5 ขั้นตอนหลักคือ

1. **การสร้างแรงผลักดัน** แรงผลักดันเชิงบวก ความศรัทธาต่อแนวทางพระราชดำริ การได้รับแรงบันดาลใจจากบุคคลอื่น และประสบการณ์จากชุมชนต้นแบบ แรงผลักดันเชิงลบ ปัญหาเศรษฐกิจ ปัญหาสังคม ปัญหาสุขภาพ และภัยธรรมชาติ

2. **การปรับเปลี่ยนเรียนรู้** ระดับปัจเจกชน ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมในการบริโภค ค่านิยม วิธีคิด และแนวทางของการประกอบอาชีพ ระดับชุมชน ทบทวนระบบคุณค่าชีวิต ทิศทางพัฒนาชุมชน และกระแสนิยมและระบบวัฒนธรรมชุมชน และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้: เรียนรู้จากภายในชุมชนและจากภายนอกชุมชน

3.การร่วมกันจัดทำแผนชุมชน ใช้หลักภูมิสังคมและหลักดำเนินการในการจัดทำแผนชุมชน การมีส่วนร่วมของสมาชิกชุมชน การจัดทำแผนชุมชนแบบบูรณาการ และการมีคณเป็นศูนย์กลางการพัฒนา

4. การนำไปประยุกต์ขับเคลื่อนการปฏิบัติอย่างจริงจัง การปฏิบัติเชิงลึก การปฏิบัติได้จริง การจัดกิจกรรมนำร่อง และการใช้พลังกลุ่มในชุมชนสนับสนุน การปฏิบัติเชิงกว้าง การติดตามผล การขับเคลื่อน การประเมินสัมฤทธิ์ผล และการสร้างเครือข่ายและขยายผล

5. การปรับเปลี่ยนวิถีเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน วิถีชีวิตของปัจเจกชน กรอบชีวิตประจำวัน ชีวิตทางสายกลาง และค่านิยมแห่งความเป็นไทย และ วิถีทางของชุมชน กรอบวัฒนธรรมชุมชน ระบบการศึกษาและเรียนรู้ตลอดชีวิต และหลักธรรมของทุกศาสนา

4.3.2 เสริมสร้างรูปแบบการขจัดความยากจนที่ยั่งยืนของบ้านแม่หาด ตำบลแม่สวด อำเภอสบเมย

สนับสนุนกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน

จัดเวทีอบรมเพื่อถ่ายทอดความรู้ด้านการใช้เทคโนโลยีในการส่งเสริมการสร้างธุรกิจการค้าขายออนไลน์

การจัดทำหลักสูตรการอบรมเกี่ยวกับการขายของออนไลน์ การถ่ายภาพ การจัดทำเนื้อหา และการใช้สื่อโซเชียลมีเดียในการโปรโมทสินค้า

จัดทำแผนชุมชนตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงแบบมีส่วนร่วม

มีหน่วยงานภาครัฐสนับสนุนการจัดทำแผนชุมชนโดยมีส่วนร่วมจากสมาชิกในชุมชนและหน่วยงานภาครัฐ

การจัดทำแผนชุมชนระยะสั้นและระยะยาว และการติดตามและประเมินผลการพัฒนา

ยึดการพัฒนาตามภูมิสังคมของชุมชน

การรวบรวมองค์ความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่น และทุนชุมชนเป็นฐานข้อมูลการพัฒนา ผ่านเวทีประชาคมเพื่อระดมความคิด วิเคราะห์ และประชาพิจารณ์ ก่อนประยุกต์ใช้ในการจัดทำแผน

ระดมพลังสังคมทั้งภายในและภายนอกสนับสนุนการพัฒนา

สนับสนุนให้ภาคส่วนต่างๆ เข้ามามีส่วนร่วมในลักษณะที่เอื้อและสอดคล้องกับบริบทของสังคม

เน้นกระบวนการพัฒนาตามความต้องการของชุมชนที่แท้จริง

สนับสนุนชุมชนให้ค้นหาตนเองถึงศักยภาพ ทุนชุมชน ปัญหา และแนวทางแก้ไข โดยรัฐทำหน้าที่เป็นพี่เลี้ยงสนับสนุน

สร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้ออำนวยต่อการพัฒนา

รัฐสนับสนุนการเรียนรู้ วิชาการ ประสบการณ์ วิทยาการ งานวิจัย การอบรมทักษะ และพัฒนาภาวะผู้นำชุมชน

ส่งเสริมให้ชุมชนมีกระบวนการทัศน์ในด้านคุณค่า

ส่งเสริมให้ชุมชนมองเห็นคุณค่าของทุนชุมชน คุณภาพชีวิต วัฒนธรรม มนุษยธรรม พลังชุมชน และทรัพยากรธรรมชาติ

ส่งเสริมให้ภาครัฐและภาคประชาสังคมร่วมกันพัฒนาชุมชนในเชิงบูรณาการ

ภาครัฐมีนโยบายการพัฒนาชุมชนในทุกด้านอย่างเชื่อมโยงกัน

ความต่อเนื่องของนโยบายภาครัฐ

สนับสนุนการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงอย่างต่อเนื่องและเป็นวาระแห่งชาติ

บรรณานุกรม

1. ภาษาไทย

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

- มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย 2500. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2535.
- _____. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(1) หนังสือ:

- 5 กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, 80 พรรษาเทิดไถ่องค์ราชัน. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์ การเกษตรแห่งประเทศไทย. 2550.
- กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, พระไตรปิฎก ฉบับสำหรับประชาชน ตอน ว่าด้วยพระสูตร. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย. 2550.
- กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม. พระไตรปิฎก ฉบับสำหรับประชาชน ตอนว่าด้วยพระสูตร.
- กรมศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม. พระไตรปิฎก ฉบับสำหรับประชาชน ตอน ว่า ด้วยพระสูตร. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด. 2550.
- ชัยอนันต์ สมุทวณิช. ทฤษฎีใหม่มิติที่ยิ่งใหญ่ทางความคิด. กรุงเทพมหานคร:สถาบัน นโยบายศึกษา, 2541.
- ปรียานุช พิบูลสรารุช, วิกฤต 2540 กับความเป็นมาของเศรษฐกิจพอเพียง.ใน ๓๖๖ ทัศนะ ท่องรักดี (บรรณาธิการ). ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงกับสังคมไทย. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์ศึกษาเศรษฐกิจพอเพียงสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์. 2552.
- ปรียานุช พิบูลสรารุช, วิกฤต 2540 กับความเป็นมาของเศรษฐกิจพอเพียง.ใน ๓๖๖ ทัศนะ ท่องรักดี (บรรณาธิการ). ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงกับสังคมไทย. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์ศึกษาเศรษฐกิจพอเพียงสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์. 2552.

- พระบรมราชาวาท 168 องค์ ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชจัดพิมพ์ เพื่อเฉลิมพระเกียรติ เนื่องในพระราชพิธีมหามงคล เฉลิมพระชนมพรรษา 6 รอบ 5 ธันวาคม พ.ศ. 2542. กรุงเทพมหานคร: ด่านสุทธาการพิมพ์, 2542.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์ (ชำระ-เพิ่มเติม ช่วงที่ 1), พิมพ์ครั้งที่ 11. 2551.
- พระมหาวิมลชัย วชิรเมธี (ว.วชิรเมธี) เอกสารประกอบศึกษาเรื่อง พุทธเศรษฐศาสตร์ : เศรษฐศาสตร์ มัชฌิมา การศึกษาเพื่อสันติภาพ. เชียงราย : ศูนย์วิจัยสันถวานานาชาติ ไร่เชิญตะวัน. 2557.
- มหาวิทยาลัยธรรมกาย แคลิฟอร์เนีย. GB 304 สูตรสำเร็จการพัฒนางองค์กรและเศรษฐกิจ, ปทุมธานี : กองวิชาการ มหาวิทยาลัยธรรมกาย แคลิฟอร์เนีย, 2550.
- ศุภเจตน์ จันทร์สาส์น, “สถานการณ์ความยากจนและความเหลื่อมล้ำทางรายได้ในประเทศไทย”.
- สยาม ราชวัตร. พระพุทธศาสนากับชีวิตประจำวัน. เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2558.
- สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ, แนวคิดและ ทฤษฎีการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว. กรุงเทพมหานคร: บริษัท 21เซ็นจูรี่ จำกัด, 2541.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. สรุปสาระสำคัญแผนพัฒนา เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่สิบเอ็ด พ.ศ. 2555 – 2559. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2555.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. รายงานการวิเคราะห์สถานการณ์ ความยากจนและความเหลื่อมล้ำของประเทศไทย ปี 2554.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. รายงานการวิเคราะห์สถานการณ์ ความยากจนและความเหลื่อมล้ำของประเทศไทย ปี 2564.
- สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. รายงานวิเคราะห์สถานการณ์ความยากจน และความเหลื่อมล้ำของประเทศไทย ปี 2564.
- สุมาลี สันติพลวุฒิ พร้อมคณะ. “โครงการติดตามประเมินผลการแก้ไขปัญหาความยากจนตาม ยุทธศาสตร์การแก้ไขปัญหาความยากจน”. รายงานฉบับสมบูรณ์. สำนักงาน คณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2549.
- อภิชัย พันธเสน, “พุทธเศรษฐศาสตร์” ใน การสัมมนาทางวิชาการโครงการปราชญ์เพื่อแผ่นดินครั้งที่ 2 เรื่องฐานปัญญาไทยในโลกสากล จัดโดยราชบัณฑิตยสถานกระทรวงศึกษาธิการ และ ศูนย์มนุษยวิทยาสิรินคร มหาวิทยาลัยศิลปากร. กรุงเทพมหานคร:ราชบัณฑิตยสถาน, 2543.

อภิชัย พันธเสน. พุทธเศรษฐศาสตร์: วิวัฒนาการ ทฤษฎี และการประยุกต์กับเศรษฐศาสตร์สาขาต่าง ๆ. กรุงเทพมหานคร: บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์ พับลิชชิ่งจำกัด. 2544.
อ้างใน ศุภเจตน์ จันทรสาส์น. “สถานการณ์ความยากจนและความเหลื่อมล้ำทางรายได้ในประเทศไทย”.

อานันท์ชนก สกนธวัฒน์, “พลวัตของความยากจน: กรณีศึกษาครัวเรือนชาวนาในพื้นที่เขตชนบทภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคกลางของไทย”, รายงานฉบับสมบูรณ์, หน้า 25.

อานันท์ชนก สกนธวัฒน์. “พลวัตของความยากจน: กรณีศึกษาครัวเรือนชาวนาในพื้นที่เขตชนบทภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคกลางของไทย”.

อานันท์ชนก สกนธวัฒน์. “พลวัตของความยากจน: กรณีศึกษาครัวเรือนชาวนาในพื้นที่เขตชนบทภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคกลางของไทย”.

(2) ดุษฎีนิพนธ์/วิทยานิพนธ์/สารนิพนธ์:

(3) รายงานวิจัย:

(4) บทความ:

นพพร จันทรนาชู, เศรษฐกิจสร้างสรรค์:ความหมาย แนวคิด และโอกาสสำหรับประเทศไทย, วารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร,2555),หน้า 56.

(5) เอกสารที่ไม่ได้ตีพิมพ์เผยแพร่และเอกสารอื่น ๆ

(6) สื่ออิเล็กทรอนิกส์:

Saiiew Sarana, ความหมายและความสำคัญของการบริหารและการพัฒนา, สืบค้นวันที่ 20 ธันวาคม 2556, จาก <https://sites.google.com>

จังหวัดแม่ฮ่องสอน, ฐานข้อมูลจังหวัดแม่ฮ่องสอน, [ออนไลน์].
<http://www.maehongson.go.th/th/province-info/general-info/symbol/25-province-info.html>, [17 ตุลาคม 2565].

ธรรมบุญ เฟื่องทอง, วิวัฒนาการและโครงสร้างเกี่ยวกับสังคม, สืบค้นวันที่ 15 พฤศจิกายน 2556, จาก <http://e-learning.tapee.ac.th/>

นายทอง ลั่นไธสง. โทษของความเกียจคร้าน [ออนไลน์], แหล่งที่มา :
<https://www.l3nr.org/Posts/30255> [22 มกราคม 2557]

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). เศรษฐกิจ&ความโลภที่เป็นธรรมชาติของมนุษย์... [ออนไลน์].
แหล่งที่มา: <https://www.gotoknow.org/posts/547570> [14 ต.ค. 2565]

รศรินทร์ เกรย์, ปังปอนด์ รักอานวยกิจ, ศิรินันท์ กิตติสุขสถิต. ความสุขบนความพอเพียง : ความมั่นคงบนปัญญาชีวิต [ออนไลน์].
<http://www.ipsr.mahidol.ac.th/content/home/conferencell/Aticle09.htm> [16 ต.ค. 2565]. ป

ว.วชิรเมธี. ความโลภคือความทะยานอยากมีอยากได้ [ออนไลน์]. แหล่งที่มา :
<https://khjasmine.Wordpress.com> [14 ต.ค. 2565]

วรรณมล สิงห์โกมล, วิเคราะห์สถานการณ์ความยากจนในประเทศไทยเมื่อปี 2562 [ออนไลน์].
<https://thestandard.co/poverty-and-inequality-2020/>, [17 ตุลาคม 2565].

วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://th.wikipedia.org/wiki>, [1 มีนาคม 2558].

วิรัช วิรัชนิภาวรรณ, การบริหารการพัฒนา : แนวคิด ความหมาย ความสำคัญ และตัวแบบการ
 ประยุกต์, สืบค้น จาก <http://www.wiruch.com> (เข้าถึงวันที่ 24 ธันวาคม 2556)

สถาบันส่งเสริมและพัฒนานวัตกรรมการเรียนรู้, การพัฒนาสังคม, สืบค้นวันที่ 12 มกราคม 2557,
 จาก dnfe5.nfe.go.th/ilp/so02/so20_5.html

(7) สัมภาษณ์/สนทนากลุ่ม:

2. ภาษาอังกฤษ

1. Primary Sources

2. Secondary Sources

(I) Books:

World Commission on Environment and Development (WCED), Our Common Future,
 (Oxford and New York:Oxford University Press,1987). . หน้า 108

United Nations committee on Economic, Social and Culture Rights (2001)

(II) Articles:

(IV) Electronics:

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก.

เครื่องมือวิจัย

1. บันทึกข้อความขอใบรับรองจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์
2. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล
 - 2.1 แบบสำรวจชุมชน
 - 2.2 แบบสอบถามข้อมูลระดับบุคคลครัวเรือน และชุมชน
 - 2.3 แบบสัมภาษณ์
 - 2.4 แบบสนทนากลุ่ม

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน.....บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่
 ที่ พิเศษ/๒๕๖๖ วันที่ ๒๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๖
 เรื่อง.....ขอใบรับรองจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์.....
 กราบเรียน ประธานคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัย

ตามที่ ข้าพเจ้า ดร.ประเสริฐ บุปผาสุข ตำแหน่ง อาจารย์ประจำหลักสูตร สาขาวิชาการพัฒนาสังคม ได้ดำเนินการวิจัยเรื่อง “คนจนในชนบท: โอกาสและความท้าทายในปลายศตวรรษที่ ๒๑” โดยมีกลุ่มทดลองได้แก่ กลุ่มคนที่ประสบปัญหาความยากจน และที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการแก้ปัญหาความยากจนแบบบูรณาการ กับกลุ่มประชากรเป้าหมาย จำนวน ๒๐ คน และครัวเรือนในชุมชน จำนวน ๑๐๐ ครัวเรือน จำเป็นต้องมีการตรวจสอบและออกใบรับรองจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์นั้น จึงขอความอนุเคราะห์ให้คณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยพิจารณาเอกสารรับรองจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ โดยมีเอกสารประกอบการพิจารณา ดังนี้

- ๑) โครงร่างวิจัย (๓ บท-ก่อนลงพื้นที่) จำนวน ๕ ชุด
- ๒) เอกสารชี้แจงข้อมูลผู้เข้าร่วมการวิจัย จำนวน ๕ ชุด
- ๓) หนังสือแสดงเจตนายินยอมเข้าร่วมวิจัย จำนวน ๕ ชุด
- ๔) เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๕ ชุด

จึงขอกราบเรียนมาเพื่อพิจารณาอนุมัติรับรองจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ต่อไป

(ดร.ประเสริฐ บุปผาสุข)

ผู้วิจัย

คู่มือการวิจัยภาคสนาม
โครงการวิจัย (research program)

คนจนในชนบท: โอกาสและความท้าทายในปลายศตวรรษที่ ๒๑

โดย

ดร.ประเสริฐ บุปผาสุข

ดร.ทิพาภรณ์ เยสุวรณ์

พระครูศรีปริยัตยารักษ์, ดร.

พระครูสุตธรรมวิสิฐ,ดร.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

งบประมาณสนับสนุน

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (อว.)

ปี ๒๕๖๖

คำนำ

การจัดทำและเรียบเรียงคู่มือการวิจัยภาคสนามสำหรับการลงภาคสนามได้ใช้การทบทวนและเรียบเรียงจากเอกสารวิชาการหลายชิ้น โดยเฉพาะการพัฒนาจากเครื่องมือ ๗ ชิ้น เรียนรู้ชุมชน ของ นพ.โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์ ซึ่งผู้วิจัยสามารถนำไปประกอบการทำงานจัดเก็บและรวบรวมข้อมูลในพื้นที่จริง โดยใช้การปรับประยุกต์ใช้ตามความเหมาะสมเพื่อให้ครอบคลุมประเด็นในการศึกษา ซึ่งในส่วนของเนื้อหาคำอธิบาย วัตถุประสงค์ ข้อเสนอแนะและภาพตัวอย่างประกอบในคู่มือเบื้องต้นสำหรับการลงภาคสนามเป็นเพียงเอกสารเบื้องต้นที่จะช่วยให้ผู้วิจัยสามารถเข้าใจรายละเอียดและวิธีการทำกิจกรรมต่างๆ ในภาคสนาม การค้นคว้าและอ่านเอกสารเพิ่มเติมจะช่วยให้ผู้วิจัยมีทักษะและเข้าใจการทำกิจกรรมต่างๆ ในภาคสนามได้มากขึ้น

วัตถุประสงค์ของคู่มือภาคสนาม ดังนี้

๑. เพื่อให้ นักวิจัย ได้เรียนรู้ชุมชน วิถีชีวิตความเป็นอยู่ ขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมของชาวบ้าน พร้อมรวบรวมข้อมูลด้วยเครื่องมือต่างๆ แล้วจัดทำเป็นรายงานการศึกษาภาคสนาม โดยให้ศึกษาจากสิ่งที่พบเห็น สังเกตจดจำพูดคุยหารายละเอียดและนำมาจัดบันทึกเรียบเรียง ใช้เทคนิคการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพทั้ง ๓ วิธี คือ การสนทนากลุ่ม (focus Group Discussion) สังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant observation) และสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview)

๒. เพื่อให้ นักวิจัย สามารถนำข้อมูลที่เก็บรวบรวมได้ทั้งข้อมูลเชิงปริมาณ และข้อมูลเชิงคุณภาพมาใช้ในการวินิจฉัยชุมชนให้เกิดประโยชน์สูงสุด เพื่ออธิบายปัญหาและหากระบวนการแก้ปัญหา รวมทั้งหาช่องทาง หรือแนวทางในการวางแผนแก้ไขปัญหา อย่างไร เช่น จะไปประสานงานกับใคร กลุ่มใด ผู้นำชุมชนเป็นใคร และสถานที่ใด เวลาใด ภายใต้บริบทของชุมชนนั้น เป็นต้น) เพื่อสามารถทำความเข้าใจปัญหา และสาเหตุของปัญหา และสามารถวางแผนการแก้ไขปัญหานั้นได้ถูกต้อง

ดังนั้น ผู้วิจัยต้องตระหนักอยู่เสมอว่าไม่มีคำอธิบายหรือข้อเสนอแนะใดๆ ที่สามารถเป็นวิธีการสมบูรณ์แบบในการทำกิจกรรมต่างๆ ในภาคสนามได้ เพราะฉะนั้นเมื่อถึงเวลาที่ผู้วิจัยต้องทำการศึกษาชุมชนในภาคสนามจริง การมีไหวพริบในการประยุกต์ความรู้ต่างๆ จะช่วยให้ นักวิจัย สามารถได้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อการทำงานภาคสนามมากที่สุด

ดร.ประเสริฐ บุปผาสุข และคณะ

หัวหน้าโครงการวิจัย

สารบัญ

๑. แผนที่สังคม Geo-Social Mapping	๓
๒. ปฏิทินชุมชน Community Calendar	๑๑
๓. แผนผังเครือญาติ Genogram	๑๘
๔. แผนผังประวัติศาสตร์ชุมชน Local History	๒๓
๕. โครงสร้างองค์กรชุมชน Community Organization	๓๐
๖. ประวัติชีวิต Life History	๓๔
๗. ประเด็นการวิจัย Research Topics	๓๘
๘. การประยุกต์หลักพุทธธรรม Applied Buddhism	๔๕

1 แผนที่สังคม Geo-Social Mapping

การทำแผนที่สังคมเป็นเครื่องมือหรือกิจกรรมที่มีส่วนช่วยในการทำความเข้าใจความหมายทั้งในเชิงพื้นที่กายภาพ และพื้นที่ทางสังคม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจของชุมชน (หมู่บ้าน) การทำแผนที่สังคมมีขั้นตอนและวิธีการที่ไม่ซับซ้อนแต่มีความจำเป็นที่ผู้วิจัยจะต้องอาศัยการจดบันทึก การเดินสำรวจลักษณะทางกายภาพ สิ่งแวดล้อมตลอดจนสิ่งที่พบเห็นได้ในชุมชน (หมู่บ้าน) อย่างละเอียด แผนที่สังคมจึงมีความสำคัญในฐานะเครื่องมือที่จะช่วยให้ผู้วิจัยมองภาพรวมของชุมชน ทั้งในลักษณะกายภาพและสภาพสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจภายในชุมชนได้ อีกทั้งการที่ผู้วิจัยสามารถจัดทำแผนที่สังคมของชุมชน (หมู่บ้าน) ที่ผู้วิจัยทำการศึกษาก็จะช่วยให้ผู้วิจัยหลุดออกจากกรอบของ “แผนที่ที่ตั้งโต๊ะหรือแผนที่ทางการ” ซึ่งไม่ได้อธิบายความหมายและหน้าที่ทางสังคมของแต่ละพื้นที่ในชุมชน (หมู่บ้าน) นั้นๆ ไว้ เรียกกันว่า “แผนที่เดินดิน”

แผนที่เดินดิน หมายถึง การเดินสำรวจด้วยตา และจดบันทึกทางกายภาพ สิ่งแวดล้อมของชุมชนและสิ่งต่างๆ ที่พบเห็นลงบนบันทึก เพื่อเข้าใจถึงความหมายทางสังคม (Social Meaning) และหน้าที่ทางสังคม (Social Function) ของพื้นที่ทางกายภาพ (Physical Space) เป็นเครื่องมือชิ้นแรกที่สำคัญที่จะนำไปสู่ความเข้าใจชุมชน ด้วยวิธีการง่ายๆ และใช้เวลาไม่นานมาก

นอกจากนี้ ผู้วิจัยควรจัดทำแผนที่ทรัพยากรร่วมด้วย ซึ่งจะช่วยทราบถึงพื้นที่ในทางกายภาพของฐานทรัพยากรชุมชน ขณะเดียวกันเราอาจสามารถเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับการจัดการทรัพยากร เพราะผู้วิจัยจะสามารถเห็นถึงความสำคัญ ปริมาณความถี่ของการใช้และจำนวนชาวบ้านที่พึงพิงกับฐานทรัพยากรต่างๆ เพราะฉะนั้น การทำความเข้าใจข้อมูลและจัดทำแผนที่ที่เป็นแห่งทรัพยากรทั้งแม่น้ำ ลำคลอง ป่าและพื้นที่สวน ไร่ นาของชุมชน (หมู่บ้าน) จะช่วยให้ผู้วิจัยสามารถวิเคราะห์ข้อมูลต่างๆ ที่เกี่ยวข้องได้ดีขึ้น

วัตถุประสงค์

1. สามารถขยายขอบเขตความสนใจในพื้นที่ทางสังคมและพื้นที่กายภาพของการศึกษาชุมชนออกสู่บริเวณชายขอบของหมู่บ้าน
2. สามารถเข้าใจชุมชน (หมู่บ้าน) ในเชิงกายภาพได้อย่างทั่วถึงเพราะผู้วิจัยจะไม่ติดอยู่ในพื้นที่ศูนย์กลางด้านข้อมูลของชุมชน (บ้านผู้ใหญ่บ้าน อบต. ศาลาประชาคม)

๓. ช่วยให้เห็นภาพรวมเชิงกายภาพของชุมชน(หมู่บ้าน)ได้ดี รวดเร็ว และมีปริมาณข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อการศึกษาวิจัยมากภายในระยะเวลาที่จำกัด
๔. ช่วยให้ผู้วิจัยเข้าใจ “ความหมายและหน้าที่ทางสังคม” (social meaning and social function) ของ “พื้นที่กายภาพ” (physical space)
๕. เพื่อให้ผู้วิจัยเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างคน ชุมชน และฐานทรัพยากรภายในชุมชน (หมู่บ้าน)
๖. เพื่อให้ผู้วิจัยเข้าใจการจัดการพื้นที่สาธารณะภายในชุมชนโดยเฉพาะอย่างยิ่งที่เป็นฐานทรัพยากร
๗. เพื่อให้ผู้วิจัยเข้าใจวิถีทางเศรษฐกิจและสังคมของคนในชุมชนโดยเฉพาะอย่างยิ่งที่เกี่ยวข้องกับฐานทรัพยากร

วิธีการ

๑. อาจนำแผนที่เก่าที่เคยทำไว้มาใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานเบื้องต้น แล้วตรวจสอบว่ามีกรเปลี่ยนแปลงอย่างไร ใส่รายละเอียดเพิ่มเติม
๒. ให้ความสำคัญกับการสร้างความคุ้นเคยกับชาวบ้านในชุมชนควบคู่กับการเขียนแผนที่และซักทายชาวบ้านระหว่างการทำ
๓. ถ้าเป็นหมู่บ้านที่มีระยะห่าง ไม่ควรนั่งรถยนต์ทำแผนที่ อาจใช้รถจักรยาน หรือจักรยานยนต์ แต่ต้องหมั่นจอดซักทายชาวบ้าน
๔. ต้องเดินสำรวจให้ทั่วถึง โดยเฉพาะบ้านคนจน บ้านผู้ทุกข์ยากที่อยู่ชายขอบของชุมชน บ้านของผู้ที่แยกตัวอย่างโดดเดี่ยวในชุมชน
๕. มองพื้นที่ทางกายภาพแต่ตีความให้เห็นถึงพื้นที่ทางสังคม
๖. ถ้าทีมงานมีหลายคน ไม่ควรแยกเขียนแล้วนำมาต่อกัน ควรเดินสำรวจร่วมกันทั้งทีม
๗. หมั่นสังเกตและพูดคุยแลกเปลี่ยนกันในทีมระหว่างเดินสำรวจว่าพื้นที่ที่เห็นบอกเรื่องราวอะไรที่สำคัญของชุมชน ซึ่งถือว่าเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่สำคัญ
๘. ข้อมูลบางอย่างไม่สามารถสังเกตได้ด้วยตาเพียงอย่างเดียว (อาจเป็นภาพลงตา) จำเป็นต้องสอบถามจากเจ้าของบ้านญาติ เพื่อนบ้าน หรือบุคคลอื่นเพื่อประกอบการพิจารณาเพิ่มเติม
๙. ข้อมูลบางอย่างไม่สามารถสอบถามจากเจ้าของบ้านได้โดยตรง จำเป็นต้องสอบถามคนในชุมชนเพิ่มเติม หรืออาศัยการสังเกตเพิ่มเติมด้วยตนเอง
๑๐. ข้อพึงระวัง เมื่อให้ชาวบ้านนำทาง ข้อมูลอาจจะมอดคติดจากผู้พาเดิน เช่น ไม่ต้องการให้พบเห็นสิ่งที่คิดว่าสร้างความเสื่อมเสียต่อชุมชน

๑๑. พยายามเขียนข้อสังเกต เช่น ความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างคนในชุมชน หน้าที่ทางสังคมของพื้นที่ต่าง ๆ

เป้าหมาย/ประโยชน์

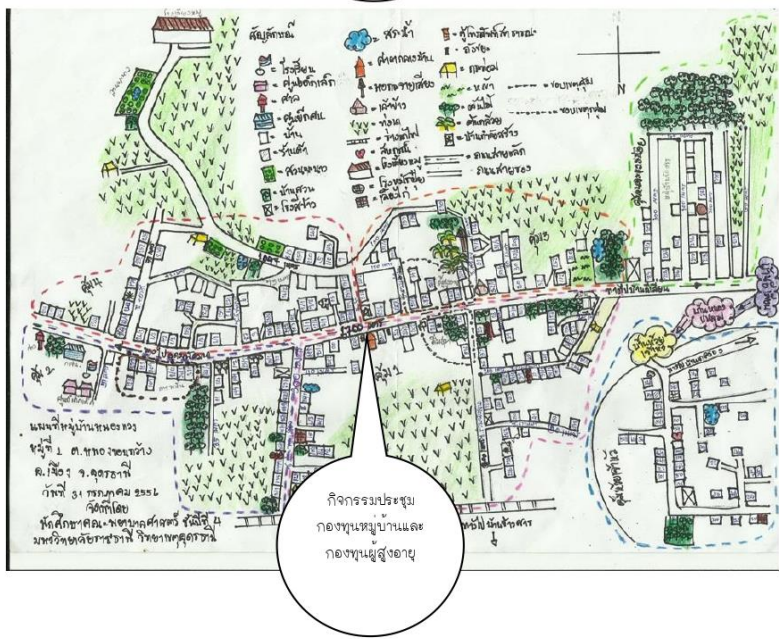
๑. ทำให้มองเห็นภาพรวมของชุมชนได้ครบถ้วน
๒. ได้ข้อมูลมากและละเอียดในระยะเวลาสั้น
๓. ได้ข้อมูลที่มีความน่าเชื่อถือมากกว่าเพราะได้จากการสังเกตด้วยตนเอง
๔. นำไปสู่ความเข้าใจในมิติอื่นๆ ตามมา

ข้อเสนอแนะ

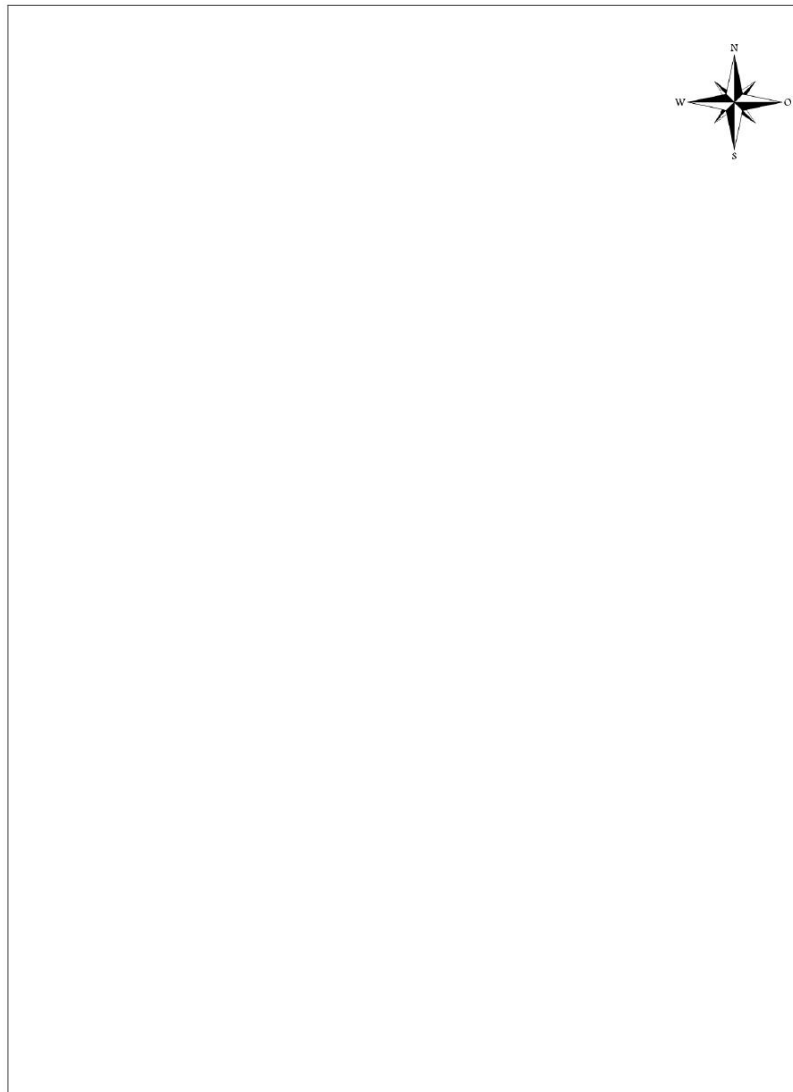
๑. การทำแผนที่สังคมควรใช้วิธีการเดินเท้าด้วยตนเองแต่หากหมู่บ้านมีพื้นที่กว้างอาจใช้ยานพาหนะสนับสนุนได้
๒. การพูดคุยสอบถามและแลกเปลี่ยนข้อมูลระหว่างการเดินสำรวจจะช่วยให้ผู้วิจัยเข้าใจบริบทรวมทั้งหน้าที่ทางสังคมของสถานที่ต่างๆ ได้ชัดเจนมากขึ้น
๓. การอาศัยชาวบ้านในพื้นที่นำเดินสำรวจเป็นประโยชน์เพราะผู้วิจัยจะสามารถเข้าใจบริบทและสภาพแวดล้อมต่างๆ ได้รวดเร็วมากขึ้น แต่มีข้อพึงระวังคือผู้วิจัยอาจได้รับข้อมูลเพียงแต่ที่ชาวบ้านต้องการให้ทราบเท่านั้น
๔. เนื่องจากพื้นที่ทางกายภาพภายในหมู่บ้านอาจมีการเปลี่ยนแปลงตามช่วงเวลา ดังนั้นจะเป็นประโยชน์กับผู้วิจัยมากขึ้น ถ้าสามารถตรวจสอบแผนที่สังคมที่ผู้วิจัยจัดทำขึ้นกับแผนที่ชุมชนหรือแผนที่หมู่บ้านที่เคยมีการจัดทำไว้
๕. การทำแผนที่ทรัพยากรต้องอาศัยการสำรวจอย่างละเอียด ผู้วิจัยจึงจะได้ข้อมูลที่ครบถ้วนเพราะฉะนั้นมีความจำเป็นที่ผู้วิจัยจะต้องเดินสำรวจเองหรืออาศัยพาหนะในกรณีที่เป็นพื้นที่ห่างไกล
๖. การใช้ข้อมูลแบบบูรณาการกล่าวคือการนำแผนที่สังคมมาประกอบ การใช้ข้อมูลจากการศึกษาองค์กรชุมชนที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรชุมชน จะสามารถช่วยให้ผู้วิจัยลดภาระการทำงานและเข้าใจความหมายทางสังคมและรายละเอียดที่เกี่ยวข้องกับฐานทรัพยากรชุมชนได้มากขึ้น
๗. เนื่องจากพื้นที่ทางกายภาพภายในหมู่บ้านอาจมีการเปลี่ยนแปลงตามช่วงเวลา ดังนั้นจะเป็นประโยชน์กับผู้วิจัยมากขึ้น ถ้าสามารถตรวจสอบแผนที่ทรัพยากรที่ผู้วิจัยจัดทำขึ้นกับแผนที่ชุมชนหรือแผนที่หมู่บ้านที่เคยมีการจัดทำไว้

ตัวอย่าง แผนที่เดินดิน

ปัจจุบันโรงเรียนแจก
รูปไปพร้อมกับ
โรงเรียนประจำ
ตำบล

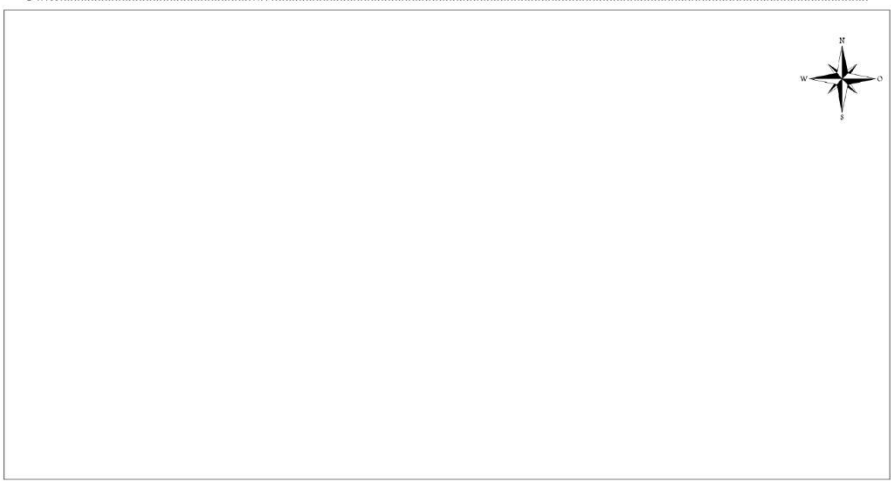

แผนที่แสดงที่ตั้งและอาณาเขตติดต่อ
อาคารม.....ที่ตั้ง

แผนที่เดินดิน

อาคาร.....ที่ตั้ง.....

2

ปฏิทินชุมชน

Community Calendar

การทำปฏิทินชุมชนถือเป็นการเรียนรู้วิถีชีวิตของชาวบ้านว่าในแต่ละเดือนหรือแต่ละปี ชาวบ้านมีกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตด้านต่างๆอะไรบ้าง ดังนั้นการจัดทำปฏิทินชุมชนไม่ว่าจะเป็นปฏิทินเศรษฐกิจหรือปฏิทินสังคม/วัฒนธรรมจะช่วยให้ผู้วิจัยสามารถอธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นภายในชุมชน รวมทั้งยังสามารถช่วยให้เชื่อมโยงกับความเป็นเมืองหรือความเจริญในด้านอื่นๆที่ล้าหลังเข้าสู่หมู่บ้านชนบทได้อีกด้วย เช่น การเปลี่ยนแปลงปฏิทินการทาเกษตรเพื่อรองรับพืชผลการเกษตรบางชนิดให้สามารถตอบสนองกับระบบการเกษตรแบบพาณิชย์ เป็นต้น ทั้งนี้การทำปฏิทินชุมชนเราสามารถแยกออกได้เป็น ๒ ส่วนคือ ปฏิทินเศรษฐกิจและปฏิทินสังคม/วัฒนธรรม

๑. ปฏิทินเศรษฐกิจ การจัดทำปฏิทินเศรษฐกิจจะช่วยให้ผู้วิจัยทราบรายละเอียดอาชีพและช่วงเวลาของการประกอบกิจกรรมทางเศรษฐกิจในหมู่บ้าน นอกจากนี้ยังช่วยให้เข้าใจพลวัตและความหลากหลายทางเศรษฐกิจนอกเหนือจากเศรษฐกิจในระบบทั่วไปที่พบเห็นได้ในเมือง

๒. ปฏิทินสังคม/วัฒนธรรม การจัดทำปฏิทินสังคม/วัฒนธรรมถือเป็นการเก็บข้อมูลเกี่ยวกับประเพณี พิธีกรรม ความเชื่อและวิถีชีวิตทางสังคมและวัฒนธรรมที่สำคัญของชาวบ้าน การจัดทำปฏิทินในลักษณะนี้จะช่วยให้ผู้วิจัยสามารถเรียนรู้และเข้าใจจารีต ประเพณี และวิถีชีวิต ตลอดจนระบบคุณค่าที่มีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตประจำวันของชาวบ้านได้

วัตถุประสงค์

๑. ช่วยให้ผู้วิจัยมีความเข้าใจวิถีชีวิตและระบบความคิดทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ประเพณี และความเชื่อของชาวบ้าน
๒. ช่วยให้ผู้วิจัยสามารถวางแผนการทำงานในชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น
๓. ผู้วิจัยสามารถเรียนรู้วิถีทางวัฒนธรรมในชีวิตประจำวันของชาวบ้าน
๔. ผู้วิจัยสามารถเข้าใจระบบฐานคิดของชุมชนในการให้ความหมายและความสำคัญต่อกิจกรรมทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ประเพณี และความเชื่อ

วิธีการ

วิธีการทำปฏิทินชุมชน สามารถทำได้ ๒ รูปแบบ ดังนี้

รูปแบบตาราง

๑. การจัดทำตารางกิจกรรมโดยอาจแบ่งเป็น ปฏิทินอาชีพต่าง ๆ ในชุมชน ปฏิทินชีวิต ครอบครัวที่น่าสนใจ ปฏิทินกิจกรรมทางสังคม ปฏิทินประเพณีปฏิบัติต่าง ๆ
๒. การจัดทำตารางตามลำดับปฏิทินตามลำดับเดือน ๑๒ เดือนในรอบปี (มกราคม-ธันวาคม)
๓. การแสดงเส้นเวลาของการทำกิจกรรมต่างๆ ในช่วงเวลาของแต่ละเดือนหรือกิจกรรมที่ทำในช่วงระหว่างเดือนต่อเดือน รวมไปถึงกิจกรรมที่ทำซ้ำครั้งในรอบปี เป็นต้น

รูปแบบวงกลม

ในรูปของทรงกลมถึงแม้ว่าจะทำยากกว่าแบบตาราง แต่สามารถบรรจุรายละเอียดได้มากกว่า และที่สำคัญเจ้าของวัฒนธรรมชอบแบบวงกลมมากกว่า ซึ่งมีการกำหนดฤดูกาล เดือนต่างๆ ในรอบปี กิจกรรมและอาชีพสำคัญของชุมชน โดยมีการแบ่งเนื้อหา ดังนี้

๑. วงนอกสุดจะเป็นชื่อเดือนที่เป็นภาษาไทยมาตรฐาน และเทียบเคียงได้กับเดือนสากล
๒. วงถัดมาที่เขียนด้วยหมึกสีดำ เป็นการบ่งบอกกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการทำมาหากินผสมกับกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับประเพณีวัฒนธรรมตามความเชื่อและตามหลักพุทธศาสนา
๓. วงถัดมาที่เขียนด้วยหมึกสีแดง บอกถึงภูมิอากาศและปริมาณน้ำตามธรรมชาติ
๔. วงถัดมาที่เขียนด้วยตัวเลขสีดำ เป็นการนับเดือนทางจันทรคติ
๕. วงในสุดจะบอกถึงฤดูกาลต่างๆ

เป้าหมาย/ประโยชน์

ปฏิทินชุมชนเป็นสิ่งที่มีความสำคัญมากสำหรับการกำหนดวันเวลาสำหรับกิจกรรมประกอบกิจกรรมร่วมกัน ถ้ามองในแง่ของการทำงานร่วมกันระหว่างคนต่างชาติพันธุ์ ยิ่งจะเป็นประโยชน์มากขึ้น สำหรับคน ๒ กลุ่ม ดังนี้

สำหรับคนนอกชุมชน

๑. เพื่อเสริมสร้างความเข้าใจในวิถีชีวิต และรู้จักจังหวะชีวิตของชุมชนเกี่ยวกับแบบแผนกิจกรรม เหตุการณ์ รวมทั้งประเพณีปฏิบัติของชุมชนที่เกิดขึ้นในรอบวัน รอบเดือน รอบปี หรือแต่ละฤดูกาล การทำปฏิทินชุมชนทำให้คนทำงานชุมชนรู้ว่าช่วงเวลาหนึ่งๆ มีอะไรเกิดขึ้นบ้างในชุมชน
๒. ถ้ารู้จักจังหวะชีวิตของชุมชน เป็นจุดเริ่มของการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับชุมชน ในช่วงกิจกรรมหรือเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชน เหตุการณ์ หรือปรากฏการณ์บางอย่างที่เราคิดว่าเกิดขึ้นโดยบังเอิญนั้น เมื่อศึกษาลำดับเวลาให้ชัดเจนก็อาจเห็นได้ว่าปรากฏการณ์นั้น เป็นผลเกี่ยวโยงมาจากเหตุการณ์อื่น เช่น โรคบางชนิดเกิดจากแบบแผนพฤติกรรมบางประการในชุมชน หรือการกั๊กนั้นอาจจะสัมพันธ์กับฤดูกาลผลิต เป็นต้น

๓. ช่วยในการวางแผนการทำงานร่วมกับชุมชน สามารถปฏิบัติงานได้อย่างเหมาะสมและถูกจังหวะเวลา เนื่องจากการทำงานกับคนในสังคมชนบท พวกเขาจะไม่ถือเรื่องเวลาตามนาฬิกาหรือปฏิทินอย่างคนในเมือง พวกเขาจะสนใจว่าวันนี้จะเป็นวันจันทร์ วันอังคาร หรือวันเสาร์ อาทิตย์ แต่พวกเขาจะยึดเรื่องเวลาในการทำมาหากินหรือยึดถือเวลาปฏิบัติเกี่ยวกับความเชื่อ พิธีกรรมเป็นสิ่งสำคัญ

สำหรับคนในชุมชน

๑. ช่วยในการวางแผนการทำงานที่นอกเหนือจากงานประจำ

๒. เพื่อใช้เป็นแนวทางในการเขียน หรือบันทึกเรื่องราว เพราะการบันทึกสิ่งที่เห็นด้วยตาและได้ยินกับหู จะทำให้เกิดความแม่นยำและถูกต้อง

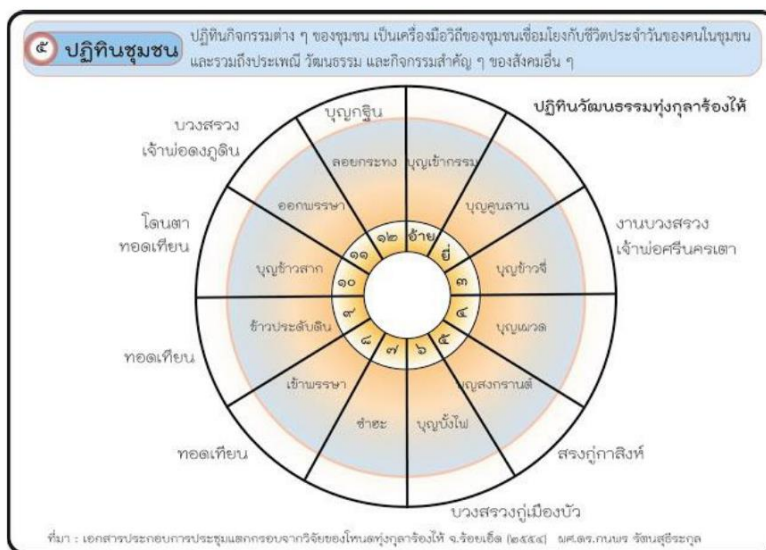
ข้อเสนอแนะ

๑. สำหรับการจัดทำปฏิทินชุมชนผู้วิจัยอาจพบความขัดแย้งในข้อมูลเพราะการได้ข้อมูลมาจากหลายแห่ง ดังนั้น การหมั่นตรวจสอบ สัมภาษณ์ รวมทั้งหาแหล่งข้อมูลที่น่าเชื่อถือ และมีความใกล้ชิดกับปรากฏการณ์ที่เกี่ยวข้องกับข้อมูลดังกล่าวจะช่วยลดความสับสนและความผิดพลาดของข้อมูลลงได้

๒. การแยกปฏิทินชุมชนเป็นสองส่วนได้แก่ปฏิทินทางเศรษฐกิจ และปฏิทินทางวัฒนธรรม/สังคมจะช่วยให้ผู้วิจัยสามารถเข้าใจรายละเอียดและลดความสับสนในการเก็บข้อมูลได้

๓. การมีโอกาสดำเนินไปสิ่งเกิดอย่างมีส่วนร่วมหรือเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมจะช่วยให้ผู้วิจัยสามารถเข้าใจตลอดจนได้รับข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อการจัดทำปฏิทินชุมชนได้ดีขึ้น

ปฏิทินชุมชนแบบวงกลม

ปฏิทินชุมชน

อาศรม.....ที่ตั้ง

3

แผนผังเครือญาติ

Genogram

การทำแผนผังเครือญาติจะช่วยให้ผู้วิจัยสามารถเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของคนในชุมชน (หมู่บ้าน) ได้ดีขึ้น การเข้าใจความสัมพันธ์ทั้งที่เกิดขึ้นโดยกำเนิดและเกิดขึ้นภายหลังจะช่วยให้ผู้วิจัย ค้นเคยและเข้าใจนัยของความหมายและหน้าที่ทางสังคมที่เกิดขึ้นระหว่างครอบครัวหรือสถาบันทาง สังคมภายในชุมชน (หมู่บ้าน) อีกทั้งยังช่วยให้สามารถเข้าใจบทบาท หน้าที่และการเกิดขึ้นของกลุ่ม ทางสังคมต่างๆ ได้อย่างรวดเร็วมากขึ้น

วัตถุประสงค์

๑. สามารถเข้าใจความสัมพันธ์เชิงเครือญาติในระดับครอบครัว และเชื่อมโยง ความสัมพันธ์ดังกล่าวไปสู่ความเป็นเครือญาติในระดับชุมชนได้
๒. สามารถเข้าใจโครงสร้างความสัมพันธ์เชิงอำนาจและเศรษฐกิจที่ซ่อนอยู่ภายใต้ระบบ เครือญาติในชุมชน
๓. เรียนรู้ชีวิตของบุคคลจนสามารถเชื่อมโยงไปสู่การทำความเข้าใจสายความสัมพันธ์ใน ระดับครอบครัวและชุมชนของบุคคลนั้นได้

วิธีการ

๑. แผนผังเครือญาติเป็นการใช้สัญลักษณ์แสดงตัวบุคคลและความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลใน ระบบเครือญาติหนึ่งๆ

๒. การแสดงให้เห็นแต่ละแผนผังเครือญาติ (Genogram) ให้ครอบคลุมข้อมูลที่ต้องการ ศึกษา เช่น ประวัติของครอบครัว จำนวนสมาชิกในครอบครัว อายุ เพศ ประวัติการแต่งงาน การ เจ็บป่วย การเสียชีวิตในครอบครัว และการพักอาศัย ตัวอย่างสัญลักษณ์ที่ใช้

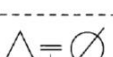
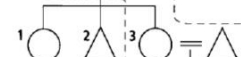
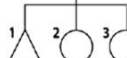
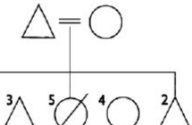
	= แทนเพศชาย (ระบุอายุ.....)		= แทนเพศหญิง (ระบุอายุ.....)
	= แทนผู้ที่มีโรคประจำตัว (ระบุอายุ.....)		= แทนผู้ให้สัมภาษณ์ (ระบุอายุ.....)
	= แทนเพศชายที่เสียชีวิต (ระบุปี/อายุ.....)		= เพศหญิงที่เสียชีวิต (ระบุปี/อายุ.....)
	= แทนการสมรส		= หย่าร้าง
	= แทนผู้ที่อาศัยอยู่ครอบครัวเดียวกัน		= แทนผู้ที่อาศัยอยู่ชุมชนเดียวกัน

สัญลักษณ์ที่ใช้ในผังเครือญาติ

	= สัญลักษณ์แทนผู้หญิง		= สัญลักษณ์ผู้ให้ข้อมูล (ระบายนิติ) *
	= สัญลักษณ์แทนผู้ชาย		= สัญลักษณ์การแต่งงาน
	= สัญลักษณ์การตาย		= สัญลักษณ์การหย่าร้าง
	= สัญลักษณ์คนป่วย		= สัญลักษณ์ขัดแย้งหรือมีปัญหา

 = สัญลักษณ์การมีภรรยาสองคน (ตัวเลขแทนลำดับภรรยา)

 = สัญลักษณ์การมีบุตร (ตัวเลขแสดงลำดับบุตร)

 = สัญลักษณ์แสดงสมาชิกที่อาศัยในบ้านหลังเดียวกัน (เส้นประ)
 =

เป้าหมาย/ประโยชน์

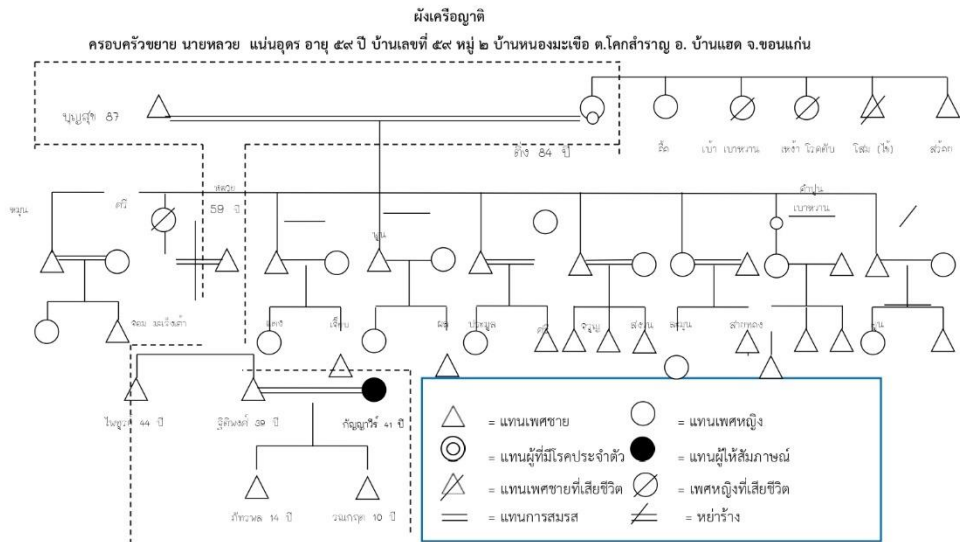
- ช่วยให้เข้าใจโครงสร้างความสัมพันธ์เชิงเครือญาติ ที่แม้จะมีความซับซ้อนหลายตระกูลหลายรุ่นก็ยังสามารถสืบสาวเชื่อมโยงเป็นแผนผังที่เข้าใจง่าย
- ทำให้ความรู้และข้อมูลเกี่ยวกับความสัมพันธ์เครือญาติสามารถถ่ายทอดและเรียนรู้กัน ได้ผ่านรูปแบบสัญลักษณ์ง่าย ๆ
- ใช้เพื่อการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ต่าง ๆ ไม่ว่าจะเกี่ยวกับพฤติกรรมสุขภาพและโรคทางพันธุกรรม เกี่ยวกับเครือข่ายทางเศรษฐกิจ สังคมและการเมืองทั้งในระดับชาติและระดับท้องถิ่น

๔. ช่วยสร้างความสัมพันธ์อันดีและความสนิทสนมคุ้นเคยระหว่างเจ้าหน้าที่กับชาว บ้าน ได้อย่างรวดเร็ว

ข้อเสนอแนะ

๑. การถอดผังเครือญาติควรใช้สัญลักษณ์มาตรฐานที่ตรงกัน เพื่อให้สามารถเข้าใจและเพิ่มเติมข้อมูลภายในกลุ่มได้อย่างไม่สับสน
๒. การถอดผังเครือญาติผู้วิจัยต้องพยายามเรียนรู้และทำความเข้าใจกับบุคคลที่เข้ามาอยู่ใน ผังเครือญาติของผู้วิจัยให้มากที่สุด เพราะจะเป็นการช่วยให้ผู้วิจัยสามารถเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของ กลุ่มบุคคลในผังเครือญาติกับข้อมูลในการศึกษาวิจัยได้อย่างเป็นประโยชน์อย่างสูงสุด
๓. การสัมภาษณ์เพื่อการถอดผังเครือญาติจะเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาวิจัยมากขึ้น ถ้า ผู้วิจัยสามารถพูดคุยเพื่อทำความเข้าใจกับบุคคลที่อยู่ในผังเครือญาติให้ได้มากที่สุด
๔. ผังเครือญาติเป็นความสัมพันธ์ที่สามารถเปลี่ยนแปลงได้อยู่บ่อยครั้ง และเนื่องจากบาง กรณีหรือบางชุดความสัมพันธ์จะมีความซับซ้อนเพราะฉะนั้นผู้วิจัยต้องให้สมาธิและความสนใจต่อผู้ให้ สัมภาษณ์โดยตลอด

๒๑

๒๒

----- = แทนผู้ที่อาศัยอยู่ชุมชนเดียวกัน

ที่มา: จากการสำรวจข้อมูล ณ วันที่ 23-24

ผังเครือญาติ

ครอบครัวอายุ ปี ที่อยู่.....

4 แผนผังประวัติศาสตร์ชุมชน Local History

การศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชนถือเป็นรากเหง้าทางสังคม วัฒนธรรม การเมืองการปกครองตลอดจนฐานคิดที่เกี่ยวกับเศรษฐกิจและทรัพยากรชุมชน การได้จัดทำแผนผังประวัติศาสตร์ชุมชนจะช่วยให้ผู้วิจัยเห็นภาพรวมของเหตุการณ์สำคัญในชุมชน (หมู่บ้าน) ร่วมกับมิติของช่วงเวลา โดยเฉพาะเหตุการณ์ที่ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคม วัฒนธรรม พลวัตทางเศรษฐกิจและฐานทรัพยากรในชุมชน (หมู่บ้าน) เพราะฉะนั้น การทำความเข้าใจประวัติศาสตร์ชุมชนจะช่วยให้เราสามารถเข้าใจวิถีชุมชน (หมู่บ้าน) นอกจากนี้ยังสามารถเข้าใจถึงปัจจัยที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงระบบคุณค่า ความเชื่อและวิถีชีวิตด้านต่างได้ด้วย ทั้งนี้ผู้วิจัยสามารถแยกย่อยการหาประวัติศาสตร์ชุมชนออกเป็นหัวข้อสำคัญๆ เช่น สังคม/วัฒนธรรม เศรษฐกิจ การเมือง เป็นต้น

วัตถุประสงค์

1. สามารถเข้าใจความเป็นมา รากเหง้า เหตุการณ์ที่สำคัญที่เกิดขึ้นในอดีตของชุมชน (หมู่บ้าน) ที่ทำการศึกษา
2. ค้นหาและตรวจสอบข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้ที่อยู่ในระยะเวลาที่ปรากฏการณ์เกิดขึ้น เพื่อลบลอคติหรือการคาดเดาต่อปรากฏการณ์ต่างๆที่เคยเกิดขึ้นในชุมชน (หมู่บ้าน)
3. สามารถเข้าใจภาพรวมของชุมชนซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการนำมาวิเคราะห์การคงอยู่หรือการเปลี่ยนแปลงทางสังคม วัฒนธรรม พลวัตทางเศรษฐกิจและฐานทรัพยากรในชุมชน (หมู่บ้าน)

วิธีการ

ประวัติศาสตร์ชุมชน เป็นการศึกษาต้นกำเนิดชุมชน ความเป็นอยู่ในอดีต พัฒนาการทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และวัฒนธรรม หรือประวัติศาสตร์การแพร่ระบาดของโรค อุบัติภัย หรือแม้แต่ปรากฏการณ์เหนือธรรมชาติในเรื่องเล่าความเป็นมาของชุมชน ประวัติศาสตร์ชุมชนจึงเป็นเครื่องมือ ที่อธิบายความเป็นมา เพื่อให้เข้าใจความเป็นอยู่และเห็นแนวโน้มความเป็นไปในอนาคต สามารถเขียนได้เป็น ๒ รูปแบบ ดังนี้

การเขียนแบบตาราง

1. การแบ่งช่วงเวลาตามเหตุการณ์สำคัญตามลำดับปี พ.ศ. ตั้งแต่ก่อตั้งชุมชนหรือเหตุการณ์สำคัญที่เกี่ยวข้องกับวัตถุประสงค์ในการวิจัย เช่น ปัญหาวิกฤตเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม ยาเสพติดหรือปัญหาความขัดแย้ง โดยจัดทำเป็นรูปแบบตารางประกอบการบรรยายพอสังเขป

๒. การแบ่งเหตุการณ์ย่อยๆ บรรยายเพิ่มเติมในรายละเอียดที่ต้องการแสดงเหตุการณ์ หรือนำเสนอสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนที่มีเหตุการณ์เกิดขึ้นในช่วงเวลาเดียวกันหรือคาบเกี่ยวกันในแต่ละช่วงเวลา

การเขียนแบบเส้นเวลา (timeline)

เส้นเวลา (timeline) เป็นเครื่องมือที่แสดงให้เห็นสภาพการณ์ที่เกิดขึ้นในแต่ละช่วงเวลา ซึ่งจะช่วยให้ทราบถึงกระบวนการ การเปลี่ยนแปลง และผลกระทบของแต่ละช่วงเวลา โดยสามารถเข้าใจภาพรวมของสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในอดีตได้ง่าย การเรียงลำดับเหตุการณ์ตามเส้นเวลาช่วยมองเห็นว่าเหตุการณ์ใด เหตุการณ์หนึ่ง มีผลกระทบอย่างไรต่อเหตุการณ์หนึ่ง ซึ่งทำให้ชุมชนเห็นภาพได้ชัดเจนมากยิ่งขึ้น แต่ข้อมูลตามเส้นเวลาจะถูกจำกัดด้วยความทรงจำของผู้ให้ข้อมูล ดังนั้น จึงไม่จำเป็นว่าข้อมูลนั้นๆ จะเป็นไปตามลำดับเวลาที่ถูกต้อง ซึ่งปัญหานี้สามารถแก้ไขได้โดยการหาผู้ให้ข้อมูลหลายๆ คน มีวิธีการดังนี้

๑. ชิดเส้นตามขวางหนึ่งเส้นหรือตามทางยาวหนึ่งเส้น เรียกเส้นช่วงกลางว่า “เส้นปัจจุบัน” แทนเวลา “ปัจจุบัน” หน้าหรือก่อนเส้นนี้คือ “อดีต” ล่างหรือหลังเส้นนี้ลงไปคือ “อนาคต”

๒. ชิดเส้นตรงแนวตั้งจากบนลงล่างกลางหน้ากระดาษ หรือจากซ้ายไปขวา วางปลายเส้นเป็นหัวลูกศร จรดตรง “เส้นปัจจุบัน” พอดี เรียกว่า “เส้นอดีต” จาก “เส้นปัจจุบัน” ไปสู่อนาคตด้วยเส้นที่ลักษณะแตกต่างไป เช่น เส้นประ เรียก “เส้นอนาคต” เส้นนี้อาจเรียกว่า “เส้นเวลา” ถ้าเขียนเส้นเวลาเป็นแนวตั้ง บริเวณด้านซ้ายมือของเส้นแนวตั้ง เป็นพื้นที่ของ เหตุการณ์สำคัญของประวัติศาสตร์ชุมชน และเติมรายละเอียดของเวลาที่เหมาะสมไว้บนเส้นนั้น เช่น บอกเดือนและปี เป็นต้น ส่วนพื้นที่อีกบริเวณหนึ่ง อาจใช้แสดงผลกระทบสำคัญที่มีต่อชุมชน หรือถ้าเขียนเป็นแนวยาวจากซ้ายไปขวา พื้นที่ด้านล่าง อาจแสดงเหตุการณ์สำคัญภายในชุมชน ส่วนพื้นที่ด้านบน อาจแสดงเหตุการณ์ที่มีผลกระทบมาจากภายนอก

๓. การใช้เครื่องหมายสัญลักษณ์อย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น เครื่องหมาย + เครื่องหมายกากบาท x วางไว้บนเส้น แสดงจุดที่มีการเปลี่ยนแปลงที่ชัดเจน หรือมีพัฒนาการที่ชัดเจนในระยเวลานั้นๆ เพื่อนำไปเขียนเล่าเรื่องต่อไป

๔. การเขียนเส้นเวลาในอนาคต จะเขียนหรือไม่ก็ได้ขึ้นอยู่กับข้อมูลที่ใช้ในการวิเคราะห์ว่าสามารถพยากรณ์เหตุการณ์หรือแนวโน้มของปรากฏการณ์ใดที่อาจเกิดขึ้นได้ในอนาคต ถ้าหากมีเหตุปัจจัยสำคัญในอดีตที่จะส่งเสริมหรือสนับสนุนให้เกิดขึ้นได้

เป้าหมาย/ประโยชน์

๑. การทำความเข้าใจมิติทางประวัติศาสตร์ชุมชน สำคัญต่องานชุมชนเพราะชุมชนมีส่วนร่วมคล้ายกับบุคคลตรงที่มีความคิดและความรู้สึก การศึกษา ประวัติศาสตร์ชุมชนเหมือนกับเราได้เข้าใจ

คนคนหนึ่งว่าเขามีความเป็นมาอย่างไรเติบโตในครอบครัว เป็นอย่างไร เคยประสบกับอะไรบ้างในชีวิต ทำให้เราเข้าใจคนคนนั้นได้ดี ประวัติศาสตร์ชุมชนก็เช่นเดียวกัน

๒. ช่วยลดอคติหรือภาพลักษณ์แบบเหมารวมที่เราอาจมีกับชุมชน เช่น เห็นว่าชุมชนแห่งนี้ไม่ให้ความร่วมมือในงานพัฒนา เมื่อไปศึกษาประวัติศาสตร์ความเป็นมาก็อาจพบว่ามีส่วนที่ทำให้เข้าใจได้

๓. การเข้าใจเรื่องราวความเป็นมาเป็นไปของสิ่งต่างๆ ในชุมชนทำให้เราสามารถเลือกวิธีการทำงานกับชุมชนให้สอดคล้องกับประสบการณ์ ความคาดหวัง และศักยภาพของชุมชน

ข้อเสนอแนะ

๑. ควรศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชนจนเกิดความเข้าใจก่อนจึงทำแผนผังประวัติศาสตร์ชุมชน เพราะการมุ่งทำแผนผังประวัติศาสตร์ชุมชนตั้งแต่แรกอาจทำให้มองข้ามรายละเอียดสำคัญไป

๒. การศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชนไม่ควรมองแต่เพียงข้อเท็จจริงหรือเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้น แต่ควรพยายามทำความเข้าใจระบบคุณค่าหรือการสร้างความหมายของชาวบ้านที่มีต่อเหตุการณ์นั้นๆ ด้วย

ตัวอย่าง แผนผังประวัติศาสตร์ชุมชน

แผนผังประวัติศาสตร์ชุมชนแบบตาราง แบบที่ ๑

ลำดับเหตุการณ์สำคัญตามช่วงเวลา

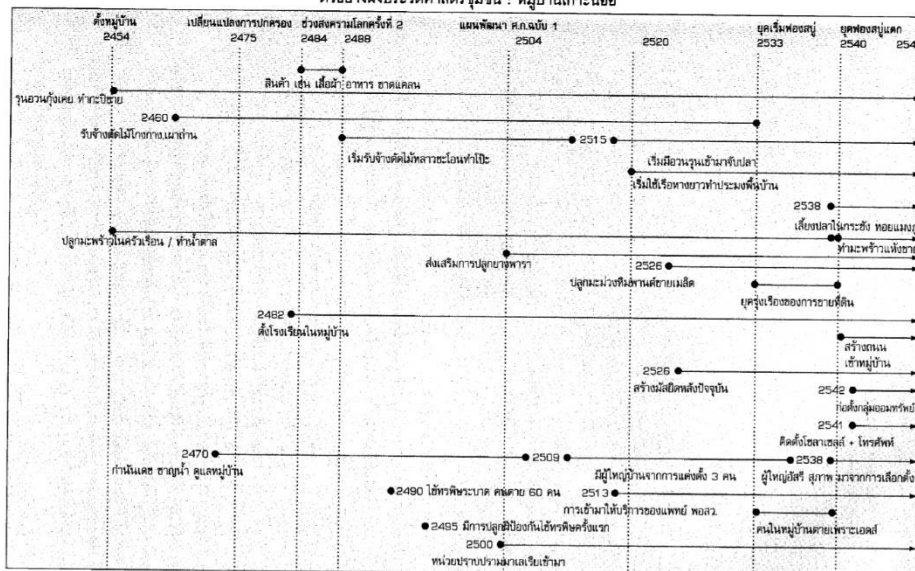
ตัวอย่างลำดับเหตุการณ์ตามช่วงเวลา

บ้านห้วยไผ่

ช่วงเวลา	เหตุการณ์สำคัญ	สภาพปัญหา
ก่อนปี 2533	อพยพโยกย้ายไปที่ต่าง ๆ ตามที่เห็นว่ามีความเหมาะสมชาติ มีที่ทำกิน มีป่าไม้ มีแหล่งน้ำ ชาวบ้าน ชีตอาชีนทำไร่เลื่อนลอยเมื่อที่ทำกินขาดความสมบูรณ์ก็อพยพออก	มีโรคภัยไข้เจ็บระบาด การเดินทางลำบากเมื่อโรคระบาดป้องกันยาก
ปี 2533	เริ่มเข้ามาอยู่ที่บ้านห้วยไผ่ จำนวน 5 ครอบครัว เนื่องจากที่เดิมขาดความสมบูรณ์ อีกทั้งมีโรคระบาดรุนแรง และที่ป่าห้วยไผ่มีสภาพป่าสมบูรณ์ มีที่ลุ่มเหมาะทำนา และมีห้วยไผ่ผ่านจึงมาตั้งถิ่นฐานที่นี้และเริ่มถากถางป่าเพื่อเป็นที่ทำกิน	ที่ทำกินน้อยเพราะเป็นป่าสมบูรณ์ แต่ผลผลิตที่ได้ก็ดี
ปี 2534-2538	มีการอพยพเพิ่มเติมมาเป็น 15 ครอบครัว และเริ่มถากถางที่ดินเพิ่มเมื่อเป็นที่ทำกิน บริเวณที่ค่อนข้างป่าทึบและพืชต่าง ๆ	มีนก หงู มารบกวนกินข้าวและสัตว์ที่ปลูก ชาวบ้านมักเป็นโรคไข้เลือดออกและท้องเสีย
ปี 2539-2542	มีการอพยพมาเป็น 27 ครอบครัว มีการสร้างบ้านเรือนถาวรแทนการสร้างด้วยไม้ไผ่ มีสุสานภายในปี 1996 เมื่อรักซาคนเจ็บในป่า และได้สร้างโรงเรียนในปี 1997 และในปีเดียวกันได้ทำถนนเพื่อเดินทางเข้า-ออกได้สะดวกขึ้น ปี 1998 ชาวบ้านเริ่มใช้ที่ดินเริ่มช่วยปลูกข้าวในฤดูฝน เมื่อเก็บเกี่ยวเสร็จก็จะปลูกผัก และถั่วในแปลงนาต่อไป เริ่มมีบุคคลภายนอกเข้ามาทำงานป่าไม้มาสำรวจและแบ่งที่ดิน เจ้าหน้าที่ก็มีการเข้ามาแนะนำทำนาในพื้นที่ลุ่ม	บริเวณปลูกข้าวไร่ซึ่งคงมีปัญหาเรื่องนก หงู หมา ทำลายข้าวและมีสัตว์ที่ติดจะทำกินเริ่มจำกัดทำไร่ ผลผลิตข้าวไม่มากนัก อย่างไรก็ตาม บริเวณที่ลุ่มที่ปรับเป็นที่นาขึ้นผลผลิตข้าวได้ดีไม่มีโรคหรือแมลงรบกวน

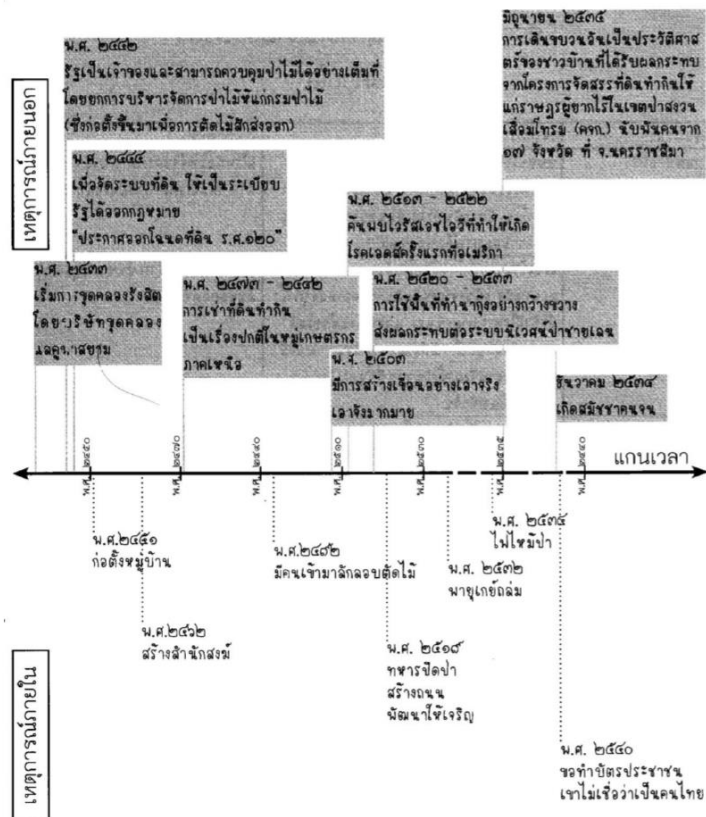
แผนผังประวัติศาสตร์ชุมชนแบบตาราง แบบที่ ๒

ตัวอย่างผังประวัติศาสตร์ชุมชน : หมู่บ้านเกาะน้อย

แผนผังประวัติศาสตร์ชุมชนแบบเส้นเวลา (timeline)

ตัวอย่างการใช้เส้นเวลา

แผนผังประวัติศาสตร์ชุมชน
หมู่บ้าน.....ที่ตั้ง

5 โครงสร้างองค์กรชุมชน Community Organization

การศึกษาโครงสร้างด้านต่างๆในชุมชน เป็นการศึกษาความสัมพันธ์ทางสังคมในแง่มุมต่างๆ นอกเหนือไปจากความสัมพันธ์ทางเครือญาติ ในการศึกษาแบบนี้เราจะให้ความสนใจในสถาบัน หรือโครงสร้างในชุมชน (หมู่บ้าน) ที่เป็นภาพกว้างกว่านั้น เช่น โครงสร้างการเมืองการปกครอง เศรษฐกิจ สังคม เป็นต้น ทั้งการศึกษาโครงสร้างองค์กรชุมชนถือว่ามีความสำคัญอย่างมากเพราะจะช่วยให้ผู้วิจัยเข้าใจบทบาทและหน้าที่ของสถาบัน องค์กร กลุ่มทางสังคม และบุคคลที่มีความสำคัญในชุมชน (หมู่บ้าน) ทั้งนี้ความเข้าใจโครงสร้างองค์กรชุมชนจะเป็นส่วนสำคัญในการทำความเข้าใจพลวัตของการขับเคลื่อนชุมชน(หมู่บ้าน) ในด้านต่างๆ ได้ เราอาจแบ่งแนวทางการศึกษาโครงสร้างองค์กรชุมชนออกเป็น ๓ ส่วนสำคัญโดยแต่ละชุดความสัมพันธ์มีแนวทางเบื้องต้นในการศึกษาดังนี้

๑. การเมืองการปกครอง ได้แก่ โครงสร้างการปกครองส่วนท้องถิ่น กลุ่มผลประโยชน์ต่างๆ ในชุมชน (หมู่บ้าน) ความสัมพันธ์ระหว่างนักการเมืองระดับชาติ, นโยบายสาธารณะ, นักการเมืองท้องถิ่นและชาวบ้าน รูปแบบการเข้าไปมีส่วนร่วมและตัดสินใจเกี่ยวกับกิจการสาธารณะที่ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตประจำวัน เป็นต้น

๒. สังคม ได้แก่ กลุ่มทางสังคมทั้งที่จัดตั้งโดยรัฐหรือชาวบ้านเอง สถาบันการศึกษา องค์กรทางศาสนาและความเชื่อต่างๆ การสร้างทุนทางสังคมและทุนทางวัฒนธรรมภายในชุมชน(หมู่บ้าน) องค์กรพัฒนาเอกชนหรือกลุ่มเคลื่อนไหวทางสังคมต่างๆ เป็นต้น

๓. เศรษฐกิจ ได้แก่ กลุ่มอาชีพ ความสัมพันธ์การผลิตระดับครัวเรือนกับการตอบสนองความต้องการของระบบการเกษตรเพื่อการพาณิชย์ ปัจจัยและอำนาจในการตัดสินใจเพื่อการผลิตพืชผลทางการเกษตร เป็นต้น

วัตถุประสงค์

๑. ช่วยให้ผู้วิจัยเข้าใจโครงสร้างองค์กรชุมชนได้ทุกมิติที่สำคัญในชุมชน (หมู่บ้าน) ทั้งโครงสร้างที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ

๒. สามารถเชื่อมโยงความสัมพันธ์เพื่อนำมาเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาวิจัยตั้งแต่ระดับครอบครัว กลุ่มทางสังคมจนถึงสถาบันทางสังคมที่สำคัญในชุมชน (หมู่บ้าน) ได้

วิธีการ

การ ทำความเข้าใจกับระบบความสัมพันธ์ต่างๆที่มีอยู่ในชุมชน แนวทางการศึกษาโครงสร้างองค์กรชุมชน อาจแบ่งออกเป็น ๒ ขั้นตอน คือ

๑. การทำความเข้าใจแบบแผนความสัมพันธ์ขององค์กรชุมชน
๒. การจัดทำผังโครงสร้างองค์กรชุมชน โดยจะต้องทำความเข้าใจแบบแผนความสัมพันธ์ในชุมชนก่อนแล้วจึงนำมาเขียนเป็นโครงสร้างองค์กรชุมชน

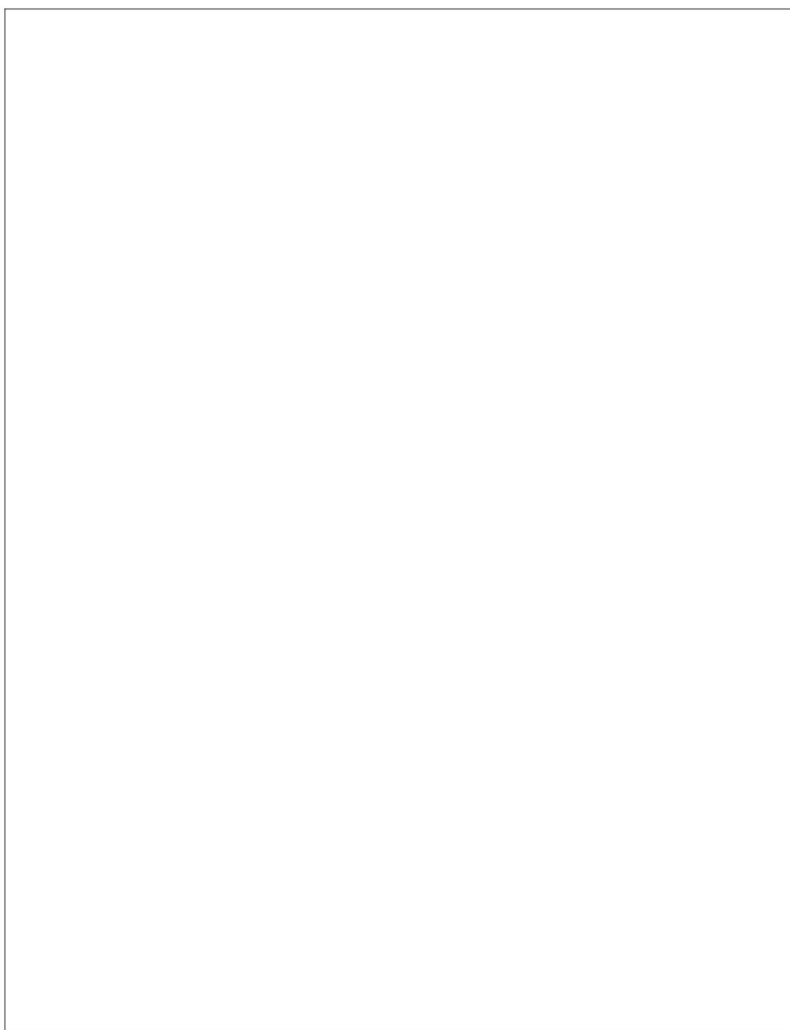
เป้าหมาย/ประโยชน์

๑. ทำให้เข้าใจโครงสร้างองค์กรชุมชนทั้งที่เป็นทางการ และไม่เป็นทางการจะช่วยให้เราเห็นได้ชัดเจนถึงมิติความสัมพันธ์ในชุมชน เช่น ความสัมพันธ์เชิงอำนาจ การเข้าใจว่าคนกลุ่มไหน หรือตระกูลไหนมีบทบาทต่อชุมชนเชิงการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม และมีความสัมพันธ์ของเรากับชุมชนได้เหมาะสมยิ่งขึ้น
๒. การพัฒนาศักยภาพของชุมชนที่อยู่รวมตัวกันเป็นกลุ่มหรือเครือข่าย องค์กรชุมชนเป็นทุนทางสังคมที่สำคัญทั้งในการแก้ปัญหาและการสร้างชุมชนที่เข้มแข็ง ผังโครงสร้างองค์กรชุมชนช่วยให้เราเห็นศักยภาพที่มีอยู่ผ่านเครือข่ายความสัมพันธ์ที่มีอยู่แล้ว เช่น ผู้นำไม่เป็นทางการ และองค์กรธรรมชาติ การศึกษาโครงสร้างองค์กรชุมชนทำให้เราไม่มองชุมชนเป็นภาชนะว่าง แต่มีระบบโครงสร้างความสัมพันธ์ที่สามารถขับเคลื่อนประเด็นต่างๆ ในชุมชนได้

ข้อเสนอแนะ

๑. การเก็บข้อมูลองค์กรต้องเก็บข้อมูลทั้งองค์กรที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ โดยเฉพาะองค์กรที่มีจำนวนสมาชิกมากและศักยภาพในการทำงานในชุมชน (หมู่บ้าน) สูง
๒. นอกจากการสัมภาษณ์แล้วผู้วิจัยควรใช้การสังเกตเข้าไปมีส่วนร่วมในการเก็บข้อมูล
๓. การได้ร่วมเรียนรู้และทำความเข้าใจกิจกรรมขององค์กรชุมชนต่างๆที่จะทำการศึกษา จะช่วยสามารถเขียนรูปแบบและอธิบายกระบวนการทำงานตลอดจนพลวัตต่างๆของโครงสร้างองค์กรชุมชนด้านที่ผู้วิจัยได้อย่างสมบูรณ์ครบถ้วนมากขึ้น

โครงสร้างองค์กรชุมชน
หมู่บ้าน.....ที่ตั้ง

6

ประวัติชีวิต
Life History

การศึกษาประวัติชีวิตคือเครื่องมือหรือกิจกรรมที่ช่วยให้ผู้วิจัยในฐานะผู้ศึกษาชุมชนสามารถทำความเข้าใจรายละเอียดของกลุ่มตัวอย่าง ๙ ให้มากขึ้น การเข้าใจประวัติชีวิตของกลุ่มตัวอย่าง จะช่วยให้ผู้วิจัยสามารถเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของคนในชุมชน(หมู่บ้าน) ซึ่งนำไปสู่การทำความเข้าใจความสัมพันธ์ระดับครอบครัว กลุ่มทางสังคมหรือการเมือง เศรษฐกิจ รวมทั้งการก่อตั้งและรักษาทุนทางสังคมภายในชุมชน (หมู่บ้าน) อีกด้วย

วัตถุประสงค์

๑. มีความเข้าใจในรายละเอียดวิถีชีวิตและการทำงานพัฒนาของกลุ่มตัวอย่าง ๙ อย่างลึกซึ้ง
๒. มีข้อมูลในการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของกลุ่มตัวอย่าง ๙ กับชาวบ้านตั้งแต่ระดับหน่วยทางสังคมพื้นฐานจนถึงสถาบันหลักในชุมชน (หมู่บ้าน)
๓. สามารถเข้าใจระบบคุณค่า การให้ความหมายตลอดจนปัญหาและวิธีการรับมือจากมุมมองของกลุ่มตัวอย่างอย่างแท้จริง

วิธีการ

๑. การศึกษาทางเดินชีวิต (life passage studies) หรือ “การศึกษาวงจรชีวิต” (life cycle studies) เป็นการศึกษาเกี่ยวกับขั้นตอนต่างๆ ที่จำเพาะเจาะจงในชีวิตตั้งแต่ช่วงแรกเกิด ช่วงวัยรุ่น ช่วงต้นช่วงกลางของวัยผู้ใหญ่ และช่วงปลายหรือวัยสูงอายุ
๒. การศึกษาประวัติชีวิตบุคคล (life history studies) เป็นการศึกษาที่แสดงให้เห็นถึงวงจรชีวิตในหลายๆ แบบ ไม่ว่าจะเป็นการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ของวงจรชีวิต ที่เน้นในเรื่องประสบการณ์และข้อเรียกร้องของปัจเจกบุคคล รวมทั้งศึกษาว่าแต่ละบุคคลนั้นมีวิธีการในการเผชิญหรือต่อสู้กับสังคมอย่างไร ตลอดจนมีความคาดหวังต่อสังคมอย่างไรบ้าง ซึ่งรวมถึงเรื่องการปรับตัวด้วย ทั้งภายในตัวบุคคลแต่ละคนเอง และระหว่างบุคคล

เป้าหมาย/ประโยชน์

๑. การศึกษาประวัติบุคคลที่ใช้ “บุคคล” หรือ “กลุ่มบุคคล” ในการศึกษา โดยที่บุคคลหรือกลุ่มบุคคลดังกล่าว ต้องสามารถเป็นตัวแทนของกลุ่มที่ศึกษาได้เป็นอย่างดี ซึ่งหากใช้แนวทางนี้ในการศึกษา ผลที่ได้จากการศึกษาจะสะท้อนให้เห็นถึงวัฒนธรรมของกลุ่มคนนั้นๆ ได้เป็นอย่างดี

๒. การนำข้อมูลที่ได้จากการบันทึกประวัติชีวิตมาใช้เป็นแนวทางในการสร้างความคิดที่จะอธิบายถึงปรากฏการณ์ รวมทั้งการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมของกลุ่มคนนั้นๆ ได้

๓. การนำบันทึกประวัติชีวิตบุคคลมาใช้เพื่อเน้นให้เห็นถึงความสำคัญของ “โฉมหน้าและจุดเด่นของวัฒนธรรมต่างๆ” ซึ่งโดยปกติแล้วมักไม่เคยได้รับการเสนอไว้อย่างละเอียดในการศึกษาวิธีอื่นๆ จากความสำคัญของบทบาทและหน้าที่ดังกล่าวนั้น ได้ก่อให้เกิดการเชื่อมโยงการศึกษาด้านมานุษยวิทยากับการเขียนบันทึกประวัติชีวิตบุคคล

๔. การบันทึกประวัติชีวิตบุคคลเพื่อแสดงให้เห็นถึงพฤติกรรมเบี่ยงเบนหรือความผิดปกติในกรณีต่างๆ การนำเสนอในแนวทางนี้มีความละเอียดและแตกต่างจากการศึกษาอื่นๆ ทางด้านบุคลิกภาพและจิตวิทยา

ข้อเสนอแนะ

๑. ก่อนการสัมภาษณ์เพื่อจัดทำประวัติชีวิตควรสังเกตสภาพแวดล้อม และบรรยากาศการพูดคุยเพื่อประเมินสถานการณ์และหาประเด็นในการพูดคุยที่เหมาะสม

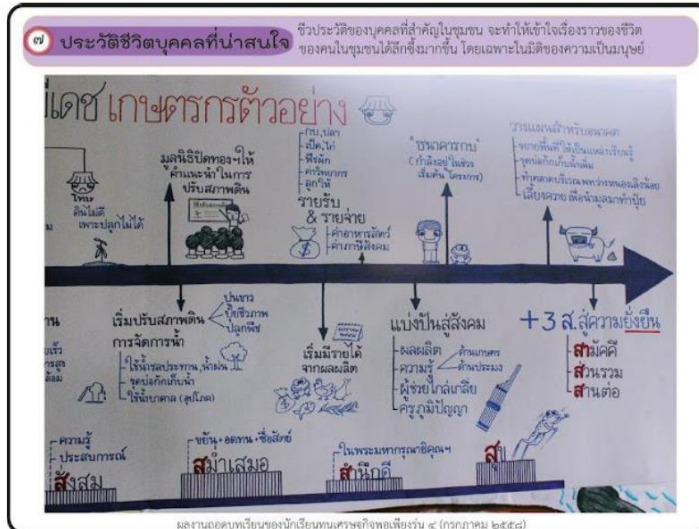
๒. ผู้วิจัยควรตั้งประเด็นคำถามแยกย่อยตามหัวข้อเพื่อง่ายต่อการลำดับและจัดเรียงข้อมูล เช่น ด้านครอบครัว ด้านอาชีพ ด้านการศึกษา เป็นต้น

๓. การรู้จักคนในครอบครัวหรือผู้ที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดและมักเป็นบุคคลอ้างอิงของผู้ที่ผู้วิจัยจัดทำประวัติชีวิตจะช่วยให้สามารถเข้าใจและดึงรายละเอียดข้อมูลได้มากขึ้น

๔. การศึกษาประวัติชุมชนมาก่อนจะช่วยเป็นข้อมูลพื้นฐานให้ผู้วิจัยสามารถเชื่อมโยงการเปลี่ยนแปลงทางสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจหรืออื่นๆ ที่ส่งผลกระทบต่อชีวิตของผู้ที่ผู้วิจัยจัดทำประวัติชีวิต

๕. การจัดประวัติชีวิตเป็นเรื่องละเอียดอ่อนและต้องอาศัยระยะเวลา เพราะกลุ่มตัวอย่างจำเป็นต้องนึกถึงข้อมูลในอดีต อีกทั้งช่วงเวลาหรือสถานการณ์อาจมีความคลาดเคลื่อนอยู่บ้าง เพราะฉะนั้น ผู้วิจัยต้องมีความสุขรอบคอบในการพิจารณาคำตอบและควรมีความอดทนในการใช้เวลาจะทำข้อมูลลักษณะเช่นนี้

ตัวอย่าง ประวัติชีวิต

ประวัติชีวิต

ชื่อพระนักพัฒนา.....อายุ.....ปี พรรษา.....
อาศรม.....ที่ตั้ง.....

ประเด็นการวิจัย Research Topics

ศักยภาพของชุมชนท้องถิ่นเป็นความพร้อมและความสามารถของชุมชนในการเรียนรู้และจัดการกับความหลากหลายของสถานการณ์ชีวิตของประชาชนได้อย่างเป็นรูปธรรม ด้วยกระบวนการพัฒนางานหรือกิจกรรม การจัดการกับปัญหา ตลอดจนการยกระดับคุณภาพการดำเนินชีวิต อันเป็นผลกระทบจากโครงสร้างทางกายภาพ สังคม เศรษฐกิจ สุขภาพ การจัดการสภาวะแวดล้อม และการเมืองการปกครอง โดยองค์ประกอบที่สำคัญของศักยภาพของชุมชนท้องถิ่นที่พบในพื้นที่ อาจได้แก่

๑) ข้อมูล

๒) เงินหรือกองทุน

๓) ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม

๔) คนที่มีความพร้อมทั้งความรู้ ความเชี่ยวชาญ ความตั้งใจ ประสบการณ์ วิธีการทำงาน การช่วยเหลือกัน การรวมกลุ่ม เป็นต้นและเครือข่ายความสัมพันธ์

การนำศักยภาพของชุมชนท้องถิ่นอันเป็นทุนทางสังคมที่นำมาใช้อย่างต่อเนื่อง เป็นกลยุทธ์หลักในการเพิ่มพูนและเสริมความเข้มแข็งของชุมชนท้องถิ่นนำไปสู่การจัดการพื้นที่ที่พึ่งพิงจากภายนอกพื้นที่เท่าที่จำเป็นเท่านั้น

กระบวนการนำใช้ทุนทางสังคมต้องอาศัยกระบวนการอย่างน้อย ๓ ขั้นตอน ได้แก่

๑) การรับรู้ทั้งสถานการณ์ชีวิต ปัญหา และศักยภาพของทุนทางสังคมในชุมชนท้องถิ่น

๒) การเรียนรู้เพื่อทำความเข้าใจแนวทางหรือวิธีการที่จะจัดการกับสถานการณ์ชีวิตปัญหา ด้วยศักยภาพของทุนทางสังคมที่มีอยู่ของชุมชนท้องถิ่น

๓) การจัดการที่นำเอาศักยภาพของชุมชนท้องถิ่นมาใช้ด้วยการสร้างรูปธรรมการพัฒนางานหรือกิจกรรมที่นำไปสู่การจัดการปัญหาและสร้างผลกระทบที่เกิดจากโครงสร้างทางกายภาพ สังคม เศรษฐกิจ สุขภาพ การจัดการ สภาวะแวดล้อม และการเมืองการปกครอง

วัตถุประสงค์

๑. มีความเข้าใจแนวปฏิบัติและกระบวนการฟื้นฟูสิ่งแวดล้อม กระบวนการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรม กระบวนการเพิ่มรายได้เกษตรกรวิถีพุทธ กระบวนการดูแลผู้สูงอายุ กระบวนการสื่อสารวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้ และการขับเคลื่อนเศรษฐกิจชุมชนแบบพอเพียง

๒. การสังเคราะห์องค์ความรู้เพื่อเป็นต้นแบบ (Model) ในการพัฒนาคุณภาพชีวิต ๖ ด้าน คือ กระบวนการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรม กระบวนการเพิ่มรายได้เกษตรกรวิถีพุทธ กระบวนการดูแลผู้สูงอายุ กระบวนการสื่อสารวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้ และการขับเคลื่อนเศรษฐกิจชุมชนแบบพอเพียง

วิธีการ

๑. ปฏิบัติการที่ ๑ วิเคราะห์ศักยภาพและทุนทางสังคมของชุมชนท้องถิ่นแนวคิดและหลักการ ทีมนักวิจัยพูดคุยกับผู้ให้ข้อมูล ได้แก่ ผู้นำชุมชน ปราชญ์ เจ้าหน้าที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เจ้าหน้าที่หน่วยบริการสุขภาพ ประชาชนทั่วไป แกนนำกลุ่ม องค์กร หน่วยงาน และหมู่บ้าน (ชุมชน) จัดการตนเอง เพื่อร่วมค้นหาบุคคลที่เป็นคนเก่ง คนดี คนสำคัญ ข้อมูลโครงสร้างพื้นฐานทางกายภาพและโครงสร้างทางสังคมที่มีส่วนร่วมในการพัฒนา แก้ไขปัญหา หรือยกระดับภาวะสุขภาพของคนในชุมชน โดยใช้แนวคำถามเพื่อการเรียนรู้ศักยภาพและทุนทางสังคมของชุมชนท้องถิ่น โดยมีประเด็นในการการสำรวจศักยภาพและทุนทางสังคมของชุมชนท้องถิ่น รายหมู่บ้าน โดยการศึกษาคนจนในชนบท: โอกาสและความท้าทายในปลายศตวรรษที่ ๒๑ แบ่งเป็น ๒ กลุ่ม คือ

๑.๑ กลุ่มองค์กรในชุมชนที่เป็นภาคประชาชน ทั้งคนสำคัญ (คนดี คนเก่ง แกนนำ ผู้นำ) และกลุ่มทางสังคมหรือองค์กรชุมชน (กลุ่มอาชีพ กลุ่มอาสาสมัคร กองทุน สถาบันการเงินหรือกลุ่มออมทรัพย์ วัด หมู่บ้าน)

๑.๒ กลุ่มองค์กรหรือหน่วยงานรัฐและเอกชน ทั้งในพื้นที่และนอกพื้นที่ที่หนุนเสริมการเพิ่มศักยภาพของชุมชนท้องถิ่น (เช่น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล โรงเรียน ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก เป็นต้น) ซึ่งสามารถเข้าร่วมในกระบวนการวิจัยชุมชน ทั้งในฐานะผู้วิจัยและผู้ให้ข้อมูลหลักได้ ทั้งนี้ในส่วนประชาชนที่ได้รับผลกระทบจากการจัดการสถานการณ์ในชุมชนต้องเข้าร่วมในบทบาทของผู้ให้ข้อมูลด้วย

๒. ปฏิบัติการที่ ๒ การวิเคราะห์ปัญหาและการแก้ปัญหาโดยชุมชนท้องถิ่น โดยมีแกนนำชุมชน พูดคุยแลกเปลี่ยนประสบการณ์และบทวนการจัดการตนเองของชุมชนท้องถิ่น ประเด็นปัญหาของพื้นที่ ปัจจัยหรือสาเหตุของการเกิดปัญหา แนวทางการแก้ปัญหา ประชากรที่ได้รับผลกระทบและผลที่เกิดขึ้นจากการแก้ปัญหา โดยใช้แนวคำถามเพื่อการเรียนรู้ปัญหาของชุมชน

ประชากรที่ได้รับผลกระทบ การแก้ปัญหาของชุมชนและผลการแก้ไขปัญหาของชุมชน โดยมีประเด็นในการวิเคราะห์ดังนี้

- ๒.๑ ปัญหาของหมู่บ้าน (ชุมชน) จำแนกรายหมู่บ้าน
- ๒.๒ เหตุที่มาจากปัญหาในหมู่บ้าน (ชุมชน) งานและกิจกรรมในการแก้ปัญหา
- ๒.๓ การแก้ปัญหาของหมู่บ้าน (ชุมชน) และความเชี่ยวชาญ
- ๒.๔ การดำเนินกิจกรรมเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนท้องถิ่น และข้อเสนอเพื่อแก้ปัญหาและแนวทางการสร้างความเข้มแข็งให้ทุนทางสังคม

๓. ปฏิบัติการที่ ๓ การพัฒนางานต่อเนื่องและขยายผล วิเคราะห์ศักยภาพชุมชนท้องถิ่นในการพัฒนางานต่อเนื่องและขยายผล และการสร้างการเรียนรู้ โดยนำใช้ข้อมูลที่ได้จากใช้ตารางวิเคราะห์จากปฏิบัติการที่ ๑ และปฏิบัติการที่ ๒ สรุปเป็นศักยภาพการต่อยอดงานพัฒนา

๔. ปฏิบัติการที่ ๔ การสร้างและพัฒนานวัตกรรมของชุมชนท้องถิ่นโดยเอาพื้นที่เป็นตัวตั้ง มีแกนนำชุมชน นำใช้ข้อมูลจากการถอดบทเรียนชุมชนจากปฏิบัติการที่ ๑-๓ พุดคุยและวิเคราะห์ถึงการสร้างและพัฒนานวัตกรรมของชุมชนท้องถิ่นโดยเอาพื้นที่เป็นตัวตั้ง โดยใช้ตัวอย่างแนวคำถามเพื่อการเรียนรู้

๕. ปฏิบัติการที่ ๕ การเขียนรายงานการวิจัยชุมชน เป็นขั้นตอนสุดท้ายของกระบวนการวิจัยชุมชน ภายหลังจากที่นักวิจัยได้ใช้กระบวนการเข้าถึงชุดข้อมูลของชุมชน โดยวิธีการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพหลากหลายวิธี ผ่านกระบวนการคิดของผู้วิจัยโดยการตั้งคำถามที่สำคัญและจำเป็นบันทึกข้อมูลที่ได้จากการเรียนรู้จากทุนทางสังคม นำข้อมูลที่ได้สู่การวิเคราะห์โดยใช้เครื่องมือสำคัญคือตารางวิเคราะห์ (Matrix tables analysis) หนึ่งในเครื่องมือสำคัญของการวิจัยแบบชาติพันธุ์วรรณา (Ethnography Research) จนทำให้เกิดความคิดรวบยอดสรุปเป็นข้อมูลต่างๆ ที่จำเป็น ชุดข้อมูลที่ได้ถือเป็นชุดข้อมูลที่สำคัญ ที่จะนำไปสู่การเขียนให้เห็นความสัมพันธ์เชื่อมโยงของข้อมูลต่างๆ แสดงเป็นข้อความรู้ที่ได้จากการวิจัยชุมชน อาทิเช่น

๕.๑ ข้อความรู้ว่าด้วยทุนและศักยภาพของชุมชนท้องถิ่นในการจัดการกับปัญหา และความต้องการต่างๆของคนในชุมชน

๕.๒ ข้อความรู้ที่แสดงให้เห็นวิวัฒนาการปัญหา แนวทางและวิธีการจัดการปัญหาและผลของการจัดการปัญหาที่เกิดขึ้น กับโอกาสในการจัดการปัญหา จนเกิดวิธีการทำงานในการจัดการตนเอง

๕.๓ ข้อความรู้ว่าด้วยสถานะศักยภาพและความพร้อมในการสร้างกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนท้องถิ่น

๕.๔ แนวปฏิบัติและกระบวนการพัฒนาคุณภาพชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูง ซึ่งตอบสนองภารกิจของการพัฒนาท้องถิ่น นโยบายสาธารณะ ผลกระทบ (เศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม)

๕.๕ การนำข้อมูลจากตารางในแต่ละหัวข้อมาร้อยเรียง และขยายความเพิ่มเติมเพื่อให้เห็นความเชื่อมโยงกันของเนื้อหาแต่ละหัวข้อจนครบทุกหัวข้อ

เป้าหมาย/ประโยชน์

๑. ภาพรวมศักยภาพและทุนทางสังคมของชุมชนท้องถิ่น
๒. ภาพรวมของปัญหาและการแก้ปัญหาโดยชุมชนท้องถิ่น
๓. ภาพรวมศักยภาพของทุนทางสังคมในการพัฒนางานต่อเนื่องและขยายผล
๔. ภาพรวมนวัตกรรมของชุมชนท้องถิ่นจากการทำงานของทุนทางสังคมกับการสร้างผลกระทบต่อประชากร การตอบสนองต่อภารกิจขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และความสอดคล้องกับข้อเสนอนโยบายสาธารณะ รวมถึงการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนท้องถิ่น
๕. รายงานโครงการวิจัย เรื่อง คนจนในชนบท: โอกาสและความท้าทายในปลายศตวรรษที่ ๒๑

ข้อเสนอแนะ

๑. การวิจัยชุมชนเมื่อดำเนินการโดยชุมชน ถือเป็นเครื่องมือที่เป็นรูปธรรมของกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน เนื่องจากการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนทำให้กิจกรรมการวิจัยชุมชนสามารถสร้างความเข้าใจสถานการณ์ของชุมชน การมีส่วนเกี่ยวข้องในสถานการณ์ของคนในชุมชน คนสำคัญในการจัดการให้สถานการณ์ดังกล่าวเอื้อประโยชน์ต่อคนในชุมชน ทำให้เกิดการเรียนรู้แนวทางการจัดการสถานการณ์ต่างๆ จนนำไปสู่การหาทางออกหรือเพิ่มแนวทางใหม่ๆ เพื่อจัดการกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงต่อเนื่องได้

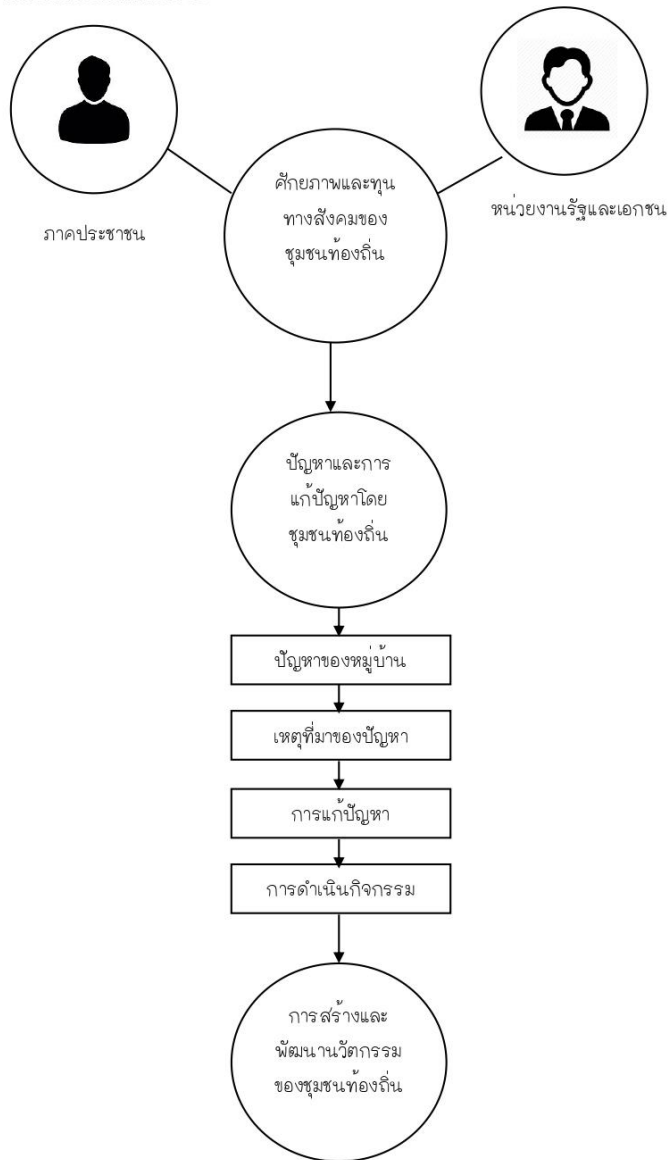
๒. องค์ประกอบที่จำเป็นของการวิจัยชุมชนโดยชุมชน คือ คนและข้อมูล ซึ่ง “คน” (บุคลากร) ควรมาจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หน่วยงานในพื้นที่ แกนนำกลุ่มทางสังคมและองค์กรชุมชน ผู้ได้รับผลกระทบจากกิจกรรมและงานพัฒนาในพื้นที่ ตลอดจนผู้สนับสนุนการเสริมความเข้มแข็งให้กับทุนทางสังคมและศักยภาพของชุมชนท้องถิ่นในมิติต่างๆ ส่วน “ข้อมูล” คือส่วนที่มาจากการสรุปทบทวนจากประสบการณ์ การตีความประสบการณ์ทางตรงและประสบการณ์ทางอ้อมในการจัดการสถานการณ์ที่เกี่ยวข้อง ทั้งจากการเป็นผู้กระทำ ผู้เกี่ยวข้องอยู่ร่วมสถานการณ์ และผู้ได้รับผลกระทบจากการกระทำ อันจะทำให้ข้อมูลที่ได้ใกล้เคียงกับสถานการณ์จริงมากที่สุด ทำ

ให้การวิจัยชุมชนสามารถสรุปข้อมูลและความรู้ที่มาจากการปฏิบัติจริงของผู้ที่เกี่ยวข้องได้มากที่สุด ด้วย ทำให้กระบวนการจัดการตนเองของชุมชนท้องถิ่นมีโอกาสเกิดได้มากขึ้น

๓. การวิจัยชุมชนทำได้ด้วยหลายกรอบวิทยาการ การวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณาแบบเร่งด่วน (Rapid Ethnographic Community Assessment Process - RECAP) เป็นหนึ่งในวิทยาการวิจัยทางมานุษยวิทยา ที่ทำให้ คน (บุคลากร) หรือนักวิจัย ซึ่งวิธีการนี้ได้เข้าถึงข้อมูลที่เป็นการสรุปและตีความประสบการณ์ของคน จากสถานการณ์ที่เป็นบริบททางสังคมวัฒนธรรม เศรษฐกิจ การเมือง การปกครอง และสุขภาพของชุมชนท้องถิ่น ได้ใกล้เคียงจากสถานการณ์จริงมากที่สุด

๔. การวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณาแบบเร่งด่วน (RECAP) ให้ความสำคัญกับการให้ความหมายและการตีความสถานการณ์จากผู้ที่อยู่ร่วมโดยตรงและโดยอ้อมในสถานการณ์นั้นๆ ภายใต้ผลกระทบของบริบทของชุมชนท้องถิ่นดังกล่าว ทำให้เห็นภาพรวมของผู้เกี่ยวข้องต่อสถานการณ์นั้นๆ เมื่อสรุปการวิจัยชุมชนจะทำให้เห็นมุมมองของคนในชุมชนชัดเจน หากต้องการข้อมูลที่แสดงทุนทางสังคม และศักยภาพของชุมชนท้องถิ่นที่ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของประชาชนและการจัดการตนเองของชุมชนท้องถิ่นแล้ว การเปิดโอกาสให้คนในชุมชน ทั้งที่อาจเป็นทุนทางสังคมและองค์ประกอบอื่นของศักยภาพของชุมชนได้เข้าร่วมในกิจกรรมการวิจัยชุมชนด้วย จะทำให้การเข้าถึงข้อมูลมีมากขึ้นและในทางกลับกันยังสามารถให้กระบวนการวิจัยชุมชนนี้สร้างกระบวนการเรียนรู้ข้อมูลในคนกลุ่มต่างๆ ที่เป็นทุนทางสังคมของชุมชนได้ด้วย

ตัวอย่าง ประเด็นการวิจัย

ประเด็นการวิจัย เรื่อง

การประยุกต์หลักพุทธธรรม Applied Buddhism

หลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนามีความสำคัญต่อคุณภาพชีวิตของมนุษย์ สังคมไทยมีคำสั่งสอนเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ เพื่อให้สมาชิกในสังคมนั้น ๆ ปฏิบัติตนไปในทางที่ดี ที่ถูกต้อง หลักธรรมคำสอนต่าง ๆ มีจุดหมายเดียวกัน คือ มุ่งให้ทุกคนกระทำแต่ความดี และละเว้นการกระทำชั่วทั้งปวง ในการดำรงชีวิตของมนุษย์เพื่อให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี ควรต้องมีการเรียนรู้และมีความสามารถในการวิเคราะห์ได้ว่า สิ่งใดดี สิ่งใดไม่ดี สิ่งใดถูก สิ่งใดผิด สิ่งใดสมควรทำ สิ่งใดไม่สมควรทำ เหล่านี้ เป็นต้น หลักธรรมคำสอนจะสามารถช่วยให้บุคคลนั้น ๆ มีเป้าหมายในการดำเนินชีวิตของตน ช่วยให้เขาเลือกที่จะกระทำในสิ่งที่ดีมีประโยชน์ต่อตนเองและสังคม หลักธรรมคำสอนจะเป็นพื้นฐานสำคัญของคุณภาพชีวิตและคุณธรรม จริยธรรมในสังคม อันเป็นบรรทัดฐานหรือแนวทางในการดำเนินชีวิตของคนในสังคมเป็นอย่างดี คุณธรรม และจริยธรรมอันเป็นผลของหลักธรรมคำสอนมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต เพราะคุณธรรมเป็นความตั้งใจจริงของมนุษย์ที่เป็นไปในทางที่ถูกต้อง ที่ส่งผลให้มนุษย์มีความประพฤติดี และการประพฤติที่ดีนั้นก็ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและสังคม ส่วนจริยธรรม คือ หลักเกณฑ์ของการประพฤติปฏิบัติที่เป็นแนวทางในการประพฤติที่เหมาะสมถูกต้องตามหลักศีลธรรมอันดี ไม่ว่าจะเป็นการประพฤติทางกาย ทางวาจา และทางด้านจิตใจ ที่ส่งผลอันก่อให้เกิดประโยชน์ เกิดความสุขทั้งตนเอง ผู้อื่น และสังคม

วัตถุประสงค์

๑. มีความเข้าใจในการนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้เป็นแนวปฏิบัติและกระบวนการฟื้นฟูสิ่งแวดล้อม กระบวนการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรม กระบวนการเพิ่มรายได้เกษตรกรวิถีพุทธ กระบวนการดูแลผู้สูงอายุ กระบวนการสื่อสารวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้ และการขับเคลื่อนเศรษฐกิจชุมชนแบบพอเพียง

๒. การสังเคราะห์องค์ความรู้ในการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมเพื่อเป็นต้นแบบ (Model) ในการพัฒนาคุณภาพชีวิต คือ สิทธิและโอกาสการเข้าถึงทรัพยากรของกลุ่มคนยากจนในชนบท มโนทัศน์ นโยบายและยุทธศาสตร์ในการแก้ไขปัญหาความยากจนของกลุ่มคนจนแบบบูรณาการและการเสริมสร้างกลไกของกลุ่มคนยากจนในชนบทเพื่อรองรับความท้าทายในปลายศตวรรษที่ 21

วิธีการ

๑. การประยุกต์ใช้หลักสี่ปฐิธรรม ๗ กับศักยภาพและทุนทางสังคมของชุมชนท้องถิ่น
๒. การประยุกต์ใช้หลักอริยสัจ ๔ กับปัญหาและการแก้ปัญหาโดยชุมชนท้องถิ่น
๓. การประยุกต์ใช้หลักอริยมรรค ๘ กับศักยภาพของทุนทางสังคมในการพัฒนางาน
ต่อเนื่องและขยายผล
๔. การประยุกต์ใช้หลักไตรสิกขา ๓ กับนวัตกรรมของชุมชนท้องถิ่นจากการทำงานของ
ทุนทางสังคมกับการสร้างผลกระทบต่อประชากร การตอบสนองต่อภารกิจขององค์กรปกครองส่วน
ท้องถิ่น และความสอดคล้องกับข้อเสนอโยบายสาธารณะ รวมถึงการสร้างความเข้มแข็งของชุมชน
ท้องถิ่น
๕. รายงานโครงการวิจัย เรื่อง คนจนในชนบท: โอกาสและความท้าทายในปลายศตวรรษ
ที่ 21

เป้าหมาย/ประโยชน์

๑. ชูดองค์ความรู้สิทธิ และโอกาสการเข้าถึงทรัพยากรของกลุ่มคนยากจนในชนบท
๒. รูปแบบการพัฒนานโยบายและยุทธศาสตร์ในการแก้ปัญหาความยากจน
๓. รายงานโครงการวิจัย เรื่อง คนจนในชนบท: โอกาสและความท้าทายในปลายศตวรรษ
ที่ ๒๑

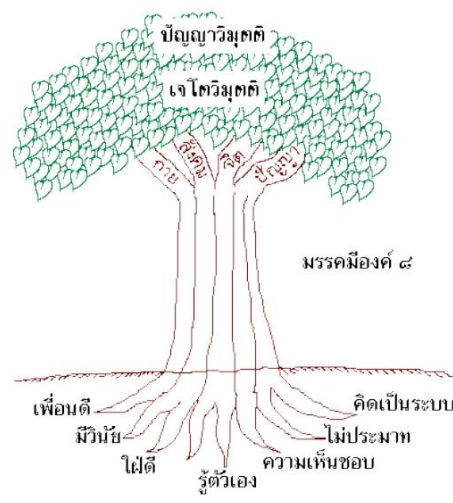
ข้อเสนอแนะ

๑. การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการพัฒนาเป็นแนวทางการแก้ไขปัญหาความยากจน
ในชนบท ต้องคำนึงถึงความแตกต่างทางวัฒนธรรม ศาสนาและความเชื่อที่มีความแตกต่างกัน บน
พื้นฐานของหลักสิทธิเสรีภาพและความเสมอภาค
๒. การรายงานผลการวิจัยในเชิงการพัฒนาคควรมุ่งเน้นในการพัฒนาโดยคำนึงถึงศักยภาพ
และทุนทางสังคมของพื้นที่เป็นหลักเพื่อความเข้มแข็งของสังคมและยั่งยืนของการพัฒนา

ตัวอย่าง การประยุกต์หลักพุทธธรรม

ระดมสมอง: มองปัญหาหรือปัญหาเพื่อพัฒนาชุมชน

มอง ๔ มิติ	ปัญหา	ปัญญา	ความต้องการ	กำหนดหัวเรื่องที่จะพัฒนา
วิสัย/เศรษฐกิจ				
สังคม				
สิ่งแวดล้อม				
วัฒนธรรม				

จงปลูกต้นโพธิ์ให้รุ่งอรุณ
(Grow the Bodhi Tree)

การประยุกต์หลักพุทธธรรม กับ

.....

เอกสารคู่มือการวิจัยภาคสนาม
โครงการวิจัย (research program)

ดร.ประเสริฐ บุปผาสุข
ดร.ทิพาภรณ์ เยสุวรรณ์
พระครูศรีปรีชญาทิพย์, ดร.
พระครูสุตธรรมวิสิฐ,ดร.

ตอนที่ 5 ข้อคิดเห็นหรือข้อเสนอแนะเพิ่มเติม

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ขอขอบคุณ

แบบสอบถามข้อมูลระดับบุคคล ครูวีรionและชุมชน
โครงการวิจัย
เรื่อง คนจนในชนบท: โอกาสและความท้าทายในปลายศตวรรษที่ 21

พื้นที่ชุมชน.....อำเภอ.....จังหวัด.....

คำชี้แจง: แบบสอบถามนี้จัดทำขึ้นเพื่อสำรวจข้อมูลระดับบุคคล ครูวีรionและชุมชนตามโครงการวิจัย เรื่อง คนจนในชนบท: โอกาสและความท้าทายในปลายศตวรรษที่ 21 ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ เพื่อนำข้อมูลที่ได้มาใช้ในการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืนของชุมชนของท่าน

ดังนั้น จึงใคร่ขอความกรุณาผู้ตอบแบบสอบถามได้ให้ข้อมูลที่เป็นจริงและตอบคำถามในทุกคำถาม เพื่อประโยชน์แก่การพัฒนาชุมชนตามเป้าหมาย ทั้งนี้ ข้อมูลส่วนบุคคลของท่านและครูวีรion จะถูกเก็บเป็นความลับ ไม่มีการเปิดเผยชื่อนามสกุลของผู้ให้ข้อมูล ข้อมูลจะถูกนำมาวิเคราะห์ในเชิงสถิติและเขียนเรียบเรียงในเชิงวิชาการเท่านั้น

ในโอกาสนี้ คณะผู้รับผิดชอบโครงการขอขอบพระคุณทุกท่านในความร่วมมือเป็นอย่างยิ่ง

คำอธิบายในการตอบแบบสอบถาม: แบบสอบถามมีทั้งหมด 5 ตอน โดยเป็นคำถามแบบ ✓ ในช่องเครื่องหมาย ทั้งแบบถามตอบ และเลือกตอบได้มากกว่า 1 ข้อ รวมทั้งเป็นแบบจัดลำดับตามหมายเลข 1-10 เช่น คำถามข้อที่ 2.3.1 เป็นต้น

ตอนที่ 1 ข้อมูลส่วนบุคคลทั่วไป

1. ชื่อ-นามสกุล (ผู้ให้ข้อมูล).....

2. เพศ

1. ชาย 2. หญิง 3. เพศทางเลือก

3. อายุ ปี

4. ศาสนา

1. พุทธ 2. คริสต์ 3. อิสลาม 4. อื่นๆ

5. ระดับการศึกษา

1. ต่ำกว่าระดับประถมศึกษา 2. ประถมศึกษา 3. ปวช.
4. ปวส. 5. มัธยมศึกษาตอนต้น 6. มัธยมศึกษาตอนปลาย
7. ปริญญาตรี 8. ปริญญาโท 9. ปริญญาเอก

5.หมู่บ้านที่อยู่อาศัย ตำบล.....อำเภอ.....

จังหวัด.....

6. สมาชิกในครัวเรือน จำนวน คน ชาย คน หญิง คน

7. จำนวนบุตรหลาน.....คน ชาย คน หญิง คน (ถ้าไม่มีให้ข้ามไปตอบข้อ 9)

8. ท่านมีบุตรหลานที่กำลังศึกษาอยู่ไม่เกินการศึกษาภาคบังคับหรือ ม. 3 หรือไม่

1. มี 2. ไม่มี จำนวน.....คน

9. อาชีพของท่าน (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)

1. ว่างงาน/ไม่มีงานทำ
2. ทำนา 3. ทำไร่
4. ทำสวน 5. เลี้ยงสัตว์
6. รับจ้างทั่วไป/บริการ 7. ทำงานบ้าน
8. กรรมกร 9. ค้าขาย/ธุรกิจส่วนตัว
10. อุตสาหกรรมในครัวเรือน 11. รับราชการ
12. รัฐวิสาหกิจ 13. พนักงาน/ลูกจ้างเอกชน
14. นักเรียน/นักศึกษา 15. อื่นๆ (ระบุ).....

ตอนที่ 2 ภาวะด้านเศรษฐกิจของครัวเรือนและชุมชน

2.1 ด้านวิถีการผลิต (เช่น เกษตรกรรม วิสาหกิจและอุตสาหกรรมในครัวเรือน เป็นต้น)

2.1.1 อาชีพที่ทำรายได้สูงสุดของครัวเรือน คือ

2.1.2 ประเภทของการผลิต

1. ทำนา 2. ทำไร่ (ระบุชนิดต้นไม้/พืชที่ปลูก).....

3. ทำสวน (ระบุชนิดต้นไม้/พืชที่ปลูก).....

4. เลี้ยงสัตว์ (ระบุสัตว์ที่เลี้ยง).....

5. หัตถกรรมในครัวเรือน (ระบุประเภทของหัตถกรรม)

.....

6. อื่นๆ (ระบุ).....

2.1.3 ช่วงเวลาในการผลิต (เลือกตอบเพียง 1 ข้อ)

1. ทำเป็นประจำทุกวัน

2. ทำเป็นช่วงเวลา ระบุวงรอบ จำนวน.....ครั้ง/เดือน/ปี

ระบุช่วงเดือนที่ผลิตในแต่ละรอบ

1.....ถึง..... 4.....ถึง.....

2.....ถึง..... 5.....ถึง.....

3.....ถึง..... 6.....ถึง.....

2.1.4 เป้าหมายการผลิต (เลือกตอบเพียง 1 ข้อ)

1. เพื่อใช้บริโภค/อุปโภค 2. เพื่อจำหน่าย

3. เพื่อใช้บริโภค/อุปโภค และจำหน่าย 4. อื่นๆ (ระบุ).....

2.1.5 ผลผลิตของท่านจัดจำหน่ายภายในชุมชนใช่หรือไม่

1. ไม่ใช่/ไม่ได้จัดจำหน่ายในชุมชน โปรดระบุ..... (แหล่งจัดจำหน่ายสินค้าหรือผลผลิต)

2. ใช่/จัดจำหน่ายในชุมชน/พื้นที่

2.1.6 ต้นทุนในการผลิต (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)

1. ค่าเช่าที่ดิน.....บาท/ปี

2. ค่าจ้างแรงงาน.....บาท/ปี

3. ค่าวัสดุในการผลิต (เช่น เมล็ดพันธุ์ ต้นกล้า ค่าปุ๋ย ค่ายา ค่าอาหารเลี้ยงสัตว์ วัสดุอื่น ๆ)

.....บาท/ปี

4. ค่าซื้อเครื่องมือ เครื่องจักร/อุปกรณ์ในการผลิต..... บาท/ปี
 5. ค่าซื้อเครื่องมือ เครื่องจักร/อุปกรณ์ในการผลิต..... บาท/ปี
 6. ค่าน้ำมันเชื้อเพลิง..... บาท/ปี
 7. ค่าไฟฟ้า..... บาท/ปี
 8. ค่าน้ำ..... บาท/ปี
 9. ค่าอื่นๆ..... บาท/ปี

2.1.6 แหล่งเงินทุน (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)

1. ของตนเอง
 2. กู้ยืมทั้งหมด
 3. กู้ยืมบางส่วน
 4. อื่นๆ (ระบุ).....

2.1.7 รายได้จากผลผลิต.....บาท/ปี

2.1.8 ผลผลิตหลักทางการเกษตรของชุมชนของท่านคืออะไร

1. ทำนา 2. ทำไร่ (ระบุชนิดต้นไม้/พืชที่ปลูก).....
 3. ทำสวน (ระบุชนิดต้นไม้/พืชที่ปลูก).....
 4. เลี้ยงสัตว์ (ระบุสัตว์ที่เลี้ยง).....
 5. หัตถกรรมในครัวเรือน (ระบุประเภทของหัตถกรรม)

 6. หัตถกรรมอื่นๆ (ระบุ).....

2.1.9 ท่านได้มีส่วนร่วมในการผลิตของชุมชนท่านหรือไม่และอย่างไร

1. มีส่วนร่วม โปรดระบุ..... (อย่างไร เช่น ทำนาแปลงใหญ่ ลง
 แยกเกี่ยวข้าว รับจ้างทำไร่ ทำสวนในชุมชน เป็นต้น)
 2. ไม่มีส่วนร่วม

2.2 ภาวะด้านรายได้ของครัวเรือน

2.2.1 ที่มาของรายได้ครัวเรือนหลักมาจาก

1. อาชีพที่ทำเป็นหลัก 2. รับจ้าง
 3. ทั้งอาชีพหลักและรับจ้าง 4. อื่นๆ (ระบุ).....

2.2.2 จำนวนรายได้ของครัวเรือน (โดยเฉลี่ยต่อเดือน)

1. ต่ำกว่า 5,000 บาท/เดือน 2. 5,000-10,000 บาท/เดือน
 3. 10,000 – 20,000 บาท/เดือน 4. 20,000 – 30,000 บาท/เดือน

5. 30,000-40,000 บาท/เดือน 6. มากกว่า 40,000 บาท/เดือน

2.2.3 ทรัพย์สินของครัวเรือน (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)

1. เป็นเจ้าของที่ดินทำกินเอง จำนวน (ระบุ).....ไร่.....งาน.....ตรว.
2. บ้าน จำนวน.....หลัง
3. รถยนต์ จำนวน.....คัน
4. รถจักรยานยนต์ จำนวนคัน
5. รถเกี่ยวช้าง จำนวน.....คัน
6. รถไถ จำนวน.....คัน
7. รถอีดัก/อีด่าน จำนวนคัน
8. วัว จำนวน.....ตัว
9. ควาย จำนวน.....ตัว
10. หมู จำนวนตัว
11. อื่นๆ ระบุ

2.3 ภาวะด้านรายจ่ายของครัวเรือน

2.3.1 รายจ่ายหลักของครัวเรือน (โปรดใส่หมายเลขเรียงลำดับสูงสุด โดยเริ่มตั้งแต่ 1-10 ตามประเภทของรายจ่ายที่ท่านมีและโปรดระบุรายจ่ายโดยเฉลี่ยต่อเดือน)

1. ค่าใช้จ่ายในการผลิต โปรตรระบุ.....บาท/เดือน
2. ค่าซื้ออาหารเพื่อบริโภคในครัวเรือน โปรตรระบุ.....บาท/เดือน
3. ค่าผ่อนรถ โปรตรระบุ.....บาท/เดือน
4. ค่าผ่อนบ้าน โปรตรระบุ.....บาท/เดือน
5. ค่าใช้จ่ายด้านการศึกษาของบุตรหลาน โปรตรระบุ.....บาท/เดือน
6. ค่าใช้จ่ายเพื่อการท่องเที่ยว/พักผ่อนหย่อนใจ โปรตรระบุ.....บาท/เดือน
7. ค่าน้ำค่าไฟในบ้าน โปรตรระบุ.....บาท/เดือน
8. ค่าใช้จ่ายอื่นๆ โปรตรระบุ.....บาท/เดือน

2.4 ภาวะหนี้สินของครัวเรือน

1. ไม่มีหนี้สิน
 2. มีหนี้สิน จำนวน.....บาท
- ระบุสาเหตุการหนี้สินที่เกิดขึ้น (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)
- 2.1. การทำการเกษตร

- 2.2. การศึกษาบุตรหลาน
- 2.3. ใช้อยานพาหนะ
- 2.4. ซื้อสิ่งอำนวยความสะดวก (เช่น เครื่องใช้ไฟฟ้า)
- 2.5. ซื้อโทรศัพท์มือถือ
- 2.6. ซื้อสิ่งหาทรัพย์สิน/สร้างบ้าน/ซื้อที่ดินทำกิน
- 2.7. การเจ็บป่วย
- 2.8. ค่าใช้จ่ายด้านอาหาร
- 2.9. ลงทุนในการทำธุรกิจ
- 2.10. การเล่นหวยหรือการพนัน
- 2.11. ส่งสมาชิกในครัวเรือนไปต่างประเทศ โปรตระบุเหตุผล (เช่น ไปเรียน ไปทำงาน).....
- 2.12. อื่นๆ (ระบุ)

2.5 ภาวะการออมเงินของครัวเรือน

1. ไม่มีเงินออม
2. มีเงินออม จำนวน.....บาท
- ระบุแหล่งออมเงิน (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)
- 2.1. ธกส. 2.2. ธนาคารพาณิชย์ 2.3. ธนาคารออมสิน
- 2.4. กองทุนเงินล้าน 2.5. ธนาคารหมู่บ้าน/ชุมชน
- 2.6. กลุ่มออมทรัพย์/กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์
- 2.7. สหกรณ์การเกษตร 2.8. อื่นๆ (ระบุ).....

ตอนที่ 3 ด้านสิ่งแวดล้อมและสังคมของชุมชน

- 3.1 แหล่งทรัพยากรที่สำคัญของชุมชนของท่านคืออะไรบ้าง (สามารถตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)
1. ป่าไม้/ป่าชุมชน 2. น้ำตก 3. แหล่งโบราณสถานเก่าแก่
4. วัด 5. แม่น้ำ/ห้วย/หนองบึง/อ่างเก็บน้ำ
6. แร่/สินในดิน 7. อื่นๆ (ระบุ).....
- 3.2 ชุมชนของท่านมีปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมหรือไม่
1. ไม่มี
2. มีปัญหา ระบุปัญหาสิ่งแวดล้อม (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)
- 2.1. ขยะ 2.2. น้ำเสีย 2.3. ควันพิษ ฝุ่นละออง
- 2.4. เสียงดัง 2.5. การใช้สารเคมีทางการเกษตร

- 2.6. สภาพที่อยู่อาศัยชำรุดทรุดโทรม 2.7. แสงสว่างไม่เพียงพอ
- 2.8. ขาดแคลนน้ำสะอาดในการอุปโภคบริโภค
- 2.9. อื่นๆ(ระบุ).....
- 3.3 การจัดการปัญหาสิ่งแวดล้อมในชุมชน
1. ไม่มี
2. มี โปรดระบุการจัดการปัญหาสิ่งแวดล้อมในชุมชน (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)
- 2.1. มีการจัดการขยะ เช่น คัดแยก เภา ผัง รีไซเคิลขยะ
- 2.2. มีการจัดการน้ำเสีย
- 2.3. มีการจัดการมลภาวะหรือมลพิษต่างๆ
- 2.4. มีการทำเกษตรอินทรีย์หรือเกษตรปลอดภัยเพื่อลดการใช้สารเคมีทางการเกษตร
- 2.5. มีการจัดการระบบน้ำประปา
- 2.6. มีการจัดเก็บน้ำไว้ใช้ยามหน้าแล้ง
- 2.7. มีการจัดการแหล่งน้ำตามธรรมชาติ
- 2.8. มีการจัดการสภาพที่อยู่อาศัยที่ไม่ปลอดภัยหรือมีโอกาสเกิดอันตราย
- 2.9. มีการจัดการจุดเสี่ยงบนท้องถนนในชุมชน
- 2.10. อื่นๆ (ระบุ).....
- 3.4 สภาวะทางสังคมของชุมชน: ชุมชนของท่านมีปัญหาทางด้านสังคมหรือไม่ อย่างไร
1. ไม่มี
2. มีปัญหา ระบุปัญหาสังคม (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)
- 2.1. ยาเสพติด 2.2. วัยรุ่น ระบุปัญหาเรื่อง.....
- 2.3. การบุกรุกพื้นที่สาธารณะ 2.4. การทะเลาะวิวาท
- 2.5. ปัญหาการลักทรัพย์/ลักขโมย 2.6. การเข้าถึงการศึกษา
- 2.7. ปัญหาการเข้าถึงและการใช้ประโยชน์ทรัพยากรในพื้นที่ เช่น ทรัพยากรน้ำ ป่าไม้
พื้นที่สาธารณะ
- 2.8. ปัญหาการแบ่งเขตที่ดิน 2.9. ปัญหาความยากจน
- 2.10. ปัญหาความขัดแย้งทางการเมือง เช่น การแบ่งขั้วแบ่งฝาย
- 2.11. อื่นๆ (ระบุ).....
- 3.5 การจัดการปัญหาด้านสังคมของชุมชน
1. ไม่มี
2. มี โปรดระบุการจัดการปัญหาด้านสังคมในชุมชน (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)

- 2.1. มีการบังคับใช้กฎหมายอย่างเข้มงวดในชุมชน
 - 2.2. มีการกำหนดกติกาข้อตกลงของชุมชน
 - 2.3. มีการออกกฎหมายหมู่บ้านและบังคับใช้อย่างจริงจัง
 - 2.4. มีการใช้วิธีการเจรจากับผู้ที่เกี่ยวข้อง
 - 2.5. มีการประชุม/เวทีประชาคมหรือในการแก้ไขปัญหา
 - 2.6. ผู้นำชุมชนเข้ามาใกล้ชิดแก้ไขปัญหา
 - 2.7. องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเข้ามาแก้ไขปัญหา
 - 2.8. เจ้าหน้าที่รัฐ เช่น ตำรวจ ข้าราชการ เข้ามาแก้ไขปัญหาในพื้นที่
 - 2.9. บุคคลที่ชุมชนเคารพนับถือเข้ามาแก้ไขปัญหา เช่น พระ ครู ปราชญ์ชาวบ้าน เป็นต้น
 - 2.10. มีสภาผู้นำชุมชนทำหน้าที่ศึกษาปัญหาและจัดการแก้ไขปัญหาของชุมชน
 - 2.11. อื่นๆ (ระบุ).....
- 3.6 การมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาหรือพัฒนาชุมชน
1. ไม่มี
 2. มี โป้ดระบุ (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)
 - 2.1. มีส่วนร่วมในการประชุม/ประชาคมของชุมชน/หมู่บ้าน/ตำบล
 - 2.2. มีส่วนร่วมในการวางแผนพัฒนาชุมชน/หมู่บ้าน/ตำบล
 - 2.3. มีส่วนร่วมในการเสนอความคิดเห็นต่อการแก้ไขปัญหาของชุมชน/หมู่บ้าน/ตำบล
 - 2.4. มีส่วนร่วมในการตัดสินใจในการแก้ไขปัญหาหรือพัฒนาชุมชน/หมู่บ้าน/ตำบล
 - 2.5. มีส่วนร่วมในการดำเนินการแก้ไขปัญหาหรือพัฒนาชุมชน/หมู่บ้าน/ตำบล
 - 2.6. มีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผลโครงการของชุมชน/หมู่บ้าน/ตำบล
 - 2.7. มีส่วนร่วมในการตรวจสอบการใช้งบประมาณของหมู่บ้าน/องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น
 - 2.8. อื่นๆ (ระบุ).....

แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview)

ชื่อโครงการ: คนจนในชนบท: โอกาสและความท้าทายในปลายศตวรรษที่ 21

วัตถุประสงค์:

1. เพื่อศึกษาสิทธิและโอกาสการเข้าถึงทรัพยากรของกลุ่มคนยากจนในชนบท
2. เพื่อพัฒนาโมทัศน์ นโยบายและยุทธศาสตร์ในการแก้ไขปัญหาความยากจนของกลุ่มคนจนแบบบูรณาการ
3. เพื่อเสริมสร้างกลไกของกลุ่มคนยากจนในชนบทเพื่อรองรับความท้าทายในปลายศตวรรษที่ 21

นักวิจัย: ดร.ประเสริฐ บุปผาสุข หัวหน้าโครงการ และคณะนักวิจัย

ส่วนงาน: มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

คำชี้แจง: แบบสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ มี 3 ส่วนสำคัญคือ

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไป

ส่วนที่ 2 บริบทพื้นที่ ชุมชน อำเภอสบเมย จังหวัดแม่ฮ่องสอน

ส่วนที่ 3 สิทธิและโอกาสการเข้าถึงทรัพยากรของประชาชนในพื้นที่อำเภอสบเมย จังหวัดแม่ฮ่องสอน

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไป

ชื่อ-สกุล.....

1. ตำแหน่ง

2. เพศ

3. อายุ

4. วุฒิการศึกษา

5. อาชีพ

6. รายได้เฉลี่ยต่อปี.....

6. วันสัมภาษณ์ วันที่.....เดือน.....พ.ศ. 2566

ส่วนที่ 2 บริบทพื้นที่ ชุมชน อำเภอสบเมย จังหวัดแม่ฮ่องสอน

2.1 ชุมชนที่อยู่อาศัยปัจจุบันของท่านมีประวัติความเป็นมาอย่างไรบ้าง

.....
.....
.....

2.2 สภาพภูมิศาสตร์ ของชุมชนเป็นอย่างไรบ้าง

.....
.....
.....

2.3 อาณาเขตพื้นที่ของชุมชนเป็นอย่างไร

.....
.....
.....

2.4 ลักษณะภูมิอากาศของชุมชนเป็นอย่างไรบ้าง

.....
.....
.....

2.5 แหล่งทรัพยากรภายในชุมชนมีอะไรบ้าง

.....
.....
.....

2.6 สภาพทางสังคมเป็นอย่างไรบ้าง

2.6.1 ด้านการศาสนา.....

2.6.2 ด้านการสาธารณสุข.....

ส่วนที่ 3 สิทธิและโอกาสการเข้าถึงทรัพยากรของประชาชนในพื้นที่อำเภอสบเมย จังหวัดแม่ฮ่องสอน

ด้านสุขภาพ

3.1 ได้รับการสนับสนุนส่งเสริมด้านสุขภาพอย่างไร

.....
.....
.....

3.2 ท่านคิดว่าการบริการด้านสุขภาพที่เป็นอยู่ในปัจจุบันมีความพอเพียงหรือไม่ อย่างไร

.....
.....
.....

3.3 ท่านเข้าถึงแหล่งบริการด้านสุขภาพอะไรบ้าง อย่างไร

.....
.....
.....

3.4 ท่านได้รับความความสะดวกของแหล่งบริการด้านสุขภาพอย่างไร

.....
.....
.....

3.5 ค่าใช้จ่ายในการจ่ายค่าบริการด้านสุขภาพเป็นอย่างไร

.....
.....
.....

3.6 ท่านยอมรับคุณภาพบริการด้านสุขภาพหรือไม่อย่างไร

.....
.....
.....

ด้านความเป็นอยู่

3.7 ได้รับการสนับสนุนส่งเสริมการประกันสังคมอย่างไร

.....
.....
.....

3.8 ท่านได้รับการช่วยเหลือสาธารณสุขสงเคราะห์แบบให้เปล่าหรือไม่ อย่างไร นอกเหนือจากช่วยเหลือตนเองไม่ได้

.....
.....
.....

3.9 ท่านคิดว่าท่านได้รับความคุ้มครองชีวิต และทรัพย์สินให้ได้รับความปลอดภัยหรือไม่
อย่างไร

.....
.....
.....

ด้านการศึกษา

3.10 ได้รับการสนับสนุน ส่งเสริมด้านการศึกษาของบุตรหลานอย่างไรบ้าง

.....
.....
.....

3.11 ท่านคิดว่าท่านได้รับการศึกษาของบุตรหลานของท่านเพียงพอแล้วหรือไม่ เพราะอะไร

.....
.....
.....

3.12 ท่านมีการส่งเสริมสนับสนุนการเรียนการศึกษาของบุตรหลานของท่านอย่างไร

.....
.....
.....

ด้านรายได้

3.13 ท่านได้รับการสนับสนุนส่งเสริมในด้านการประกอบอาชีพหรือไม่ อย่างไร

.....
.....
.....

3.14 ท่านมีรายได้อื่นจากการประกอบอาชีพจากที่ไหนบ้าง

.....
.....
.....

3.15 ท่านเข้าถึงแหล่งเงินทุนในระบบเพื่อเป็นทุนในการสร้างอาชีพ สร้างรายได้ อย่างไร

.....
.....
.....

ด้านการเข้าถึงบริการรัฐ

3.16 ท่านได้รับสวัสดิการของรัฐอะไรบ้าง

.....
.....
.....

3.17 จากสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อโรควิด 19 ท่านได้รับการเยียวยาจากทางส่วนงานภาครัฐ
อย่างไรบ้าง

.....
.....
.....

ด้านการเมือง

3.18 ท่านได้รับสิทธิเลือกตั้งหรือไม่ อย่างไร

.....
.....
.....

3.19 ท่านมีความคิดเห็นอย่างไร กับการเลือกตั้งผู้นำ

.....
.....
.....

3.20 ท่านได้ทราบข่าวสาร นโยบายของผู้สมัครรับเลือกตั้งหรือไม่ อย่างไร และมีความ
คิดเห็นอย่างไร

.....
.....
.....

ข้อเสนอแนะอื่น ๆ

.....
.....
.....

ขอขอบคุณที่ให้ความร่วมมือในการสัมภาษณ์และตอบแบบสอบถาม
คณะผู้วิจัย

แบบคำถามที่ใช้ในการจัดสนทนากลุ่ม (Focus group) สำหรับกลุ่มผู้ปฏิบัติ

โครงการวิจัย เรื่อง

คนจนในชนบท: โอกาสและความท้าทายในปลายศตวรรษที่ 21

พื้นที่ชุมชน.....อำเภอ.....จังหวัด.....

คำชี้แจง: แบบคำถามที่ใช้ในการจัดสนทนากลุ่ม (Focus group) สำหรับกลุ่มผู้ปฏิบัตินี้จัดทำขึ้นเพื่อการวิจัยตามโครงการวิจัย เรื่อง คนจนในชนบท: โอกาสและความท้าทายในปลายศตวรรษที่ 21 ของมหาวิทยาลัยมหาลาฬราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ เพื่อนำข้อมูลที่ได้มาใช้ในการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืนของชุมชนของท่าน

ดังนั้น จึงใคร่ขอความกรุณาผู้ร่วมสนทนากลุ่มได้ให้ข้อมูลที่เป็นจริงและตอบคำถามในทุกคำถาม เพื่อประโยชน์ในการพัฒนาชุมชนตามเป้าหมาย ทั้งนี้ ข้อมูลส่วนบุคคลของท่านและครัวเรือนจะถูกเก็บเป็นความลับ ไม่มีการเปิดเผยชื่อนามสกุลของผู้ให้ข้อมูล ข้อมูลจะถูกนำมาวิเคราะห์ในเชิงสถิติและเขียนเรียบเรียงในเชิงวิชาการเท่านั้น

ในโอกาสนี้ คณะผู้รับผิดชอบโครงการขอขอบพระคุณทุกท่านในความร่วมมือเป็นอย่างยิ่ง

ประเด็น	วัตถุประสงค์	วิธีการ/กิจกรรม	ประเด็นคำถาม
สิทธิและโอกาสการเข้าถึงทรัพยากรของกลุ่มคนยากจนในชนบท	1. เพื่อศึกษาสิทธิและโอกาสการเข้าถึงทรัพยากรของกลุ่มคนยากจนในชนบท	1. ผู้ดำเนินการสนทนาและทีมวิจัยแนะนำ ตนเอง 2. เขียนประเด็นสิ่งที่กระตาดไวท์บอร์ด 3. ให้ผู้ปฏิบัติได้เล่าเรื่องตามประเด็นคำถาม 4. ผู้ช่วยดำเนินการสนทนาจดบันทึกข้อมูลลงในกระดาษปรีฟในลักษณะแผนภาพ ความคิด (Mind Mapping)	1. ข้อมูลทั่วไปของผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่ม -ชื่อ-สกุล -ตำแหน่ง -ระดับการศึกษา/วุฒิการศึกษา -ประสบการณ์ในการทำงานในชุมชน องค์กรหรือหน่วยงาน -บทบาทหน้าที่หลักในชุมชน องค์กรหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาแก้ไขปัญหาความยากจน 2. สิทธิในการเข้าถึงทรัพยากรของกลุ่มคนยากจนในชนบท 3. โอกาสการเข้าถึงทรัพยากรของกลุ่มคนยากจนในชนบท
มโนทัศน์ นโยบายและยุทธศาสตร์ในการแก้ไขปัญหาความยากจนของกลุ่มคนจนแบบบูรณาการ	2. เพื่อพัฒนาโมทัศน์นโยบายและยุทธศาสตร์ในการแก้ไขปัญหาความยากจนของกลุ่มคนจนแบบบูรณาการ	1. ผู้ช่วยนักวิจัยเขียนประเด็นสิ่งที่กระตาดไวท์บอร์ด 2. ให้ผู้ปฏิบัติได้เล่าเรื่องตามประเด็นคำถาม	1. มโนทัศน์ในการแก้ไขปัญหาความยากจนของกลุ่มคนจนแบบบูรณาการ 2. นโยบายในการแก้ไขปัญหาความยากจนของกลุ่มคนจนแบบบูรณาการ

		3. ผู้ช่วยดำเนินการสนทนาคัดบันทึกข้อมูล ลงในกระดาษปรีฟในลักษณะแผนภาพความคิด (Mind Mapping Mapping)	3.ยุทธศาสตร์ในการแก้ไขปัญหาคือความยากจนของกลุ่มคนจนแบบบูรณาการ
แนวทางการเสริมสร้างกลไกของกลุ่มคนยากจนในชนบทเพื่อรองรับความท้าทายในปลายศตวรรษที่ 21	3.เพื่อเสริมสร้างกลไกของกลุ่มคนยากจนในชนบทเพื่อรองรับความท้าทายในปลายศตวรรษที่ 21	1. ผู้ช่วยนักวิจัยเขียนประเด็นสิ่งที่กระตั้นไว้ที่บอร์ด 2. ให้ผู้ปฏิบัติได้เล่าเรื่องตามประเด็นคำถาม 3. ผู้ช่วยดำเนินการสนทนาคัดบันทึกข้อมูล ลงในกระดาษปรีฟในลักษณะแผนภาพความคิด (Mind Mapping)	1. ข้อเท็จจริงเกี่ยวกับคนจนและแนวทางแก้ไข 1) ลักษณะความยากจน 2) สาเหตุของปัญหา (ปัจจัยภายใน/ปัจจัยภายนอก) 3) การปรับแนวคิดในการแก้ปัญหา 4) แนวทางการแก้ปัญหาความยากจน 2. ประเด็นท้าทายในการเปลี่ยนแนวทางไปสู่การปฏิบัติ 1) นโยบายมหภาคที่จะมีส่วนแก้ปัญหาความยากจน 2) การปรับแนวทางดำเนินการที่ยึดพื้นที่และคนจนเป็นตัวตั้ง 3) บทบาทของเครือข่ายภาคีพัฒนาในส่วนกลางและระดับพื้นที่

ประวัติหัวหน้าโครงการวิจัย

- ชื่อ ฉายา/นามสกุล : ดร.ประเสริฐ บุปผาสุข
- การศึกษา : พุทธศาสตรบัณฑิต การเมืองการปกครอง มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา
 พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- ตำแหน่ง : อาจารย์ผู้รับผิดชอบหลักสูตร บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ โทรศัพท์ (053) 278967 ต่อ 311,092 3369254
- สังกัด : บัณฑิตศึกษา สาขาวิชาการพัฒนาสังคม
 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่
- ประสบการณ์การวิจัย : นายประเสริฐ บุปผาสุข,และคณะ ศิลปะเชิงพุทธสู่วิถีชุมชนบนผนังพื้นที่สาธารณะในจังหวัดเชียงใหม่ (วิจัยดีเด่น) , สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ ,มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2563.
 นายประเสริฐ บุปผาสุข.และคณะ,การพัฒนาการท่องเที่ยววิถีชุมชนบนฐานธรรมชาติ ศาสนธรรม และวัฒนธรรม อำเภอถ้ำลอดพัฒนา จังหวัดเชียงใหม่, สำนักงานปลัดกระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม , 2564.

ประวัติผู้ร่วมวิจัย

- ชื่อ ฉายา/นามสกุล : พระครูศรีปริยัตยารักษ์ (ประสงค์ กิตติปัญญา) สงนอก, ดร.
- การศึกษา : พุทธศาสตรบัณฑิต (ภาษาต่างประเทศ) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา
การศึกษามหาบัณฑิต (หลักสูตรและการสอน) มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต (สาขาวิชาการพัฒนาสังคม) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- ตำแหน่ง : อาจารย์ผู้รับผิดชอบหลักสูตร บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ โทรศัพท์ (053) 278967 ต่อ 311,
เลขานุการเจ้าคณะอำเภอเมืองนครราชสีมา
เจ้าคณะตำบลไชยมงคล จังหวัดนครราชสีมา
- สังกัด : บัณฑิตศึกษา สาขาวิชาการพัฒนาสังคม
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่
- ประสบการณ์การวิจัย : พระครูศรีปริยัตยารักษ์และคณะ. การศึกษาบรรยากาศที่สัมพันธ์กับความผูกพันต่อองค์กรของบุคลากรมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2559.
พระครูศรีปริยัตยารักษ์และคณะ, และคณะ, การพัฒนาการท่องเที่ยววิถีชุมชนบนฐานธรรมชาติ ศาสนธรรม และวัฒนธรรม อำเภอถ้ำกัลป์ยามวัฒนา จังหวัดเชียงใหม่, สำนักงานปลัดกระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม , 2564.

ประวัติผู้ร่วมวิจัย

- ชื่อ ฉายา/นามสกุล : ดร. ทิพาภรณ์ เยสุวรรณ์
- การศึกษา : ศิลปศาสตรบัณฑิต (การจัดการทั่วไป) สถาบันราชภัฏเชียงใหม่
ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (บริหารธุรกิจ) มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง
ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต (สังคมศาสตร์) มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง
- ตำแหน่ง : อาจารย์ผู้รับผิดชอบหลักสูตร บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหา
จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ โทรศัพท์ (053)
278967 ต่อ 311,
- สังกัด : บัณฑิตศึกษา สาขาวิชาการพัฒนาสังคม
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่
- ประสบการณ์การวิจัย : “การปกครองท้องถิ่นไทย: กรณีศึกษานะการปกครอง
เทศบาลตำบลศรีเตี้ย อำเภอบ้านโฮ้ง จังหวัดลำพูน แหล่งทุน .
กองทุนพัฒนาการเมืองภาคพลเมือง สำนักงานสภาพัฒนา
การเมืองสถาบันพระปกเกล้า สภาวัฒนธรรมตำบลศรีเตี้ย และ
เทศบาลตำบลศรีเตี้ยอำเภอบ้านโฮ้ง จังหวัดลำพูน 3 กันยายน
2562
- นวัตกรรมการสร้างสรรค้งานศิลปะชุมชนจากขยะรีไซเคิลเพื่อสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและเพิ่มรายได้
โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัย
จากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย MCU RS
800764024 (2564)
- การติดตามและประเมินผลแผนและโครงการฟื้นฟู
และพัฒนาเกษตรกรภาคเหนือตอนบน ได้รับสนับสนุนทุนวิจัย
จากกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกร งบประมาณประจำปี
2564

ประวัติผู้ร่วมวิจัย

- ชื่อ ฉายา/นามสกุล : พระครูสุตธรรมวิสิฐ (มนัสชัย เมตตจิตโต) คชสิทธิ์, ดร.
- การศึกษา : พุทธศาสตรบัณฑิต (การสอนสังคมศึกษา) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา
 พุทธศาสตรบัณฑิต (สาขาพุทธศาสตร์) มหาวิทยาลัยธรรมกาย แคลิฟอร์เนีย
 ครุศาสตรมหาบัณฑิต (การบริหารการศึกษา) มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา
 รัฐศาสตรมหาบัณฑิต (รัฐศาสตร์) มหาวิทยาลัยรามคำแหง
 รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต (การจัดการสำหรับนักบริหาร) สถาบันพัฒนบริหารศาสตร์
 ศึกษาศาสตรดุษฎีบัณฑิต (การบริหารการศึกษา) มหาวิทยาลัยวงษ์ชวลิตกุล
- ตำแหน่ง : ผู้ช่วยอธิการบดี ฝ่ายบริหาร มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา
 อาจารย์พิเศษ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา
 เจ้าอาวาสวัดวิปัสสนารังกาใหญ่ อำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา
 เจ้าคณะอำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา
 พระวิปัสสนาจารย์กองการวิปัสสนาธุระแห่งประเทศไทย
 ประธานมูลนิธิหลวงพ่อเจ้าคุณ ดร.พระโพธิญาณ (เขียว สุนตจิตโต)
 คณะกรรมการสถานศึกษา โรงเรียนพิมายวิทยา โรงเรียนอนุบาลสุริยาอุทัย วิทยาลัยเทคนิคพิมาย
 รองประธานคณะกรรมการพัฒนาชุมชนอำเภอพิมาย (พชอ.พิมาย)
 ผู้อำนวยการศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์
 ผู้อำนวยการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดนครราชสีมา แห่งที่

- สังกัด : อาจารย์พิเศษ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา
- ประสบการณ์การวิจัย : พระครูสุตธรรมวิสิฐ, การศึกษาปัญหาการบริหารงาน
วิชาการโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาในจังหวัด
นครราชสีมา ,2548.
- พระครูสุตธรรมวิสิฐ, การมีส่วนร่วมของประชาชนในการ
สร้างความปรองดองสมานฉันท์ ศึกษากรณี ชุมชนบ้านรังกใหญ่
อำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา ,2559.
- พระครูสุตธรรมวิสิฐ, ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จต่อการ
ดำเนินนโยบายพัฒนาชุมชนของอำเภอพิมาย กรณีศึกษา
โครงการมหัศจรรย์ 1000 วันแรกของชีวิต ,2564.
- พระครูสุตธรรมวิสิฐ, การพัฒนาสมรรถนะในการ
บริหารงานของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญ
ศึกษา ,2555. พิมพ์ วารสารมหาวิทยาลัยมหาสารคาม